Secolul 20

Scanned with OKEN Scanner

Secolul 20

Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor
din Republica Socialistă România

Comitetul de redacție:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU, ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, MIHNEA GHEORGHIU, DAN HĂULICĂ REDACTOR-ȘEF, ȘTEFAN AUG. DOINAȘ REDACTOR-ȘEF ADJUNCT, GEORGETA HORODINCĂ, TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA

11

[119]

1970

SUMAR

GIORGIO BASSANI

DAN HĂULICĂ: *Natură moartă și destin* • 4
GIORGIO BASSANI: *Bîtlanul*, fragment de roman; *Chemare*, *Viața e un vis*, istorii, în românește de Florian Potra • 10
FLORIAN POTRA: *O plimbare (retrospectivă) în timpul cinei* • 25

CLAUDE SIMON

POVESTEA OMULUI-PUȘCĂ

roman, fragment, în românește de Florica Eugenia Condurachi, cu o prezentare de René Wintzer • 27

MILAN KUNDERA

EDUARD ȘI DUMNEZEU

nuvelă, în românește de Jean Grosu • 49

FABULE ȘI PARADOXURI

HAROLD PINTER: *Stație facultativă; Negru și alb; Ultimul*, scenete, în românește de Andrei Bantaș; JAMES THURBER: *Vulpoiul și cioara;*

Scanned with OKEN Scanner

PREZENTAREA ARTISTICĂ
GETA BRĂTESCU

Coperta:
GETA BRĂTESCU
DRAPERIE
desen in cărbune

Scanned with OKEN Scanner

Secolul 20

Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor
din Republica Socialistă România

Comitetul de redacție:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU, ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, MIHNEA GHEORGHIU, DAN HĂULICĂ REDACTOR-ȘEF, ȘTEFAN AUG. DOINAȘ REDACTOR-ȘEF ADJUNCT, GEORGETA HORODINCĂ, TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA

11

[119]

1970

SUMAR

GIORGIO BASSANI

DAN HĂULICĂ: *Natură moartă și destin* • 4
GIORGIO BASSANI: *Bîtlanul*, fragment de roman; *Chemare*, *Viața e un vis*, istorii, în românește de Florian Potra • 10
FLORIAN POTRA: *O plimbare (retrospectivă) în timpul cinei* • 25

CLAUDE SIMON

POVESTEA OMULUI-PUȘCĂ

roman, fragment, în românește de Florica Eugenia Condurachi, cu o prezentare de René Wintzer • 27

MILAN KUNDERA

EDUARD ȘI DUMNEZEU

nuvelă, în românește de Jean Grosu • 49

FABULE ȘI PARADOXURI

HAROLD PINTER: *Stație facultativă; Negru și alb; Ultimul*, scenete, în românește de Andrei Bantaș; JAMES THURBER: *Vulpoiul și cioara;*

Scanned with OKEN Scanner

Tigrul dornic de-a fi rege; Mangusta pacifică, trei fabule; JOHN UPDIKE: *Părinți americani*, schiță, în românește de Andrei Brezianu; AMBROSE BIERCE: din «*Dicționarul diavolului*», în românește, cu o prezentare de Frida Papadache • 81

DINO BUZZATI

DEȘERTUL TĂTARILOR

CORNEL MIHAI IONESCU: *ALS-OB-Fascinație și dezamăgire* • 84
DINO BUZZATI: *Deșertul tătarilor*, roman, partea I, în românește de Niculina Benguș • 90

FRANÇOIS MAURIAC

CORNELIA ȘTEFĂNESCU: *François Mauriac sau echilibrul care nu ocolește neprevăzutul* • 146
FRANÇOIS MAURIAC: *Din ultimele Bloc-notes*, în românește de Alexandru Baciu • 150

ERICH MARIA REMARQUE

PETRE STOICA: *Erich Maria Remarque — Poetul dragostei și camaraderiei* • 158
ERICH MARIA REMARQUE: *Obeliscul negru*; roman, fragment, în românește de L. Voita • 161

JOHN DOS PASSOS

HORIA FLORIAN POPESCU: *Trilogia lui Dos Passos — o ipoteză a societății americane* • 170
JOHN DOS PASSOS: *Oameni, scriitori și locuri*, amintiri, în româneşte de Rodica Baroi • 172

JULIAN PRZYBOŚ

RODICA CIOCAN IVĂNESCU: *Julian Przyboś* • 181
JULIAN PRZYBOŚ: *Primăvară pariziană*, poem, în românește de Rodica Ciocan Ivănescu; *Un nou trandafir; Ieri; Noapte de noiembrie; În grădină*; versuri, în românește de Ștefan Aug. Doinaș • 183

CRONICA TRADUCERILOR

ȘTEFAN AUG. DOINAȘ: Umberto Saba: «*Cancionierul*» • 186

JURNAL Secolul20

Markevitch printre noi (de Dumitru Avakian) • 190

Scanned with OKEN Scanner

GIORGIO BASSANI

BÎTLANUL

roman

Scanned with OKEN Scanner

DAN HĂULICĂ

NATURĂ MOARTĂ ŞI DESTIN

« On n'écrit pas les livres qu'on veut », *nu scrii cărţile pe care le-ai vrea, spunea Flaubert în anii săi tîrzii, cînd compunea, înverşunat,* Bouvard et Pécuchet. *O stranie determinare, o insuportabilă rezoluţie îl făcuse robul unei opere curioase, — mai radicală, în aplicaţia ei sarcastică, decît orice enorm rămăşag: romanul devenit o enciclopedie a neroziei, un suprem* sottisier. *Visa, atunci, o carte despre* Bătălia de la Thermopyle, *fără balast arheologic, fără împăstări descriptive: o ceată de eroi mergînd spre moarte, cu devotament dar şi cu o alegră ironie: un pas uşor, tonul de simplitate tînără, robustă, al Marseillezei lui Rude. Şi scria în schimb un roman, de fapt un* anti-roman, *despre doi imbecili bătrîni.*

Prostia îl fascina, prostia îl încălzea de o vitală furoare. O detecta neobosit, se exalta biciuind-o; se cufunda cu aspre delicii în insondabilul ei, în imensa ei provocare. Acest război perpetuu cu stupiditatea, acest corp-la-corp vindicativ şi simpatetic (« Bouvard et Pécuchet m'emplissent à un tel point que je suis devenu eux. Leur bêtise est mienne, et j'en crève ») *converteşte neantul într-o paradoxală* pozitivitate. *Căci zbuciumîndu-l ca o prezenţă agresivă şi devenindu-i materie indispensabilă a creaţiei, ca marmora pentru sculptor, prostia încetează de a mai fi pentru Flaubert doar o simplă negaţie, — absenţă, negaţie a raţiunii. Ciudată damnare, şi ciudată demiurgie a mîniei ! La flacăra ei entuziastă, vidul redondant al stupidităţii se magnifică,* există *— spunea Thibaudet,* « ca o realitate substanţială şi solidă ».

Reper obligatoriu pentru întreaga literatură a insignifianţei, Flaubert nu poate fi ocolit într-o discuţie despre ultimul roman al lui Bassani. Nu pentru că sterilitatea sufletească şi indiferenţa abulică — ajunse în l'Airone *pînă la un fel de zero absolut — ne-ar lăsa să ghicim curentul de identificare, secretă şi absurdă, care operează, pînă la urmă, între eroi şi autor, în* Bouvard et Pécuchet ; *făcîndu-i pe imbecili să expună ideile estetice ale lui Flaubert, iar pe el, asemenea lor, să nu mai înţeleagă ce citea: la capătul raţiei enciclopedic năzdrăvane, de 1500 de tomuri, cîte-i trebuiseră pentru* Bouvard . . . *Dimpotrivă, Bassani s-a pus la adăpost de asemenea surprize, cartea sa e o construcţie supraveghiată ferm, voită, pînă în ultimele amănunte; cu un parti pris aproape demonstrativ. Dar şi cu riscul unei anume egalităţi, şi al unor prea nete articulaţii. Arta lui, reducînd totdeauna la limită eroarea şi ţintind stăpînit spre realizare,*

Scanned with OKEN Scanner

lăsa totuși mai mult loc imprevizibilului, în Istoriile ferrareze sau în Finzi-Contini. Aici, în preajma acestui echilibru necontaminat de accidente, a acestei prea netede discipline, — rîvnești, din contra, după o picătură de incertitudine.

●

Pare, la întîia impresie, placid ca un Oblomov, datează, ai spune, ca o narațiune de Ottocento, acest premiu Campiello: cu ceea ce ține de plictisul provinciei ferrareze, cu decorul împovărător, de vechi mobile moștenite, acumulîndu-se în camere aproape abandonate . . . Însă, de fapt, ascunde o problematică acut modernă — soarta omului, și a calității, printre obiectele pletoric acumulate, în plin triumf al cantității. Nu întîmplător, romanul se numea întîi Natură moartă (sub acest titlu, Bassani ne încredințase 6 capitole, pe care Secolul 20 le-a publicat, acum cîțiva ani, în premieră mondială); Natură moartă fiind însăși psihologia eroului, a lui Edgardo Limentani, — înstrăinat de lume într-atît, încît își devine sieși opac și inert, precum un obiect lamentabil. Spui Natură moartă și aproape ai citi, în cazul său, Tortură moartă. Bine înțeles, literatul de formație severă care e Bassani n-ar subscrie la acest joc de cuvinte, dadaist ca intenție, și persiflant, găsit de diabolicul Marcel Duchamp, pentru o sculptură a sa — din ipsos vopsit, cu un colaj de muște. Însă o tortură figurează și dînsul, în alt mod, cînd descrie obiectualizarea umanului: vreau să spun, înstrăinarea de sine, căderea omului în condiția de obiect.

Ca să-și scoată narațiunea din inerția cantitativului, ca să-i recupereze eroului său umanitatea, Bassani închipuie o experiență revelatoare, într-o zonă vagă, de ape și mlaștini; un no-man's-land, unde-și conduce eroul, ca la un capăt al lumii, într-o zi de vînătoare. Cînd se întoarce de pe baltă, Limentani simte brusc în jurul său o ceață deasă, împresurîndu-l. Detaliu mai degrabă simbolic, căci astfel, ca într-o ceață, se vor scălda obiectele, pentru a-și pierde duritatea opresivă, de-a lungul mîntuirii sale; pentru a se boteza din nou, ca într-un abur prodigios care să-i restituie universului transparența și sensul. Peste lucruri, peste existența lor înțepenită și triumfătoare, povestea din l'Airone împrăștie o ceață de epifanie.

●

O zi de vînătoare, de la primele pregătiri, de cînd mijesc zorile, pînă la întoarcerea tardivă, — asta e, cronologic vorbind, narațiunea lui Bassani. Tratată cu destul ceremonial descriptiv, vînătoarea însăși precipită, ea, înțelesul cărții.

Să-l însoțim pe Edgardo Limentani în această expediție, de-a lungul acestor ore care încep dezolant, de la întîlnirea cu sine, matinală, în oglindă, cînd totul i se pare fastidios și agresiv în jurul său, cînd propriul lui obraz, parcă l-ar vedea întîia oară, i se înfățișează « meschin, antipatic, absurd »; apoi pornind, aton, obosit dinainte la ideea figurilor noi cu care va avea de-a face. Totul îl apasă și îl irită, prezența cîinelui « cu capul de focă », zbătîndu-se în mașină, umplînd-o « cu obsesia lui, cu viața lui »; prezența demnă a cuviinciosului Gavino, muncitorul agricol însoțind domnii la vînătoare, — prezența lui fizică, liniștea cu care-l simte ocupînd spațiul, alături. Între răbdare suferindă și difidență timidă, cenușie, între invidie pentru aplombul sau vitalitatea altora, graficul raporturilor sale cu semenii întipărește mereu o esențială incuriozitate.

Crispată, retractilă ambianță, — și ce departe se așează ea de zilele indefinit, contemplativ deschise, din povestirile de vînător ale unui Turgheniev sau Sadoveanu ! Acolo unde exercițiul cinegetic înseamnă tocmai o perpetuă și bucuroasă experimentare, a oamenilor, a naturii . . . Cu nasul cîrn, ochii mici, fruntea înaltă și bombată, bătrînul Hori îi amintește lui Turgheniev de Socrate: atîta e de vie satisfacția boierului demofil, cînd află, în pragul izbelor, figuri caracteristice, pline de neprevăzut și savoare.

Scanned with OKEN Scanner

Un înțeles social stăruie desigur, la Bassani, în această crepusculară indisponibilitate a eroului față de lume, în neputința de a o înfrunta. Teama lui repulsivă față de nou este și teama unei tradiționale burghezii agrare, — depășită de evenimente, de valurile războiului și Eliberării: proprietar de pămînturi, prin părțile Ferrarei, Limentani se simte ca și alungat de pe moșie, exercitîndu-și drepturile aproximativ, de la distanță.

Dar n-am da o imagine exactă a romanului, dacă ne-am opri la acest strat de semnificații, imediat istorice. « Un om s-a redus la a fi un obiect printre obiecte, fără nici o facultate spirituală », îmi rezumă Bassani situația din l'Airone ; care e solidară cu un întreg destin de alienare morală, cu o întreagă vastă istorie a speței noastre. În timpii clasici, omul nu se îndepărtase de el însuși, viețuind într-o fundamentală coexistență cu sine. Dar odată cu trecerea secolelor, s-a despărțit tot mai mult de el însuși. Pentru mine, — continuă prozatorul — Limentani designează punctul extrem al acestei parabole, care e senilitatea lumii.

●

Senilă, nu numai într-un sens simbolic, este și minuția cu care eroul își consideră gesturile cele mai insignifiante, reflexe aproape, deliberarea explicită și metodică pe care i-o prilejuiesc ele: cum scoate acum sandwich-urile din pachet, cum — se gîndește — sticla cu apă gazoasă o va scoate mai tîrziu, etc. etc. Ca și cum orice inițiativă, cît de ternă, ar pune în mișcare, pedant și zadarnic, o mecanică de calcule ale eficacității întru confort. Limentani nu e un bătrîn, are patruzeci și cinci de ani; dar vidul inerției sale se populează cu surprizele acestei penibile auto-contemplări: « gustul acid din gură », senzațiile din stomac, etc. Masticația și celelalte funcții îl ocupă nemăsurat, fără plăcere și fără regret, egal și flasc; dacă atinge scatologicul, e fără vreo zvîcnire de bucurie vitală, mai degrabă din același scrupul — deloc teribilist, deloc provocator —, de autoscopie fadă, căreia nu-i repugnă nimic. Complezența față de funcțiile joase ale fizicului — care poate fi grandios vitală, în linie rabelaisiană, sau plină de blîndă și decisă armonie, reintegrînd asiatic trupul cu sufletul, — nu are aici vreo asemenea legitimare, rămîne la nivelul unui narcisism fără imaginație, — jalnica grijă de sine a unui Narcis spițer. Eroul e așa de dezastruos înstrăinat — de spontaneitatea existenței și de candida sănătate a vieții —, încît, atunci cînd se auto-observă, el seamănă cu un voyeur al propriei fiziologii.

●

Un summum de ariditate sufletească, o limită de netrecut, trasată de Bassani cu o mînă insidios fermă, implacabilă, — astfel ni se înfățișează platitudinea, în l'Airone. « O zi din viața lui 'Gardo Limentani », dar nu în sensul de zi tipică, paradigmatic aleasă, ci în sensul de culminație fatală, de concentrare irepetibilă, pe care-l presupune, clasic, tragedia; chiar dacă aici se concentrează neantul. Căci excesul de proză din această viață goală o împinge, printr-un ricochet paradoxal, în spre sublima izbăvire a tragediei; cele aproape 24 de ore ale cărții sînt orele de-a lungul cărora planeitatea stearpă a unei existențe se transformă în destin, răscumpărîndu-se tragic. Cu această condiție, natura moartă accede la umanitate ; cu această condiție — la gîndul că va pieri, că-și va dărui moartea —, în acest spațiu de cîteva ceasuri, care-l despart de sfîrșit, eroul redevine tînăr. Zdreanța lamentabilă care fusese existența lui Edgardo se înalță astfel, străfulgerată, pe altarul unei imolări.

●

Îmi amintesc, vorbisem altădată cu Bassani despre Bérénice, tragedia făcută din nimic, fără materie de evenimente, aproape fără intrigă ; pariul artei raciniene, piesa

Scanned with OKEN Scanner

exemplar pură, ca un adevărat modul al rigorii suave. Admirația lui Bassani, foarte categorică, îmi evoca, firește, un cunoscut adagiu flaubertian, pe care tragedia îl probează excelent, — cu două veacuri înainte de a fi fost rostit: « Les œuvres les plus belles sont celles où il y a le moins de matière ».

« Cît mai puțină materie », este și exigența de care ascultă finalul romanului, în l'Airone. Materie puțină, calm rarefiată, în schimb o grație a spiritului, care a pogorît peste erou, făcîndu-l să păşească liber, în aceste pagini, iluminat de intuiția, de certitudinea morții: un tezaur imens, inepuizabil și ascuns, numai al lui, un tezaur care înseamnă, în fine, viață — pentru că viața e conștiință. Bogat de acest tezaur, « incredibil de bogat », « gata să dăruiască », precum într-un soi de beție, Limentani se simte acum reconciliat cu lumea, capabil s-o iubească. Fiindcă a privit-o nu din perspectiva turtită, a ochiului lipit monstruos de obiecte, ci de la o distanță — fie mortală, însă pozitivă —, de unde viața își redefinește proaspăt obiectivitatea. Asta vrea să zică aici « du côté de la mort », — « regarder la vie du côté de la mort, pour redevenir jeune » — îmi spusese Bassani, explicîndu-se. Și, insistînd, îmi dezvoltase această analogie: Într-o lume din ce în ce mai alienată, trebuie să te îndepărtezi radical de pămînt, ca să recuperezi ideile fundamentale. Numai de la o asemenea distanță, numai fotografiată de pe Lună, adică dinspre profunzimile Universului, Terra a apărut în calitatea ei ireductibilă și exaltantă: unicul loc unde există viață.

●

Neașteptat, pentru arta de griuri din l'Airone, și ce potrivit totuși, mi-ar suna, desfășurată peste aceste pagini din final, gloria lamentuoasă a unei inscripții leopardiene ! Aceea despre operele care, descriind inevitabilul, « aprind din nou entuziasmul », în sufletul oricît de infelice: « e non trattando nè rappresentando altro che la morte, le rendono, almeno momentaneamente, quella vita che aveva perduta ». Ca în epigraful leopardian, — înfățișînd tocmai opțiunea decisă a morții, finalul din l'Airone săvîrșește o operă de viață, de înviere etică.

Ceea ce ar putea părea un estetism al morții, în acest deznodămînt, se subordonează, la Bassani, unei meditații care tinde, dimpotrivă, spre obiectivitatea clasică. O anume polemică anti-romantică răzbește în aceste propoziții, — romantismul, cu disperările, coșmarele și ricanarea lui, ivită între om și lucruri, ne-a precipitat pe panta unui dezechilibru. El e culpabil de a fi anulat antropocentria esențială a lumii: « Căci de la romantism, — îmi declară Bassani — omul e întotdeauna aiurea, și niciodată aici ».

Omul viitorului său roman, acela la care lucrează acum, — povestește scriitorul — se va așeza la antipodul lui Limentani, va fi simetric cu el, într-o evoluție de semn contrar; însă destinul lui se va împărtăși din aceeași dialectică de probleme. În mediu napoletan de data aceasta, nu ferrarez, va fi o poveste reală ; și, în paranteză, subliniază — personajele lui sînt totdeauna singulare, cu un nume al lor, de botez și de familie, eroi netipici ai unei istorii extraordinare. Cel din roman va fi un om minunat, ca eroii homerici, ca Achile și Hector; născut astfel, sub soarele Sudului, acest ins pe care l-au fericit zeii, va avea o ucenicie studioasă, de idealism crocian. Raționalist, chiar dacă romantic, el a recuperat obiectivitatea clasică. Frumos, naturalmente viril, el are facultatea de a pune totul la locul său, în viață. De-a lungul unei povești atroce — închisoarea, în timpul războiului —, îi este dat să îndure, însă, o ignobilă cădere, devenind lent un fel de vierme. Revelația va fi, pentru el, nu să contemple lumea de la o înălțime nebănuită, precum Limentani, ci, dimpotrivă, la nivelul la care fiziologicul devine microscopic inventariabil. Privindu-se, omul se va simți redus la peri, la unghii, la adițiunea unor elemente care, descentrate, sustrase unei ierarhii de sens, transformă

Scanned with OKEN Scanner

ființa într-o periferie, haotic hipertrofiată. Pentru că omul nu mai este în centrul lumii.

Situația se prezintă invers, așadar, decît în l'Airone ; *eroul de aici sfîrșește unde începuse Limentani. Și moare, dealtminteri, contemplînd vrăjit gurile țevilor de pușcă: moare, suspendat de prezența simbolic ucigașă a obiectelor.*

●

E însăși parabola literaturii moderne, îmi spune Bassani, care nu-și reprimă judecățile de critic; ba chiar pretinde, în conversația noastră, că orice romancier e jumătate critic și doar jumătate poet ! « Știu, nu voi plăcea unei anume avantgarde, începuse el, à propos de l'Airone. *Indirect, o resping și o critic; însă cu mijloacele ei ».*

Stăm de vorbă în biroul scriitorului din minuscula Piazza dell'Oro. Peste drum se ridică, în cadențe clare, fațada unei arhitecturi de Cinquecento — San Giovanni dei Fiorentini; arhitectură pe care au formulat-o, riguros și tenace, Sansovino, Michelangelo, Giacomo della Porta. Mă gîndesc — și casa e tot de atunci — la structura așa de exactă, la compoziția geometrică pe care și-a impus-o Bassani în acest roman; bizuită pe evidența unor diviziuni tranșante și a unor stricte simetrii, tocmai pentru a contracara ceea ce este amorf în materia psihologică, tocmai pentru a compensa lunecarea ei șeasă, tonurile ei șovăind stinse. Giorgio Bassani recunoaște, — din tot ce a scris pînă acum, e romanul cel mai dur construit.

Dar, dincolo de nuanțele psihologiei, această compoziție geometrică servește și ilustrează o structură simbolică. Sînt 4 părți în roman, cîte sînt, canonic, părțile zilei și cîte sînt părțile vieții. Fiecare din aceste secțiuni cuprinde 6 capitole, astfel încît totalul lor e 24. Desfășurarea în spațiu a capitolelor ascultă de niște alternanțe simetrice, după un tabel care arată astfel :

Partea I-a:	*3 capitole la Ferrara,*	
	3 capitole la Codigoro,	*I* { *3 F* / *3 C*
Partea a II-a:	*1 capitol la Codigoro,*	
	5 capitole la vînătoare,	*II* { *1 C* / *5 V*
Partea a III-a:	*1 capitol de încheiere a vînătorii,*	
	5 capitole la Codigoro,	*III* { *1 V* / *5 C*
Partea a IV-a:	*3 capitole la Codigoro,*	
	3 capitole de întoarcere la Ferrara.	*IV* { *3 C* / *3 F*

Sau, mai schematic:

Compoziția e desăvîrșit ciclică. Raportul 3/3 în părțile I și IV, raportul 1/5 în părțile II și III; răsturnate, însă, alternant, ca în oglindă. Echilibrul total se rotunjește și se închide infailibil, asemenea unui sistem de rime îmbrățișate.

Ar fi putut sfîrși cu partea a II-a, îmi mărturisește scriitorul; avusese, întîi, ispita de a ține l'Airone *la dimensiunile unei povestiri. Dar a simțit nevoia acestei rotunzimi ciclice, mai adecvată intenției simbolice; astfel încît compoziția să se deplieze perfect — pe axa de simetrie pe care o închipuie moartea bîtlanului.*

●

Frîng textul, și mi se pare că o fac după o figură spațială pe care am deprins-o, fără să vreau, printr-o tacită contaminație, din Bassani; cum, între împușcăturile care răsună spre pasărea plutind deasupra capului, și între căderea ei, Bassani așează magistral albul unei suspensii, pauza între două capitole. Dilatînd ciudat clipa, desfăcînd-o lent, pentru a pune mai autoritar stăpînire pe ea; cu o lentoare uneori exasperantă, și totuși controlată, — deloc abandonîndu-se ticurilor, mecanismelor narației. . .

Scanned with OKEN Scanner

Ca într-un vis, el, Limentani, nemişcat în luntre, blocat în atenţia mută, în aşteptarea a ce se va întîmpla; în timp ce bîtlanul înaintează mereu, « arătîndu-se cu extraordinară, aproape insuportabilă evidenţă »; ca într-un vis, se spaţialează clipa, fatidic, îngheţat şi totuşi vast,—în imaginile acestei vînători. Rănită, coborîtă pe sol, la cîţiva paşi de el, fără spaimă, pasărea îşi încrucişează privirile cu Limentani: care, observînd-o anxios, se identifică total cu lipsa ei de apărare, cu stupizenia ei dezarmată. Ar fi tras imediat în trupul acesta, ca să-i scurteze agonia; « dacă nu i s-ar fi părut că, într-un sens, ar fi tras în el însuşi «.

Intuiţia acestei identificări se adînceşte apoi, radios, liberator, lîngă vitrina cu animale împăiate de la Codigoro: care-i apar vrăjit intangibile, sustrase oricărei ofense; de o frumuseţe minerală, aproape insolentă, cu ochii strălucind febril, « de conştiinţă şi de ironie ». Bîtlanul nu se găseşte în spaţiul acestei vitrine; un bîtlan împăiat, Bassani găsise însă, la Roma, într-un mic negoţ, trofeu fixat decorativ, pe un perete. « E bîtlanul meu ! » exclamase scriitorul, — era aidoma aceluia pe care-l văzuse cîndva căzînd aproape de el, murind pe o mică insulă; şi care apoi îi suscitase episodul din roman. Într-adevăr, printr-un magic hazard, bîtlanul acesta împăiat fusese doborît cu douăzeci de ani mai înainte, în decembrie 1946, la gurile Tibrului: adică exact cînd se petrece vînătoarea povestită în carte ! I l-au vîndut pînă la urmă, deşi la început nu voiau. Frumoasă coincidenţă, — are straniul uneia din Istoriile ferrareze.

●

Pasărea astfel designată, ca titlu al cărţii, — Bassani se încrede în revelaţia acestor hazarduri — e o emblemă şi un simbol. Şi nu mă pot împiedica să visez, prin asociaţie, la o altă pasăre, care veghia, curios, atelierul literar al unui precursor ilustru; la Flaubert, ţinînd pe masă un papagal împăiat, cînd scria Un coeur simple, *cînd trebuia să zugrăvească fervoarea tandră, idolatră şi imensă din sufletul bătrînei slujnice Félicité.*

Flaubert, dealtminteri, e magistrul mărturisit al lui Bassani, — de aceea am invocat din nou această mare umbră tutelară. Trois Contes, *mai ales, îi este evanghelia literară, — cu ştiinţa magnifică a stilului pe care o vădeşte acolo meşterul, cu virtuozitatea de sublim pastişor, cu puterea, rară, de a absorbi semnificaţiile simbolice în curentul observaţiei; cu darul suveran de a sanctifica umilul, banalitatea fără duh şi fără istorie.*

Toată literatura modernă — spune Bassani — izvorăşte din Flaubert: chiar Hemingway — dar prin Maupassant, îmi permit să adaug; chiar Joyce. Pînă şi grotescul din Bouvard et Pécuchet *îi vorbeşte cu un accent ataşant scriitorului italian. Căci, făcînd statornic vivisecţia micului burghez, Flaubert rămăsese crucificat, el însuşi, în această operaţie implacabilă; condamnîndu-se să devină un fel de Limentani, aton şi fără dragoste.*

Izbăvirea eroului său se poate traduce, pentru Bassani, tot în termeni flaubertieni. Capitolele de încheiere din l'Airone *se pot raporta la acest ultim Flaubert — pe care el îl preţuieşte mai presus de orice— , deschis omeniei şi milei; iradiind de o stranie lucoare, ca în finalul din* Saint Julien l'Hospitalier. *Sub raza ei tăcută, paginile s-au despovărat de obiecte, spiritul nu le mai face numărătoarea, spaţiul, chiar el, s-a transfigurat parcă. Oamenii sînt mai frumoşi, Limentani desigur, dar şi cei din jur, bătrîna lui mamă, de pildă, — albă în cadrul ei de lumină. . . Pe pragul acestei ultime pagini, pe care se va pierde în moarte, maică-sa îi poate spune, împăcată:* « Buona notte, caro Edgardo ».

Scanned with OKEN Scanner

GIORGIO BASSANI

BÎTLANUL

Își smulse Browningul din bandulieră, îl ridică și începu să-l mînuiască.

Se slujea de el cu dexteritatea și cu dezinvoltura unui om foarte priceput la arme, dar și cu un fel de neîncredere, de dispreț învăluit. La ce se gîndea? Probabil la cît o fi costat. Atîta tot.

« Frumoasă pușcă », zise pînă la urmă, încrețindu-și buzele într-o strîmbătură. « Ați cumpărat-o la Ferrara, îmi închipui ».

« Nu. La Bologna ».

« Aha ».

Cîteva clipe se cufundă în cercetarea diferitelor părți: țeava, încărcătorul, cocoșul și mai ales garda, dedesubt, dintr-un oțel de o calitate deosebită: alb și opac, argint.

« E nouă. Ați mai încercat-o? »

« Am luat-o în septembrie, n-am tras încă nici un foc ».

« Și-aia, ce e: o Krupp? »

« Da », răspunse. « O *trei inele* dinainte de război. Model '28 sau '30 ».

« Ați putea să mi-o dați mie ».

« Nu, nu », se grăbi să răspundă. « Începeți cu Browningul, pînă una alta; pe urmă o să facem și schimb ».

Se aplecă și cotrobăi pe fundul cinului. Scoase tocul de piele în care se afla arma și o cutie de cartușe.

Mai mult decît arma, părea că-l interesează cartușele.

« G.P. », citi, cu jumătate de glas, pe cutie.

Părea, totuși, nedumerit, îngrijorat. Atîrnă pușca de umăr cu obișnuita lui nepăsare și desfăcu capacul cutiei, scoțînd cîteva cartușe și vîrîndu-le apoi, după ce le cîntări distrat în palmă, într-un buzunar al pantalonilor.

Partea a II-a, capitolul IV

Scanned with OKEN Scanner

În sfîrșit, în timp ce se apleca să așeze cutia pe jumătate deschisă, își încreți ușor fruntea.

Ce s-a întîmplat? Iar nu funcționează ceva?

« Se spune că-s mai bune decît cartușele Rottweil și decît M.B. », făcu. « Mai iuți ».

Celălalt nu răspunse. Se ridicase din nou în picioare. Cu trupul întors pe trei sferturi, privea spre dreapta, în sus.

Începu și el să scruteze cerul, în aceeași direcție ; și văzu aproape imediat o pasăre izolată care, la o sută de metri înălțime, înainta încet spre ei.

« Ce-o fi asta? », întrebă.

« Cred că e un bîtlan », zise Gavino.

Era vorba de o pasăre destul de mare : cu două aripi largi, foarte largi, dar disproporționate față de trup, care era mic și firav. Zbura cu o trudă vădită, opintindu-se. Gîtul lung în formă de s, strîns între umeri ; întinsele aripi cafenii, greoaie ca o stofă, deschise ca să tragă sub pîntec un volum de aer cît mai mare : părea că nu izbutește să taie vîntul pieziș și că e gata-gata să se dea peste cap, măturată ca o zdreanță.

« Ce pasăre caraghioasă ! » se gîndi.

O văzu cum zboară molcom peste bucata de lagună ce despărțea stăvilarul de luntre și-apoi atîrnîndu-se perpendicular deasupra capetelor lor : practic nemișcată, pierzînd puțin cîte puțin din înălțime. Ceea ce o atrăgea, în punctul acesta, erau desigur momelile. Dar înainte? Adică pînă adineaori? Ce animal caraghios ! Merita să te întrebi ce anume îl făcuse să zboare atît de mult așa, împotriva sau aproape împotriva vîntului, ce anume căuta atît de departe de maluri, în mijlocul văii.

« Nu cred că e bună de mîncare », zise.

« Aveți dreptate », încuviință Gavino. « Are gust de pește, toată ziua, de babușcă mai exact. Împăiată, însă, face frumos ».

Bîtlanul mai coborî puțin. Acum i se vedeau limpede picioarele slabe ca scobitorile, întinse înapoi, ciocul mare, ascuțit, căpșorul de reptilă. Dintro-dată, parcă istovit de efortul făcut sau ca și cum, pe neașteptate, ar fi adulmecat o primejdie, se răsturnă pe spate și, cîștigînd înălțime, în cîteva secunde dispăru în direcția turlei din Pomposa.

« S-o fi lămurit », zise Gavino. « Și-o fi spus : mai bine să ne urnim de aici ».

Scena era de rîs, își dădu seama, dar n-avea chef.

Arătă și el spre malul din față.

« Numai să nu-l împuște cineva, dincolo », mormăi.

« Nici pomeneală », răspunse Gavino, cu un picior în luntre. « O să vedeți că în curînd se-ntoarce să mai facă un tur pe-aici ».

Scanned with OKEN Scanner

Nu adăugă nimic. Împinse luntrea în apă şi-apoi, stînd ţeapăn la pupă şi îndreptînd vîsla, începu să se îndepărteze.

Se uita la fel, ferindu-şi privirile de soare. Îl văzu cum soseşte la destinaţie, cum coboară pe ţărm, cum trage prova pe uscat deslegînd căţeaua de inelul vîslei şi aplecîndu-se să ia cutia de G.P. de pe fundul ambarcaţiunii: şi în sfîrşit, cum se caţără în vîrful insuliţei şi caută adăpost în dosul unui tufiş de trestii de baltă. Înainte să dispară aproape cu totul (trebuie să fi găsit ceva pe care să se aşeze: acum îi mijea deasupra stufărişului doar o bucăţică de şapcă), ridicase braţul ca pentru a zice: « Am ajuns ». Iar el îi răspunse, mecanic, cu acelaşi gest.

V

Tot uitîndu-se ţintă la şirul des de momeli aşezate în adîncime dinaintea cinului, aţipise. Dormise, într-adevăr. Poate că şi visase. Şi iată că, venind din stînga, un fluierat scurt, energic, îl făcea să tresară, îl trezea.

Privi în sus.

La o înălţime de şaptezeci-optzeci de metri, o jumătate duzină de raţe străbăteau cerul deasupra cinului. Raţe, sînt raţe—se gîndi, în timp ce-şi desfăcea puşca dintre genunchi şi o sprijinea de marginea luntrei —: i-o spunea felul în care zburau, ritmul precipitat, năvalnic, palpitant, al aripilor lor scurte şi boante. Dar cărei familii aparţineau? Nu fusese niciodată tare în a deosebi de la prima vedere feluritele varietăţi de păsări din baltă. Iar tipurile de raţe erau cu zecile.

Zburau în formaţie: una în frunte şi celelalte în urma ei, aşezate în triunghi, ca o escadrilă de mici avioane militare. Grăbite ca omul care aleargă, în uşoară întîrziere, la o întîlnire fixată dinainte, se îndreptau şi ele spre Roma. « Călătorie sprîncenată », murmură. Excluzînd devieri de ultim moment, urmau să ajungă peste un minut în bătaia vînătorilor postaţi de-a lungul ţărmului din faţă.

Nu se opriseră. Cu vîntul care le purta, era absolut exclus să-şi schimbe ruta. Dar abia sfîrşi să-şi formuleze acest gînd şi să-şi aşeze din nou arma între genunchi, cînd zări două dintre raţe, abia deslușindu-se pe zidul întunecat de nori îngrămădiţi deasupra uscatului, două puncte care se desprinseră brusc de grup şi care, după o largă rotire laterală, începură să se întoarcă înapoi.

Îşi apucă din nou Kruppul. Erau chiar două; o pereche fixă, poate, bărbat şi femelă. Trecînd, întrezăriseră momelile. Şi acum se înfăţişau din nou: ca să vadă mai bine, ca să-şi dea seama.

Judecînd după încetinela cu care, uşor de-nţeles, se măreau, trebuie să fi înaintat cu trudă: de data aceasta vîntul le era împotrivă. Dar în

Scanned with OKEN Scanner

afară de vînt: nu erau oare și nehotărîte, șovăielnice în ce privește calea de urmat? Ajunse la un punct, cine știe, poate că ar fi renunțat. Încă un stînga-mprejur și în cîteva clipe s-ar fi topit în zare . . .

Rămase așa mai mult de-o oră: așezat cu pușca în mînă și privind cum ajung păsările deaupra lui. Nu trăgea. Nu încercă s-o facă nici măcar o singură dată. Cel care trăgea, care dobora una după alta păsările ce-i intrau în bătaia puștii, era numai Gavino, în dosul tufișului său. *Pam-pam. Pam-pam-pam. Pam-pam-pam-pam-pam. Pam-pam-pam-pam-pam.*

În serii de cîte două, trei, patru și chiar de cinci focuri succesive, împușcăturile sale își greșeau rareori ținta. Iar vietățile, străfulgerate, sau rănite, cădeau în apă cu răbufneli surde.

Primele căzute fuseseră cele două rațe — două moțate, probabil — care după ce se îndepărtaseră pînă spre malul opus al bălții, se întorseseră înapoi, luptînd cu întîrziere împotriva vîntului. Aceeași soartă, ceva mai tîrziu, o împărtășise și o pereche de fluierătoare, și acestea venind din spate, dinspre mare, dar coborînd imediat deasupra momelilor, plutind cu aripile deschise. Apoi, iar o moțată singuratică. În sfîrșit, veni rîndul unor lungi serii de lișițe. În scurt timp, cu alte cuvinte, numărul păsărilor doborîte de Gavino se ridicase la treizeci. Ghemuit în barcă, el nu făcea, în schimb, nimic. Stătea și se uita, și-atît.

Parcă visa, într-una.

Primele două rațe, de exemplu, le văzuse înaintînd și plutind apoi, aproape nemișcate, în fața cinului, la o cotă de peste o sută de metri. La un moment dat însă se asvîrliseră cu capul în jos. Repezindu-se în plină viteză cu ciocurile cafenii deschise, căscate, și cu ochii mici, rotunzi, holbați și ei, injectați de sînge, se pomenise cu ele deasupra lui, cît ai zice pește: dintro-dată mari, enorme. Nu-l atacară. Atingîndu-l ușor, trecuseră mai departe. Dar o clipă după aceea, *pam-pam*, două împușcături. Stomacul înregistrase aspra contralovitură.

Tot așa, o lișiță care mai tîrziu săgetase aerul pe lîngă el cu șuierul unui proectil; și pe aceasta i se părea mai curînd că o visase, decît că o văzuse de fapt. Fluera de-acurmezișul, cu cine știe cîți kilometri pe oră, totuși apucase s-o privească în toate amănuntele: ca și cum ar fi fost nemișcată; fotografiată, blocată în văzduh, pe totdeauna. Penele negre ca tabla de școală, stropite ușor pe spate cu un galben-măsliniu; capul, gîtul, coada și pintenii — negre; părțile de jos — ceva mai deschise; vîrfurile aripilor — albe; ciocul plat — albăstrui; picioarele — verzi, cu nuanțe portocalii spre coapse; irisul — roșu, căscat, de sticlă. Cum se poate întîmpla numai în coșmaruri, într-o clipă — clipa înainte ca arma cu repetiție a lui Gavino, lovind-o în zbor, să o silească să se prăbușească în apă ca un balot — , el

Scanned with OKEN Scanner

reușise să vadă tot, să înregistreze tot: și să se gîndească la toate, între timp, numai să înșface Kruppul și să apese pe trăgaci, nu.

Nimic nu-i mai apărea ca real. Gavino, pe ostrovul lui, cu fruntea încruntată și cu Browningul fierbinte în mînă, scrutînd încordat înălțimile, de jur împrejur, ca să nu se lase surprins; cățeaua tolănită la picioarele sale, gata, după fiecare tragere, să se arunce în apă și să aducă stăpînului, ținîndu-le strîns în botul umed, noi și noi păsări adăugate la grămada celor moarte ori agonizante; el însuși, așezat în cin cu pușca în mînă, aidoma lui Gavino, dar inert, incapabil de-a schița un singur gest . . . Adevărat și neadevărat; văzut și imaginar; aproape și departe: toate lucrurile se amestecau și se contopeau între ele. Pînă și timpul obișnuit, al minutelor și orelor, nu mai exista, nu mai conta.

Deodată, trebuie că era ceasul unu, recunoscu bîtlanul.

Zbura în fața lui, la două sute de metri depărtare: venind dinspre nord, ca și prima oară, și înaintînd mereu cu alura lui stîngace, înceată, de avion Caproni de transport, tip vechi. Se scuturâ. « Ce prost ! », exclamă în sinea lui. Avea aerul unuia care, din simplă curiozitate, fără nici cea mai mică nevoie efectivă, sfîrșește, dintr-una în alta, prin a se vîrî singur în belea.

Se ținea jos — observă — mult mai jos decît înainte. La cîți metri? La vreo cincizeci, cel mult. Încă un pic și, atras fiind bîtlanul din nou de momele, cîrmind ușor la stînga, avea să se pomenească dintr-o clipă în alta cu el deasupra capului. Cu luneta aplicată pe țeavă, Browningul ar fi fost în stare să-l dea jos ca nimica.

Se întoarse spre Gavino. Răsărea din tufiș cu tot capul. Părea neatent, nu făcea decît să miște capul. Să nu-l fi văzut încă? Să nu-l socotească demn de un singur G.P.? S-ar putea.

Totuși nu-i venea să creadă. Își amintea fraza: « Împăiat, face frumos »; și-i părea rău că nu-i spusese pe loc lui Gavino, răspicat, că el n-a putut să sufere niciodată păsările îmbălsămate.

Înainta spre el, acum, tot mai aproape, arătîndu-i-se — și inima, între timp, începuse să-i bată puternic în osul sternului —, cu o extraordinară, aproape insuportabilă evidență. Pe căpșorul perfect neted arbora, la spate, ceva subțire: un fel de fir, de antenă, cine știe. Iar el tocmai se întreba ce putea să fie daravera aceea ciudată și-și strîngea pleoapele ca să vadă mai bine, cînd, pe neașteptate, în vastul aer însorit și bătut de vînt, auzi cum răsună obișnuita dublă împușcătură.

VI

Nu căzu imediat. Îl văzu parcă tresărind, acolo sus, zbătîndu-și dezordonat largile aripi cafenii, alunecînd apoi spre insulița de pe care porniseră

Scanned with OKEN Scanner

focurile. Lupta să se susţină, să recîştige înălţime. Pe urmă, însă, se lăsă în voia soartei, dintr-odată, şi se prăvăli de parcă s-ar fi desfăcut un vechi Caproni de transport — avu răgazul să-şi spună în clipa cînd se prăbuşea în apă, scufundîndu-se — : din acelea folosite pe vremea primului război mondial, numai pînză, sfori şi lemn.

Credea că e mort şi că, pe loc, căţeaua s-ar fi repezit să-l culeagă. Dar nu se petrecu aşa: de îndată ce reapăru pe oglinda apei, se îndreptă pe cataligele ce-i serveau drept picioare, începînd să-şi mişte încolo şi încoace zmuncindu-l, căpşorul minuscul. «Unde mă aflu?», păru că se întreabă. «Şi ce mi s-a întîmplat?».

Încă nu pricepuse nimic: chiar nimic. Sau atît de puţin, în orice caz, încît deşi o aripă, cea ruptă, îi atîrna de-a lungul şoldului, la un moment dat făcu o mişcare din umeri de parcă era gata să-şi ia zborul. Abia atuncea, desigur, îşi dădu seama că e rănit. De fapt începînd din clipa aceea renunţă la o încercare de acest fel.

Neliniştit, întorcîndu-şi fără-ncetare capul neted şi cam înfumurat, de *viveur*, prelungit la ceafă prin ciudata, aproape inperceptibila antenă filiformă, încerca totuşi să se dumirească, să recunoască, dacă nu locurile, cel puţin natura obiectelor care-l înconjurau. La cîţiva paşi, de exemplu, jumătate în apă, jumătate pe uscat, observase luntrea. Ce să fie? O barcă sau trupul unei vietăţi mari şi adormite? Oricum, mai bine să se păzească. Mai bine să nu se aventureze spre plaja cu nisip fin şi compact, unde namila aia întunecată şi ameninţătoare zăcea deacurmezişul: mult mai bine. De altfel, nici nu mai simţea durerea din şold. Era de-ajuns să nu mişte aripa. Ca să nu-l doară. Putea să mai aştepte.

Îl privea plin de anxietate, identificîndu-se complet cu bîtlanul.
Şi lui îi scăpa raţiunea multor lucruri. De ce trăsese Gavino? Şi de ce nu se ridica în picioare, acum, şi nu trăgea un foc suplimentar, lovitura de graţie? Nu asta era regula? Dar căţeaua? De ce anume se temea Gavino: că bîtlanul, încă nerăpus cu totul, s-ar putea folosi de cioc ca să se apere? Dar bîtlanul? Ce-o să facă? Să aştepte, firește: dar ce şi pînă cînd? Îşi simţea capul buimac, năuc: năpădit de întrebări ce nu-şi căpătau răspunsul.

Trecură aşa multe minute. Pînă cînd, pe neaşteptate, îşi dădu seama că bîtlanul se mişcase.

Se îndrepta în direcţia lui — constată, după ce-şi ridicase o mînă să-şi ferească ochii de sclipirile apei — : chiar spre cin. Era de-nţeles, însă. Văzuse momelile. Colorate cum erau şi bătute dintr-o parte de soare, firește că-i păruseră un stol de păsări adevărate, pescuindu-şi cu încordare hrana. Putea să aibă încredere. Primejdii, în părţile acelea, nu existau desigur.

Înainta tîrîndu-şi aripa pe apă în curse repezi, succesive, alternate cu popasuri scurte şi alegînd cu grijă fundurile mai puţin adînci. Trecu pe

Scanned with OKEN Scanner

lîngă momeli, veni și mai aproape, tot mai aproape. Și în sfîrșit se pomeni cu el față în față, la un pas de barcă, gata să păsească pe uscat. Se mai opri o dată. Cafeniu peste tot, mai puțin penele gîtului și pieptul de o delicată nuanță *beige*, și mai puțin picioarele de un galben-brun de os descărnat, de relicvă, își apleca ușor capul într-o parte, privindu-l: curios, dar nu speriat. Iar el, fără să se miște, aproape fără să răsufle (pierdea sîngele dintr-o tăietură de la mijlocul aripei, la înălțimea articulației), avu răgazul să schimbe destul de îndelung această privire . . .

Se sprijinea, acum, pe peretele bărcii, ca un bătrîn pătruns de frig în căutarea soarelui; și nu-l mai vedea, doar îl simțea. Din cînd în cînd se muta de la loc: ca să găsească o poziție mai bună, sau să se despăduchieze. Mare, osos, disproporționat — și pe deasupra împiedicat pe jumătate — se descurca anevoie. Se lovea mereu.

Minute în șir totuși, stătea cuminte, perfect nemișcat. Bine adăpostit de rafalele reci și șuierătoare ale vîntului de mare și cu scîndurile călduțe ale bărcii în spate, ce făcea oare? Parcă se întremase întrucîtva. Deși, nici acum, nu înțelegea prea mult, trebuie că se uita mereu împrejur. Să-și recapete puterile: iată, deocamdată, își zicea desigur, obiectivul principal. Și o dată recăpătate puterile, țîșt, și-ar fi întins aripile dintr-o săritură și ar fi zburat de acolo.

Mai trecu un timp: cine știe cît.

Dintrodată, trei focuri unul după altul, urmate de tot atîtea răbufneli, îl cutremurară dureros.

Întoarse capul în partea lui Gavino.

« Nu-i destul? » se plînse cu jumătate de glas.

Așteptă ca păsările să reapară deasupra apei (lișițe: toate trei nemișcate, încremenite) și se uită la ceas.

Din păcate nu era decît două, iar lumina suficientă pentru vînătoare ar mai fi fost pentru încă o oră și jumătate. Dar, pe de altă parte: chiar dacă el, personal, era mai mult decît sătul, putea oare să ridice brațul și să-i facă semn lui Gavino să înceteze? E drept că de la o vreme bîtlanul nu se mai mișca de loc. În cazul în care ar mai fi fost viu, însă, ce să facă? Să-l răpună dintr-un foc, nu: exclus. Să-l prindă, poate? Să se aplece peste bord, să-l ia în brațe și-apoi să-l ducă în oraș, acasă? În mașină? Și unde să-l țină? Într-o colivie, jos în curte? Și-o închipuia pe Nives, cînd l-ar fi văzut întorcîndu-se cu o asemenea vietate, pe deasupra rănită, pentru care numai veterinarul ar fi costat o mulțime de bani. Se gîndea la țipetele, la împotrivirile, la miorlăielile ei . . .

Cățeaua terminase cursele dus-întors. Înșfăcase ultima lișiță și o dusese celui în drept. Cînd iată, întorcîndu-se întîmplător spre dreapta, într-o

Scanned with OKEN Scanner

parte a stufărișului, căutînd parcă o sugestie oarecare dintr-acolo, văzu din nou bîtlanul.

Era la vreo zece metri de barcă și, judecînd după direcția luată, lăsa impresia că vrea să ajungă tocmai la stufăriș. Bubuitul împușcăturilor de adineaori îl speriase. Văzuse, pe urmă, cățeaua aruncîndu-se și întorcîndu-se de trei ori, una după alta, revenind de fiecare dată la mal cu o lișiță în gură; și deși rănit, deși slăbit din cauza sîngelui pierdut, și de aceea dornic mai mult ca oricînd să se bucure acolo, ferit de vînturi, de ultima căldură a soarelui, se gîndise la un moment dat că-i convine totuși, și imediat, «să schimbe zona ». Țărmul alungit, acoperit acolo cu plante, mai mult sau mai puțin de aceeași culoare cu penele sale și în ansamblu destul de înalte ca să-i permită să meargă printre ele fără să se lase văzut, poate că reprezenta cel mai potrivit lucru în cazul său. Să se ascundă acolo, pînă una alta, în așteptarea nopții, apropiată; și după aceea, după aceea rămînea de văzut. Pentru că nu era sigur că stufărișul era complet înconjurat de apă. Cine știe dacă, în spate, nu era legat într-un fel de uscat. Iar a avea țărmul la îndemînă ar fi însemnat o posibilitate ulterioară de fugă, poate chiar salvarea, sau dacă nu de-a dreptul salvarea definitivă, garanția aproape sigură de a-l face să rămînă în viață măcar pînă a doua zi.

Se îndepărta tot mai mult, între timp, tîrîndu-și după el cu trudă aripa ruptă; iar el credea că poate citi pe mica și strîmta sa ceafă încăpățînată toate aceste raționamente. Dar cît de mult se amăgea — îi veni dintr-odată să-și spună . Într-atît se amăgea (pînă la stufăriș, de acord, ar fi ajuns; dar cu sîngele pe care continua să-l piardă, cățeaua, în curînd asmuțită în căutarea lui, n-ar fi întîmpinat nici o greutate în a-l dibui), într-atît se amăgea, era limpede, prostul de el, încît dacă nu i s-ar fi părut că trăgînd ar fi tras într-un fel împotriva lui însuși, l-ar fi împușcat pe dată. Și așa, dacă nu alta, s-ar fi sfîrșit toată povestea.

În românește de FLORIAN POTRA

Scanned with OKEN Scanner

GIORGIO BASSANI

două istorii

Chemarea

La nécessité est le voile de Dieu.
S. WEIL

Cu vreo treizeci de ani în urmă, cînd nu eram decît un ccpil, trăia la Ferrara o domnișoară evreică nici din cale afară de urîtă și nici săracă, nici proastă și nici prea coaptă — fără să fie deosebit de atrăgătoare, dar nici de lepădat — căreia, oricît de ciudat s-ar părea, familia nu reușise să-i găsească un soț. Ciudat? De bună seamă că da: ciudat. În cadrul Comunității noastre, faptul prezenta, pe vremea aceea, toate caracteristicile unei excepții. Folosind deobicei canalele înrudirilor și ale afinităților; dar și reuniunile doamnelor din A.D.E.I. (Asociația Femeilor Evreice din Italia) care slujeau de minune scopului; de asemenea, seratele dansante ce se țineau în timpul Purimului în cîteva săli anexe la Templul din via Mazzini sau în vestibulul grădiniței de copii izraelite din via Vignatagliata, serbări onorate de lungi șiruri bolborisitoare de matroane, așezate de-a lungul pereților în chip de tapițerie; precum și scrisorile pe care, în cazurile de soluționare mai îndrăzneață, rabinul doctor Castelfranco era rugat să le scrie colegilor din orașele dimprejur, emiliane, romagnole și venete; pe căi drepte sau pezișe, la momentul oportun, subiectul sfîrșea nelipsit prin a-și face apariția. Nu era niciodată cazul să deznădăjduiești. Cînd pentru a produce un mire nu era deajuns piața, iată că și sosea din depărtări, Lohengrin; să vadă, să se lase văzut și aproape totdeauna să încheie tocmeala.

În 1934, Egle Levi-Minzi număra treizeci și trei de ani. Din ce motiv rămăsese fată mare n-aș putea să spun cu siguranță. Singură la părinți,

Scanned with OKEN Scanner

oameni în vîrstă și destul de avuți; trăind cu ei și ieșind veșnic cu ei la plimbare, la anumite ceasuri fixe de dimineață și de după amiază, pe străzile din centru (alcătuiau un trio aproape de nedespărțit, bine cunoscut în tot orașul și devenit astfel proverbial): știu doară că atunci cînd ei, părinții, au început să se uite încoace și-ncolo în căutarea unui ginere, cele mai hotărîte împotriviri veniseră chiar din partea fetei, principala interesată. Ceea ce o făcea să spună morțiș nu, era, poate, un pic de răsfăț filial și virginal, un exces de atașament față de bătrînul tată și de bătrîna mamă. Mai era, cine știe, și tăinuita impresie pe care o putuseră lăsa asupra ei, timpurile nebune ale primei sale tinereți — timpuri, se cuvine s-o amintim, ale huliganismului fascist din valea Padului, atît de asemănătoare cu zilele noastre — , vreo imagine violentă care mai tîrziu, în anii următori, o împiedicase să se îndrepte spre alte tipuri de masculinitate . . . Oricum ar fi, cert e că ori de cîte ori Egle Levi-Minzi a fost pusă în situația de a se hotărî, cutare nu-i era pe plac, cutare nici pe-atît, cutare-ferească sfîntul !, cutare — atît ar mai lipsi! O strîmbătură a gurii mari și melancolice — o clipire plictisită a pleoapelor cu gene rare deasupra sefardiților irișii cafenii, triști și umezi: și ultimul pretendent trecea să se adauge la lista tot mai lungă a celor refuzați.

De o primire cu totul deosebită urma să se bucure, pe la jumătatea anului 1935, mi se pare chiar în luna iunie, un pretendent sosit de mult mai departe decît din Bologna sau Ravenna, Mantova sau Rovigo, Padova sau Veneția. Era rus, mai precis ucrainean. Și el unic copil al unor părinți vîrstnci, avea douăzeci și șapte de ani. Se numea Yuri: Yuri Rotstein.

Mica familie venise la Ferrara cu un an în urmă, direct de la Odessa. Coborînd din trenul de Triest, se aranjaseră de bine de rău într-un hotel anodin din fața gării. Dar încă înainte de Kipur, adică înainte de sfîrșitul lui octombrie, ocupau, firește pe gratis, un apartament într-un bloc din via Vittoria, ce aparținea *ab antiquo* Comunității. Ceruseră adăpost și-l obținuseră. Tatăl, de altfel, datorită perfectei cunoașteri a cultului, a ebraicei scrise și vorbite, fusese repede angajat *cahazan*: om la toate, mai ales la slujbele de dimineață ale sabatului, la îngropăciunile minore, la tăierea rituală a animalelor domestice. În mai puțin de două luni, se adaptaseră perfect. Se exprimau într-o italiană aproximativă, ce-i drept, dar de o surprinzătoare eficacitate comunicativă. Urmau să plece mai departe? Cînd s-au prezentat prima oară în birourile Comunității, tatăl, care vorbea și pentru ceilalți doi, făcuse o vagă aluzie la *Eretz*, la America...

Tatăl și fiul semănau. Amîndoi înalți, mult mai înalți decît media celor care frecventau Școala germană, aveau fața de același tip: o față lungă, osoasă, vineție, cu pometii ieșiți, deasupra cărora străluceau, albaștri, aceiași ochi mici, oblici, de mujic. Mama, dimpotrivă, era mică de stat,

Scanned with OKEN Scanner

grasă, rotofeie: un soi de slujnică sau de țărancă, înfășurată într-o basma uriașă înodată sub bărbie.

Dar ceea ce îi izbea mai mult pe cei din jur, atît jos, în sala rezervată bărbaților, cît și sus, în matroneu, era neclintita demnitate a celor trei, simpla, emoționanta dezinvoltură cu care, în schimbul unui serviciu-modest, se pricepeau să rămînă oaspeți. Nu că ar fi avut aerul să zică: « La urma urmei sîntem cu toții egali, coreligionari, frați: prin urmare, aceasta e și casa noastră ». Cîtuși de puțin. Din simplul fel în care stăteau, în Templu, toți trei tăcuți, cuviincioși, fără să scandalizeze prin anumite exhibiții askenazite (tatăl, ce-i drept, păstrîndu-și caftanul, bărbuța ștearsă, blonzie, precum și cuvioșii perciuni de aceeași culoare ieșind în jurul urechilor de sub pălăria rotundă; mama, cu basmaua țărănească; fiul, însă, îmbrăcat corect după moda apuseană, în haine de stofă gri), păreau preocupați de un singur lucru: să asigure adunarea de nestrămutata lor intuiție de-a pleca din oraș, cît mai curînd cu putință. Nu cereau să rămînă o vreme, mă rog: atîta cît să-și tragă răsuflarea. După ce se vor fi odihnit, nici o grijă, aveau să plece iar în lumea largă.

N-au plecat de loc, în lumea largă, Și în felul acesta, cele trei nume ale lor, amestecate cu ale celor o sută optzeci și trei de evrei ferrarezi deportați de nemți în Germania, spre sfîrșitul lui '43, figurează și astăzi pe lespedea fixată în fațada Templului izraelit din via Mazzini.

Totuși, făcînd socoteala, transmigrarea lor din răsărit în apus n-a fost zadarnică. Egle Levi-Minzi avu un copil: băiatul a cărui chemare o simțise dintrodată într-o bună zi de sîmbătă la sfîrșitul lui mai 1935, în timp ce, stînd alături de o bătrînă țărancă ucraineană, privea în jos prin gratiile matroneului, în vasta sală a Școlii germane plină de oameni.

O pornire de moment: de cîteva clipe.

Toți oamenii se uitau înainte, spre marele rabin doctor Castelfranco, așteptînd să-l audă cum intonează binecuvîntarea finală și solemnă, *berahaua*. Numai unul, între atîția, tînărul acela ucrainean de curînd imigrat, era întors cu spatele. Privea în sus, spre matroneu, cu minunații lui ochi albaștri, rîzători, prietenoși, sălbateci. De ce să nu aibă chiar cu tînărul acela, un copil? — și-a spus dintrodată Egle Levi-Minzi, trezindu-se parcă dintr-o lungă toropeală. Era limpede: nu pe ea o saluta flăcăul, ci pe bătrîna de alături, pe maică-sa. Totuși, de ce să nu se prefacă a nu înțelege, de ce să nu răspundă, acelui zîmbet, fugarului semn de salut, prin ceva asemănător? Era sărac și străin. Tînăr, mai tînăr decît ea cu mulți ani, aproape un copil. Dar sărac. Fără o casă a lui. De pripas. Părinții puteau să rămînă acolo unde erau, în micul apartament din via Vittorio, unde-i instalase Comunitatea. El, tînărul, în schimb . . . Merita să încerce. Să-l încerce.

Scanned with OKEN Scanner

Zîmbise. Făcuse un semn cu mîna.

După o clipă de șovăială, flăcăul dusese două degete la borul pălăriei, schițînd o plecăciune.

Într-adevăr, meritase. Copilul avut de Egle Levi-Minzi fu foarte frumos: un băiețel, vioi, inteligent, voluntar, superb; astfel încît să ne pară celor puțini dintre noi care-au scăpat de *lager* și celorlalți care, în 1945, nemaiîmpărțiți în bărbați și femei s-au regăsit împreună la Școala germană — întruchiparea însăși a vieții ce veșnic se sfîrșește și veșnic începe din nou. Se cheamă Yuri: Yuri Rostein. Înalt, slab, osos, cu ochii albaștri oblici, învăpăiați, desupra pomeților ascuțiți, trăiește și acum cu maică-sa, numai cu maică-sa, pentru totdeauna în casa lor mare din Ferrara.

Viața e un vis

Vă amintiți de *hotel Tripoli*, micul han ferrarez de ultima categorie (dubioasă îi era destinația), care înainte de război se găsea la cîțiva pași de Castello Estense, în vasta piață din spatele acestuia: același *hotel Tripoli* despre care mi s-a întîmlpat să mai vorbesc și altădată? Ei bine, închipuiți-l într-o noapte de noiembrie, acum o grămadă de ani, vreo patruzeci poate: pe vremea cea mai întunecată a fascismului, așadar; și tîrziu, foarte tîrziu, cîteva minute înainte de închidere,

Jos în *hall* luminile fuseseră stinse. Cînd iată, acolo în fund, ușa de sticlă mată se deschise (o rafală de vînt umed se năpusti în sala goală, ajungînd pînă la tejgheaua portarului de noapte) și, desprinzîndu-se încet din umbră, se apropie un bărbat.

Înainta cu pași mari, din pricina unei valize mari. Avea reverele paltonului ridicate, borul pălăriei coborît pentru a-i ascunde ochii. Cine să fie?—se întrebă portarul. Ca aer, s-ar fi zis că e un comis voiajor.

— Doresc o cameră, zise bărbatul, liniștit,

— Cred că n-o să vă putem servi, răspunse portarul.

Deschise un registru din fața lui, aruncă o privire fugară, se strîmbă. Își ridică din nou capul.

— La ora asta, înțelegeți, adăugă, avem toată casa ocupată. În zilele de tîrg . . . și pe deasupra, cursele de cai . . .

Scanned with OKEN Scanner

Căuta cu ochii ochii celuilalt, dar, ascunși cum erau sub borul pălăriei pleoștite și unsuroase, nu reușea să-i vadă. Îi vedea doar partea de jos a feței, obrajii și bărbia murdară de fire de păr.

— Nu mă lăsați vă rog, să ies din nou afară, zise bărbatul, vorbind cu o voce foarte joasă, cu un puternic accent meridional: calabrez, poate sicilian, cine știe. — Dumnezeule din ceruri, oftă, sînt cam obosit. De altfel, continuă, mă opresc doar pentru cîteva ore. Plec mîine dimineață cu trenul de nouă.

Portarul șovăi. Își aplecă din nou capul deasupra registrului.

— Nu pot să vă dau decît o cameră cu două paturi, zise, după ce se uită în registru. Singura rămasă liberă. Vă previn, totuși, că trebuie să plătiți patul gol ca pe unul plin.

Spusese «totuși» nu fără o anumită plăecre: plăcerea pe care o încerca ori de cîte ori i se oferea ocazia să pară mult mai educat și mai fin decît domnul Müller, proprietarul, cu scobitoarea lui veșnic în gură, între dinții de aur, veșnic vulgar chiar și în trăsături. Era sigur că voiajorul comercial n-ar fi insistat, s-ar fi răsucit pe călcîie și s-ar fi dus.

Dar se înșela.

Îl văzu, de fapt, aproape imediat, cum ridică o mînă și își dă pălăria pe spate, descoperindu-și fruntea chelă. Zîmbea.

— De bună seamă, il auzi că zice. Mulțumesc.

Acum își țuguia buzele: ca pentru un fluierat fără sunet. Adăugă, clipind prietenos: — Actele.

Își și vîrîse mîna dreaptă pe sub palton, în partea inimii, începînd să scotocească prudent. Pleoapele și le ținea întredeschise. Părea că-i face plăcere.

Portarul apăsă un buton. Apăru, tîrîndu-și ghetele stîlciate, un om de serviciu: un bătrîn. Așteptă ca portarul să restituie clientului buletinul de identitate și să-i dea cheia camerei cu două paturi de la etajul al treilea. După care se încovoie, înșfăcă valiza de mîner și, fără să-i pese dacă e urmat, se îndreptă bălăbănindu-se spre scări.

— Noapte bună, domnule Buda, zise portarul.

Bărbatul se îndepărtase cîțiva pași.

— Noapte bună, răspunse, ducînd două degete la pălărie.

— Doriți să vă trezim?

— Nu, nu-i nevoie.

— Noapte bună, domnule.

— Noapte bună.

Odaia era largă și joasă. Ușa de deschidea într-un colț, lîngă radiatorul caloriferului. De-a lungul pereților pătați de igrasie, cîteva mobile de culoarea paielor: un dulap, o noptieră. Lîngă fereastra fără perdele, cu obloanele trase, zăvorîte, lavaboul cu o oglindă mică. Deasupra oglinzii,

Scanned with OKEN Scanner

o plafonieră pătrată de sticlă emailată, aproape jumătate plină de gunoaie şi din care se răspîndea în jur o lumină roşietică, de spital. Cele două paturi erau lipite. Aşa cum erau alăturate, dădeau impresia unui mare pat matrimonial.

Rămas singur, domnul Buda scoase un şuierat uşor: de data aceasta, auzit limpede. Privi în jurul său. Cele două oglinzi ale dulapului reflectau o imagine oblică a odăii, cu el în mijloc, cu valiza grea de carton aşezată la picioarele lui.

Îşi trecu o mînă peste faţă.

— Viaţa e un vis, şopti.

Mai rămase o clipă aşa, nemişcat, în mijlocul camerei. Apoi se scuturâ. Se eliberă de palton şi de pălărie, le atîrnă într-un cîrlig bătut în uşă, după care se îndreptă spre lavabou. Lăsă să curgă apa din robinet şi, în sfîrşit, aplecîndu-se, îşi spălă faţa.

Viaţa e un vis — gîndea. Cînd a mai auzit sau citit o asemenea frază? Şi de ce îi revenise în minte chiar acum?

Se ridică, îndreptîndu-şi spinarea. Găsi, după bîjbîieli, prosopul. Îşi şterse faţa. Se întoarse spre pat. În timp ce apa rece ca gheaţa a robinetului continua, curgînd, să-şi producă sunetul plîngăreţ, se dezbrăcă în grabă. Apoi, după ce scoase din valiza ridicată pe pat, uneltele de bărbierit, ajunse a doua oară la lavabou şi începu să se săpunească.

Dormea, domnul Buda. Visa că doarme . . .

Visa că dormise trei, patru ore cel mult, fără să viseze. Şi că în sfîrşit *(bang, bang, bang, bang, bang, bang:* ceasul din piaţă bătuse de şase ori consecutiv . . .), în sfîrşit se trezea.

Întins în poziţia în care se culcase, deschidea ochii pe-ndelete. Un miros puternic, acru şi dulceag deopotrivă (imposibil de confundat), umplea odaia. E timpul deci : îşi zicea, aprinzînd imediat lumina de la para ce-i atîrna deasupra capului —: trebuia într-adevăr să plece, s-o şteargă. Şi pentru asta. Dar înainte, în orice caz . . .

Se ridica în capul oaselor, dădea cuvertura la o parte, îşi azvîrlea picioarele din pat şi, umblînd desculţ pe pardoseală, se îndrepta fără nici o ezitare spre dulap.

Îl deschidea. La vederea trupului, a *propriului* său trup, nu se minuna de loc, firește, Cu gingiile albe dezvelite se aşeza sprijinindu-şi obrajii prelungi şi negri de-atîta barbă, pe genunchii strînşi: o biată păpuşă şi atît, ceea ce şi trebuia să fie. Ce să facă, la o adicătelea? N-avea decît să închidă dulapul. Şi tocmai asta făcea, cu multă băgare de seamă: ca şi cum i-ar fi fost teamă s-o trezească.

Scanned with OKEN Scanner

Apoi se pomenea afară, în aer liber, plecat de la hotel, nu știa cîtuși de puțin cum. Aerul mușca. De-a lungul marelui bulevard de la intrarea în oraș, peste care începea să se înalțe o lumină rece, nu se vedea țipenie de om: de la Castello pînă la îndepărtata Barriera del Dazio. Același pustiu și după colț. Clădirea gării îi apărea — la capătul străzii următoare, pe care avea s-o străbată — cenușie, mică, joasă: totuși, cu contururi foarte limpezi.

Mergea cu pași grăbiți, ațintindu-și privirile spre gara ce se mărea treptat. Și iată, abia ajuns în piața din fața gării, iată că-i veneau în minte două lucruri: întîi, că uitase în odaia de la *hotel Tripoli* valizoaia de carton cu toate catrafusele în ea, compartimentul eșantioanelor și efectele personale la suprafață, iar dedesubt presa clandestină; în al doilea rînd, că nu plătise nota. Atunci se oprea, mai mult nehotărît decît tulburat. Numai că, auzind în aceeași clipă, nemaipomenit de aproape, pufăitul unei invizibile locomotive de manevră și percepînd că, dincolo de orice socoteală, acum era prea tîrziu să se întoarcă, își relua imediat calea.

Cu atît mai mult, cu cît era vorba de un vis — își zicea în sine zîmbind, consolîndu-se cu amărăciune. Știa lucrul acesta, deși visa: un vis în vis.

În românește de FLORIAN POTRA

Scanned with OKEN Scanner

FLORIAN POTRA

O plimbare (retrospectivă) în timpul cinei

Cititorul revistei « Secolul 20 » își aduce desigur aminte de povestirea *O plimbare înainte de cină* de Giorgio Bassani (în traducerea lui Ștefan Delureanu). În același număr (2/1967) au apărut și « șase capitole dintr-un roman inedit » sub titlul *Natură moartă*. Ceea ce se știe mai puțin e că romanul a fost terminat în 1968 și a devenit *L'airone* (Bîtlanul), distins cu premiul Campiello.

Privilegiul de a-i traduce și publica « în premieră mondială » primele pagini ale ultimului său roman, Bassani mi l-a acordat în numele vechii prietenii ce ne leagă încă din anii de după război, o prietenie cu semne înnoite la fiecare călătorie a mea în Italia.

L-am văzut și în toamna aceasta la Roma, mai tînăr ca oricînd, vioi și polemic, și ca totdeauna încărcat de electricitatea unei experiențe recente, care fie că-l face extatic, fie că-l scoate din sărite. De data aceasta, cînd l-am întîlnit în casa lui Niccolo Gallo — unul din mentorii săi spirituali, poate cel mai important — nici n-am apucat să ne îmbrățișăm că a și început să povestească, în detalii jucate, o penibilă confruntare cu un portar al Societății de telefoane, care-i ceruse (« Dar cine ești dumneata? », « Să nu țipi la mine ! », « Ba țip ! ») biletul de liber acces la casieria unde se plăteau abonamentele. Cu un simț acut al echității și al dreptății, arțăgos și ironic, Bassani se încăpățînează să nu treacă cu vederea nimic din ceea ce i se pare că taie calea unei vieți civilizate.

Despre altceva însă vreau să vorbesc aici, despre cina la care Bassani ne-a invitat pe soția mea și pe mine, împreună cu Niccolò și Dinda Gallo.

Aproape de Corso Vittorio, între Sant'Andrea della Valle și Tibru, lîngă Piazza dell'Oro, unde Bassani își are « studioul », e o excelentă *trattoria*: « Da Luigi ». Acolo am petrecut o seară întreagă, la masa prezidată de autorul *Grădinilor Finzi-Contini*. Discuția a pornit de la . . . tenis — Bassani e un vajnic amator al acestui sport, practicîndu-l cu fervoare — și de la cuplul român « Naztaze și Tiriak », pe care scriitorul îl admiră cu tot elanul (pe Năstase îl consideră de-a dreptul genial). De cînd joacă Bassani tenis? De totdeauna, de cînd era copil, la Ferrara, cu întreruperi în timpul războiului și în anii de sărăcie ce au urmat lui 1945, cînd l-am și cunoscut. Iată-ne întorși cu douăzeci de ani în urmă, pe vremea cînd Bassani venea în centru pe bicicletă, din cartierul Monteverde unde locuia. Dar ce-am făcut, fiecare, după 1950, după ce ne-am despărțit? Aici începe povestea unei întorsături importante în viața și în cariera lui Bassani.

În 1951 fusese numit, ca profesor de liceu, la Napoli. Ca să-și poată întreține familia, rămasă la Roma, evitînd naveta costisitoare, Bassani — care n-a fost nici-

odată un risipitor — hotărî că « nu trebuie să existe », adică să nu-l coste nimic şederea la Napoli. Preferă de aceea să se instaleze — casă şi masă — într-o mînăstire de dominicani, la ultimul etaj al unei clădiri înalte, lipite de biserica tutelară. Era o mînăstire *sui generis*, un fel de pensiune cu firmă pe uşă şi cu sonerie (restul clădirii avea alte destinaţii). Ambianţa era pe măsura costului extrem de redus al găzduirii, cu odăi mizere, şi obscure, cu un binecunoscut miros pătrunzător în toate ungherele. Călugărul prior era şi administrator, şi paznic, şi bucătar: pregătea cu mîinile lui variate mîncăruri, « manicaretti », de *ceci*, un soi de fasole, necunoscut la noi.

Într-o zi, vrînd să-şi îndulcească zeama de cafea, Bassani intră în bucătărie căutînd zahărul. Deschise dulapul din perete şi întinse mîna: nimeri în gol. Dulapul masca, de fapt, o fereastră ce da direct — la vreo treizeci de metri înălţime — în interiorul cupolei bisericii. Se aplecă şi-l văzu, minuscul, pe paracliser, care trebăluia în jurul altarului. « Pentru Dumnezeu, vrei să cazi? » — îl trase îndărăt priorul.

După cîteva zile, Bassani îl găsi pe bătrînul călugăr desfundînd o privată cu aceeaşi mînă cu care frecase fasolea. Era prea mult! Profesorul repartizat la Napoli se mută imediat la o pensiune scumpă şi elegantă, şi din clipa aceea lucrurile începură să-i meargă bine: comenzi de traduceri, de scenarii, de povestiri, cu onorarii consistente. Soarta trebuie constrînsă, observă Bassani, trebuie să te decizi să scapi de mizerie, pentru ca aceasta să te ocolească.

Epilogul povestirii: la puţin timp după plecarea lui Bassani de la mînăstire, bătrînul prior căzuse, din nebăgare de seamă, prin fereastra ce se căsca din dulapul bucătăriei sale deasupra altarului de biserică. Din nebăgare de seamă? Singur Bassani ştie că priorul — cu care vorbea uneori greceşte şi cu care-l comenta pe San Tommaso d'Aquino — se sinucisese, aruncîndu-se în gol. E o taină pe care scriitorul o va destăinui într-o nuvelă viitoare, cînd va analiza şi motivele filosofice ale acestui accident imprevizibil.

De la istorisirile ferrarreze, Bassani pare dispus să treacă la « mărturisiri napoletane » şi într-o zi va ajunge desigur la cele romane, din Roma, oraş căruia fără-ndoială îi cunoaşte cel puţin cîteva din nenumăratele secrete.

Nici de data asta, Bassani nu m-a lăsat să plec — de fapt el pleca a doua zi la Bologna pentru o serie de conferinţe — cu mîna goală; mi-a dat două dintre ultimele sale povestiri, două « fabule » scurte, pe care m-am grăbit să le traduc pentru « Secolul 20 ».

Înainte de a ne lua rămas bun, m-a tras deoparte şi mi-a sugerat ca, din cînd în cînd, acolo unde e cazul, în traducerea *Bîtlanului* (ce urmează să apară la « Univers ») să precizez că replica e dată în grai ferrarez: « zise el în grai ferrarez» de pildă . . .

Dacă e o problemă, pentru scriitorii italieni, să scrie « realist », fiind obligaţi să recurgă la dialect, o problemă şi mai dificilă devine pentru traducător să diferenţieze proza « în limbă » (literară) de dialogul dialectal, problemă aproape insolubilă. Mai ales pentru traducătorul într-o limbă fără dialecte, cum e cea română. Bassani ştie asta, dar ţine totuşi dacă nu la păstrarea culorilor şi nuanţelor, măcar la sugerarea lor. Ceea ce am să încerc să fac, pentru a nu-mi trăda — înaintea scriitorului — amicul.

Scanned with OKEN Scanner

CLAUDE SIMON

POVESTEA OMULUI-PUŞCĂ

Scanned with OKEN Scanner

« Cum îi vedem noi pe oameni ? Prin niște lucarne mici, timp de un ceas, două ceasuri, trei ceasuri pe zi, dar în restul timpului, unde sînt ei ? Dispar în niște gropi adînci. Nu-i mai vedem. Ce fac în tot acest timp ? Încearcă să își mobileze vidurile cu un soi de ciment, de istorie fabricată care se vrea liniștitoare, dar care, de fapt nu este deloc, care pînă la urmă este dezastruoasă și te scoate din minți. Toate acestea le simt în chip violent și chiar mă obsedează. »

Claude SIMON

Născute dintr-un « suflu de impresii, de senzații care se prezintă, toate, pe același plan », romanele lui Claude Simon țin de o tehnică ce poate fi calificată drept picturală. Scriitorul compune o anumită arhitectură a vieții, adică se străduie să redea în durată senzațiile pe care le-a încercat o clipă și ceea ce ele au trezit în memoria lui. Îndeletnicirea sa este să restaureze realul, să-l restituie în întreaga lui amploare. Cărțile sale pot fi comparate cu niște tablouri pe care s-ar experimenta « diferite formule de curățare » și grație acestui procedeu s-ar descoperi, în frînturi, « suprafața unei opere întunecate de lacuri și murdărie ».

Limbajul lui Claude Simon oglindește acest univers de visuri, de senzații, de amintiri, de dorințe născocite de conștiință, dar care nu se exprimă în afara timpului decît plutind în voia vîntului. Așa cum afirmă Raymond Jean, este vorba de o divagație creatoare care se sprijină pe două principii, al continuității și al autodinamicii. Suprimarea punctuației, a alineatelor, dă impresia de continuitate, de curgere neîntreruptă. În sfîrșit, această mișcare a stilului își trage seva din ea însăși, îndepărtîndu-se de punctul său de pornire, apoi întorcîndu-se la el; în ciuda aparențelor, ansamblul răspunde unei voințe de punere în ordine, de organizare, de structurare a memoriei și a gîndirii. . . Claude Simon adună frazele, le acumulează unele după altele încercînd să urmărească mișcarea vieții, ireversibilă și vertiginoasă. În această îngrămădire organizată, rolul participiului prezent, pentru care autorul are o vădită predilecție, constă în a sublinia realul, a-l strunji, a-l forța. El este ultima încercare de a sesiza unitatea, mișcarea, acțiunea. El simbolizează străduința de insistență, repetiția, uluirea trecătoare a clipei revelate, care îndepărtează sorocul morții.

Opera lui Claude Simon este una dintre cele mai originale și mai importante din literatura franceză contemporană. Privirea pe care o aruncă asupra lumii și a omenirii este mai întîi una întrebătoare. Ea nu se crede calificată să aducă mesaje sau rețete. Scriitorul nu se consideră o ființă atotștiutoare, un fel de om șef de orchestră. El este pradă neliniștii, îndoielii, angoasei față de « nepăsarea » care apare ca o parte comună și împotriva căreia nu se ridică decît realul, semn prevestitor al dezastrului general : « Atunci pot să mă opresc din fugă și să rămîn în întunericul transparent, fără să mai caut nimic. Să ascult cum bătăile inimii se potolesc încetul cu încetul în pieptul meu, cum răsuflarea mea devine egală, să mă întind pe spate și să mă las purtat în voia vîntului pe apa lentă a fluviului inepuizabil, știind că nu sînt eu, pactizînd cu universul fără chip, și lăsîndu-mă năpădit de alinătoarea și duioasa desperare a morții ».

RENÉ WINTZEN

Scanned with OKEN Scanner

CLAUDE SIMON

apoi studentul încetă să mai privească pe fereastră, dîndu-şi seama de vocea care îi vorbea, cercetîndu-l ca şi cum l-ar fi văzut pentru întîia oară pe italianul în salopetă cafenie de mecanic (şi care aparent, împreună cu perechea de espadrile din picioare, era tot ce purta pe el, şi chiar tot ce poseda, de parcă lua şi el parte la acest soi de despuiere, de totală şi catastrofală sărăcie care era apanajul — sau partea — oamenilor împotmoliţi pe peron, totuşi cu deosebirea să singurul bagaj de care avea grijă să-l tîrască după el era o puşcă) aşezat în faţa lui pe cealaltă banchetă a compartimentului şi care acum era pe cale să-i povestească cum într-o seară cu cîţiva ani în urmă intrase într-un restaurant, în inima Parisului, şi ucisese cu trei gloanţe de revolver un alt italian pe care nu-l văzuse niciodată înainte decît în fotografiile din ziare, îmbrăcat — mai degrabă travestit — cu o cămaşă şi un fel de tocă neagră, cu ciucure, în mijlocul unei ceremonii care semăna şi ea cu o mascaradă, şi, spuse el, aşa cum era împopoţonat ca de carnaval îi trebuise cîtva timp pînă să-l recunoască printre ceilalţi clienţi care îşi luau masa, povestind că rămăsese astfel multă vreme pe trotuar, proţăpit dinaintea vitrinei restaurantului, încercînd să desluşească ceva prin perdeaua de voal în spatele căreia putea să vadă sclipirile molcome ale lămpilor: un amestec de tăcere, de lux şi de mîncare bună (adică atunci cînd mîncarea nu mai e hrană) sub formă de lumini, spuse el: ca şi cînd numai văzînd nişte becuri-lumînări şi abajururi trandafirii ajungi să crezi că şi păşeşti pe mocheta groasă de trei centimetri şi că ţi se topesc în gură stridii sau vînat deşi încă stai cu picioarele pe cimentul trotuarului şi cu buzele crăpate de ger (vorbea cu un fel de indignare potolită, de parcă, ajunsă în acest stadiu, nedreptatea strigătoare la cer nu mai era decît un soi de entitate abstractă, scăpînd din sfera oricărei noţiuni de bine sau de rău, ca tuberculoza sau cancerul şi la fel ca ele putînd fi tratată numai cu operaţii de dezinfecţie prin cele mai rapide mijloace, de pildă focul sau bombele). Între geam şi perdeaua de voal care împiedica privirile să vadă clar înăuntru, istorisi el, în mijlocul vitrinei era doar un fruct dintr-acela cu solzi şi pene (« Un ananas », spuse studentul. El îi aruncă o privire: « Ce? — Un ananas, ceva ca un con de pin cu un palmier mic în vîrf. — Da, cam aşa ceva. ») deasupra altora cîteva aşezate în piramidă — el însă presupunea asta, nu le văzuse de-a binelea: doar obiectele frecate, strălucitoare (« Tăvi, cupe? » întrebă studentul. Şi italianul îl privi iarăşi, spunînd, acum puţin sîcîit: « Da, Nu ştiu. Probabil. ») şi poate nişte lucruri mai rare şi mai scumpe încă decît fructele exotice: peşti afumaţi, zbîrciţi, făcuţi parcă din carton cenuşiu închis, ca aceia expuşi în muzeele de istorie naturală, şi tot felul de chestii în nişte cutii purtînd ca marcă a fabricii un nume armenesc sau rusesc (sau ambele laolaltă) — pe care îl citise şi îl răscitise desigur fără să-şi dea seama, stînd în picioare în frig, stăpînindu-şi tremurul (ca să nu-l oprească încă de la intrare vreun *maître d'hôtel* care l-ar vedea sau chiar, înainte de a intra, portarul galonat, prietenul la care şedea îi împrumutase un costum, cam pe măsura lui, în care,

* Fragment din romanul «Marele Hotel» *(Le Palace)*, Editions de Minuit, 1962

Scanned with OKEN Scanner

gîndi studentul, părea aproape la fel ca un zuluș care vrînd să treacă neobservat ar fi luat cu împrumut un costum Ludovic al XV-lea cu broderii — dar nu izbutiseră să găsească un pardesiu convenabil, hotărînd (adică prietenul care îl găzduia și care după cît se vede gîndea în locul lui — și studentul putea să vadă aevea, la fel de bine ca și cînd s-ar fi aflat în prăvălie, să respire mirosul pătrunzător răspîndit de cupoanele de stofă înfășurate pe scîndurile scurte puse unele peste altele în rafturi: nu un magazin, un negoț de pe urma căruia se cîștigă bani, și nici unul care slujește de fațadă, de paravan: ci pur și simplu unul deschis, aprovizionat și exploatat așa cum mănînci nu din plăcere ci pentru că ești obligat să te hrănești, adică înghițind exact atît cît este nevoie ca să nu-ți fie foame, sau așa cum îți pui haine pe tine ca să te aperi de frig: deci o dugheană cum există în orășelele de provincie mai degrabă decît într-o capitală, cu o vitrină neatrăgătoare și, înăuntru în spatele tejghelei, printre cupoane de stămburi cu floricele și percaluri ieftine, un tip semănînd a negustor aproape tot atît cît seamănă vulturul cu o găină, avînd un cap de marchiz sau de podestat din Renaștere, riduri ca niște cicatrice, o privire pătrunzătoare, rapidă, și portul prea calm, prea liniștit, al speciei aceleia de oameni cărora comploturile, clandestinitatea, ilegalitatea și riscul unei morți violente le-a creat un fel de a doua natură (doar dacă nu s-au născut în chip firesc pentru comploturi, ilegalitate și riscul unei morți violente), capabili să nu lase să se vadă nu numai nici urmă de tulburare dar și nici un semn exterior de percepție dacă cineva care bate la ochi că n-are ce căuta într-o prăvălie de pînzeturi intră acolo mai mult sau mai puțin în goană, negustorul cu privire de vultur care arată unei cliente niște cupoane spunînd doar: «Dacă-mi permiteți, soția mea se va ocupa de dumneavoastră . . . », fără să i se schimbe glasul, fără să ridice ochii, în timpul acesta ajungînd la și ocolind colțul tejghelei, clienta întorcîndu-se, abia zărind spatele vizitatorului trecînd pragul spre odaia din dos, femeia aflîndu-se acum în locul unde cu cîteva clipe mai înainte stătuse soțul ei, spunînd cu glas absolut liniștit: «Ați ales ceva? Pot să vă mai arăt . . . » (și femeia de o speță deosebită, destul de grasă, îndesată, puțin unsuroasă, într-o rochie neagră fără nici o podoabă (ca și cînd, nu în semn de durere sau resemnare, ci din comoditate, din simț practic și-a pus doliu o dată pentru totdeauna, în amintirea sau prevăzînd ceva care nu putea ori să fie uitat, ori să nu se întîmple), cu buza de sus umbrită poate de puful unei mustăți, avînd încă o pieliță de chilimbar și ochi de madonă, negri, adînci, liniștiți, în vreme ce desface cupoanele — dovedind aproape același interes față de ceea ce face ca și tipul de adineaori cu privirea de vultur, oricum ea fiind aceea care avusese ideea să deschidă prăvălia, pentru că o femeie poate oricînd izbuti să se descurce cu bucățile de stofă, și în orice caz mai bine decît un profesor de istorie sau de drept, într-o țară străină), și chiar copiii (căci asemenea oameni au și copii — copii care merg la școală ca ceilalți, cu singura deosebire că își fac temele și își învață lecțiile într-o limbă ce nu este a lor) care n-au nevoie să fie învățați să nu pună niciodată întrebări nici să se mire nici să vorbească despre ceea ce s-ar întîmpla să vadă, care știu toate acestea din instinct (nu ca odraslele oamenilor cărora trebuie să li se îndrume primii pași, clătinîndu-se, moi, băloși și ataxici pe picioarele lor frînte, ci așa cum puii de vultur știu în chip firesc să zboare, sau plevuștile să trăiască și să se strecoare prin apă ca săgețile), traversînd prăvălia, seara pe la ora cinci, fără să se oprească, cu ghiozdanele sub braț, înfățișînd clienților care s-ar afla înăuntru aceleași chipuri de adulți, închise, de nepătruns, absente, și, pentru că oricum trebuie să fie și ei copii în anumite privințe, disprețuitoare) . . . prietenul care îl găzduia hotărînd deci că poate să treacă drept unul care abia și-a parcat automobilul): stînd astfel acolo, încercînd să-și astîmpere tremurul necurmat care îl zgîlțîia, în vreme ce în iurul

Scanned with OKEN Scanner

lui se întindea noaptea liliachie a oraşului spartă din loc în loc de firmele cu neon în culori de acadea (cînd ridici capul, cerul înroşit deasupra caselor întunecate, mai bine zis de un roz murdar, negricios, rezultînd din oglindirea luminilor, împrăştiată şi nelămurită, pe tavanul scund al norilor, reclamele de neon aprinzîndu-se şi stingîndu-se cu acea brutalitate mecanică şi monotonă de injoncţiune, de lecţie repetată pentru cretini): era în februarie, povesti el, şi vedea oameni stînd la mese în cafenele, de parc-ar fi fost pictaţi pe geamurile galbene, oamenii sau mai degrabă busturile pe care nu le priveşti niciodată, care par aşezate acolo, singure sau cîte două, dinaintea măsuţelor, încremenite, la fel de impersonale, la fel de neumane ca şi regimentele de pantofi aliniate în vitrina alăturată, peste care se varsă în şiroaie aceeaşi lumină artificială şi agăţătoare de clienţi care parcă curge ca o apă neagră cu reflexe deformate peste rotunjimile lucitoare şi întunecate ale automobilelor mergînd încet unele în spatele altora încrucişîndu-se (aşa încît acelaşi dreptunghi luminat pare că se lăţeşte, se frînge, se ondulează, se întinde, în timp ce alunecă de la stînga la dreapta, apoi de la dreapta la stînga, deşi în realitate nu se mişcă deloc, ci îşi schimbă doar suportul), ceasul pneumatic de la răspîntie arătînd că este ora nouă seara, apoi acul cel mare sărind brusc la nouă şi două minute, ceea ce îl făcu, spuse el, să se trezească parcă din somn, dîndu-şi seama de timpul care se scursese de cînd stătea acolo, adică de acea progresie bizară şi sacadată, discontinuă, a timpului făcut după cît s-ar părea dintr-o succesiune de (cum să le spui?) fragmente solidificate (una dintre reclame, povesti el, avea un element ca o săgeată albastră alergînd de-a lungul faţadei unei clădiri pe care o altă clădire, din colţul străzii, o acoperea în parte, în aşa fel încît nu putea să vadă unde sfîrşea traiectoria, nici ceea ce săgeata îndemna oamenii să privească), în realitate săgeata nu se mişca dar iluzia mişcării era creată prin faptul că mai multe săgeţi de neon dispuse, una după alta, în linie dreaptă, se aprindeau şi se stingeau pe rînd, încît ochiul, conştiinţa amăgită, atrasă, captivată de lumină credea că urmăreşte fuga a ceva care de fapt nu se clintea din loc). Povesti deci toate acestea, fără şir (studentul putînd reconstitui totul prin asamblare, ca cealaltă reclamă de care îşi mai amintea italianul, reprezentînd un negru cu chip albastru, turban şi pantaloni bufanţi roşii, ţinînd în mînă o sticlă verde, mai întîi i se aprindea capul (tubul răsucit de neon desenînd grosolan un profil caricatural şi hilar), apoi se stingea, apoi turbanul şi hainele se stingeau la rîndul lor, apoi sticla singură — verde electric pe faţada întunecată — care se stingea şi ea, după aceea toate împreună (chipul albastru, turbanul, pantalonii roşii, sticla) se aprindeau deodată, personajul apărînd întreg, apoi dispărînd, pe cînd alături se aprindea în noapte cuvîntul RHUM, scris cu litere mari şi galbene, apoi se stingea, apoi din nou totul se aprindea în acelaşi timp, negrul şi simultan reclama acum întreagă: RHUM DES ANTILLES): mai întîi el proţăpit pe trotuar încercînd să desluşească ce se petrecea în lumina suavă şi călduţă din spatele perdelei de voal, ghicind formele estompate ale chelnerilor, ale şefilor de sală, ale femeilor cu umerii goi, şi, în jurul lui, în gerul aspru, lumea zumzăitoare şi aspră a oraşului, cozile de la nouă seara din faţa cinematografelor, unde prinţese indiene, tigri, soldaţi de carton mînjiţi cu noroi pictat sau frumoase cu chipul de doi metri înălţime, aprig colorate şi pasionate, anunţau aventuri sau conflicte psihologice pentru cretini, luminile violente ale vitrinelor cu încălţăminte ori cămăşi, sau muşterii din cafenele, şi apoi aceleaşi lumini dure, metalice, sărind dintr-un loc într-altul, şerpuind pe caroseriile lucitoare ale automobilelor şi, deasupra, reclamele violente, îndărătnice şi mercantile, menite să-i forţeze pe cei care le privesc să bea sau să meargă să vadă (dedesubtul negrului era, desigur pe seama unei agenţii de voiaj, un palmier albastru, tot care se aprindea şi se stingea, alternînd cu un avion, un fel de monu-

Scanned with OKEN Scanner

ment cu dom și un pachebot) lucruri față de care nu avuseseră niciodată dorința nici trebuința) să le bea ori să le vadă.

Îi era sete; nu mîncase nimic; nevasta prietenului la care ședea îi pregătise o mîncare rece cu carne, dar nu voise să guste din ea, adică nu putuse, mestecase, sucise și răsucise un timp în gură o bucată de carne cenușie pînă ce căpătase consistența și gustul cartonului presat, sau mai degrabă pînă ce, alungată dintr-un maxilar în altul, fără să izbutească a o înghiți, devenise destul de supărătoare dîndu-și astfel seama că era pe cale să încerce să mănînce, în același timp devenind conștient de locul unde se afla, văzînd bucătăria, femeia cu ochi de madonă care îl privea, tocmai cînd făcea pentru a zecea oară gesturile pe care trebuia să le facă: să împingă ușa unui restaurant, să se îndrepte spre o masă, să-și scoată revolverul, să tragă și să plece în goană; atunci se ridică cerîndu-și iertare și merse să scuipe în lada de gunoi ce avea în gură. Abia pe urmă înțelesese de ce insistase ea atîta: ca să aibă măcar ceva în burtă în cazul cînd va fi arestat. Totuși nici unul din ei nu vorbise despre arestare, nici despre ceea ce ar urma, cum nu vorbiseră nici despre actul în sine pe care avea să-l săvîrșească, totul (eventuala arestare, torturile — sau poate linșajul — actul (omorul), foamea, cea pe care o simțea acum sfîrtecîndu-i măruntaiele ca și cea care îi făcea pe oameni să intre în restaurante, să se așeze la o masă, să comande diferite lucruri și să le înghită) avînd oarecum un caracter abstract, existînd pentru el în stare de noțiune admisă — agreabilă sau dezagreabilă — fără o realitate veritabilă, încît așa cum nu suferea de foame sau de frică (încercîndu-le numai, simțindu-le acolo, prezente, nimic mai mult) tot așa nu simțea revoltă sau mînie nici la vederea prețurilor înșirate în dreptul felurilor de pe lista de bucate, așezată afară, lîngă intrarea restaurantului, într-o firidă tivită cu o ramă de bronz și luminată de un bec mic, sau la vederea femeilor decoltate cu contururi estompate care, înăuntru, duceau la gură cu gesturi delicate niște lucruri îngrozitor de scumpe, sau a lumii nocturne și zumzăitoare care îl înconjura, sau față de omul pe care se pregătea să-l ucidă: poate pentru că depășise revolta și mînia, pentru că revolta îl cuprinsese, îl zguduise o dată pentru totdeauna cu ani în urmă (trecuse atît de multă vreme încît încetase să mai fie revoltă sau mîine) și pornind de atunci se sorocise totul — cum alții rezolvă totul pornind de la ideea de mîntuire, de izbăvire veșnică, sau de la legile organice — poate și întrucît era fără îndoială înzestrat cu acea facultate pe care o au unii oameni pentru care lumea este pretutindeni și totdeauna aceeași (adică, de asemenea o dată pentru totdeauna, feroce, inospitalieră), și care este oarecum contrariul facultății de a te mira: căpătînd acest soi de placiditate bolnăvicioasă și puerilă, ca un fel de nevinovăție, de har, care îi îngăduia să stea pe acel trotuar, gătit la patru ace într-un costum de împrumut, tremurînd, imperturbabil, sau acum aici, pe bancheta acestui compartiment, fioros, pueril (deși — socoti studentul — depășise vîrsta de treizeci de ani), prăpădit, plăpînd, cu chipul (sau mai curînd botul) zbîrcit de guzgan, mare cît pumnul în mijlocul claiei de păr sălbatic ca în caricaturile dirijorilor sau pianiștilor vestiți, și împopoțonat cu toată panoplia, cu toate catrafusele unui vînător de șepci sau ale unuia ce pune capcane, care păreau la fel de inseparabile de persoana lui ca și o parte oarecare din trupul lui, așezat în zgîrcita lumină arămie aruncată de becul din tavanul compartimentului (compartimentul, vagonul de lemn — aceleași (desigur galben-ocru la origine, acum de o culoare pămîntie pe jumătate de la vopsea și pe jumătate de la funingine), amortizate cel puțin de vreo douăsprezece ori de cînd linia ferată fusese pusă în funcțiune, adică de cînd cu șaptezeci de ani mai înainte un consorțiu de bancheri izraeliți și englezi asociați cu o tagmă de iezuiți avusese ideea să pună în mișcare șinele de tren (la drept vorbind nu ca să călătorească pe ele oameni, ci minereu

Scanned with OKEN Scanner

sau alte lucruri de acest gen care numai ele pot fi vîndute la bursele din Paris şi Londra întrucît comerţul cu sclavi este prohibit în mod legal, transportul persoanelor făcîndu-se pe deasupra, fiind îngăduit (să spunem aşa cu titlu de încărcătură moartă) pentru satisfacerea uneia dintre clauzele caietului de sarcini), şine de tren deci, acolo pe unde nu trecuse niciodată altceva decît măgăruşi şi cei care mînau măgăruşii (negustori ambulanţi, popi burduhoşi, neraşi şi rufoşi, dansatoare şi tîrfe în căutare de lucru, hoinari vorbăreţi, ţărani purtînd coşuri, saci şi perechi de pui legaţi de labe, înghesuiţi acum sub banchete, zbătîndu-se, indignaţi şi îndureraţi, într-un protest zănatec de bătăi din aripi şi de larmă, apoi rămînînd locului, palpitînd, nemişcaţi, cu un ochi rotund, terorizat şi imbecil, zguduiţi de tresăriri sporadice, de revolte cîrîitoare, dureroase şi neputincioase), oameni care acum aveau privilegiul de a scuipa în tihnă între picioare de la un capăt la celălalt al călătoriei pe podeaua unui vagon în loc să fie nevoiţi a întoarce capul ca să-şi azvîrle într-o parte scuipatul aşa cum făceau cînd călătoreau pe măgăruşi) — şi studentul gîndind: « De ce-mi povesteşte toate astea? » închipuindu-şi în acelaşi timp bancherii cu favoriţi scoşi ca dintr-o operetă de Offenbach care avuseseră ideea acestei căi ferate (putînd să-i vadă aevea, cu pantalonii lor strîmţi, redingotele lor, jiletcile cu flori, metresele lor cîntăreţe cu pieptănături prinse în panglici şi cu rîuri de diamante la gît, mîinile lor îngrijite de bancheri ţinînd între degete havane nepuse în comerţ inelate poate chiar cu efigia lor sau cu portretul vreunui rege cu bărbia enormă) pentru ca pe ea să poată merge acum un tren care îi transporta pe amîndoi, aproape singuri în şirul de vagoane hodorogite, el şi lunganul acesta înarmat pînă în dinţi, gîndind mai departe: « N-o face din lăudăroşenie, fiindcă a se lăuda este pentru el un lucru la fel de străin, la fel de lipsit de sens ca, de pildă, a număra bani, şi chiar dacă i-ar plăcea să se umfle în pene, ar trebui mai întîi să creadă că a săvîrşit ceva extraordinar . . . », ascultîndu-l vorbind mereu (aşa cum povestesc oamenii de teapa lui: cu glas totodată răstit, sfios şi tînguitor), gîndind iarăşi: « Poate că o face pur şi simplu fiindcă se plictiseşte. Sau poate din amabilitate. Să treacă timpul pînă ajungem? . . . », şi în clipa aceea italianul, omul-puşcă, se scotoci într-unul din buzunarele de la pieptul salopetei maronii care, laolaltă cu espadrilele, păreau să constituie tot ceea ce poseda, tot ceea ce dorea să posede (în afară de arme, care nu puteau fi socotite drept bunuri pentru că într-un anume fel făceau parte din el însuşi) şi va poseda vreodată în materie de haine şi avere împreună cu carnetul jerpelit cu colţurile răsucite şi capătul de creion lung de vreun centimetru şi jumătate pe care îl ţinea acum în mînă: se mută pe bancheta lui, aşezîndu-se alături de student, se vîrî în el, îşi aşeză carnetul pe genunchi, de-a latul (adică cu partea mai lungă a filelor perpendiculară pe axa pulpelor lipite): trăsese prima linie cînd, dîndu-se înapoi, îndreptîndu-şi uşor pieptul nu să cîntărească efectul ci într-o oarecare măsură să evalueze dimensiunile hîrtiei înainte de a desena mai departe, văzu desigur, sau mai curînd zări, peste genunchii lui, bancheta de pe care se ridicase şi pe care rămăsese puşca: se aplecă înainte, luă arma, o aşeză lîngă el, la dreapta, pe bancheta unde şedeau acum amîndoi, reveni la poziţia iniţială (în vreme ce executase acest şir de gesturi privirea nu i se ridicase de pe foaia carnetului), spunînd: « Aşa! », ducînd ciotul de creion la gură ca să-i umezească vîrful, fără să-l privească pe student, cu capul plecat, parcă absorbit înlăuntrul său, adunat tot în efortul pe care îl făcea (fie să-şi amintească cu precizie, fie să traducă exact ceea ce îşi amintea sub formă de desen, de plan — probabil şi una şi alta), diminutivul de creion (pe care era nevoit să-l ţină nu cum se ţine de obicei un creion sau un toc, adică sprijinit de capătul mîinii între degetul mare şi arătător, ci prins pe de-a întregul între vîrful degetului mare, arătătorului şi mijlociului aşa încît era invizibil, iar el părea

Scanned with OKEN Scanner

că desenează cu unghiile) mișcîndu-se cu sîrguință pe foaia de hîrtie proastă, cu pătrățele, cenușie, spuzită de paietele galbene înglobate în pasta de lemn, sclipitoare ca mica în bătaia luminii. Nu se sluji însă de pătrățele, construind fără să țină seama de ele, de la prima linie pe care o desenase (creionul prost ascuțit, tocit, trăgînd linii de aproape o jumătate de milimetru grosime, apăsate, lăsînd urme adînci în hîrtie ca niște brazde de un cenușiu metalic, lucioase, plumburii), un dreptunghi nu cu laturile rigide, drepte, ci ușor ondulate sau mai degrabă boltite, de parcă fiecare dintre ele ar fi cedat, s-ar fi încovoiat ușor sub o apăsare venită din centru, figura evocînd o pînză umflată de vînt, întinsă, studentul privindu-l cum desena acum două linii mici (două repere, tăind latura de jos a dreptunghiului la o distanță egală de o parte și de alta față de mijlocul aproximativ al acestuia) pe care le prelungi prin două arcuri de cerc așezate față în față, ca o parantează deschisă și închisă în centrul căreia făcu un punct, apoi două linii întretăindu-se în unghi drept — o ușă turnantă cu aripi, se gîndi studentul — sau poate o spuse cu glas tare, căci italianul zise «Da» fără să ridice capul nici să se întrerupă, încercînd să deseneze peste acea ușă cu tambur și înspre interiorul dreptunghiului, o linie scurtă ondulată, ca un șarpe, o sinusoidă, apoi, fără explicație, deasupra acesteia și a verticalei (în așa fel încît creionul era aproape în centrul dreptunghiului), un cerc, ba mai multe cercuri (sau, mai curînd, creionul alergînd acum foarte repede, mai multe elipse) concentrice, suprapuse sau ușor excentrice unele față de altele, dezvăluind, cînd își ridică mîna, ceva ce semăna cu un ghem de lînă și de ficare parte a acestuia, două linii verticale care nu atingeau nici una, nici sus nici jos, laturile orizontale ale dreptunghiului împărțit acum în trei părți pe care le dorise poate egale dar de fapt (desigur fiindcă pentru el era cea mai importantă, aceea unde se desfășurase — sau avea să se desfășoare din nou — ceea ce începuse să povestească și, în consecință, polarizînd tot interesul lui) partea centrală, cea în mijlocul căreia se afla ghemul de lînă, avea o suprafață de două ori mai mare decît fiecare din celelate două (aproximativ un pătrat încadrat de două dreptunghiuri așezate în picioare), mînă înarmată cu vîrful de creion continuînd să se miște de colo-colo, așezînd de-a lungul liniei verticale din stînga, și spre interiorul pătratului din mijloc, trei mici dreptunghiuri aliniate, după care își îndreptă spinarea, își privi desenul și explică: șarpele (linia scurtă ondulată) însemna un paravan (un paravan dintr-acela făcut din leațuri subțiri de lemn lustruite și asamblate în așa fel încît fiecare margine a leațurilor formează un fel de balama de care te poți folosi dîndu-le curbura dorită), ghemul de lînă însemna o mobilă pe care, spuse el, chelnerii așezau lucrurile strînse de pe la mese — «O masă de serviciu», spuse studentul, și el: «Da. Desigur. Mi se pare că pe ea mai erau și niște fructe, o chestie d-aia ca un con de pin. N-am prea avut vreme să văz bine», (vorbind cu același glas răstit, tînguitor și convins — tot așa cum ara hîrtia, cum grava adînc fiecare linie, cu sîrg și efort de concentrare — cu acea violență lăuntrică, neclintită, secătuitoare, care îi copleșea făptura firavă) — arătînd acum linia verticală din dreapta, și spunînd: «Aici era bancheta. Adică spătarul de la o chestie d-aia cu stinghii de bronz unde-ți pui pălăria sau mantaua. Dar nici p-asta n-am putut s-o văz bine. Uite-aci la masa asta era. Cu o femeie și un individ», ciotul de creion ținut numai între arătător și degetul mare izbind repezit hîrtia de cîteva ori, dar neapăsat (așa că nu lăsă decît un roi de puncte, ca o insuliță de nisip, aproape invizibilă) pe al doilea dreptunghi mic numărînd de jos, de-a lungul liniei din stînga; prinse iarăși creionul cu trei degete (sau mai bine zis cu vîrfurile celor trei degete), desenă două cercuri mici — două boabe — între dreptunghiul mic și linie, apoi încă o boabă de cealaltă parte a mesei, apoi se desenă pe el însuși, aflat încă afară, pe trotuar, sub forma unei a patra boabe, dar pe aceasta o înnegri (vîrful creionului par-

Scanned with OKEN Scanner

curgînd o serie de cercuri minuscule), apoi încă o boabă, la dreapta şi puţin sub ghemul de lînă, apoi alta, între cele două dreptunghiuri mici (un şef de sală şi un chelner, explică el) — şi în acea clipă trenul încetini, locomotiva scoţînd un şuerat caraghios, plîngăreţ, lugubru, ca al trenurilor din Far-West, vagoanele de brad cu galerii (aceleaşi poate, se gîndi studentul, care fuseseră concepute pentru deşerturile din munţii Stîncoşi, şi poate chiar de aceiaşi bancheri cu favoriţi de operetă) ciocnindu-se unele de altele şi trenul se opri, răpăitul ploii începu din nou să se audă pe acoperişul subţire al vagonului şi pe geamuri, studentul îşi întoarse capul încercînd să vadă numele staţiei, zărind mai întîi, învăluit în umbră, reflexul nedesluşit al propriului său chip şi, în spatele lui, cel al violonistului virtuoz în salopetă de mecanic aplecat peste carnetul său, apoi (turtindu-şi acum nasul de geam) acelaşi drapel, aceeaşi cîrpă decolorată, îndoliată, care atîrna în toate gările (agăţată de marchiza de la intrare sau, cum era cazul aici, de un stîlp) despre care trebuia să ştii dinainte că era jumătate roşie şi jumătate neagră, căci, pentru moment, roşul îmbibat de apă era aproape la fel de întunecat ca negrul, apoi văzu numele staţiei, BANOS DE AGUAS CALDAS sau AGUAS CALIENTES sau AGUAS BUENAS, putîndu-şi imagina bătrîne señoras îmbrăcate în negru plimbîndu-se agale sau şezînd pe băncile din aleele unui parc la umbra diafană a platanilor în miazma de ou clocit răspîndită de apele sulfuroase, şi poate un chioşc unde cînta fanfara primăriei, şi cărucioare de copii, şi caleşti închiriate cu ora aşteptînd tot sub platanii foşnitori, şi omniprezentul susur al cascadei, omniprezentul şi fetidul miros de clocit, cărucioarele de copii cu coviltire uşoare de pînză cu franjuri,şi arhaicele stabilimente de băi cu robinetele lor de bronz ca un gît de lebădă unde trupurile uscate ale bătrînelor señoras pluteau în apele fetide sub pudice halate) şi doi bărbaţi apărură pe culoar, bătînd în geam, deschizînd uşa, unul din ei spunînd simplu « Seguridad », primul îmbrăcat în ceva care putea trece drept o uniformă verzulie, înspicată pe umeri de petele întunecate lăsate de ploaie, în tot cazul purtînd şapcă, celălalt îmbrăcat doar în cămaşă albă şi pantaloni, cu un revolver vîrît în centironul făcut dintr-o simplă sfoară, cu un impermeabil ud la umeri, încălţaţi amîndoi cu espadrile şi ele ude, dar începînd să semene cu nişte poliţai de profesie (aceeaşi înfăţişare scîrnavă, ticăloasă şi neobrăzată, aceeaşi privire blazată, murdară, moartă) şi cunoscîndu-l de bună seamă pe italian, căci acesta făcu un semn şi cel care nu avea decît cămaşă şi pantaloni spuse « Salud ! » apoi închise uşa.

De data aceasta nu era nimeni pe peronul ud, nimic decît imperceptibilele, imprevizibilele şi infinitele modificări ale reflexelor luminilor pe asfalt, punctate de brusce picături de ploaie: italianul desena acum o serie de săgeţi scurte (vectori) pornind de la fiecare boabă mică prin care marcase pe plan locul unde stătuse el, chelnerul şi şeful de sală, arătînd drumul pe care îl urmase el şi mişcările celorlalţi, desenînd linii frînte, adesea în unghi drept, aşa încît pe măsură ce apăreau săgeţile mici studentului i se părea că vede (ca în jocul acela pentru care este nevoie de doi şcolari chiulangii, un profesor miop, un vraf de cărţi, şi care constă în a deplasa vapoarele a două escadre pe nişte pătrăţele cu cifre, fiecare din cei doi amirali-chiulangii manevrîndu-şi unităţile în funcţie de tragerile anunţate de celălalt), deci i se părea că vede cum se reconstituie acţiunea (scurta, fulgerătoarea şi haotica succesiune sau mai bine zis concentrare, suprapunere de mişcări, larmă, ţipete, detunături şi alergături) sub forma unei serii de imagini fixe, încremenite, nemişcate (ca multiplele săgeţi ale reclamei, care se aprindeau şi se stingeau pe rînd), fiecare prea deosebită de precedenta ca să fie posibil a se stabili între ele un element de continuitate (ca de pildă pe o peliculă de film unde poziţia unui braţ variază aproape imperceptibil de la o imagine la alta) — şi din nou locomotiva scoase ţipătul acela plîngăreţ, lugubru, în noapte — ca şi cînd încerca să împrăştie

Scanned with OKEN Scanner

(să-ş croiască drum) printr-o turmă tuciurie de bivoli sălbatici, şi trenul se urni din loc, studentul ridicîndu-şi o clipă capul, văzînd cum defilează peste oglindirea întunecată a chipurilor lor în geamul brăzdat de ploaie, becurile rare, cîrpa roşie şi neagră, spectrele indignate ale bătrînelor seniora reumatice sprijinite în bastoanele lor de eben, apoi, înfipţi pe peron, indiferenţi sau insensibili la ploaia care continua să cadă, cei doi poliţai de la Seguridad, zdrenţărosul şi cel cu aer vag militar (încît nu ştiai dacă se aflau acolo să urmărească ceva sau să se urmărească unul pe altul) privind cum trece pe dinaintea lor şi ia încetul cu încetul viteză şirul de vagoane goale ale căror lumini alunecau una după alta pe chipurile lor.

Deci, mai întîi: nu un portar cu fireturi ci un lacheu, adică unul dintre acei băieţi care au depăşit de mult nu numai stadiul pubertăţii dar şi cel al vîrstei adulte: una dintre acele creaturi echivoce şi veştejite, băiat tînăr cu cap de bătrîn sau invers — el, italianul, văzuse livreaua maro, toca cilindrică, nasul înroşit de frig, chipul cu expresia puţin mirată poate, privindu-l în vreme ce el înainta, cu toate acestea făcînd gestul reflex, uşoara aplecare a bustului, braţul întins împingînd puţin una din aripile de sticlă ale uşii turnate în aşa fel încît să-l poftească să intre într-unul din sferturile de cilindru apoi propria sa imagine, propria sa fantomă (mica lui mască cenuşie, pierdută în mijlocul capului de lup, zbîrlit, necuviincios şi burlesc, cocoţat deasupra unui costum de stradă) venind peste el, cu cele două mîini (în cazul său stînga) faţă în faţă, lipite una de alta de parcă încercau (el şi dublura lui) să se împingă reciproc, palma îngheţată a fantomei lipită de a lui: el însă birui, dublura începînd mai întîi să dea îndărăt în scînteierea luminilor şi a reflexelor, alunecînd pe orizontală, mai întîi din faţă (dublura) şi apoi (pe măsură ce el înainta în învîrtirea aripilor uşii) deplasîndu-se spre stînga lui, trecînd aproape pe trei sferturi (în aceeaşi clipă reflexul săgeţii luminase (străbătînd acum în spatele lui, o dată mai mult, neostenit, aceeaşi cale) măturînd geamul într-un zbor sacadat — timp de trei mişcări de poziţie — deasupra capului său), apoi în sfîrşit din profil (dar în minutul acela nu o mai văzu). Nu se aşteptase să dea de paravan (sau, chiar dacă îl văzuse, îl uitase), îl descoperi, întunecat, de netrecut, tocmai cînd credea că va da buzna în lumină, povestind că fu singurul moment cînd încercă ceva asemănător cu panica, senzaţia de a fi prins în capcană (dar de fapt, chibzuise el mai tîrziu, nici mai mult nici mai puţin ca cineva care intră pe o uşă turnantă, în zgomotul de aripi învîrtite şi de aer lovit, cuprins de acel soi de ameţeală, acea nelinişte a claustrării, a vîrtejului): timp de o interminabilă fracţiune de secundă, în vreme ce mintea lui se izbea, se ciocnea cu o desperare înverşunată de acel lucru, de acel zid, de acel obstacol pe care nu îl prevăzuse sau pe care îl uitase (gîndind într-un elan de frenetică indignare, de stupoare: « Ce-i asta? Ce se întîmplă? », crezu că i se jucase o festă, sau că fusese trădat, văzîndu-se prizonier, ridicul, înainte chiar de a fi apucat să facă lucrul pentru care venise, pînă cînd ridicîndu-şi privirea descoperi linia sinuoasă pe care o descria capătul de sus al paravanului pe care îl însemnase pe desenul său printr-o linie în formă de şarpe pe cînd în realitate acesta era aşezat în plan (rectifică el) ca un S culcat şi răsturnat, una din burţi, cea mai mare, descriind o curbă aproape concentrică cu aceea a tamburului uşii, cealaltă curbă, mai scurtă, răsucindu-se în sens invers spre interiorul sălii, însă la dreapta (cel puţin el nu văzu decît această ieşire), în vreme ce masa spre care plănuise să se îndrepte direct, o dată intrat pe uşă, era la stînga, aşa încît împins de nevoia primară şi necugetată de a evada din capcana alcătuită de uşa cu tambur şi de paravan, şi totodată de sentimentul, la fel de necugetat, de urgenţă, de timp pierdut, de necesitatea de a isprăvi repede, se năpusti în porţiunea liberă, năvălind în interiorul sălii bine înţeles nu în pas alergător (îşi păstrase totuşi îndeajuns controlul) ci într-un fel desigur puţin prea repede

Scanned with OKEN Scanner

și atunci, iată ce se întîmplă: de masa cu cei trei meseni (dintre care unul ședea cu spatele) îl despărțeau acum aproape șapte metri de vid, cel pe care trebuia să-l omoare ținea în clipa aceea paharul în mînă, fiind ușor întors spre femeia căreia îi vorbea, deci în consecință nu observase deloc intrarea lui prea repezită, la dreapta însă, dimpotrivă, un *maître d'hôtel* (n-a spus el « *maître d'hôtel* » ci « un chelner în haine negre») se uita la el cu o mutră pentru moment mai mult perplexă sau plictisită decît alarmată, istorisi el, măsurîndu-l de sus pînă jos cu ochi profesional totodată hrăpăreț, socotit și slugarnic, amîndoi (el și acel *maître d'hôtel*) aflîndu-se aproape față în față pentru o scurtă clipă, el (boaba neagră) lîngă bucla terminală a paravanului în S, șeful de sală (o boabă albă) la dreapta (față de el) mobilei din centru (masa de serviciu) încununată cu fructe exotice, amîndoi punîndu-se în mișcare aproape simultan urmînd căi, pe care le reprezentă prin doi vectori curbi, care stăteau gata să se atingă ca roțile unui angrenaj, adică la început amîndoi pornind pe un drum în linie dreaptă (șeful de sală ca să-i iasă înainte, el ca să se îndrepte spre masă) pe măsură ce înaintau fiind însă nevoiți să devieze, șeful de sală deoarece clientul (mai curînd intrusul) în loc să-l aștepte să vină la el se mișca spre stînga (dreapta șefului de sală) și el deoarece șeful de sală înaintînd, trecînd prin fața mesei de serviciu, o luase aproape în aceeași direcție (linia dreaptă ce lega capătul paravanului de masa cu pricina) pe care începuse el să meargă, putînd astfel să-l oprească (încă nu era cu adevărat înspăimîntat, doar, fără îndoială, din ce în ce mai plictisit, începînd să-și încrunte sprîncenele), încît se văzu nevoit să se abată din drumul lui încă și mai mult spre stînga în speranța că-l va ocoli pe *maître d'hôtel* luîndu-i-o înainte, și atunci: la dreapta lui plastronul în formă de V, imaculat și strălucitor, rigid ca o armură între cele două revere de mătase neagră, geometric și, paradoxal, desenat cu precizie (desigur fiindcă pe moment își concentra toată atenția asupra lui), înaintînd inexorabil spre el, în timp ce dimpotrivă scopul său (masa și cei trei meseni) îi apărea mai nelămurit, sub forma unor pete nedeslușite, adică, de la stînga la dreapta: un șuvoi luminos (un colț al feței de masă) pe care erau așezate (pahare, carafe, sticle și, probabil, un pahar cu vin de culoarea rubinului) lucruri captînd reflexe, apoi, drept deasupra, carnea (brațul și umerii goi) ușor blondă a femeii, ca trei mari tușe de pensulă dintr-o pastă ca smîntîna (mai degrabă puse, strivite fiecare dintr-o mișcare a cuțitului de paletă) de o parte și de alta și deasupra unei alte pete aproape pătrate, de un albastru ca cicoarea (corsajul sau partea de sus a rochiei), obrazul ei vopsit și casca de păr auriu nu mai precisă ca apele unor tușe amestecate, violente (roșu, brun, roz), apoi imediat la dreapta, în prim plan, un mare dreptunghi cenușiu (spatele celui de-al treilea mesean) deasupra căruia era un dreptunghi mai mic și aproape negru (capul, părul lui) care masca în parte chipul celuilalt bărbat, cel pe care trebuia să-l ucidă, din care nu putea să vadă, sau mai bine zis să ghicească, decît ochii (adică două pete întunecate), fruntea, tîmplele pleșuve, părul foarte negru, lins spre spate, reflectînd luminile, în vreme ce la dreapta lui implacabilul V desenat cu linia (ridicîndu-și capul de pe desen spuse: « Din ce se fac plastroanele astea? Din tablă dată cu lac alb, sau din ce? » se apropia din ce în ce mai mult; dar el avea un ușor avans, și, grăbind pasul (șeful de sală, V-ul dat cu lac alb dispărînd din cîmpul său vizual, aflîndu-se acum puțin în urma lui cu toate că și el începuse să meargă mai repede: amîndoi deci nu încă alergînd dar deplasîndu-se, mergînd foarte repede, cu o viteză de-a dreptul neobișnuită, insolită într-un asemenea loc), ajunse la patru metri depărtare de masă în clipa cînd la dreapta cîmpului său vizual (în timp ce continua să-l simtă, invizibil dar prezent, pe șeful de sală pornit în urmărirea lui, șovăind încă să alerge, împiedicat desigur să o facă, reținut de vreun vechi reflex profesional de decență

Scanned with OKEN Scanner

sau teamă de scandal care îl oprea dar, bănui el, gata s-o facă dacă el însuşi o va face, aşa cum mai înainte iuţise pasul în aceeaşi clipă şi în acelaşi ritm cu el) apăru, mai sus decît colţul feţei de masă şi mai la stînga, o a doua pată albă (haina unui chelner — cel pe care îl indicase în planul său printr-o bobiţă albă între dreptunghiurile celor două mese) care începu să se deplaseze (poate din proprie iniţiativă, poate răspunzînd vreunui semn făcut de şeful de sală) spre dreapta, pantalonul negru stăvilindu-i înaintarea spre masă, obligîndu-l să-şi schimbe grabnic planul. Nu voia să rănească nici femeia, nici celălalt bărbat, deci la început se gîndise să ajungă la marginea mesei şi să tragă între aceştia doi: dar acum nu mai era cu putinţă s-o facă şi în prezent trebuia să ţină seama de trei obstacole: două mişcătoare, chelnerul şi şeful de sală, şi unul fix, al doilea bărbat de la masă pe care acum îl vedea aproape din profil şi pe care începu să-l ocolească (alergînd de-a binelea, vag conştient de rumoarea confuză (voci ceva mai ascuţite — nu încă ţipete) de mirare (nu încă de spaimă) care începuse să se iţte la mesele din jurul lui, executînd deci un uşor şi brusc « la dreapta », văzînd atunci defilînd pe dinaintea lui:

în primul rînd, pata albă a hainei chelnerului (fie că acesta şovăia, se oprise — fie că el însuşi mergea atît de repede, încît viteza chelnerului, în comparaţie cu a sa, era aproape nulă, ceea ce făcea că în prezent silueta lui dădea înapoi spre stînga cîmpului său vizual),

în al doilea rînd, pentru o clipă, femeia: de data aceasta nu pete de culori suave şi vaporoase, ca puţin mai înainte, ci detalii, fragmente precise (o brăţară, scobitura sidefie, marmoreană, despărţind sînii în decolteu, mîna ridicată ţinînd o furculiţă),

în al treilea, rînd, o bucată de moleskin roşu, lucios şi uşor grunjos care acoperea spătarul banchetei, în spaţiul dintre femeie şi vecinul ei,

în al patrulea rînd, timp de o clipă încă şi mai scurtă (căci fu acoperit pe dată de spatele celui de-al treilea mesean) bustul bărbatului pe care trebuia să-l omoare, ţinînd în mînă paharul plin pe jumătate cu vin rubiniu ca în clipa dinainte, sprijinindu-se cu cotul de masă, întorcîndu-şi acum faţa nu spre vecina lui ci privindu-l pe el, pe italian, globul ochilor (pe care îl putea desluşi cu precizie — nu numai cele două pete de umbră de sub arcadele sprîncenelor — negri, strălucitori, înăspriţi deasupra pungilor de piele încreţită) urmărindu-l, rotindu-se în timp ce

în al cincilea rînd, părul celui de-al treilea mesean acoperea, ascundea partea de jos a obrazului celuilalt pînă aproape de rădăcina nasului — părul dat cu cosmetice, strălucitor, cuta de grăsime împinsă de gulerul tare pe ceafă sub occiputul cu pielea albă sau mai bine zis cenuşie, împestriţată cu punctele părului negru, scurt şi ţepos (păr, ceafă, cută şi spinare alunecînd foarte repede, de la dreapta spre stînga, ca o siluetă tăiată în carton, sau aşa cum priveşti, pe fereastră, din mersul trenului, tufele, copacii din primele planuri defilînd rapid pe dinaintea orizontului nemişcat, demascînd capul întreg, apoi bustul bărbatului de pe banchetă care apăru din nou)

apoi auzi o femeie ţipînd (dar nu aceea care şedea lîngă bărbat), înţelegînd dintr-o dată de ce chelnerul îşi încetinise mersul, de ce încetase să mai înainteze, dîndu-şi seama că acum ţinea revolverul în mînă, nefiind în stare să-şi amintească în ce moment îl scosese, totul încremenind atunci pentru un răstimp care i se păru foarte lung şi din care îşi aminti doar că rămase pe loc, mirat că şi venise momentul, aproape uimit, descumpănit, nu şovăind dar, i se păru, într-un anume fel zăpăcit, paralizat, nu gîndind: « Nu-l pot ucide pe omul ăsta », ci: « Nu ştiu cum s-o fac », nefiind în stare de nici o mişcare, aşteptîndu-se ca şeful de sală

Scanned with OKEN Scanner

pe care îl simţea acum foarte aproape, îndărătul lui, să-i cuprindă braţele pe la spate şi să-l pună în imposibilitatea de a acţiona, toate aceste lucruri într-o tăcere care devenise desăvîrşită, în aşa fel, spuse el, încît în realitate probabil că toate acestea nici nu s-au petrecut (această clipă lungă în timpul căreia, stînd atunci în picioare la dreapta celui de-al treilea mesean şi exact în faţa celui pe care trebuia să-l omoare, se pomeni că este absolut neputincios să facă cel mai mic gest) sau poate numai în mintea lui, deoarece nu putea fi de crezut că femeia ar fi încetat să mai ţipe (dimpotrivă, şi chiar, fără îndoială, acum ţipau şi altele împreună cu ea) şi nici că şeful de sală nu l-ar mai fi urmărit încercînd să-l oprească (ceea ce făcu o clipă după aceea), doar pentru a-i lăsa răgazul să-şi adune minţile, să se hotărească şi să transmită mîinii porunca. Totuşi probabil că se întîmplase ceva în genul acesta, istorisi el, fiindcă în prezent masa bascula spre el într-o hărmălaie de farfurii sparte şi fiindcă îl putea vedea acum dinaintea lui pe acela pe care trebuia să-l ucidă nu şezînd ci în picioare, adică nu chiar tocmai aşa: ridicat pe jumătate (ceea ce însemna că avusese timp să facă asta: adică să comande muşchilor lui, şi muşchii să asculte, să execute — doar dacă nu cumva picioarele i se întinseseră singure, dacă nu-şi preluaseră singure răspunderea de a-l ridica, de parc-ar şi fi fost mort, ca acele mişcări sau contracţii reflexe care se produc atunci cînd nu mai există nici urmă de creier sau de voinţă pentru a hotărî şi a comanda), şoldurile izbind muchea mesei, aceasta pornind înainte, însă greutatea ei, forţa de inerţie, transmiţîndu-se în contratimp, comunicînd trupului un brînci în sens invers, în aşa fel încît înainte de a fi izbutit să se ridice de-a binelea pe picioare fu repezit îndărăt, braţul drept pipăind dinapoi spătarul banchetei pentru a găsi un sprijin, revolverul de calibru mare smucindu-se, începînd să scoată o serie de pocnituri violente în mîna lui, a italianului, acesta pricepînd atunci că pornise de-adevărat să facă ceea ce cu o clipă mai înainte crezuse (continua să creadă însă, spuse el, în timp ce revolverul sărea şi se poticnea în capătul braţului său întepenit, trăgînd — nu el, mai spuse: ci mîna lui singură, nu lipită de şold ca în filmele cu gangsteri ci, aşa cum i se recomandase, întinsă drept înaintea lui, ţintind cu grijă reverul hainei puţin deasupra mirei pe care o vedea ridicîndu-se brusc la fiecare detunătură), că pornise deci să facă ceea ce crezuse că nu va izbuti niciodată să facă, ceea ce mîna lui şi ochiul lui executau, nu însă şi el . . . (studentul gîndind din nou: « Dar de ce povesteşte toate astea? », privind chipul model redus ca acelea fabricate, zice-se, de indieni, şi care păstrează şi după moarte acea expresie extatică şi mută de torturaţi, părul negru, creţ, ţepos, sălbatic, încercînd să ghicească trupul firav sub salopeta de mecanic, ascultînd vocea, parcă şi ea firavă, îmbibată de acea convingere totodată semeaţă, înverşunată şi tînguitoare, şi el, studentul, gîndind: « . . . dar nu şi acum. Poate la început, doar aşa, să treacă timpul, De cîteva clipe însă se preocupă de cu totul altceva, sau cu totul altceva îl preocupă », întrebîndu-se ce oare îl împinge pe un om să povestească («Sau să-şi povestească lui însuşi, gîndi el: singura deosebire este că acum o face cu voce tare »), adică să reconstituie, să reconstruiască cu ajutorul unor echivalente verbale ceva ce a făcut sau a văzut, ca şi cînd n-ar putea admite că ceea ce a făcut sau a văzut să nu fi lăsat mai multe urme decît un vis, gîndind: « Doar dacă n-o fi exact pe dos, doar dacă nu speră că o dată povestite, o dată puse sub formă de cuvinte, toate acestea vor începe să aibă o existenţă a lor proprie fără ca el să mai fie nevoit să le îndure mai departe, adică să le slujească de suport, cu forţele lui slabe, cu carcasa lui slăbănoagă de hamal asiatic: ca şi cînd ar fi încercat să smulgă, să azvîrle din el violenţa aceasta, lucrul acesta care şi-a făcut casă înlăuntrul lui, care se slujeşte de el — iată de ce spusese că numai mîna lui, numai braţul lui, şi nu

Scanned with OKEN Scanner

el — (ca în acele jocuri în care cel ce pierde trage o carte, o figură blestemată sau malefică, pe care trebuie cu orice preț să o dea altuia înainte ca ea să-l fi condamnat definitiv), posedîndu-l, mistuindu-l . . . »

Acum stăteau amîndoi sub marchiza gării și de-a lungul trotuarului se înșiruiau doar patru mașini, nu taxiuri, și două erau fără îndoială în plus deoarece în afară de alți doi călători cu pălărie moale, gabardină și servietă de piele, avînd înfățișarea unor reprezentanți comerciali sau ministeriali, ei au fost aproape singurii care au coborît din tren sub imensul acoperiș de sticlă înnegrită, și trenul cu vagoanele lui caraghioase de brad pămîntii oprit lîngă un peron pustiu, și nici măcar urmă de controlor — cel puțin nu-l văzu — ca să ceară biletele, însă iarăși doi tipi dintr-aceia fără ocupație și veștejiți, cu siguranță înarmați deși fără să se vadă (nici o umflătură aparentă sub haine, nici un centiron) și la fel de vizibil gata să (sau mai degrabă făcuți să) se slujească de ceea ce purtau ascuns undeva întocmai ca un bărbat de ceea ce are sub prohab sau o femeie sub fustă (nu aceiași care trecuseră cu un ceas mai devreme în tren și totuși aceiași: aceleași chipuri obosite, blazate și morocănoase, cu soiul acela de privire ștearsă sau mai bine zis murdară, cenușie, datorită căreia îl poți ghici pe un tip chiar înainte de a deschide gura să spună cuvîntul « Poliția » sau « Seguridad ») și care nu se aflau acolo ca să se ocupe de bilete și după toate aparențele italianul îi cunoștea și pe aceștia: se opri, stătu o clipă de vorbă cu ei, nu răspunzînd unui interogatoriu sau arătîndu-le actele ci (după ținută, ton al glasului, gesturi — studentul se oprise la cîțiva metri să-i privească) întocmai ca oamenii aceia care schimbă cîteva vorbe despre vreme cînd nu-i nimic special de spus despre asta sau noutăți cînd nu s-a întîmplat nimic nou, înainte de a se despărți nu cu o strîngere de mînă ci cu un gest vag al brațului —, și la volanul mașinilor care îi așteptau (în orice caz aceea în care se urcară ei, după ce italianul și șoferul făcură același gest familiar, și nimic altceva — adică fără să-i dea nici o adresă, nici o indicație despre locul unde trebuie să meargă) nu niște șoferi purtînd șapcă de piele cu cozoroc, ci un tip cu capul descoperit, în cămașă, (doar dacă n-o fi avut și o salopetă de mecanic, sau un surtuc cenușiu pe umeri, dar fără cravată) cu un fular sau o batistă (neagră, sau roșie și neagră, sau roșie) înnodată strîns în jurul gîtului, ca cei care spală vasele sau ca fochiștii, și acum automobilul mare gonea pe bulevardul pustiu (ploaia încetase — sau poate nici nu plouase deloc; totuși italianul îl întrebă pe șofer și acesta răspunse: « Ba da, și încă cum! », apoi tăcînd din nou, fie că nu era vorbăreț din fire, fie că italianul nu părea că așteaptă alt comentariu, fie că în acea clipă șoferul era cu totul absorbit să conducă, aplecat peste volanul mașinii care gonea acum nebunește, croindu-și drum prin dublul șir de palmieri nemișcați asemătători cu niște greoaie pămătufuri de bronz, orașul întreg fiind pustiu și gol sub desfrîul de lumină al globurilor electrice, ca și cînd ar fi fost turnat într-un bloc (case, palmieri, trotuare, străzi) dintr-un soi de lavă, de metal încă încins, ploaia de peste noapte evaporîndu-se de mult, pămîntul părînd că fumegă ușor asemeni coastelor acelor vulcani pe care se cațără aburi, aerul nopții el însuși încins, bulevardul lung mărginit de palmieri presărat cu hîrtii murdare, cu gunoaie, cele două șiruri alternante de palmieri și de lampadare năpustindu-se îndepărtîndu-se de fiecare parte a mașinii apoi (studentul întorcîndu-și capul, privind prin geamul din spate) fugind verticale, încremenite și vertiginoase, micșorîndu-se cu toată viteza, înghițite, aspirate acolo departe în străfundul nopții înăbușitoare de bronz asemeni unui sanctuar întunecat, unei cripte imense și goale în care s-ar lua la trîntă întunericul veșnic și luminile fastuoase și inutile în raza cărora el putea vedea cum își lua zborul apoi cădea din nou un fel de șuvoi de păsărele speriate și înfirme, și

Scanned with OKEN Scanner

la un moment dat una dintre ele (proclamație, afiș?) țîșni, se ridică de sub roțile din spate, trecu aproape pe verticală de la un capăt la altul al geamului, bătînd vehement din aripi, mototolită, desmototolită, apoi din nou sălbatic mototolită de o mînă invizibilă și furioasă, dispărînd în sus, apoi reapărînd (la un metru îndărăt), menținîndu-se o clipă la aceeași distanță, suspendată, aspirată de dîra de vid, parcă lipită de un perete de aer negru, cu literele net vizibile:

VENCE

apoi alunecînd într-o vîltoare, prăbușindu-se imperceptibil, înălțîndu-se iarăși în vreme ce aceeași mînă invizibilă o despăturea pe de-a întregul rotind-o totodată pe jumătate în așa fel încît, pentru o fracțiune de secundă, cuvîntul întreg înclinat la aproape patruzeci și cinci de grade deveni citeț:

VENCEREMOS

înainte de a fi cuprinsă de o altă vîltoare, care o răsuci, trăgînd-o acum cu putere în sus și scuturînd-o de la dreapta la stînga, ca un șarpe, convulsionată, sinuoasă, apoi pe de-a întregul încrețită, apoi planînd o clipă în vreme ce se micșora, părînd că se înfundă acum și ea în străfundurile nopții printre celelalte gunoaie spulberate, căzînd din nou de la dreapta la stînga în alunecări molcome, și prăbușindu-se definitiv. Apoi auzi mugetul pneurilor și întorcînd brusc capul înainte văzu ceva făcut din piatră, marmură și metal, îmbinate într-un fel complicat și care venea peste ei cu viteza unei locomotive, femei goale, tritoni, rostre de corăbii, cornișe, totul învălmășit: acest ceva alunecă brutal pe o parte, traversînd orizontal parbrizul de la dreapta la stînga, reapărînd în geamurile din stînga, studentul așteptîndu-se să-l vadă fugind și dispărînd tot în partea stîngă dar dimpotrivă acum deslușea limpede chipul nepăsător de metal al unei sirene și un antablament de piatră care continua să se năpustească asupra lor, din ce în ce mai mare, tot cu viteza unei locomotive, mașina mergînd mereu la fel de repede, cu deosebirea că acum înainta ca un crab: nu cu botul înainte, ci pe o latură — în momentul acesta mugetul pneurilor spărgîndu-i urechile, apoi ceva tare îl lovi cu putere, nu din stînga cum se aștepta, ci din dreapta, pe urmă țeava puștii i se înfipse în coaste, și trupul firav al italianului, care acum cîntărea aproape o tonă, îl turti în colțul banchetei, el însuși cîntărind aproape o tonă, apoi simțindu-se iarăși ușor, nici o apăsare din partea italianului și nici o urmă din mugetul demential al pneurilor înlocuit de zgomotul motorului împins la maximum, italianul pe cale să se reinstaleze liniștit la locul lui, trăgîndu-și pușca lîngă el, spinarea șoferului aplecată mai departe peste volan ca și cum l-ar fi îmbrățișat, studentul aruncînd o privire către italian, așteptînd să-l audă zicîndu-i ceva șoferului, dar nimic, automobilul gonea acum, din nou nebunește, pe bulevardul plantat cu platani care cobora spre port (de fapt nu încetinise nici o clipă: pur și simplu își schimbase direcția, dintr-o dată, în unghi drept, roțile, în timp ce derapau vertiginos pe o latură, continuînd să se învîrtă cu toată viteza, motorul mai departe ambalat, tipul cramponat de volan mulțumindu-se să aștepte în liniște, fără să-și ridice piciorul de pe pedala acceleratorului apăsată pînă în fund, pînă cînd mașina va binevoi a înceta să mai meargă lateral și va porni din nou drept înainte), studentul gîndind: « Desigur că asta face parte din tot restul. Și asta. Tot așa cum niște oameni liberi nu pot continua să mături străzile de murdăriile altora. Deoarece dacă n-ar putea goni cu o sută douăzeci pe oră fără să-și frîngă gîtul cu mașina asta pe care nu știe s-o conducă, n-ar fi avut nici un rost să-și fi riscat viața intrînd într-un garaj și rechiziționînd-o. Așa că și asta trebuie să fie cu putință. Totul. Pînă și contrariul legilor fizicii elementare. Verceremos. Perfect », apoi întorcîndu-se iarăși, văzînd cum se îndepărtează cu toată viteza deasupra soclului ei de figuri

Scanned with OKEN Scanner

alegorice, cozi solzoase, schelete de corăbii şi de prove, coloana înaltă de bronz terminată în vîrf cu un glob pămîntesc, şi acum auzea din nou vocea italianului nu răstindu-se la şofer aşa cum sperase vag, ci continuînd să-i povestească cum scăpase de acel *maître d'hôtel* care era probabil de două ori mai voinic decît el şi care izbutise să-i cuprindă braţele pe la spate — aceeaşi voce răstită, convinsă şi tînguitoare care aparent nu încetase să se facă auzită de el (de italian), care continuase desigur undeva, de una singură, în tot timpul cît le trebuise să coboare din tren, să discute cu poliţaii, să se urce în maşină, să fie cît pe ce să se strivească de monument, şi care acum nu reîncepea ci mai curînd reapărea la suprafaţă (studentul nu-l mai asculta — dar după cît se pare italianul (sau vocea) habar n-avea şi continua — deşi nu se putea împiedica să nu-l audă, aşa încît mai tîrziu îşi aminti totul (imagini şi cuvinte) alergînd oarecum paralel, ca în filmele acelea în care o voce invizibilă rosteşte un text fără legătură cu şirul imaginilor care se perindă:)

sus în vîrf, solitar şi aproape nevăzut în întunericul nopţii, personajul de bronz stînd pe piedestalul său de mări şi continente (reprezentate alegoric prin figuri de marmură sau de bronz la picioarele monumentului şi, pentru a doua oară, în format redus, pe mapamond) călcate în picioare, asemănător cu acei — cum se numesc — sfinţi, ermiţi, schimnici, stîlpnici sau aşa ceva, care îşi petreceau viaţa meditînd în vîrful unei coloane, ruină a vreunui templu din deşert, privind, el, neîncetat, pustietatea întinsă, mişcătoare, enigmatică, pe care o străbătuse, aşa cum putea fi văzut (cu barba lui de bronz, pelerina scurtă, toca, privirea de bronz) pe capacele colorate ale cutiilor cu vîscoase fructe glasate şi pe timbrele dantelate de format lunguieţ unde în diferite culori (10, 15, 20, 35 de centavos, sepia, verde, roşu, vineţiu, liliachiu) este reprezentată scena, debarcarea, ţărmul tivit cu o vegetaţie stufoasă de palmieri şi bananieri cu trunchiul înclinat, unde un cîrd de sălbatici cu trupurile goale şi admirabile (femeile cu părul prins în şuviţe, cu sinii îngemănaţi, cu chipurile virginale şi greceşti, cu pubisul golaş şi bombat al statuilor) îngenunchiază la vederea crucii pe care el o ridică în mîna dreaptă şi o arată cu indexul mîinii stîngi (doar dacă nu vor fi îngenunchiat la vederea archebuzelor, lăncilor şi săbiilor scoase din teacă de grupul de soldaţi acoperiţi cu plăci de metal aflat puţin mai în spatele lui) în vreme ce nişte mateloţi cu spinările încovoiate în jurul unei şalupe izbutesc să o tragă la mal: descoperirea, botezul, întemeierea unui oraş, a sute de oraşe cu bulevarde identice de palmieri domesticiţi, cu nopţi identice de etuvă, cu coloane identice şi fatidice ţîşnind din miezul unui maldăr de figuri alegorice deasupra cărora stă cocoţat acelaşi aventurier de bronz înverzit acoperit de găinaţul porumbeilor acumulat în straturi albicioase:

Santa Cruz de Guanafusto
Santa Cruz de Cayamarca
Santa Cruz de Chapada
Santa Cruz de Madeira
Santa Cruz de Palma
Santa Cruz de la Sierra
Santa Cruz de la Zaraza
Santa Cruz de las Filipinas
Santa Cruz de Mudela

Scanned with OKEN Scanner

Santa Cruz de Napo
Santa Cruz de Tenerife
Santa Cruz de Rio Pardo
Santa Cruz de las Dos Bocas

răspîndind de-o parte şi de alta a unui ocean (apoi de-a lungul unui îi treg continent, apoi de-a lungul unui al doilea ocean) civilizaţia (sceptrul, pecetea) crucii ce poate fi recunoscută dintr-o singură privire după aceleaşi monumentale biserici de cofetărie, după aceleaşi ceruri incandescente, după aceiaşi docheri famelici, după aceleaşi omniprezente şi persistente duhori de pepene putred, de peşte prăjit, de roşcove, îngrămădite pe cheiuri, de ulei rînced, după firmele bătătoare la ochi şi obsedante (« Lavajes — Inyecciones ») ale unor dispensare de boli venerice, — toca cu pene sau părul de bronz (uneori este înfăţişat cu capul descoperit, părul lui lung de profet căzîndu-i pe umeri) slujind de hulubărie fatidicului porumbel (însăşi coloana constituind ca să zicem aşa axul horei neobosite, al permanentului vîrtej de aripi suspendat în văzduhul umed, desenînd un fel de invizibil con răsturnat, cu vîrful în jos): o porumbiţă, pasărea, spiritul venit să se aşeze într-un freamăt de pene şi de foc ca un semn, ca pentru a-l desemna, a-l trimite — insuflîndu-i harul cutezanţei şi darul de a vorbi mii de limbi necunoscute asemănătoare croncănitului unor păsări multicolore ascunse în păduri întinse — să descopere meleaguri neviolate pentru ca prin jaf, persuasiune sau violenţă să aducă de acolo tot aurul, grînele, sufletele şi sifilisul

vocea monocordă, ultragiată şi stăruitoare pe cale să povestească în aceeaşi clipă ceea ce se petrecuse după omor (adică acum vocea ajunsese aici — fie că o vreme studentul încetase complet s-o mai audă, fie că în răstimpul cît tăcuse italianul (adică mintea lui, memoria lui) continuase istorisirea pentru sine însuşi, fie că mintea sau memoria lui săriseră fără tranziţie — ca săgeata — de la o poziţie la alta, în aşa fel încît lipsea o verigă intermediară, — deci acum ajunsese la momentul cînd scăpînd de acel *maître d'hôtel*, (nu spuse în ce fel), văzu (în timp ce timpanele lui asurzite de detunături (« Ca şi cum blestematul ăla de revolver trăgea înainte, spuse el. N-aş fi crezut în ruptul capului c-o să facă atîta zarvă ! ») înregistrau ţipetele femeilor scoase din minţi) nu uşa, ieşirea, ci din nou paravanul acela din leaţuri de lemn galben şi lustruit care îl despărţea acum de ea, şi pe deasupra un obstacol suplimentar, chelnerul (adică pata albă a hainei acestuia) care, fără îndoială, în vreme ce el trăgea, alergase în ajutorul şefului de sală şi acum se oprise din nou (probabil, ca o clipă mai înainte, la vederea revolverului) în spatele scaunului celui de-al treilea mesean, adică drept în faţa italianului (care, după ce trăsese, executase un sfert de întoarcere la stînga) şi în mijlocul potecii de trecere, aşa încît singura soluţie ce-i mai rămăsese era să se năpustească nu drept spre paravan, ci în spaţiul rămas liber, între chelner şi masa de serviciu

dar el, studentul, nu-l mai asculta, părîndu-i-se că vede sau mai degrabă că citeşte, ca şi cum ar fi avut-o în faţa ochilor (dicţionarul gros cu copertă verde deschis pe genunchii lui, coloanele de litere mărunte întrerupte de figuri (peşti, planşe de botanică, maşini, portrete de oameni iluştri, şerpi, perechi de ţărani în costume naţionale), notiţa: « Oraş maritim în provincia cu acelaşi nume: înconjurat de munţi arizi; se înregistrează călduri foarte mari. Casele din Santa Cruz aşezate în insule regulate sînt bine construite; unele sînt încăpătoare şi admirabil întreţinute, altele au fost odinioară adevărate palate astăzi însă căzute

Scanned with OKEN Scanner

în ruină. Cîteva grădini, pe locul vechilor ziduri de apărare (*rondas*), oferă puţină umbră. Portul are o radă destul de bună, foarte frecventată. Lîngă mal se află piaţa Constituţiei, pavată în întregime cu lespezi de piatră, în mijlocul căreia se ridică o coloană ce poartă în vîrf statuia celebrului navigator, înconjurată de lei şi de figuri alegorice. Traficul portului: citrice, vinuri, ulei de măsline, sulfat feros, sulf, lignit. Industrii: topitorii, fabrici de cuţite şi de pumnale, ţesături şi cabluri renumite . . . », şi în acest moment o văzu, adică ceea ce se putea desluşi din ea, noaptea şi la lumina lampadarelor, în spatele defilării năpraznice a trunchiurilor platanilor: o apariţie pentru o clipă, înghiţită de neant la fel de repede cum apăruse: ceva lucrat cu migală, paradoxal, inutil: peretele orb şi preţios cu pietre tăiate în faţete de diamant, cele două firide simetrice cu sfinţi decapitaţi, portalul încadrat de coloane răsucite, căscat şi care vărsase (nu chiar un portal de biserică, ci însăşi gura iadului) foc şi fum, adică acum o dîră mare şi neagră, ca limba unui balaur hulpav, răpus şi carbonizat, dar pe dată dispăru, studentul gîndind: « Drace ! Numeroase epidemii de friguri. Religii: rom. catol. (frenetici), atei (frenetici), filme americane, bombe. Alte industrii: bordeluri, prăfărie, bere proastă. Principale distracţii: procesiuni în Săptămîna Patimilor, fotbal, incendierea unor mănăstiri, lupte de animale, execuţii capitale . . . »

undeva vocea italianului încerca să-i explice cum atunci cînd îl văzuse pe chelner stînd, cu braţele în lături, la stînga paravanului (pe partea unde acesta se răsucea în formă de S şi pe unde pătrunsese cu o clipă mai înainte (dar, spuse el, se întîmplaseră atîtea lucruri încît poate că trecuse o oră), şovăi o fracţiune de secundă: l-ar fi putut împuşca (înainte de a se fi încăierat cu şeful de sală nu avusese vreme să tragă decît patru gloanţe), dar spuse că n-ar fi vrut să se slujească de revolver împotriva unui chelner, fie el şi idiot, aşa că nu-i mai rămînea de ales decît ori să-l lovească în cap cu ţeava armei, ori să-i dea un brînci sperînd fără nici un temei că va fi la fel de norocos cu el cum fusese cu şeful de sală, adică sperînd că nouăzeci de kilograme de carne mercenară şi bine hrănită a căror muncă de bază consta în a-i da afară pe cerşetori şi a întinde mîna după bacşişuri se vor lăsa date laoparte de un trup avînd greutatea şi aproape chiar înălţimea unui copil de paisprezece ani, continuînd deci să se năpustească drept spre el pînă cînd îşi dădu seama (poate că parcursese aşa un metru, sau doar o jumătate de metru, sau chiar mai puţin, căci totul se desfăşura foarte repede şi totodată foarte încet) de ceva la care nici chelnerul nici el nu se gîndiseră (chelnerul desigur din respect faţă de o stare de lucruri bine stabilită, el, spuse el, pur şi simplu din tîmpenie) şi anume că paravanul nu constituia la urma urmei decît un obstacol fragil, derizoriu, spre care, în loc să continue a se îndrepta în direcţia chelnerului, se aruncă cu toată puterea, cu braţul uşor îndoit înainte, răsturnînd spre stînga, peste chelner, paravanul care căzu cît era de mare, alunecînd într-o larmă de leaţuri rupte şi, pentru el, în speţa de univers secund, îndepărtat şi dacă se poate spune aşa dezlipit de realitatea în care se mişca el, asta nu făcu, spuse el, mai mult zgomot decît conţinutul unei cutii de chibrituri răspîndit pe jos, — studentul, auzindu-l (nu ascultîndu-l: auzindu-l) povestind toate astea, şezînd absolut nemişcat în întuneric alturi de el pe bancheta maşinii conduse de şoferul acela ţicnit (ca şi cum nemişcarea, o nepăsare dispreţuitoare era într-un anume fel complementul, o componentă paradoxală şi obligatorie a vitezei, încît i se păru că, după ce maşina se va face praf cum nu putea să nu se întîmple dintr-o clipă în alta, va vedea cele

Scanned with OKEN Scanner

trei trupuri ale lor sau mai curînd stafiile celor trei trupuri ale lor cum vor continua în liniște, nestingherite, indiferente și așezate pe nimic, să se precipite la nesfîrșit într-o viteză înspăimîntătoare în orașul pustiu și iluminat lăsînd în urma lor mormanul de tablă turtită și carcasele lor făcute mici fărîme) și din care emana, de parcă moartea însăși i-ar fi condus, ceva neînduplecat și cadaveric, cu profilul obrazului său descărnat, gîtul descărnat și gol înfășurat în batista înnodată, părul frizat și negru de dansator monden potrivit cu grijă ca părul morților cărora li s-a făcut toaleta funebră și pe care nimic de acum încolo nu-l va mai putea deranja, cărarea bine făcută pe stînga, părul lins, nici un fir netrecînd peste altul, formînd un colț pe dreapta și apoi adus la spate ca o cască funebră peste care alunecau cu toată viteza reflexele luminilor.

Apoi văzu alta: la fel de metodic, de grijuliu (cum se spune?) dezinfectată, deoarece, se gîndi el, cam așa ceva își imaginaseră ei că fac dîndu-i foc, zidul de deasupra portalului înnegrit în același chip pe o porțiune de aproape trei metri înălțime și tot pe-atîta lățime, ca și cum pe-acolo ar fi ieșit într-un singur val norul întunecat, scurt și pestilențial de fum care acoperă în mod tradițional pe scenele prăfuite ale Operelor dispariția lui Mefisto și care ar fi înșfăcat o dată cu el toate neamurile de diaconi, de popi și de țîrcovnici într-un sfîrîit ușor de lumînări pe sfîrșite, ei, rochiile lor de muiere, chipurile lor palide ca ceara, cărnurile lor moi și osînza lor de eunuci — pe măsură ce se apropiau de centru, orașul dezvăluia acum din loc în loc urmele a ceea ce fusese nu o bătălie (pentru că pe dos de cum se întîmplă cu o cetate asediată, cucerită prin luptă, în care mahalalele, cartierele periferice sînt mai încercate, aici stricăciunile — fațade ciuruite de schije, biserici incendiate, prăvălii prădate, oglinzi sparte în țăndări de gloanțe — se aflau dimpotrivă în mare număr tocmai în inima orașului), deci nu o cucerire, un viol (fiindcă nu fusese victima unei pătrunderi după un asalt dinafară) ci părînd sfîșiat de ceva care ieșise sau pe care îl smulsese, îl expulzase el însuși, mai degrabă (sînge și murdărie) într-un anume fel fătat, sau poate avortat, ceva ale cărui efecte se răspîndeau într-un mod ca să zicem așa centrifug, așa cum schijele unei bombe se împrăștie și se rarefiază de jur împrejur și pornind din punctul de explozie. «Astfel încît, gîndi el, nu se poate spune cu exactitate că l-au cucerit, ci mai curînd că orașul însuși s-a umput de sînge, s-a mînjit cu roșu, cu ceva secretat de măruntaiele lui, și că. . . ». Apoi se dumiri că ceva îl solicita, cu indiscreta perseverență (stăruință, umilință, răbdare, îndărătnicie, violență, exigență) a săracilor, ca un cerșetor de care dintr-o dată îți dai seama că te urmărește de cîtăva vreme psalmodiind, sau ca cineva care ar fi ciocănit la o ușă, cerînd să intre, cu încăpățînare, cu neostoita pasivitate și certitudine a succesului final pe care o au copiii cînd țipă după biberon sau pisicile cînd stau la pîndă; și atunci acel ceva deveni prezent, se materializă brutal sub forma unei imagini dintr-acelea desenate și colorate grosolan care ilustrează copertele de senzație ale revistelor ieftine (explozia dintr-o mină, prăbușirea unui meseriaș în vreme ce lucra la acoperișul unei case, scafandrul în luptă cu o caracatiță uriașă), scena fixată de un desenator specialist în faptele diverse, așternerea, perpetuarea tumultului, chipurile schimonosite de groază, de uluire sau de mînie, și care desenator îl reprezentase în centru, luînd-o la fugă, capul și părul de zuluș în prim plan, din față, deasupra costumului elegant de împrumut al cărui veston flutura dezordonat, în clipa cînd el era pe cale să fie înghițit de ușa turnantă, într-o poziție de dezechilibru,

Scanned with OKEN Scanner

tradusă printr-o perspectivă exagerată, adică cu capul și partea de sus a trupului foarte mari, bustul aplecat înainte și dedesubt, sau mai bine zis în spate, un picior întins respingînd solul, celălalt îndoit pe jumătate (ca un alergător care ia startul în cursa de o sută de metri), desenatorul, ca să dea impresia vitezei, înfățișînd cravata (aceea pe care i-o înnodase matern nevasta prietenului) biciuind aerul ca o serpentină într-o parte și peste umăr, așa încît printr-un efort savant de perspectivă în planul din spate, în spațiul astfel delimitat, se înscriau masa cu paharele și carafele răsturnate, fața de masă pătată cu vin (sau sînge? aceeași cerneală roșie de tipar fiind deopotrivă folosită să se coloreze mocheta, dungile cravatei, moleskinul banchetei, petele de pe fața de masă și aceea pe care desenatorul o făcuse (între umeri) pe spinarea meseanului care acum se prăbușise cu pieptul pe masă ca o marionetă de bîlci, capul și brațele atîrnîndu-i peste marginea scenei, cu nasul în tacîmurile și farfuriile răsturnate, așa încît în prezent i se putea vedea începutul de chelie din creștetul capului pe care acum părul nu-l mai ascundea, tînăra femeie de lîngă el ținînd gura deschisă într-un țipăt (din comoditate și urmărind un anumit efect, desenatorul îl suprimase pe cel de-al treilea mesean a cărui spinare i-ar fi acoperit o parte din spectacol), cu bustul ușor înclinat, parcă ferindu-se de mort dintr-o repulsie nestăpînită, cu sprîncenele aproape îmbinate ca un accent circumflex exprimînd mîhnirea, durerea, spaima, studentul gîndind: « Dar nu era așa. Adică asta nu se putea vedea. Adică ceea ce se petrecea cu adevărat nu era vizibil, nu era cu putință să fie reprezentat într-un desen sau chiar într-o fotografie admițînd că un reporter fotograf ar fi avut norocul să se afle acolo . . . », în timp ce vocea prăpădită și oarecum șubredă și ea continua în întunericul din automobil să povestească cum trecuse din nou prin ușa turnantă, cum îl îmbrîncise pe portar, apoi alergase pe stradă printre trecătorii care îl priveau mirați, doar cu acea ușoară și plictisită dezaprobare a oamenilor față de ceea ce strică ordinea obișnuită a lucrurilor: pe același trotuar cu restaurantul se afla un teatru și el își amintea că văzuse (în timp ce pîndea în spatele vitrinei, înainte de a intra — trecuse puțin de ora nouă) cum se oprise un taxi cu niște întîrziați: din el coborîse un bărbat care ajutase două femei să coboare, el, italianul, văzuse femeile în mantouri de blană fără ca propriu-zis să le vadă, așa cum se întîmplă totdeauna cînd mintea este preocupată de altceva, remarcînd numai (poate pentru că tremura de frig, sau poate pentru că lucrul acesta este rar întîlnit la Paris) că bărbatul purta o haină îmblănită, apoi în clipa cînd se hotărîse, cînd se apropiase de ușă, o ultimă viziune: cele două femei în picioare pe trotuar, luminate dintr-o parte de becurile de la intrarea teatrului, semănînd (din pricina pliurilor canelate ale rochiilor lungi) cu două coloane, și bărbatul aplecat spre portieră ca să-i plătească șoferului; apoi ieșiră din cîmpul său vizual, ștergîndu-i-se în același timp de pe retină și din minte, înlocuiți de propria sa imagine luptînd cu sine însuși, încercînd să-l împingă în foșnetul de aer din ușa turnantă (studentul încercînd să-și imagineze: nu pe italian proptit de reflectarea lui într-o ușă turnantă, ci pragul acela, momentul acela, pelicula aceea infimă, acea invizibilă lamelă de timp care izola două universuri (nu strada de un restaurant, ci lumea obișnuită, noaptea obișnuită și maternă, vărgată de neon și de reclame pentru cretini, și lumea riscului, a primejdiei, a violenței) și spre care se asvîrlea acum, de parc-ar fi pătruns în restaurant nu (așa cum o făcea trupul său) printr-o trecere amenajată în acest scop ci, într-un anume fel, prin efracție, de parc-ar fi sărit prin oglinzi într-o

Scanned with OKEN Scanner

larmă de sticlă spartă, crăpînd ceva cum ar fi ceea ce separă aerul de apă (de unde desigur acea impresie de tăcere, de înăbuşire a zgomotelor, timpanele apăsate de tumultul sîngelui său în spatele căruia, de foarte departe, zgomotele ajungeau pînă la el), interiorul restaurantului alcătuit, nu ca universul nostru obişnuit, din vid populat ici şi colo cu obiecte, cu mobile, cu fiinţe omeneşti, ci cu un soi de aceeaşi şi unică materie uşor luminoasă şi bej deschis înglobînd în ea vagi noduli roşii (banchete), albi (feţe de masă) şi negri (haine), materie densă, rezistentă, înlăuntrul căreia era condamnat să se mişte anevoie (de unde poate şi impresia de încetinire, ca în vis, ca un scafandru sau ca un plonjor ale cărui mişcări sînt frînate de rezistenţa apei) ca şi cînd nu acel *maître d'hôtel* sau chelnerii încercau să i se opună ci de acum înainte şi pentru totdeauna, însuşi aerul înspăimîntat, preschimbat în plumb de groaza imemorială, de blestemul imemorial care a împietrit lumea în clipa cînd a fost săvîrşit primul omor); apoi (acum ţîşnise pe uşă ca o ghiulea de tun, aluneca pe trotuar să-şi recapete echilibrul, bătea aerul cu braţele, grotesc, comic şi fioros, înainte de a da colţul în unghi drept) acelaşi taxi, oprit în acelaşi loc, şi bărbatul cu guler de blană îndreptîndu-şi spinarea, cu haina descheiată, cu o mînă vîrînd mărunţişul într-un buzunar, rămînînd astfel nemişcat, privindu-l acum, uşor neîncrezător, atent, cum venea spre el alergînd: trecu foarte aproape pe lîngă el, amîndoi uitîndu-se bine unul la altul, privirile lor încrucişîndu-se o fracţiune de secundă, italianul gîndind: « Dar femeile unde-s? . . . Nu-i cu putinţă. N-o fi acelaşi . . . » şi în vreme ce picioarele lui continuau să se mişte frenetic sub el, le căută cu o privire de nebun, îngrozit de o nouă revelaţie care îl scotea din minţi, şi atunci le văzu: în spatele uşii de sticlă a teatrului, stînd în picioare lîngă controlorul de bilete, din nou nemişcate, semănînd din pricina rochiilor lor lungi şi canelate, din pricina chipurilor pe care nu avusese timp să le vadă şi în consecinţă care în mintea lui erau ca nişte capete mutilate de piatră sau de marmură, semănînd deci cu nişte coloane, nişte cariatide, două statui de zeiţe senine, atemporale şi sibilice, şi apoi dispăru şi asta, trupul lui (picioarele, inima, plămînii) continuînd să alerge dacă se poate spune aşa pe lîngă el (ca şi cum i-ar fi poruncit şi apoi nu s-ar mai fi sinchisit de el, ca acele slugi credincioase care sînt în stare să muncească pînă cad în brînci numai fiindcă stăpînul lor a uitat să le spună să se oprească) în vreme ce mintea lui perfect calmă, neclintită, începea cu încetul să-şi dea seama că tot ceea ce se petrecuse mai înainte, de cînd intrase pe uşa turnantă (această enormă înşiruire, sau mai curînd masă, sau mai curînd magmă, sau şi mai curînd maelström de senzaţii, de viziuni, de zgomote, de sentimente şi de impulsuri contrarii, înghesuite, îmbrîncite, învălmăşite, suprapuse, imposibil de controlat şi de definit şi care învăluise, dacă se poate spune aşa, toată pompa, fastul şi risipa necesară morţii unui om) în realitate nu durase, sau nu umpluse, mai mult timp decît cît avusese nevoie bărbatul acela să privească suma de pe un aparat de taxat, să-şi descheie haina îmblănită, să scoată nişte hîrtii din buzunar, să aştepte ca şoferul să-şi deschidă portofelul şi să numere monedele, să-i întindă una, şi să-şi îndrepte spinarea vîrînd restul în buzunar. Brusc italianul tăcu, studentul tăcînd şi el, privind mereu peste spatele cadaveric al şoferului, case, copaci şi răspîntii ivindu-se din întunecimile iluminate şi pustii, năpustindu-se asupra lor într-o inepuizabilă şarjă de cavalerie ca şi cum s-ar fi smuls cu violenţă din întuneric, din imemoriala lor imobilitate de lucruri, pentru a lua şi ele parte la acest univers de violenţă, de crimă,

Scanned with OKEN Scanner

și după un timp tăcerea care se lăsase în interiorul mașinii trezindu-l dacă se poate spune așa, și atunci își întoarse capul, îl contemplă pe italian (adică aparițiile lui fugare: scos pentru scurte clipe din întuneric de perindarea luminilor care îl sculptau, livid, prăpădit (cu chipul lui sfrijit, cu claia de păr zbîrlit), îngrozitor de nenorocit, îngrozitor de trist, acest om care parcă n-avusese niciodată mamă, care parcă fusese zămislit nu de o femeie, ci (o dată cu pușca, armele de foc și explozibilele, ca un indispensabil complement al lor) din desperare, umilință și mînie), și la fiecare brutală invazie de lumină putea să-l vadă, stînd cuminte cu mîinile așezate de-o parte și de alta a trupului, lipite pe banchetă, cu brațele ca niște odgoane care să-i susțină bustul lui plăpînd și bolnăvicios, cu pușca pe care după cotitura ce-i azvîrlise pe amîndoi, el și arma lui, peste student, o luase din nou în mînă, o așezase acum între picioarele lui desfăcute, sprijinindu-i chiulasa de marginea banchetei . . .

În românește de FLORICA-EUGENIA CONDURACHI

Scanned with OKEN Scanner

MILAN KUNDERA

EDUARD ȘI DUMNEZEU

nuvelă

Scanned with OKEN Scanner

1

Povestea lui Eduard o putem începe avantajos în casa de la țară a fratelui său mai mare. Fratele tocmai se tolănea pe divan și-i spunea lui Eduard:

— Eu zic să te duci, fără nici o grijă, la baborniţa asta. E ea, ce-i drept, o javră fără pereche, dar eu sînt încredinţat că și în astfel de ființe există o conștiință. Și tocmai pentru că mi-a făcut cîndva o porcărie, s-ar putea să fie acum bucuroasă să-și spele vechiul păcat servindu-te pe tine.

Fratele lui Eduard era mereu același: blajin, bun la suflet și leneș. Se pare că tot așa se tolănise el pe divan în mansarda lui de student, în urmă cu mulți ani (pe vremea aceea Eduard era încă un copilandru), cînd trîndăvise și dormise în neștire, de dimineața pînă seara, tocmai în ziua în care se nimerise să moară Stalin; a doua zi, fără să bănuiască nimic, plecase senin la facultate și, ajungînd acolo, o zărise pe colega Cehačkova dominînd într-o încremenire ostentativă mijlocul vestibulului, ca o statuie a durerii; după ce se învîrtise de două trei ori în jurul ei, se apucase să rîdă în hohote. Ofensată, fata socotise rîsul colegului o provocare politică, și așa se face că fratele a trebuit să părăsească școala și să meargă să muncească la țară unde, între timp, își încropise o căsuță, se însurase, avea doi copii, un cîine, ba chiar și o cabană.

În această căsuță de țară se tolănea acum pe divan și-i vorbea lui Eduard:

— Noi îi spuneam biciul de pedeapsă al clasei muncitoare. Dar, la urma urmei, ție n-are ce să-ți pese de povestea asta. Azi e o femeie trecută, dar de cînd o știu s-a dat în vînt după puștani; iată de ce sînt sigur c-o să te ajute.

Eduard era, pe atunci, foarte tînăr. Abia terminase facultatea de pedagogie (aceeași pe care n-o terminase fratele) și umbla în căutarea unui post. Ascultînd povața fratelui mai mare, ciocăni a doua zi la ușa ce dădea în cancelaria directorului. Îl întîmpină o femeie înaltă și ciolănoasă, cu părul negru și unsuros ca de țigancă, cu ochii mari, întunecați, și cu tuleie negre sub nas. Urîțenia ei îl scutea de tracul pe care, la tinerețea lui, încă i-l mai stîrnea frumusețea feminină, și astfel, izbuti să stea de vorbă cu ea degajat, cu toată amabilitatea, ba chiar să fie și curtenitor. Directoarea acceptă tonul lui cu o vizibilă plăcere și, de cîteva ori, rosti cu o sesizabilă exaltare:

— Avem nevoie aici de oameni tineri.

Și-i făgădui o rezolvare favorabilă.

2

Așa deveni Eduard profesor într-un mic orășel din Boemia. Evenimentul n-avu darul nici să-l încînte, nici să-l întristeze. Dintotdeauna se străduise să facă distincție între *serios* și *neserios*, iar cariera sa profesorală o integrase de la bun început în categoria *neseriosului*. Nu pentrucă profesia de dascăl ar fi fost neserioasă *în sine* sau raportată la *subzistența* lui (în sensul acesta, dimpotrivă, aproape că ținea la ea, știind că altfel n-ar fi fost în stare nici de cum să-și cîștige traiul), dar o considera neserioasă în raport cu *esența* ei. Nu și-a ales-o el. I-au ales-o cerința socială, dosarul de cadre, certificatul de absolvire a școlii medii, examenele de admitere în facultate. Agregatul acestor forțe reunite l-a transportat și l-a descărcat în cele din urmă (așa cum descarcă o macara un sac într-un autocamion) de la școala medie, la facultatea de pedagogie. Nu s-a dus cu plăcere, (facultatea era însemnată de superstiția nereușitei fratelui), dar pînă la urmă, neavînd încotro, s-a supus soartei. Și-a dat seama însă, că, în viața lui, profesia va ține întotdeauna

Scanned with OKEN Scanner

de lucrurile întîmplătoare. Că va fi lipită de el ca o barbă falsă ce stîrnește hazul celor din jur.

Dar dacă *obligația* e ceva neserios (care stîrnește hazul), în schimb, serios pare a fi ceea ce nu-i *obligatoriu*. Curînd după instalarea sa în noul loc de muncă, Eduard își găsi o tînără fată care i se păru frumoasă și începu să i se consacre cu o seriozitate aproape veridică. O chema Alice și era, așa cum putuse să constate spre marea sa întristare încă de la primele lor întîlniri — neobișnuit de cuminte și extrem de reținută.

De mai multe ori, în timpul plimbărilor nocturne, încercase s-o cuprindă pe după mijloc, în așa fel încît să-i atingă, pe la spate, marginea sînului drept; dar de fiecare dată ea îl apucase de mînă și i-o dăduse la o parte.

Într-una din zile, pe cînd repeta, pentru a nu știu cîta oară, această tentativă și ea, (pentru a nu știu cîta oară) îi dădea mîna la o parte, fata se opri din mers și-i spuse:

— Ascultă, tu crezi în Dumnezeu?

Cu urechile sale fine, Eduard desluși în această întrebare un accent ascuns, și în aceeași clipă uită de sînul fetei.

— Crezi? repetă Alice întrebarea și Eduard, descumpănit, nu se încumetă să-i răspundă.

Să nu-i luăm în nume de rău această lipsă de cutezanță în a-și exprima cu sinceritate opiniile; se simțea, în noul loc de muncă, părăsit și însingurat, și Alice îi plăcea prea mult ca să riște s-o alunge de lîngă el din pricina unui singur răspuns.

— Dar tu? o întrebă el, ca să mai cîștige timp.

— Eu da, se grăbi să-l asigure Alice, și din nou insistă să-i răspundă.

Nu-i trecuse niciodată prin minte că ar putea să creadă în Dumnezeu. Își dădea seama însă, că acum n-avea voie să mărturisească acest lucru, ba dimpotrivă, era convins că trebuia să profite de prilejul ce i se ivise și să stoarcă din credința în Dumnezeu un frumos cal de lemn, ca apoi, ascuns în pîntecele lui să se strecoare neobservat în sufletul fetei, potrivit exemplului antic. Numai că Eduard nu era omul în stare să-i spună Alicei pur și simplu: *da, cred în Dumnezeu;* nu era de loc lipsit de sensibilitate și se sfia să mintă; grosolănia rectilinie a minciunii îl dezgusta; și dacă totuși minciuna era absolut indispensabilă, voia să se mențină, chiar și în cadrul ei, cît mai aproape de adevăr. De aceea îi răspunse pe un ton neobișnuit de meditativ:

— Zău dacă știu ce să-ți spun, dragă Alice. Desigur, cred în Dumnezeu. Dar — și aici făcu o pauză, lăsînd-o pe Alice să se uite la el cu surprindere; — dar știi,— reluă el apoi — știi, vreau să fiu față de tine cît se poate de sincer. Îmi permiți să fiu sincer cu tine?

— Trebuie să fii sincer, sublinie Alice. Altfel nu văd ce rost ar mai avea să fim împreună?

— Adevărat?

— Adevărat, sublinie Alice.

— Știi, uneori mă persecută îndoielile, spuse Eduard cu voce scăzută. Și-atunci, îmi pun întrebarea dacă, într-adevăr, există Dumnezeu.

— Dar cum poți să te îndoiești de asta ! aproape că strigă Alice.

Eduard amuți și, după un scurt răstimp de gîndire, îi veni în minte cunoscuta idee:

— Cînd văd în jurul meu atîta rău, adeseori mă întreb cum e cu putință să existe un Dumnezeu care să îngăduie toate astea.

Spusele lui sunară atît de trist, încît Alice, înduioșată, îl apucă de mînă:

Scanned with OKEN Scanner

— Da, ai dreptate, lumea e într-adevăr rea. În ceea ce mă privește, știu asta chiar prea bine. Dar tocmai de aceea trebuie să crezi în Dumnezeu. Fără el toate suferințele noastre ar fi zadarnice. Fără el, nimic n-ar avea vreun sens. Eu, una, cred că nici n-aș putea să trăiesc fără el.

— Poate că ai dreptate, rosti Eduard, îngîndurat.

Și duminică se duse cu ea la biserică.

Își muie degetele în apa sfințită din aghiazmatar și își făcu semnul crucii. Urmă apoi serviciul divin după care toată lumea începu să cînte; și cîntă și el cu ceilalți un cîntec cucernic, a cărui melodie îi era cunoscută, iar cuvintele necunoscute. În locul textului prescris, își alese, așadar, diferite vocale, la întîmplare, iar tonul îl lua de fiecare dată cu o frîntură de secundă în urma celorlalți, pentru că, la drept vorbind, nici melodia n-o cunoștea decît foarte vag. În schimb, din clipa în care se asigura de exactitatea tonului, dădea drumul glasului cu toată puterea, și astfel, pentru prima oară în viața sa, constată că are o voce frumoasă, de bas. După aceea începură cu toții să se închine și să murmure *Tatăl nostru*, iar unele doamne mai în vîrstă se lăsară în genunchi. Nu fu în stare să se împotrivească propriului său îndemn, și îngenunche și el pe pardoseala de piatră a bisericii. Își făcu semnul crucii cu mișcări largi și viguroase, trăind în acest timp sentimentul măreț și agreabil că poate face un lucru pe care nu l-a făcut niciodată în viața lui, un lucru pe care nu-l poate face nici în clasă, nici pe stradă, nicăieri. Și se simțea nespus de bine în libertatea sa.

Cînd totul se termină, Alice îl privi cu ochii însuflețiți de lumina entuziasmului:

— Ei, mai poți spune acum că te îndoiești de existența lui?

— Nu, îi răspunse Eduard, cu convingere.

Și Alice continuă:

— Aș vrea să te învăț să-l iubești, așa cum îl iubesc și eu.

Stăteau pe treptele largi ale scării de la ieșirea din biserică și sufletul lui Eduard era numai zîmbet. Din nefericire însă, tocmai atunci se întîmplă să treacă pe acolo directoarea școlii, și-i văzu.

3

Nu era a bine. Trebuie să amintim, (pentru cei cărora eventual le-ar putea scăpa fundalul istoric al întîmplării), că deși bisericile nu erau pe atunci interzise oamenilor, frecventarea lor presupunea totuși riscul unor oarecari primejdii.

Faptul nu-i chiar atît de greu de înțeles. Cei care au luptat pentru înfăptuirea revoluției, păstrează în ei marea mîndrie care se numește: *a sta de partea justă a frontului*. La zece sau doisprezece ani după revoluție (cam atîția erau în perioada în care se petrecea povestea noastră), linia frontului începe să se șteargă, să se risipească, și o dată cu ea dispare și *partea ei justă*. Nu e de mirare, deci, că unii dintre foștii partizani ai revoluției se simt dintr-o dată frustrați și caută la iuțeală *un front de rezervă;* mulțumită credinței religioase, ei pot apoi, în calitate de atei împotriva credincioșilor, să stea din nou, și cu toată gloria, *de partea justă a frontului*, păstrîndu-și astfel obișnuitul și prețiosul patos al superiorității lor.

Dar, la drept vorbind, și *celorlalți* le-a căzut bine frontul de rezervă, și poate că nu-i prea devreme să desvăluim faptul că tocmai printre aceștia se număra și Alice. Așa cum directoarea voia să stea de partea *justă*, Alice voia să stea de partea *opusă* a frontului. În zilele revoluției, comerțul tatălui său fusese naționalizat și Alice îi ura de moarte pe acei ce-i pricinuiseră părintelui ei acest necaz. Dar cum să-și fi dat ea în vileag această ură? Să fi pus mîna, oare, pe un cuțit și să fi mers

Scanned with OKEN Scanner

să-şi răzbune tatăl năpăstuit? Nu, asta în Cehia nu se obişnuieşte. Alice găsi o posibilitate mai bună de a-şi manifesta *împotrivirea*: începu să creadă în Dumnezeu.

Şi astfel veni Dumnezeu atotputernicul în sprijinul ambelor părţi (care erau gata-gata să-şi piardă mobilul viu al părtinirii lor), şi, datorită lui, Eduard se trezi pe neaşteptate între două focuri.

Luni dimineaţa, cînd directoarea se apropie de el, Eduard simţi cum îl cuprinde nesiguranţa. Nu de alta, dar acum el nu mai putea face apel la atmosfera prietenească a primei lor convorbiri, şi asta pentru simplul motiv că de atunci (fie datorită cinstei sale neprefăcute, sau indiferenţei), n-a mai reluat cu ea niciodată conversaţia de curtoazie. De aceea, directoarea era pe deplin îndreptăţită să i se adreseze cu un zîmbet ce trăda o răceală ostentativă:

— Dacă nu mă înşel, ne-am văzut ieri, nu-i aşa?

— Da, ne-am văzut, încuviinţă Eduard.

Şi directoarea continuă:

— Nu înţeleg cum poate un om tînăr ca dumneata să meargă la biserică.

Eduard dădu din umeri, descumpănit, şi directoarea clătină din cap:

— Da, un om tînăr.

— Am fost să cercetez interiorul baroc al bisericii, încercă el să se scuze.

— A, va să zică asta era, îl ironiză directoarea; nu ştiam că aveţi asemenea preocupări artistice. . .

Pentru Eduard, discuţia aceasta nu era de loc agreabilă. Îi aduse aminte de fratele mai mare, care se învîrtise de trei ori în jurul colegei sale de facultate şi apoi izbucnise în hohote de rîs. I se păru, deodată, că întîmplările de familie se repetă, şi se înfricoşă. Sîmbătă o chemă pe Alice la telefon şi, invocînd scuza unei răceli, îi spuse că nu va putea merge a doua zi la biserică.

— Prea eşti gingaş, îi reproşă luni Alice, şi cuvintele ei păreau a fi necruţătoare.

Aşa stînd lucrurile, Eduard începu să-i povestească (încîlcit şi misterios, ruşinîndu-se să-şi mărturisească frica şi cauzele adevărate care o generau) despre umilinţele la care era supus la şcoală şi despre cumplita directoare, care-l persecuta absolut fără nici un motiv. Voia prin asta să-i stîrnească compătimirea şi participarea afectivă, dar Alice îi răspunse nepăsătoare:

— În schimb, eu am o şefă extraordinară. Şi, chicotind, începu să-i spună tot felul de poveşti de la serviciul ei.

Veselia din glasul ei îl făcea să fie din ce în ce mai posomorît.

4

Doamnelor şi domnilor, au urmat săptămîni de chinuri sfîşietoare! Eduard, pur şi simplu, se topea de dorul Alicei. Trupul ei îi stîrnea o dorinţă pătimaşe, şi tocmai acest trup era pentru el absolut inaccesibil. Chinuitor era şi decorul în care se desfăşurau întîlnirile lor vesperale: hoinăreau împreună un ceas-două, pe nişte străzi întunecate, sau se duceau la cinema; stereotipul şi posibilităţile erotice infime ale ambelor variante (altele nu existau), îi şopteau lui Eduard îndemnul tainic că ar putea obţine, eventual, succese mai substanţiale, dacă s-ar întîlni cu ea într-un cadru mai potrivit. De aceea, o dată îi spuse, fără nici o umbră de prefăcătorie pe faţa lui, că ar fi bine să plece pentru sîmbătă şi duminică la ţară, la fratele lui, care are o cabană pe malul unui rîu ce străbate o vale împădurită. Îi zugrăvi cu înflăcărare inocenţa frumuseţilor naturale, dar, Alice (de altfel în mai toate privinţele naivă şi încrezătoare), se dovedi de data asta agilă şi, ghicindu-i numaidecît intenţia, îl tratâ cu refuzul ei categoric. De fapt nu era numai Alice care i se împotrivea, ci însuşi Dumnezeul ei, veşnic de veghe şi vigilent.

Scanned with OKEN Scanner

Căci Dumnezeul acesta era făurit dintr-o idee unică și fixă (alte dorințe și alte gînduri n-avea): interzicea cu desăvîrșire amorul extraconjugal. Era, deci, precum se vede, un Dumnezeu destul de caraghios, dar pentru asta nu trebuie să ne batem joc de Alice. Din cele zece porunci transmise de Moise omenirii, nouă erau în sufletul ei în afară de orice primejdie, căci Alice n-avea nici un chef să omoare, să nu-și respecte părintele, sau să rîvnească la soția aproapelui; o singură poruncă i se părea ei a fi *neclară*, și tocmai de-aceea i se impunea ca o povară și ca o sarcină reală în același timp; aceasta era vestita poruncă a șaptea: *să nu preacurvești*. Și dacă voia să-și realizeze, să-și manifeste și să-și demonstreze, într-un fel, credința ei religioasă, trebuia să se fixeze tocmai pe această unică poruncă, și de aceea își făuri dintr-un Dumnezeu neclar, diluat și abstract, un Dumnezeu al ei, cît se poate de precis, de inteligibil și de concret: *un Dumnezeu al Neîmpreunării*.

Dar spuneți-mi, vă rog, de fapt, de unde începe preacurvia? În privința asta, fiecare femeie își stabilește granița potrivit unor criterii absolut tainice și personale. Alice, de pildă, îi permitea lui Eduard s-o sărute, și asta nu fără plăcere, iar după numeroasele lui tentative, se împăcă, pînă la urmă, chiar și cu ideea de a-l lăsa să-i mîngîie sînii; în schimb, cam pe la mijlocul trupului, să zicem la nivelul ombilical, trăsese o linie severă și fără compromis, sub care se întindea zona interdicțiilor sfinte, zona privațiunilor lui Moise și a mîniei lui Dumnezeu.

Hotărît s-o înfrunte cu propriile ei arme, Eduard începu să citească Biblia și să studieze literatura fundamentală a teologiei.

— Alice, draga mea, îi spuse el apoi, într-o bună zi; dacă avem o dorință, asta se întîmplă numai din voința lui Dumnezeu. Hristos n-a vrut nimic altceva decît să ne călăuzim cu toții după principiul dragostei.

— Da, încuviință Alice, așa este, numai că el se refera la altă dragoste decît aceea la care te gîndești tu.

— Dragostea e una singură, se grăbi să-i spună Eduard.

— Asta ție ți-ar conveni de minune, replică Alice; dar, vezi, Dumnezeu a stabilit niște porunci și după ele trebuie noi să ne călăuzim.

— Da, dar poruncile astea le-a dat Dumnezeul Vechiului Testament, nicidecum Dumnezeul creștinilor, se împotrivi Eduard.

— Cum așa? Pe cîte știu nu există decît un singur Dumnezeu! obiectă Alice.

— Da, încuviință Eduard, numai că, vezi, evreii Vechiului Testament l-au înțeles puțin mai altfel decît îl înțelegem noi. Pînă la venirea lui Hristos, omul era obligat să respecte, mai presus de toate, un anumit sistem de porunci și legi sfinte, lăsate de Dumnezeu. Hristos considera însă că toate aceste dispoziții și interdicții erau de ordin exterior. Pentru el, lucrul cel mai important era cum arată omul pe dinăuntru. Dacă omul se conduce după inima lui fierbinte și credincioasă, atunci tot ceea ce face el e bine și pe placul Domnului. De aceea a spus sfîntul Pavel cînd a spus: « Curatului, tot ce-i curat. »

— Da, așa este, îl aprobă Alice: dar se pune întrebarea dacă tocmai tu ești cel curat.

— Iar sfîntul Augustin, reluă Eduard, fără să se intimideze, a spus: « Iubește-l pe Dumnezeu și fă ce poftești ». Știi tu ce vrea să însemne asta, Alice? *Iubește-l pe Dumnezeu și fă ceea ce poftești* !

— Da, dar ceea ce poftești tu, n-am să poftesc eu, niciodată, îi răspunse Alice, categoric, făcîndu-l să înțeleagă că asaltul său teologic a eșuat fără drept de apel.

Așa stînd lucrurile Eduard îi spuse:

— Tu nu mă iubești.

Scanned with OKEN Scanner

— Ba da, îl asigură Alice pe un ton înflorător de lucid. Şi tocmai de aceea nu vreau să facem ceva ce nu ne este îngăduit să facem.

Aşa cum am mai spus, au fost săptămîni de chinuri sfîşietoare. Şi chinul era cu atît mai mare, cu cît dorinţa lui Eduard nu se rezuma numai la dorinţa trupului; dimpotrivă: pe măsură ce Alice îl refuza trupeşte, dorul şi durerea lui creşteau, şi, cu atît mai mult creştea şi dorinţa lui de a-i cîştiga şi inima: dar iată că nici trupul ei, nici inima ei nu voiau să audă de nimic, amîndouă rămîneau la fel de reci şi de nepăsătoare, la fel de închise în ele, la fel de senine şi de mulţumite de comportamentul lor de sine stătător.

Şi tocmai această imperturbabilă cumpătare a manifestărilor ei îl incita pe Eduard cel mai mult. Cu toate că era un tînăr cît se poate de sobru şi de cumpănit, începu deodată să ducă dorul unei fapte extreme, cu ajutorul căreia s-o scoată pe Alice din calmul ei imperturbabil. Şi, întrucît ar fi fost prea riscant s-o provoace cu blasfemia şi cinismul împinse pînă la extrem (şi spre care îl îndemna de fapte firea lui), se văzu silit să aleagă tocmai extreme opuse (şi deci mult mai dificile), rezultînd din însăşi poziţia Alicei, pe care însă, trebuia să le accentueze în asemenea măsură, încît să-i fie chiar ei ruşine de ele. Ca să fim mai expliciţi: Eduard începu să împingă religiozitatea sa pînă la exagerare. Nu mai renunţa niciodată să meargă la biserică (dorinţa de a o cuceri pe Alice era acum mai puternică decît frica de neajunsuri), şi acolo adopta o atitudine excentrică: de cîte ori se ivea prilejul îngenunchea pe pardoseala de piatră, în timp ce Alice nestingherită se ruga şi îşi făcea cruce, în picioare, de teamă să nu-şi rupă ciorapii.

Într-o zi o mustră, reproşîndu-i răceala religioasă şi-i aminti de cuvintele lui Hristos: « Nu toţi cei care-mi spun Doamne, Doamne, vor intra în împărăţia cerurilor ». Îi reproşă credinţa formală, de suprafaţă şi de-a dreptul banală. Îi reproşă comoditatea. Îi reproşă exagerata mulţumire de sine. Îi reproşă iubirea de sine care o făcea să nu se mai vadă decît numai şi numai pe ea, şi pe nimeni în jurul ei.

Şi în timp ce-i vorbea astfel (Alice, nu era de loc pregătită pentru asaltul lui şi se apăra timid), Eduard zări în faţa lui o cruce; o cruce veche de metal, părăginită, cu un Crist de tinichea ruginit, înălţîndu-se la un colţ de stradă. Îşi trase cu ostentaţie mîna de sub braţul Alicei, se opri în loc şi (în semn de protest împotriva sufletului ei nepăsător, şi ca un semnal al unei noi ofensive din partea sa) începu să-şi facă cruce cu o îndîrjire izbitoare la ochi. Dar n-apucă să-şi dea bine seama de efectul gestului său produs asupra Alicei, căci tocmai în clipa aceea o surprinse, pe trotuarul de peste drum, pe intendenta şcolii, care se uita la el. Şi atunci Eduard a înţeles că era pierdut.

5

Presimţirea lui se adeveri cu două zile mai tîrziu, cînd intendenta îl acostă pe coridorul şcolii, ca să-i aducă zgomotos la cunoştinţă că a doua zi, la ora douăsprezece fix, trebuie să se prezinte în biroul directoarei.

— E cazul să stăm puţin de vorbă cu tine, tovarăşe.

Îl cuprinse spaima, şi inima i se făcu cît un purice.

Seara se întîlni ca deobicei cu Alice, pentru a hoinări împreună, un ceas-două, pe străzile oraşului; dar Eduard nu mai era animat acum de înflăcărarea sa religioasă. Mergea abătut, şi ar fi dorit să-i destăinuiască Alicei tot ce-i apăsa inima; nu se încumetă însă s-o facă, ştiind prea bine că, în dimineaţa următoare, pentru a-şi salva postul nefericit (dar indispensabil) era dispus să-l trădeze pe Dumnezeu fără nici o ezitare. Preferă de aceea să nu sufle o vorbă despre nefasta convocare, şi astfel nu-i fu dat să aibă parte de nici o mîngîiere.

Scanned with OKEN Scanner

A doua zi, intră în cancelaria direcției, cu sufletul pustiu.

În încăpere îl așteptau patru judecători: directoarea, intendenta, un coleg (scund și cu ochelari) și un domn necunoscut (cu părul cărunt), căruia ceilalți îi spuneau « tovarășe inspector ». După ce-l pofti să ia loc, directoarea îi spuse că au hotărît să-l invite la o discuție strict prietenească și neoficială, întrucît cu toții erau neliniștiți de felul în care Eduard se manifestă în viața extrașcolară. Rostind aceste cuvinte se uită la inspector, care dădu din cap aprobator, apoi își întoarse ochii spre profesorul cu ochelari, care o fixase tot timpul foarte atent, și de îndată ce-i surprinse privirea, începu să vorbească neîntrerupt despre dorința noastră de a educa un tineret sănătos și fără prejudecăți, un tineret față de care avem toată răspunderea, pentru că noi (profesorii) le servim ca exemplu; și tocmai de aceea nu putem îngădui prezența, între zidurile noastre, a bisericoșilor; dezvoltă multă vreme această idee și, în concluzie, declară comportarea lui Eduard drept o rușine a întregului institut.

Cu cîteva minute în urmă, Eduard mai era convins că avea să-l renege pe Dumnezeul recent achiziționat, mărturisind că frecventarea bisericii și închinatul în public n-a fost decît o simplă bufonerie. Acum însă, pus pe neașteptate în fața unei situații reale, simți că nu mai poate să facă așa ceva; cum să le spună el acestor patru oameni, atît de gravi și de pasionați în pornirea lor, că sînt pasionați doar de o simplă neînțelegere, de o prostie; își dădu seama că în felul acesta, n-ar fi făcut decît să-și bată joc, fără voia lui, de gravitatea și de seriozitatea lor; și își mai dădea seama că acum toți patru așteptau din partea lui tocmai asemenea scuze și subterfugii, pe care erau dinainte pregătiți să le respingă; și înțelese dintr-o dată — timp de multă gîndire nu era — că în această clipă, lucrul cel mai important este să rămînă fidel adevărului, mai precis, fidel imaginii pe care ei și-o făceau despre el; și dacă voia, măcar într-o anumită măsură, să corecteze această imagine, trebuia, în aceeași măsură, să vină în întîmpinarea ei. De aceea spuse:

— Tovarăși, îmi îngăduiți să fiu sincer?

— Bineînțeles, îi răspunse directoarea. Pentru asta ai fost chemat aici.

— Și n-o să vă supărați?

— Nici o grijă, vorbește, îl îndemnă directoarea.

— Bine, atunci o să vă mărturisesc deschis, reluă Eduard. Într-adevăr, eu cred în Dumnezeu.

Se uită la judecătorii săi și avu impresia că toți răsuflă ușurați și totodată satisfăcuți de răspunsul lui; numai intendenta se răsti la el:

— În vremurile de azi, tovarășe? În vremurile de azi?

Și Eduard continuă:

— Știam eu că o să vă supărați dacă vă spun adevărul. Dar ce să fac? Eu nu știu să mint și vă rog să nu-mi cereți să vă mint.

Directoarea interveni cu voce blajină:

— Nimeni nu-ți cere să minți. E bine că ne înfățișezi adevărul. Un singur lucru însă aș vrea să-mi spui: cum e cu putință ca un om tînăr, ca dumneata, să creadă în Dumnezeu!

— Azi, cînd zburăm în lună! își ieși din fire profesorul cu ochelari.

— Eu n-am nici o vină, spuse Eduard. Eu nu vreau să cred în el. Într-adevăr. Nu vreau.

— Cum vine asta, nu vreau să cred, dar cred? se amestecă în discuție (pe un ton neobișnuit de binevoitor) domnul cu părul cărunt.

— Nu vreau să cred, dar cred, repetă Eduard, încet, tainica sa mărturisire.

Profesorul cu ochelari rise ironic:

Scanned with OKEN Scanner

— Dar bine, în asta e o contradicție !

— Așa e, cum vă spun, tovarăși, relua Eduard. Știu prea bine că credința în Dumnezeu ne îndepărtează de realitate. Unde ar ajunge socialismul, dacă toți ar crede că lumea e în mîinile lui Dumnezeu? Dacă ar fi așa, nimeni n-ar mai face nimic și fiecare s-ar bizui numai pe Dumnezeu.

— Așa este, încuviință directoarea.

— Nimeni n-a demonstrat vreodată existența lui Dumnezeu, declară solemn profesorul cu ochelari.

Și Eduard continuă:

— Istoria omenirii se deosebește de preistoria ei prin aceea că oamenii și-au luat soarta în propriile lor mîini, și nu mai au nevoie de Dumnezeu.

— Credința în Dumnezeu duce la fatalism, interveni directoarea.

— Credința în Dumnezeu ține de Evul mediu, adăugă Eduard; după care mai spuse ceva directoarea, și ceva profesorul cu ochelari, și iar mai spuse ceva Eduard și ceva inspectorul, și toți se completară așa pe rînd, într-o armonioasă înțelegere, pînă cînd profesorul cu ochelari izbucni, pe neașteptate, și-l întrerupse pe Eduard:

— Și dacă știi toate astea, de ce-ți faci cruce pe stradă?

Eduard se uită la el cu niște ochi nespus de triști, și-i răspunse:

— Pentru că cred în Dumnezeu...

— Bine, dar în asta e o contradicție, repetă radios profesorul cu ochelari.

— Da, este, mărturisi Eduard cu sinceritate. Este contradicția dintre cunoaștere și credință. Una-i cunoașterea, și alta-i credința. Eu recunosc că credința în Dumnezeu ne duce la obscurantism. Și recunosc că ar fi mai bine ca Dumnezeu să nu existe. Dar ce să fac dacă aici, în interiorul meu — și arătă cu degetul spre inimă — eu simt că există?... Vă rog să mă credeți, tovarăși, eu vă spun lucrurile, așa cum sînt, socotind că e mai bine să mărturisesc totul, deschis, pentru că eu nu vreau să fiu un ipocrit, ci, dimpotrivă, vreau să mă cunoașteți așa cum sînt eu cu adevărat. Și își lăsă capul în jos.

Profesorul cu ochelari n-avea mintea cu nimic mai lungă decît trupul; nu știa că pînă și cel mai aprig revoluționar consideră violența doar un rău necesar, în timp ce *bunul* legitim al revoluției îl constituie pentru el reeducarea. El însuși, care trecuse la convingerea revoluționară peste noapte, nu se bucura de prea multă stimă din partea directoarei, și nu bănuia că în această clipă, Eduard, care se pusese total la dispoziția judecătorilor săi ca un obiect de reeducare, exigent, dar maleabil, avea acum o valoare de o mie de ori mai mare decît el. Și fiindcă nu bănuia acest lucru se răsti la Eduard, cu brutalitate, declarînd că asemenea oameni care nu sînt în stare să se despartă de credința Evului mediu, aparțin Evului mediu și n-au ce căuta în învățămîntul nostru de azi.

Directoarea îl lăsă să termine, apoi îi adresă cuvenita admonestare:

— Nu-mi plac decapitările și sînt împotriva lor. Tovarășul a fost sincer și ne-a spus totul așa cum e. Iar noi trebuie să învățăm să prețuim acest lucru. Și întorcîndu-se spre Eduard adăugă: Bineînțeles, tovarășii au dreptate cînd susțin că bisericoșii nu pot educa tineretul nostru. De aceea, te rog să propui chiar dumneata, ce e de făcut !

— Nu știu, tovarăși, răspunse Eduard, cu un aer nenorocit.

— Eu mă gîndesc așa, interveni inspectorul: Lupta între vechi și nou nu are numai un caracter de clasă, ci ea se desfășoară în fiecare om în parte. O asemenea luptă are loc acum în interiorul tovarășului. Rațional, el știe acest lucru, dar afectul îl trage înapoi. Iar dumneavoastră trebuie să-l ajutați ca rațiunea lui să triumfe.

Directoarea dădu din cap aprobator, și spuse:

— Îl voi lua în grija mea.

Scanned with OKEN Scanner

6

Aşadar primejdia cea mai nemijlocită fusese îndepărtată şi Eduard putea să răsufle uşurat; soarta existenţei sale de dascăl ajunsese deci în mîinile exclusive ale directoarei, şi el constată faptul cu destulă satisfacţie; îşi aduse aminte de menţiunea fratelui său, că directoarea s-a dat întotdeauna în vînt după băieţii tineri, şi, cu tot dezechilibrul autoîncrederii sale tinereşti (cînd sfioasă, cînd exagerată), hotărî să cîştige marea bătălie, prin aceea că va intra în graţiile stăpînei obţinîndu-i favorurile în calitate de bărbat.

Şi cînd, potrivit înţelegerii, într-una din zilele următoare o vizită în biroul ei, se strădui să adopte un ton cît mai degajat, folosind orice prilej de a introduce în discuţie cîte o notă mai intimă, cîte un cuvînt măgulitor, aruncat cu fineţe, şi să sublinieze cu un discret dublu sens, situaţia sa aparte, de bărbat a cărui soartă se află în mîinile unei femei. Iată însă că nu-i fu dat să determine singur tonul convorbirii. Directoarea îi vorbi, ce-i drept, cu toată bunăvoinţa, dar pe un ton cît se poate de reţinut; se interesă ce anume citeşte, îi pomeni apoi cîteva titluri de cărţi pe care i le recomandă să le citească, manifestîndu-şi astfel vizibil dorinţa de a-şi inaugura în felul acesta îndelungata activitate de reeducare a gîndirii lui Eduard.

Datorită atitudinii reţinute a directoarei, autoîncrederea lui Eduard se dezumflă din nou; şi astfel, sărmanul, pătrunse în garsoniera ei umil şi fără intenţia de a o da gata cu farmecul său de bărbat. Directoarea îl pofti să ia loc într-un fotoliu şi, pe un ton foarte prietenos, îl întrebă cam ce ar dori: o cafea? Îi răspunse că nu. Atunci puţin alcool? La care Eduard spuse oarecum încurcat:

— Dacă aţi avea puţin coniac... Dar se întrerupse numaidecît de teamă că a îndrăznit prea mult.

— Nu, coniac nu am, dar am un pic de vin, se grăbi să-i spună directoarea şi aduse numaidecît o sticlă pe jumătate goală, al cărei conţinut ajungea exact atît cît să umple două pahare.

Apoi îl asigură pe Eduard că nu e cazul să se uite la ea ca la un inchizitor; fiecare se bucură de dreptul deplin de a profesa în viaţa lui un cult pe care-l socoteşte a fi cel mai potrivit. Bineînţeles (se grăbi imediat să adauge) una-i credinţa, şi alta e dacă un om care o profesează poate sau nu să funcţioneze în învăţămînt; de aceea, au fost nevoiţi (deşi nu cu inima împăcată), să-l cheme şi să stea de vorbă cu el, şi trebuie să spună cinstit că au fost foarte mulţumiţi (cel puţin ea şi inspectorul) de felul deschis în care a mărturisit totul, fără să ascundă nimic. A mai discutat, după aceea, mult timp despre Eduard cu inspectorul, şi s-au înţeles ca după o jumătate de an să-l convoace din nou la o discuţie; pînă atunci, ea, în calitate de directoare trebuie să-l ajute cu influenţa ei, în viitoarea lui evoluţie. Şi din nou ţinu să sublinieze că nu vrea decît *să-l sprijine prietenește*, şi că ea nu-i nici inchizitor, nici poliţist. Pomeni apoi de profesorul cu ochelari care se răstise la Eduard atît de dur şi spuse:

— Ăsta are el singur bube în cap, şi de aceea ar vrea să-i vadă pe alţii pe rug... Şi intendenta duce vorba peste tot că ai fi fost obraznic, şi că te-ai menţinut, cu îndărătnicie, pe poziţia dumitale. Nu-i poate scoate nimeni din cap ideea, că ar trebui să fii îndepărtat din învăţămînt. Firește, eu nu sînt de acord cu ea, dar, pe de altă parte, faptul nu trebuie să te mire întrutotul. Nici eu n-aş fi bucuroasă să-mi dau copiii pe mîna unui profesor care se închină pe stradă, de faţă cu toată lumea.

Aşa îi prezentă ea lui Eduard, într-un torent de fraze nestăvilit, atît posibilităţile ispititoare ale generozităţii sale, cît şi posibilităţile înfricoşătoare ale unei severităţi neînduplecate; după care, pentru a demonstra că întrevederea lor avea, într-adevăr, un caracter amical, îndreptă discuţia pe alt făgaş, abordînd o altă temă:

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

începu să vorbească despre cărți și, după ce-l conduse pe Eduard în fața bibliotecii, își manifestă cu extaz entuziasmul pentru « Inima vrăjită » a lui Romain Rolland și se supără pe el că nu citise încă această carte. Apoi îl întrebă cum se simte la școală, și, după răspunsul lui convențional, se încinse din nou la vorbă: și-i spuse că e recunoscătoare destinului pentru profesia ei, că munca în învățămînt îi place, căci, ocupîndu-se de educația copiilor, se află de fapt într-un contact permanent și concret cu viitorul; și numai viitorul poate, în ultimă instanță, să justifice toate suferințele de care e plină lumea înconjurătoare. «Da, trebuie și se cuvine să recunoaștem acest lucru »

— Dacă n-aș fi încredințată că trăiesc pentru ceva ce înseamnă mai mult decît propria mea viață, cred că nici n-aș putea să trăiesc.

Cuvintele acestea avură deodată un ecou atît de veridic, încît nu era destul de limpede dacă directoarea voia să se spovedească sau să deschidă cu ele așteptata polemică ideologică despre sensul vieții. Eduard preferă să înțeleagă caracterul lor intim și de aceea întrebă discret, cu o voce stinsă:

— Dar viața dumneavoastră propriu zisă? . . .

— Viața mea? repetă directoarea.

— Da, viața dumneavoastră în sine, nu v-ar putea aduce mulțumirea?

Pe chipul ei flutură un zîmbet amar, și în clipa aceea lui Eduard i se făcu aproape milă de ea. Era înduioșător de urîtă, părul întunecat îi umbrea fața prelungă și osoasă, iar puful negru de sub nas căpătase pe neașteptate proeminența mustății. Și, deodată, își imagină toată tristețea vieții ei; se uită la trăsăturile țigănești ce trădau o patimă aprigă și înregistră urîțenia ce trăda neputința împlinirii acestei patimi; își imagină cu cîte pasiune se transformase ea cîndva într-o statuie vie a durerii, deplîngînd moartea lui Stalin, cu cîtă pasiune participase la sute de mii de ședințe, cu cîtă pasiune luptase împotriva nefericitului Hristos, și își dădu seama că toate astea nu fuseseră pentru ea decît o tristă albie de rezervă pentru dorința ei care n-a avut voie să curgă încotro ar fi vrut. Eduard era tînăr și compasiunea lui nu se uzase încă. O privea pe directoare cu înțelegere. Ea însă, ca și cînd i-ar fi fost jenă de clipa tăcerii sale involuntare, împrumută acum glasului o intonație sprințară și reluă:

— Asta n-are nici o importanță, dragul meu Eduard. Omul nu-i venit pe lume numai pentru el. Trăiește întotdeauna pentru ceva. Și, uitîndu-se mai adînc în ochii lui, continuă: Depinde însă pentru ce anume. Pentru ceva real, sau pentru ceva fictiv? Dumnezeu, într-adevăr, e o ficțiune frumoasă. Dar realitatea, dragul meu Eduard, e viitorul oamenilor. Și pentru acest viitor am trăit, pentru această realitate am sacrificat eu totul.

Chiar și aceste fraze le rosti cu atîta pasiune lăuntrică, încît Eduard nu încetă să aibă față de ea acel sentiment de înțelegere umană, care se trezise în el cu cîteva clipe înainte; i se părea penibil să stea aici să mintă în față un om (care era aproapele său) și, deodată, avu impresia că momentul intim al discuției lor îi oferea prilejul să se lepede însfîrșit de jocul nedemn (și, de altfel, dificil) *de-a credinciosul*:

— Să știți că sînt întru totul de acord cu dumneavoastră, se grăbi el s-o asigure; și eu dau întîietate realității. Cît privește religiozitatea mea, vă rog să n-o luați prea în serios.

În aceeași clipă însă își dădu seama că nu e bine cînd omul se lasă furat de pripeala nesocotită a simțămintelor. Directoarea se uită la el cu un aer mirat, apoi îi spuse cu sensibilă răceală în glas:

— De ce te prefaci? Mi-a plăcut cînd ai fost sincer. Acum faci din dumneata ce nu ești.

Nu, lui Eduard nu-i era permis să se lepede de costumul credinței pe care a apucat odată să-l îmbrace; se împăcă repede cu această idee și încercă pe loc să repare impresia proastă:

— Nu m-ați înțeles, eu n-am vrut s-o întorc, așa cum vi s-a părut dumneavoastră. Firește, cred în Dumnezeu, și lucrul acesta n-aș putea să-l tăgăduiesc niciodată. Am vrut doar să spun că în aceeași măsură cred și în viitorul omenirii, în progres și în toate celelalte. Căci dacă n-aș crede în asta, la ce bun ar mai fi toată munca mea de profesor, la ce bun s-ar mai naște copiii, și ce rost ar mai avea să trăim? Iar eu m-am gîndit, și asta am vrut de fapt să spun, că voința lui Dumnezeu este tocmai ca societatea să meargă înainte, mereu înainte, tot spre mai bine. Și mi-am spus că omul poate să creadă deopotrivă în Dumnezeu și în comunism, că aceste două noțiuni se pot împăca.

— Nu, zîmbi directoarea cu un aer de autoritate maternă; nu, aceste două noțiuni nu se pot îmbina.

— Știu, spuce Eduard întristat. Și vă rog, să nu vă supărați pe mine.

— Nu mă supăr, îl liniști directoarea. Ești încă tînăr, ții cu încăpățînare la ceea ce crezi. Nimeni nu te poate înțelege mai bine ca mine. Am fost și eu odată tînără ca dumneata. Și știu ce înseamnă tinerețea. Și ceea ce îmi place la dumneata este tocmai tinerețea dumitale. Îmi ești simpatic.

În fine, a sosit momentul. Nici mai devreme și nici mai tîrziu, ci numai acum, exact în aceste clipe, al căror conținut precum se vede, Eduard nu l-a determinat, ci doar l-a întregit. Cînd directoarea îi spuse că-i este simpatic, el îi răspunse, nu cu destulă expresivitate:

— Și dumneavoastră mie.

— Adevărat?

— Adevărat.

— Cum se poate? Eu, o femeie bătrînă? ! . . . obiectă directoarea.

— Asta nu-i adevărat, fu nevoit s-o contrazică.

— Ba da, e adevărat, insistă directoarea.

— Nu sînteți de loc bătrînă, asta-i o prostie, se văzu silit Eduard să spună foarte autoritar.

— Crezi?

— Dacă vreți să știți, îmi placeți foarte mult.

— Nu minți. Știi că n-ai voie să minți.

— Nu mint. Sînteți frumoasă.

— Frumoasă? se prefăcu directoarea că nu crede.

— Da, frumoasă, repetă Eduard și, întrucît se sperie de neverosimilul ostentativ al afirmației sale, încercă numaidecît s-o susțină într-un fel: Părul acesta negru, știți, îmi place grozav . . .

— Dumitale îți plac brunetele? întrebă directoarea.

— Grozav ! răspunse Eduard.

— Și atunci cum se face că de cînd ești la școala asta, n-ai dat niciodată pe la mine? Am avut tot timpul impresia că mă ocolești . . .

— M-am jenat, se scuză Eduard. Cu toții ar fi spus că vă lingușesc. Nimeni n-ar fi crezut că vin la dumneavoastră numai pentru că-mi placeți.

— Acum însă nu trebuie să te mai jenezi, îl încurajă directoarea. Acum există doar o *hotărîre* care *prevede* că din cînd în cînd *trebuie* să te întîlnești cu mine.

Îl privi drept în ochi cu irișii ei mari, căprui (și trebuie să recunoaștem că, luați în sine, erau frumoși), iar la despărțire îl mîngîie ușor pe mînă; și astfel, naivul plecă de la ea, animat de o exuberanță caracteristică triumfătorului.

Scanned with OKEN Scanner

7

Încredințat că delicata poveste fusese soluționată definitiv în favoarea sa, duminica următoare Eduard se duse la biserică, cu o seninătate de-a dreptul neobrăzată; ba, mai mult, se duse acolo cu o deplină încredere de sine, căci (indiferent dacă faptul va trezi în noi un zîmbet de compasiune), desfășurarea vizitei acasă la directoare stăruia în amintirea lui ca o strălucitoare mărturie a atractivității sale bărbătești. De altfel, tot în duminica aceea și tot în biserică, observă că Alice era altfel decît o știa de obicei: chiar din momentul întîlnirii lor, își introduse mîna sub brațul lui și se ținu după el așa și în biserică; în timp ce altă dată avea o atitudine reținută și discretă, de data asta își roti privirile în jur și, cu plecăciuni, însoțite de zîmbete radioase, salută cel puțin zece cunoscuți. Era o atiudine neobișnuită și Eduard nu putea s-o înțeleagă.

Cu două zile mai tîrziu, cînd se plimbau din nou împreună pe străzile întunecate ale orașului, constată cu stupefacție că sărutările ei, altădată de o răceală stînjenitoare, deveniseră deodată umede, calde și pasionate. Și cînd, peste puțin timp se opriră sub un felinar aprins, descoperi cu satisfacție că era privit de doi ochi îndrăgostiți.

— Dacă vrei să știi, eu te iubesc, îi spuse Alice, așa, din senin, și numaidecît îi astupă gura cu palma: Nu, nu, să nu spui nimic. Știu ce vrei să spui.

Și iar mai merseră cîțiva pași, și iar se opriră și Alice îi spuse:

— Acum înțeleg totul. Da, acum înțeleg de ce mi-ai reproșat că sînt prea comodă în credința mea.

Eduard însă nu pricepea nimic și de aceea nu spunea nimic. După ce mai făcură cîțiva pași, Alice începu din nou:

— Și tu nu mi-ai spus nimic. De ce? De ce nu mi-ai spus?

— Ce ar fi trebuit să-ți spun? se miră Eduard.

— Da, eram sigură, ăsta ești tu, zise Alice, cu un tainic entuziasm. Alții ar fi făcut pe grozavii, s-ar fi lăudat, pe cînd tu taci. Dar eu tocmai pentru asta te iubesc.

Eduard începu să bănuiască despre ce-i vorba, dar cu toate acestea întrebă:

— Despre ce tot vorbești?

— Despre ce ți s-a întîmplat.

— Și de la cine știi?

— Asta-i bună! Toată lumea știe. Ai fost convocat, amenințat, iar tu le-ai rîs în nas și n-ai retractat nimic. Da, toată lumea știe, și toți te admiră pentru asta.

— Dar bine, eu n-am suflat despre asta nimănui o vorbă!

— Nu fi naiv. Așa ceva se află și se răspîndește ca fulgerul. Doar nu-i fleac, un lucru de nimic. Ce? Mai găsești azi așa ușor unul care să aibă măcar un pic de curaj?

Eduard știa că într-un orășel de provincie orice întîmplare se transformă repede în legendă; totuși n-ar fi bănuit că poveștile lui neînsemnate a căror semnificație n-a apreciat-o niciodată, pot avea o asemenea forță creatoare de legendă; nici nu-și dădea seama cît de mult le convenea această istorie concetățenilor săi, cărora, așa cum se știe, nu le sînt pe plac eroii *dramatici* (combativi și triumfători), ci tocmai martirii, pentru că aceștia îi întăreau în inactivitatea lor neloială, asigurîndu-i că viața nu oferă decît o singură alternativă: a fi lichidat sau a te supune. Nimeni nu se îndoia de faptul că Eduard urma să fie lichidat și, satisfăcuți și plini de admirație, continuau cu toții să transmită zvonul din gură în gură; și iată că prin intermediul Alicei, Eduard se întîlni abia acum cu imaginea nespus de frumoasă a propriei sale crucificări. Primi vestea cu sînge rece și spuse:

— Dar bine, eu cred că era cît se poate de firesc să nu retractez nimic. Oricine ar fi procedat la fel . . .

— Oricine? izbucni Alice. Privește în jurul tău, cum procedează fiecare! Sînt toți niște lași! Ar fi în stare să-și renege și propria mamă!

Scanned with OKEN Scanner

Eduard tăcea, tăcea și Alice. Mergeau încet, ținîndu-se de mînă. La un moment dat, Alice rosti în șoaptă:

— Aș fi în stare să fac orice pentru tine . . .

Pînă în clipa aceea Eduard nu mai auzise asemenea cuvinte din gura ei; fraza aceasta era ca un dar picat din cer. Firește, își dădea seama că era un dar nemeritat și totuși, își spuse în sinea lui: dacă destinul îi refuză darurile meritate, e întru totul îndreptățit să le păstreze pe cele nemeritate; de aceea o contrazise pe Alice:

— Pentru mine nu mai poate face nimeni nimic.

— Cum așa? murmură Alice.

— Voi fi dat afară din învățămînt, iar cei care azi mă ridică în slăvi ca pe un erou, mîine nu vor mișca un deget pentru mine. N-am decît o singură certitudine și anume că voi rămîne absolut singur.

— N-ai să rămîi, scutură din cap Alice.

— Ba da, insistă Eduard.

— Ba nu! aproape că strigă Alice.

— Toți s-au lepădat de mine.

— Eu n-am să mă lepăd niciodată, îl asigură Alice.

— Ba da, ai să te lepezi, spuse Eduard întristat.

— Ba nu, ai să vezi că nu.

— Nu, Alice, se încăpățînă Eduard, nu mai insista. Tu nu mă iubești și nici nu m-ai iubit vreodată.

— Nu-i adevărat, murmură Alice, în șoaptă, și Eduard observă cu satisfacție că avea ochii umezi.

— Nu, Alice, tu nu mă iubești; asta se simte. Ai fost întotdeauna față de mine rece, da, rece ca un sloi de gheață. Nu așa se comportă o femeie care iubește. Asta știu eu prea bine. Acum tu mă compătimești doar, pentru că știi că vor să mă distrugă. Dar de iubit nu mă iubești și eu nu vreau ca tu să-ți bagi în cap că mă iubești.

Tăceau și mergeau încet, ținîndu-se mereu de mînă. Alice plîngea înfundat, cu întreruperi; deodată se opri și spuse printre sughițuri de plîns:

— Nu, nu-i adevărat, nu-i adevărat, cum poți să crezi așa ceva . . . Nu-i adevărat . . .

— Ba este, îi răspunse Eduard și văzînd că Alice nu mai contenea să plîngă, îi propuse să plece împreună sîmbătă la țară. Într-o vale pitorească, pe malul unui rîu, se afla cabana fratelui său, unde pot fi singuri, numai ei doi.

Cu obrajii umeziți de lacrimi, Alice dădu din cap în semn de încuviințare.

8

Asta s-a întîmplat într-o marți, și cînd, joia următoare, Eduard fu din nou invitat în garsoniera directoarei, trecu pragul sigur de sine și bine dispus, căci acum nu se mai îndoia, cîtuși de puțin, de faptul că farmecul său avea să spulbere definitiv povestea neplăcută cu biserica, transformînd-o într-un simplu nor de fum, în nimic. Numai că în viață lucrurile se mai petrec și altfel: omul presupune că își joacă rolul într-o anumită piesă . . . și nu bănuiește că între timp pe scenă decorul a fost schimbat pe nesimțite, iar el, nepresimțind nimic, se trezește deodată în mijlocul unui spectacol, oarecum diferit de cel precedent.

Se afla din nou instalat într-un fotoliu, față în față cu directoarea; îi despărțea o măsuță pe care era așezată o sticlă de coniac, străjuită de două pahare. Și tocmai această sticlă de coniac întruchipa noul decor, după care, un bărbat ager, și cu spiritul lucid, si-ar fi dat numaidecît seama că povestea cu biserica nu mai era ceea ce fusese pînă atunci.

Scanned with OKEN Scanner

Dar candidul Eduard era ameţit de sine în asemenea măsură, încît la început nu sesiză absolut nimic. Participă cît se poate de vesel la conversaţia introductivă (banală şi fără nici un conţinut bine definit), bău cu plăcere păhărelul oferit, şi se plictisi copios, fără nici o prefăcătorie. După o jumătate de oră, sau după o oră, directoarea abordă, cu discreţie, nişte teme mai personale; începu să vorbească despre ea, şi din cuvintele ei trebuia să se releve în ochii lui Eduard, aşa cum voia să pară: o femeie între două vîrste, raţională şi înţeleaptă, nefericită şi totuşi împăcată cu demnitate cu destinul ei, o femeie care nu regretă nimic, şi care se laudă chiar cu faptul că nu-i căsătorită, pentru că numai aşa poate savura din plin gustul fructului copt al independenţei sale, şi bucuria vieţii intime, pe care i-o oferă frumoasa ei locuinţă, unde se simte atît de bine şi unde speră că nici lui Eduard nu-i displace acum.

— Nu, mă simt aici *grozav* de bine, ţinu s-o asigure Eduard, dar rosti aceste cuvinte cu strîngere de inimă, căci tocmai în clipa aceea încetase să se mai simtă grozav de bine.

Sticla de coniac (solicitată, cu atîta lipsă de prevedere în timpul vizitei precedente şi care acum se grăbise să apară pe masă cu o bună voinţă înfricoşătoare), cei patru pereţi ai garsonierei (făurind parcă un spaţiu din ce în ce mai strîmt şi parcă din ce în ce mai închis), monologul directoarei (concentrîndu-se asupra unor subiecte din ce în ce mai personale), privirea ei (fixată ameninţător asupra lui), toate acestea făceau ca, în sfîrşit, schimbarea spectacolului să-i apară tot mai evidentă, şi să înţeleagă că se află acum într-o situaţie a cărei evoluţie era stabilită dinainte şi în mod irevocabil; şi îşi dădu seama că din clipa aceasta existenţa lui în şcoală nu era ameninţată de antipatia directoarei faţă de el, ci tocmai dimpotrivă: de dezgustul său fizic faţă de femeia uscăţivă, cu tuleie sub nas, care-l îndemna mereu să bea. De teamă şi de atîta îngrijorare i se puse un nod în git.

O asculta pe directoare şi bea, dar acum era atît de înfricoşat, încît alcoolul nu mai avea asupra lui nici o putere. În schimb, după cîteva păhărele, directoarea se ridică perfect peste nivelul lucidităţii obişnuite şi cuvintele ei începeau să capete o exaltare aproape ameninţătoare.

— Pentru un singur lucru te invidiez, îi spuse la un moment dat. Pentru tinereţea dumitale. Dumneata încă nu poţi să ştii ce-i dezamăgirea, ce-i deziluzia. Dumneata încă vezi lumea plină de speranţe şi frumuseţi.

Se aplecă peste masă, şi, într-o tăcere melancolică (însoţită de un zîmbet crispat) îl fixă cu ohii ei mari şi înspăimîntători, în timp ce Eduard îşi spunea în sinea lui că, dacă nu va izbuti să se ameţească puţin, seara aceasta avea să se termine pentru el cu o ruşine catastrofală; de aceea îşi mai umplu un păhărel cu coniac şi-l dădu repede peste cap.

Şi directoarea continuă:

— Dar şi eu vreau s-o văd aşa cum o vezi dumneata ! După care, ridicîndu-se de pe scaun, îşi umflă pieptul şi adăugă: Spune, nu-i aşa că nu sînt o femeie cicălitoare? Nu-i aşa că nu sînt? ! Şi, ocolind măsuţa, îl apucă de mînă şi-l mai întrebă o dată: Nu-i aşa că nu sînt? ! . . .

— Nu sînteţi, o linişti Eduard.

— Hai, vino să dansăm, spuse ea cu însufleţire şi, eliberîndu-i mîna, se repezi la butonul aparatului de radio, pe care îl suci şi-l învîrti pînă cînd reuşi să prindă o muzică de dans. Apoi, surîzătoare, se postă în faţa lui Eduard.

Eduard se ridică din fotoliu, o cuprinse pe după mijloc şi începu s-o conducă prin odaie, în ritmul muzicii. Din cînd în cînd, directoarea îşi lăsa cu gingăşie capul pe umărul lui ca apoi, brusc, să-l ridice şi iar să-l privească adînc în ochi, şi iar să fredoneze în surdină, melodia transmisă la radio.

Scanned with OKEN Scanner

Eduard se simțea atît de stingherit, încît de cîteva ori trebui să întrerupă dansul ca să bea. Nu dorea nimic mai mult decît să pună capăt acestui penibil mers tărăgănat, care nu se mai isprăvea, dar totodată de nimic nu se temea mai mult, decît de acest sfîrșit, căci penibilul celor ce ar fi urmat după dans, i se părea mult mai insuportabil. Și astfel, continua s-o conducă pe femeia *cîntătoare* prin camera îngustă, urmărind în acest timp, fără întrerupere (și plin de îngrijorare), stadiul efectului mult așteptat al alcoolului asupra creierului său. Cînd, însfîrșit, i se păru că, de bine, de rău, *mintea* lui era tulburată de alcool, o strînse pe directoare cu putere la pieptul său, și își lăsă mîna stîngă pe sînii ei. A făcut așadar acel gest la care s-a gîndit cu groază toată seara; ar fi fost în stare să dea orice, numai să nu trebuiască să-l facă, și dacă totuși l-a făcut, vă rog să ne credeți, l-a făcut numai pentru că n-a avut încotro și a *trebuit* să-l facă. Să ne explicăm: situația în care intrase chiar de la începutul serii era atît de categorică, încît desfășurarea ei — deși putea fi, oarecum, temporizată — nu putea fi totuși oprită în niciun chip; astfel că, punînd mîna pe sînii directoarei, Eduard n-a făcut altceva, decît să se supună doar unei necesități absolut inevitabile.

Iată însă că urmările faptei sale întrecură toate așteptările. Ca la o comandă magică, directoarea începu să se zbată și să zvîrcolească în brațele lui, și într-o clipită își lipi de gura lui, buza ei de sus, garnisită cu puf negru. După aceea îl trase pe divan, și continuînd să se zvîrcolească și să suspine zgomotos, îi mușcă sălbatic amîndouă buzele, apoi vîrful limbii, și în clipa aceea Eduard simți o durere ascuțită. Pe urmă directoarea se smulse din brațele lui și spunîndu-i: « Așteaptă ! » fugi repede în baie.

Rămas singur își linse degetul și în felul acesta constată că limba îi sîngera ușor. Mușcătura îl durea atît de tare, încît beția, cîștigată cu atîta trudă, bătu în retragere, și în gîtlej i se puse iar un nod de spaimă, gîndindu-se la ce-l aștepta abia de acum încolo. Din baie se auzea susurul și clipocitul puternic al apei. Eduard apucă iute sticla de coniac, o duse la gură și trase o dușcă zdravănă.

Dar tocmai atunci, îmbrăcată într-o cămașă de noapte străvezie (cu dantelă bogată peste piept), directoarea își făcu apariția în ușă și, apropiindu-se încet de Eduard, îl îmbrățișă. Apoi, făcînd un pas înapoi, îi spuse cu reproș:

— De ce ești îmbrăcat?

Eduard își scoase haina și, uitîndu-se la ea (cum îl privește cu ochii ei mari), nu mai fu în stare să se gîndească la nimic altceva decît la faptul că, după toate probabilitățile, trupul lui avea să-i saboteze toată strădania sa atît de binevoitoare. Dorind, deci, să-și încurajeze cumva trupul, spuse cu nesiguranță în glas:

— Dezbrăcați-vă de tot.

Cu un gest impetuos și de-o supunere entuziastă, directoarea aruncă de pe ea silonul, despuindu-și astfel statura subțire și albă, în mijlocul căreia tînjea, într-o melancolică părăsire, un petic dens de negreață. Femeia se apropie de el agale, și Eduard începu să se convingă cu groază de un lucru pe care, de altfel, îl știa dinainte: trupul lui era total încătușat de teama ce se strecurase în el.

Da, domnilor, știu, de-a lungul anilor v-ați obișnuit ca, din cînd în cînd, trupul să nu mai dea ascultare voinței dumneavoastră, și mai știu că povestea asta nu mai are darul să vă scoată acum din răbdări. Și, totuși, trebuie să înțelegeți că pe atunci Eduard era încă foarte tînăr ! Sabotajul trupului îl făcea de fiecare dată să intre în panică și-l apăsa ca o rușine nemaipomenită, indiferent dacă martorul acestei rușini era un chip frumos sau un chip atît de slut și de comic, cum era chipul directoarei.

Se afla acum la un pas de el, și Eduard, înfricoșat și nemaiștiind ce să întreprindă, spuse, deodată, fără să-și dea seama (cuvintele lui erau mai curînd rodul unei inspirații divine decît al unei reflecții viclene):

Scanned with OKEN Scanner

— Nu, nu, pentru numele lui Dumnezeu, nu ! Asta-i păcat . . . asta ar fi un mare păcat ! . . . Și sări într-o parte.

Dar directoarea continua să se apropie de el, bolborosind cu o voce sumbră:

— Ce fel de păcat? Nu-i nici un păcat !

Eduard se retrase în spatele măsuței rotunde la care stătuseră amîndoi cu puțin timp înainte:

— Nu, asta eu n-am voie, nu, nu, n-am voie !

Femeia împinse la o parte fotoliul care-i tăia drumul și porni mai departe după el, fixîndu-l mereu cu ochii ei mari și întunecați:

— Nu-i nici un păcat ! Nici un păcat !

Eduard ocoli repede măsuța și în spatele lui nu mai rămăsese decît divanul; directoarea era doar la un pas de el. Acum nu mai exista nici o posibilitate de scăpare și, cine știe, poate că însăși disperarea acestei clipe fără de ieșire, îl sfătui, pe neașteptate, să-i poruncească:

— Îngenunchează !

Se uită la el nedumerită, dar, auzindu-l repetînd, de data asta cu o voce puternică (deși deznădăjduită): « Îngenunchează ! », femeia se lăsă cu entuziasm în genunchi în fața bărbatului și-i cuprinse picioarele.

— la mîinile de pe mine ! se răsti el la ea. Împreunează-le !

Și ea se uită din nou la el cu nedumerire.

— Împreunează-le ! N-auzi? !

Le împreună.

— Roagă-te !, îi porunci.

Ținea mîinile împreunate și se uita la el cu evlavie.

— Roagă-te, ca Dumnezeu să ne ierte, șuieră Eduard printre dinți.

Cu mîinile împreunate îl privea cu ochii ei mari și Eduard nu numai că agonisea un timp nespus de prețios, dar uitîndu-se la ea de sus, începu deodată să-l părăsească sentimentul acela apăsător că nu-i decît o simplă pradă, și să-și recapete încetul cu încetul încrederea de sine. Făcu un pas înapoi ca s-o vadă mai bine și iar porunci:

— Roagă-te ! Și văzînd că tace, strigă: Cu voce tare !

Și, într-adevăr: femeia uscățivă, în genunchi și despuiată pînă la piele, începu deodată să murmure:

— Tatăl nostru, carele ești în ceruri, sfințească-se numele tău, vie împărăția ta . . .

Și rostind slovele rugăciunii, privea în sus spre Eduard, de parcă el ar fi fost Dumnezeu. Iar el o asculta cu satisfacție și cu o voluptate crescîndă: în fața lui se afla îngenunchiată o directoare umilită de un subaltern; în fața lui se afla goală pușcă o revoluționară umilită de rugăciune; în fața lui se ruga o doamnă umilită de goliciunea ei.

Această triplă imagine a umilinței avu darul să-l zăpăcească, și în momentul acela se întîmplă ceva cu totul neprevăzut: trupul lui, pînă atunci cotropit de amorțeală, renunță pe neașteptate la rezistența sa pasivă și Eduard se simți deodată tulburat !

Și astfel în clipa în care directoarea rosti: « Și nu ne duce pe noi în ispită », Eduard se dezbrăcă iute pînă la piele, și cînd ea spuse « Amin », o ridică în picioare și o trase pe divan.

9

Asta se petrecu joi, iar sîmbătă Eduard se duse cu Alice la țară, la fratele mai mare. Fratele îi primi cu toată dragostea și le împrumută cheia de la cabana sa aflată nu departe de casa unde locuia.

Scanned with OKEN Scanner

Îndrăgostiții plecară, și toată dimineața o petrecură hoinărind prin livezile și pădurile din împrejurimi. Se sărutară, și cu acest prilej Eduard constată, plin de satisfacție, că linia de demarcație trasată fictiv, la nivelul ombilical, și care despărțea zona inocenței de zona preacurviei, își încetase valabilitatea. În primele clipe ar fi vrut să întărească prin cuvinte acest eveniment așteptat de atîta vreme și cu atîta nerăbdare, dar se sperie pe loc de intenția lui, dîndu-și seama că, de fapt trebuia să tacă.

Judecata lui era pe cît se pare, perfectă: cotitura neașteptată în atitudinea Alicei survenise independent de îndelungatele sale încercări de înduplecare, independent de argumentația sa științifică, independent de orice judecată *logică*; dimpotrivă, ea se întemeia, exclusiv, pe știrea cu privire la martiriul lui Eduard, deci pe o *eroare*, dar pînă și din această eroare, ea izvorîse ca o concluize absolut *ilogică*; să ne gîndim bine: de ce trebuia ca fidelitatea lui de martir față de credința religioasă, să aibă, drept urmare, infidelitatea Alicei față de legile Dumnezeirii? Dacă Eduard nu l-a trădat pe Dumnezeu în fața comisiei de anchetă, de ce trebuia Alice să-l trădeze acum, în fața lui?

Într-o asemenea situație, orice reflecție exprimată cu voce tare ar fi putut să-i dezvăluie Alicei, fără vreo intenție, lipsa totală de logică a atitudinii ei. Și astfel, îndemnat de glasul înțelepciunii, Eduard preferă să tacă, fapt care, de altfel, nu părea de loc să bată la ochi, deoarece Alice vorbea mereu de una singură; era veselă, și nimic din comportarea ei nu venea să demonstreze că întorsătura ce se produsese în sufletul ei ar fi fost dramatică sau dureroasă.

După ce se întunecă, se duseră amîndoi la cabană, aprinseră lumina și pregătiră patul; apoi începură să se sărute și Alice îi ceru lui Eduard să stingă lampa. Prin fereastră însă, răzbea strălucirea stelelor și astfel, la rugămintea ei, Eduard trebui să închidă și obloanele. După care, într-o beznă desăvîrșită, Alice se dezbrăcă și i se dărui.

Atîtea săptămîni așteptase Eduard cu nerăbdătoare bucurie această clipă, și iată că acum, cînd a venit, el nu avea de loc sentimentul că ar fi fost o clipă atît de importantă, pe cît ar fi vrut să demonstreze îndelungata așteptare; totul i se părea atît de firesc și atît de facil, încît, în timp ce săvîrșea, aproape neconcentrat, actul amoros, se străduia zadarnic să izgonească gîndurile ce se învălmășeau în mintea lui: îl năpădeau amintirile săptămînilor sterile, cînd Alice îl întristase cu răceala ei, îl năpădea amintirea necazurilor de la școală, avute din pricina ei, și astfel, în loc de recunoștință pentru dăruirea ei, simțea un fel de sete de răzbunare, însoțită de o furie cumplită. Îl intriga ușurința și seninătatea tihnită cu care ea îl trăda acum pe Dumnezeul Neîmpreunării, al cărui cult îl practicase cîndva cu atîta fanatism; îl întărîta faptul că nu exista nimic care s-o scoată de pe făgașul calmului ei imperturbabil: nici o dorință nici un eveniment, nici o schimbare; îl înverșuna felul în care trăia totul, fără nici o frămîntare lăuntrică, cu încredere în sine și eliberată de orice griji. Și cînd puterea acestei înverșunări puse definitiv stăpînire pe el, încercă s-o iubească cu o furie sălbatică pentru a stoarce din ea măcar un murmur, un geamăt, un cuvînt sau un suspin; dar nu izbuti nimic. Fetița tăcea și, în ciuda strădaniilor lui, actul lor amoros se consumă la fel de tăcut și fără nici un deznodămînt dramatic.

Se ghemui apoi la pieptul lui și adormi într-o clipită; el însă rămase multă vreme treaz, dîndu-și seama că din toată povestea asta nu simțise, de fapt, nici o bucurie. Încercă să și-o imagineze pe Alice (nicidecum înfățișarea ei fizică, ci, dacă era cu putință, întreaga ei ființă) și deodată îi veni în minte că o vede estompată.

Dar să ne oprim puțin asupra acestui cuvînt: Alice, așa cum o văzuse Eduard pînă acum, era, în pofida naivității ei, o ființă trainică și clară: frumusețea simplă a înfățișării ei fizice părea să corespundă simplității naturale a credinței sale, iar destinul ei simplu părea a fi o justificare a cunoscutei sale atitudini. Eduard o văzuse pînă

Scanned with OKEN Scanner

acum monolită și coerentă: avea dreptul să rîdă de ea, s-o blesteme, s-o asalteze cu viclenie, și totuși, împotriva voinței lui, trebuia s-o respecte.

Acum însă, capcana neplănuită a unei știri false, răsturna coerența ființei sale și Eduard avea impresia că în concepția ei despre viață nu era, de fapt, decît ceva *lipit* de destinul ei, ceva lipit de trupul ei: o vedea ca pe o îmbinare accidentală de trup, idei și de desfășurarea vitală, o îmbinare neorganică, samavolnică și labilă. Și-o imagina pe Alice, care răsufla adînc pe umărul lui, și-i vedea separat trupul și separat ideile; trupul îi plăcea, ideile i se păreau caraghioase, și totul la un loc nu constituia pentru el nici o ființă; o vedea ca pe o linie suptă de o hîrtie sugativă: fără contururi, fără formă.

Trupul, într-adevăr, îi plăcea. Dimineața, cînd Alice se trezi din somn, o sili să rămînă despuiată, și ea, deși seara insistase, cu o încăpățînare îndîrjită, să închidă obloanele, întrucît o deranja pînă și lumina palidă a stelelor, uită acum cu desăvîrșire de pudoarea ei.

Eduard o cercetă atent (zburda veselă prin încăpere, căutînd pachețelul de ceai și biscuiți pentru gustarea de dimineață), și cînd, peste puțin timp, Alice se uită la el, băgă de seamă că era îngîndurat. Îl întrebă ce are și el îi răspunse că după micul dejun trebuia să se repeadă neapărat pînă la fratele lui.

Fratele îl întrebă cum o duce la școală. Eduard îi spuse că în general bine, și fratele reluă:

— Cehačkova asta, e, într-adevăr, o javră, dar eu am iertat-o de mult. Am iertat-pentru că nu știa ce face. A vrut să-mi facă rău, și, cînd colo, m-a ajutat să-mi făuresc o viață frumoasă. Ca agricultor, cîștig mai mult, iar contactul pemanent cu natura mă ferește de scepticismul căruia îi cad pradă oamenii de la oraș.

— De fapt, dacă stau și mă gîndesc bine, baborniță asta mi-a adus și mie noroc, spuse Eduard, meditativ, și îi povesti fratelui cum a simulat credința în Dumnezeu, cum a fost judecat, cum a vrut Cehačkova să-i facă reeducarea, și cum, pînă la urmă. Alice i s-a dăruit ca unui martir. Numai despre felul în care a obligat-o pe directoare să spună *Tatăl nostru* nu mai apucă să-i povestească, deoarece surprinse în privirea fratelui dezaprobarea. Amuți, și fratele începu:

— Oi fi avînd eu multe păcate, un singur păcat însă, nu am: niciodată nu m-am prefăcut și întotdeauna le-am spus tuturor de la obraz ce gîndesc despre ei.

Eduard își iubea fratele, și de aceea, dezacordul lui îi răni sufletul; încercă să se justifice și se luară la ceartă. În cele din urmă Eduard, desperat, îi spuse:

— Știu că ești un om dintr-o bucată și că te mîndrești cu asta. Dar pune-ți și tu întrebarea: *De ce să* spunem adevărul? Ce anume ne leagă de el? Și de ce, în general, considerăm calitatea de a spune adevărul o virtute? Închipuiește-ți că te întîlnești cu un nebun care susține că e pește și că toți sîntem niște pești. Te iei cu el la ceartă? Te dezbraci în fața lui și-i arăți că n-ai aripioare de pește? Sau îi spui de la obraz ce gîndești despre el? Hai, spune! Fratele tăcea și Eduard continuă:

— Dacă i-ai spune numai și numai adevărul, numai ceea ce gîndești cu adevărat despre el, ai intra într-o discuție serioasă cu un nebun, și, în consecință, ai ajunge tu însuți să fii nebun. Așa e și cu lumea care ne înconjoară. Dacă m-aș îndărătnici să-i spun adevărul în obraz, ar însemna s-o iau în serios. Și a lua în serios ceva atît de neserios, înseamnă să devii tu însuți neserios. Așadar, precum vezi, dragă frate, eu *trebuie* să mint, dacă nu vreau să-i iau în serios pe nebuni și să nu devin unul dintre ei.

10

Era duminică după amiază și cei doi îndrăgostiți se întorceau cu trenul la oraș; se aflau singuri în compartiment (fetița începuse iar să ciripească vesel) și Eduard își aminti cum în urmă cu multe luni se bucura nespus că va găsi în acea *neobligatorie* Alice, seriozitatea vieții, dacă obligațiile lui n-aveau să i-o ofere, și constată cu părere

Scanned with OKEN Scanner

de rău, (roţile trenului ciocăneau idilic în rosturile şinelor) că povestea de dragoste pe care o trăia cu Alice era o poveste meschină, împletită din momente întîmplătoare şi erori, o poveste fără sens, lipsită de orice seriozitate; o asculta, îi urmărea gesturile (tocmai îl ţinea de mînă) şi deodată se întrebă în sinea lui, dacă toate astea nu sînt decît nişte semne fără nici o semnificaţie, nişte monede fără acoperire, nişte greutăţi de hîrtie, fără greutate, pe care el nu poate da mai mult decît poate da Dumnezeu pe rugăciunea directoarei despuiate; şi i se păru deodată că, de fapt, toţi oamenii cu care se întîlnea la noul loc de muncă, nu erau decît nişte linii supte de o hîrtie sugativă, nişte fiinţe nestatornice cu atitudini labile, nişte fiinţe fără o substanţă temeinică; dar ceea ce-i mai grav, mult mai grav (îi veni în minte în continuare), e faptul că el însuşi nu este altceva decît o umbră a acestor oameni umbriţi, deoarece îşi epuiza toată raţiunea pentru a li se adapta şi a-i imita, şi chiar dacă îi imita, zîmbind pe ascuns şi fără seriozitate, încercînd astfel să-i ridiculizeze în taină (şi să-şi justifice adaptarea), tot nu izbutea să schimbe cu nimic starea lucrurilor, pentru că pînă şi imitaţia maliţioasă şi sarcastică tot imitaţie rămîne, iar umbra batjocoritoare tot umbră rămîne, o umbră subordonată, derivată şi simplă.

Şi asta e umilitor, cumplit de umilitor. Roţile trenului ciocăneau idilic în rosturile şinelor (fetiţa gungurea) şi Eduard o întrebă:

— Spune-mi, Alice, tu eşti fericită?

— Ihî, îi răspunse Alice.

— Eu sînt deznădăjduit, reluă Eduard.

— Ce-ţi veni? îi zise Alice.

— Ştii, nu trebuia să facem ce-am făcut. Asta, nu trebuia să se întîmple.

— Ce te-a apucat? Dacă nu mă înşel, chiar tu ai vrut ! . . .

— Da, am vrut, o întrerupse Eduard. Dar asta a fost cea mai mare greşeală din viaţa mea, pe care Dumnezeu n-o să mi-o ierte niciodată. Da, Alice. Ce-am făcut noi a fost un mare păcat.

— Nu te mai înţeleg, dragul meu, spuse fetiţa, cu un calm imperturbabil. Ce ţi s-a întîmplat? Mai înainte, spuneai mereu că Dumnezeu vrea, în primul rînd, dragoste !

Cînd o auzi cum îşi însuşeşte *ex post* sofismele lui teologice, pe care în lupta sa le folosise cu atîta insucces, îl cuprinse turbarea:

— Am spus asta numai ca să te încerc. Acum însă, mi-am dat seama cît ştii tu să fii de credincioasă! Şi ţine minte, Alice, cine-i în stare să-l trădeze pe Dumnezeu, pe om îl trădează de o sută de ori mai uşor !

Alice găsea mereu răspunsuri prompte, dar ar fi fost mai bine să nu le găsească, pentru că în felul acesta nu făcea decît să întărite şi mai mult furia lui însetată de răzbunare. Eduard continuă să vorbească şi vorbi mereu (folosind chiar şi cuvintele *scîrbă* şi *dezgust* fizic), pînă cînd izbuti să stoarcă din făptura gingaşă şi imperturbabilă hohote de plîns, lacrimi şi suspine.

— Adio ! îi spuse apoi în gară, şi o lăsă plîngînd.

Abia acasă, după cîteva ceasuri, cînd, însfîrşit, mînia sălbatică se risipi din el, realiză toată amploarea prostiei pe care o săvîrşise; îşi imagină trupul ei, care în dimineaţa acestei zile zburdase încă zglobiu în faţa lui, şi cînd îşi dădu seama că acest trup l-a părăsit pentru totdeauna, deoarece el însuşi, nesilit de nimeni, l-a izgonit, îşi spuse în sinea lui că e un idiot fără pereche şi-i veni să-şi tragă palme.

Dar ce s-a întîmplat, s-a întîmplat, şi nimic nu se mai putea repara.

De altfel, ca să fim drepţi, trebuie să amintim că, dacă imaginea frumosului trup care-l părăsise, îi pricinuia lui Eduard o oarecare amărăciune, el ştiu totuşi, să recupereze această pierdere într-un timp relativ scurt. Dacă în urmă cu cîteva luni, lipsa dragostei trupeşti îl chinuise şi-l adusese într-o stare de tristeţe melan-

Scanned with OKEN Scanner

colică, se dovedi că această lipsă nu fusese decît sărăcia noului venit. Acum Eduard nu mai suferea de această lipsă. O dată pe săptămînă se ducea în vizită la directoare (obișnuința îi scutea trupul de teama inițială) și era hotărît s-o viziteze pînă cînd poziția lui în școală avea să fie lămurită definitiv. În afară de asta, încerca să vîneze și alte femei, cu șanse de reușită din ce în ce mai mari. Ca o consecință a acestei alternative, curînd începu să prețuiască mai mult clipele de singurătate și, în cele din urmă, se îndrăgosti de plimbările solitare, pe care uneori le îmbina (vă rog să acordați acestei împrejurări o ultimă clipă de atenție) cu frecventarea bisericii.

Nu, nu vă fie teamă, Eduard n-a început să creadă în Dumnezeu. Povestirea noastră nu are de loc intenția să se încununeze cu efectul unui paradox atît de ostentativ. Dar Eduard, deși e aproape sigur că nu există Dumnezeu, este preocupat, totuși, cu o plăcere nostalgică, de chipul Lui . . .

Dumnezeu e substanța însăși, și Eduard n-a găsit niciodată (și de la întîmplarea cu directoarea și cu Alice au trecut totuși cîțiva ani) nimic substanțial în iubirile sale, în dăscălia sa, în gîndirile sale. E prea ager la minte ca să admită că vede *substanțialitatea* în *nesubstanțial*, dar totodată e prea slab ca să nu tînjească în taină după *substanțialitate*.

Ah, doamnelor și domnilor, tristă e viața omului cînd nu poate să ia nimic și pe nimeni în serios !

De aceea Eduard tînjește după Dumnezeu, căci numai Dumnezeu unicul e scutit de obligația *dispersabilă* de a se *manifesta* și are dreptul doar de a *exista*: căci numai el, (singur, unic și inexistent) formează partea opusă, substanțială, a acestei lumi nesubstanțiale (dar, prin asta, cu atît mai existentă).

Așa se face că, din cînd în cînd, Eduard zăbovește în biserică și se uită cu jind spre cupola sfîntului lăcaș. Să ne luăm rămas bun de la el într-o asemenea clipă: e după amiază, iar biserica e mută și pustie; Eduard stă pe banca de lemn, chinuit de regretul că Dumnezeu nu există. Și tocmai în această clipă regretul lui e atît de mare, încît, din adîncul regretului său, îi răsare în față chipul adevărat *și viu* al dumnezeirii. Priviți ! Eduard zîmbește ! Da, zîmbește, și zîmbetul lui e un zîmbet de fericire . . .

Păstrați-l, vă rog, în memorie, cu acest zîmbet fericit . . .

În românește de JEAN GROSU

Scanned with OKEN Scanner

FABULE ŞI PARADOXURI

HAROLD PINTER

staţie facultativă

Cîţiva cetăţeni fac coadă la o staţie facultativă de autobuz; în frunte se află o femeie, lîngă ea un omuleţ, îmbrăcat în fulgarin, iar la urmă alte două femei şi un bărbat.

FEMEIA *(adresîndu-se omuleţului)*: Poftim? Ce-aţi spus? *(pauză)*. Nu v-am întrebat decît dacă pot să iau de aici autobuzul spre Shephard's Bush, la capătul de apus al oraşului. *(pauză)*. Nimeni nu v-a rugat să începeţi cu insinuările. *(pauză)*. Da' ce-ţi închipui dumneata? *(pauză)*. Hă ! Las'că te ştiu eu, am mai cunoscut eu dintr-ăştia. N-avea grijă, că ştiu eu ce fel de om eşti. *(pauză)*. Toată lumea îşi dă seama ce fel de om eşti. În fiecare zi numai cu oameni din ăştia avem de-a face. *(pauză)*. Ar fi de ajuns să te reclam, şi cît ai bate din palme te-ai şi trezi în boxa acuzaţilor. Sînt bună prietenă cu un detectiv în civil. *(pauză)*. Las' că ştiu eu cum stau lucrurile. Nu mai face acum pe mironosiţa. Dacă ne-am întîlni undeva într-o înfundătură întunecoasă . . . ai întoarce foaia. *(Adresîndu-se celorlalţi care se fac că nu dau atenţie scenei)*. Aţi auzit ce mi-a spus omul ăsta? Şi eu nu l-am întrebat altceva decît dacă pot să iau autobuzul spre vestul Londrei. *(Către omuleţ)*. Uite, am martori, să nu crezi că n-am. *(pauză)*. Obrăznicie curată ! *(pauză)*. Îl întrebi frumos ceva, şi el îţi vorbeşte de parcă ai fi un gunoi. *(către omuleţ)*: Lasă, şefule, că am eu lucruri mai bune de făcut. De asta poţi să fii sigur. N-am de gînd să stau aici şi să mă las insultată pe un drum public. Se vede de la o poştă că eşti străin. Dar eu sînt de aici, de baştină. Se vede de la o poştă că ai venit la oraş ca să-ţi faci de cap. Cunosc mulţi de-al-de-ăştia. *(Pauză, Femeia se îndreaptă către o doamnă)*. Iertaţi-mă doamnă. Am de gînd să-l duc pe acest domn în faţa Tribunalului. L-aţi auzit ce glumă şi-a permis să facă. N-aţi vrea să-mi serviţi de martoră? *(Doamna se dă jos de pe trotuar)*.

DOAMNA: Taxi !. . . *(Dispare)*.

FEMEIA: Ştim noi ce fel de doamnă era asta. *(Se întoarce la locul ei)*. Eu eram prima la coadă. *(Pauză)*. Eu aici m-am născut. Ăsta e locul meu de baştină. Aici m-am născut şi aici am crescut. Oamenii ăştia de la ţară habar n-au cum să se poarte. Peruvieni ! Ai un noroc chior că nu te bag la răcoare. Auzi, dom'le, îi pui omului o întrebare cinstită . . . *(ceilalţi cetăţeni se reped deodată cu braţele întinse către un autobuz care se apropie. Aleargă în partea stîngă ca să-l prindă. Rămasă singură, femeia clănţăne din dinţi şi mormăie. Din dreapta se apropie un om, îndreptîndu-se spre staţia autobuzului şi se opreşte. Femeia îl priveşte cu coada ochiului. În cele din urmă i se adresează cu glas timid, şovăitor şi cu un uşor zîmbet pe buze.*) Scuzaţi, vă rog. Nu ştiţi dacă pot lua de aici autobuzul . . . spre centru, spre Marble Arch?

Scanned with OKEN Scanner

negru și alb

Prima bătrînică e așezată la o masă într-o lăptărie. E mititică de statură. Se apropie a doua bătrînică, înaltă de statură. Aduce două castronașe cu supă acoperită cu cîte o farfurioară. Pe fiecare farfurie e cîte o felie de pîine. Bătrînica pune castronașele pe masă cu multă grijă.

A DOUA: L-ai văzut pe ăla care a venit și a intrat în vorbă cu mine la tejghea? *(ridică farfuriile de pe castronașe, scoate două linguri din buzunar și aranjează castronașele, farfuriile și lingurile).*
PRIMA: Va să zică ai adus pîine, nu?
A DOUA: Nu știam cum am s-o aduc. Pînă la urmă am pus farfuriile pe castronașele cu supă.
PRIMA: Mie îmi place să mănînc puțină pîine la supă. *(se apucă amîndouă de mîncat)*
A DOUA: L-ai văzut pe ăla care a venit și a intrat în vorbă cu mine în fața tejghelei?
PRIMA: Cine?
A DOUA: Vine la mine și zice « bună »; zice « cît aveți ceasul »? Auzi obrăznicie, și eu stăteam acolo ca să iau supa pentru dumneata.
PRIMA: E supă de roșii.
A DOUA: Zice: « Cît aveți ceasul? »
PRIMA: Fac prinsoare că i-ai zis vreo două.
A DOUA: Oho, și încă cum ! « Haide, haide » zic: « De ce nu stai la un loc pe craca ta? » Zic: « șterge-o de-aici pînă nu chem un sticlete » *(pauză).*
PRIMA: N-am mai fost de mult aici.
A DOUA: Ai venit cu autobuzul care circulă toată noaptea?
PRIMA: Da, am venit direct aici cu autobuzul care circulă toată noaptea.
A DOUA: De unde l-ai luat?
PRIMA: De la *Marble Arch.*
A DOUA: Cu care ai venit?
PRIMA: Cu 294, care mă duce tocmai pînă la *Fleet Street.*
A DOUA: Dar și 291 te duce acolo. *(Pauză).* Cînd am intrat te-am văzut vorbind cu doi necunoscuți. Mă mir că-ți place să-ți pierzi vremea vorbind cu oameni necunoscuți, mai cu seamă un hîrb vechi ca dumneata. Dar bagă de seamă cu cine vorbești.
PRIMA: Dar nu vorbeam cu nici un necunoscut. *(Pauză. Prima bătrînică urmărește cu privirea pe fereastră mersul unui autobuz).* Uite că a mai trecut un autobuz care merge toată noaptea. *(pauză).* Merge în partea ailaltă. Spre Fulham. *(pauză).* Ăla era 297. *(pauză).* N-am fost niciodată în partea aia. *(pauză).* N-am fost decît pînă la Liverpool Street.
A DOUA: Asta e tocmai în partea ailaltă.
PRIMA: Nu țin așa de mult să merg în partea aia, spre *Fulham,* și încă așa departe.
A DOUA: Hm, de !
PRIMA: Niciodată nu mi-a prea plăcut direcția aia. *(pauză)*
A DOUA: Cum e pîinea dumitale? *(pauză).*
PRIMA: Hî?
A DOUA: Pîinea.
PRIMA: E bună. Dar a dumitale? *(pauză)*
A DOUA: Pîinea ți-o dă gratis la supă.
PRIMA: Dar dacă ceri ceai trebuie s-o plătești.

Scanned with OKEN Scanner

A DOUA: Dacă ceri ceai trebuie s-o plătești. *(pauză)*. Dacă vorbești cu necunoscuți te bagă la răcoare. Ascultă-mă pe mine ce-ți spun. Te bagă sticleții la răcoare.
PRIMA: Dar eu nu vorbesc cu necunoscuți.
A DOUA: Pe mine m-au luat o dată cu duba.
PRIMA: Da, dar nu te țin mult.
A DOUA: Pe mine nu m-au ținut, dar asta numai pentru că le-am plăcut. Le-am plăcut cînd m-au urcat în dubă.
PRIMA: Crezi că eu le-aș plăcea?
A DOUA: N-aș face prinsoare. *(Prima bătrînică se uită pe fereastră)*.
PRIMA: Masa asta e așezată mai sus. De aici vezi tot ce se petrece *(pauză)*. Oricum e mai bine decît să mergi la localul ăla de pe chei.
A DOUA: Da, nu e chiar așa de mult zgomot.
PRIMA: Întotdeauna e puțin zgomot.
A DOUA: Da, întotdeauna e puțină viață. *(pauză)*
PRIMA: Curînd o să închidă, ca să facă curățenie.
A DOUA: Afară bate vîntul. *(pauză)*.
PRIMA: Eu tare aș mai sta puțin.
A DOUA: N-au să te lase.
PRIMA: Știu. *(pauză)*. Da, dar nu închid decît pentru o oră și jumătate, nu? *(pauză)*. Nu e cine știe ce. *(pauză)*. Poți să umbli nițel și pe urmă te întorci.
A DOUA: Plec. Nu mă mai întorc.
PRIMA: Mă întorc cînd se luminează. Beau un ceai.
A DOUA: Plec. Mă duc în parc, la *Kensington Garden*.
PRIMA: Nu mă duc într-acolo. *(pauză)*. Mă duc la podul *Waterloo*.
A DOUA: O să vezi ultimul autobuz 296 venind de peste Tamisa.
PRIMA: Da, am să mă uit la el. E timpul să mă duc într-acolo. *(pauză)*. Așa, pe lumină, parcă nu arată a autobuz care merge toată noaptea, nu?

ultimul

Într-un bufet expres se află barmanul și un bătrîn vînzător de ziare. Barmanul se reazemă de tejghea iar bătrînul își bea ceaiul în picioare. Tăcere.
BĂTRÎNUL: Parcă era mai aglomerat înainte.
BARMANUL: Hm!
BĂTRÎNUL: Pe la vreo zece.
BARMANUL: Da, pe la zece?
BĂTRÎNUL: Cam pe atunci *(pauză)*. Am trecut pe aici spre ora zece.
BARMANUL: A, da?
BĂTRÎNUL: Am observat că aveți ceva dever. *(pauză)*
BARMANUL: Da, pe la zece era nițică mișcare pe aici.
BĂTRÎNUL: Da, am observat. *(pauză)*. Cam pe atunci am vîndut și eu ultimul exemplar. Da. Pe la zece fără un sfert.
BARMANUL: Atuncea ai vîndut ultimul exemplar?
BĂTRÎNUL: Da, era ultimul exemplar din *Evening News*. L-am dat pe la ora zece fără douăzeci. *(pauză)*
BARMANUL: Din *Evening News*?
BĂTRÎNUL: Da. *(pauză)*. Uneori rămîne să se vîndă la urmă *Evening Star*.
BARMANUL: Aha.
BĂTRÎNUL: Sau... ăla... cum îi zice...

Scanned with OKEN Scanner

BARMANUL: *Evening Standard.*
BĂTRÎNUL: Da. *(pauză).* Astă seară nu mi-a mai rămas decît *Evening News. (pauză)*
BARMANUL: Și pe urmă s-a dus și ăla, nu?
BĂTRÎNUL: Da. *(pauză).* S-a dus ca vîntul și ca gîndul. *(pauză).*
BARMANUL: Și nu ți-a mai rămas nici unul, ei?
BĂTRÎNUL: Nu... După ce l-am vîndut pe ăla nu mi-a mai rămas nici unul. *(pauză).*
BARMANUL: Probabil după aceea ai trecut pe aici, nu?
BĂTRÎNUL: Da, știi, am trecut pe aici puțin mai tîrziu, după ce mi-am strîns lucrurile.
BARMANUL: Dar nu te-ai oprit aici?
BĂTRÎNUL: Cînd?
BARMANUL: Vreau să spun că nu te-ai oprit aici să bei un ceai, nu?
BĂTRÎNUL: Cînd, pe la zece?
BARMANUL: Da.
BĂTRÎNUL: Nu, m-am dus pînă la gara Victoria.
BARMANUL: Da, da. Mi s-a părut mie că nu te-am văzut.
BĂTRÎNUL: A trebuit să mă duc pînă la gara Victoria. *(pauză)*
BARMANUL: Da, pe la zece era nițică mișcare pe aici. *(pauză)*
BĂTRÎNUL: M-am dus să văd dacă nu-l pot găsi pe George.
BARMANUL: Pe cine?
BĂTRÎNUL: Pe George. *(pauză)*
BARMANUL: Care George?
BĂTRÎNUL: George... ăla... cum îi zice...
BARMANUL: A, da? *(pauză).* Și l-ai găsit?
BĂTRÎNUL: Nu... Nu l-am putut găsi. N-am putut să dau de el.
BARMANUL: Parcă nu mai prea iese în ultima vreme, nu? *(pauză)*
BĂTRÎNUL: Cînd l-ai văzut ultima oară?
BARMANUL: A, nu l-am mai văzut de ani de zile.
BĂTRÎNUL: Nu, nici eu. *(pauză)*
BARMANUL: Parcă suferea cumplit de artrită.
BĂTRÎNUL: Artrită?
BARMANUL: Da.
BĂTRÎNUL: N-a avut niciodată artrită.
BARMAUL: Ba suferea cumplit de artrită. *(pauză)*
BĂTRÎNUL: Pe cînd îl cunoșteam eu nu. *(pauză).*
BARMANUL: Probabil că nu se mai învîrte prin cartierul ăsta. *(pauză).*
BĂTRÎNUL: Da, astă seară ultimul care s-a vîndut a fost *Evening News.*
BARMANUL: Dar nu e întotdeauna ultimul care se vinde, nu? Sau mă înșel eu?
BARMANUL: Nu... A, nu. Vreau să zic că uneori, într-adevăr, *Evening News* se vinde ultimul. Alte ori rămîne unul din celelalte. N-ai cum să știi dinainte. Bine-înțeles, numai cînd ți-a rămas doar unul... Atunci poți să-ți dai seama care o să fie ultimul.
BARMANUL: Da. *(pauză).*
BĂTRÎNUL: A, da. *(pauză).* Probabil că nu se mai învîrte prin cartierul ăsta.

În românește de ANDREI BANTAȘ

Scanned with OKEN Scanner

JAMES THURBER

vulpoiul și cioara

Cocoțată într-un pom, cu o bucată de caș bine mirositor în cioc, o cioară stîrni privirile unui vulpoi.

— Dacă ai putea cînta la fel de frumos pe cît de falnic știi să te ții în creangă, îi spuse vulpoiul, ar însemna că am înaintea mea pe cea mai minunată cîntăreață de pe lume. Vulpoiul citise undeva că aducînd laude glasului unei cioare, aceasta se lăsă convinsă să-și scape din cioc cașcavalul și începea să cînte. Dar nu astfel se întîmplă în cazul de față.

— Ci-că ai fi viclean și pofticios, răspunse cioara, — nu înainte de a-și fi mutat grijulie cașul din cioc într-o ghiară; dar văd că, în afară de asta, vederea ți-este cam scurtă. Vestitele privighetori poartă moțuri nostime, hăinuțe colorate și surtucuri luminoase, și se vînd la tîrg cu doi bănuți perechea. Costumul meu e negru și sînt fără pereche în felul meu. Și își văzu de treabă mai departe, ciugulind din cașcaval, fără a lăsa să cadă la pămînt o singură fărîmitură.

— Fără îndoială că ești așa cum spui, zise vulpoiul — care nu era nici miop și nici ahtiat, ci numai viclean. Acum că mă uit mai bine la tine, îmi dau seama că ești într-adevăr cea mai vestită și mai înzestrată dintre zburătoare și, sincer îți spun, aș sta bucuros să ascult mai multe despre tine, de n-ar trebui să mă grăbesc să plec, căci îmi este tare foame.

— Rămîi puțin, zise iute cioara, stai să-mparți prînzul cu mine. Și zvîrli șiretului vulpoi partea leului din cașcavalul ținut între ghiare, începînd neîntîrziat să-i spună totodată despre sine.

— Orice corabie lipsită la catarg de cuibul meu se duce la pieire. Pîrghia ce-mi poartă numele nu poate fi înlocuită cu nimic. Eu sînt deschizătoarea drumurilor prin văzduh, îndrumătoarea cartografilor. Mai mult decît atît, oamenii de știință, inginerii, geometrii și savanții cunosc cu toții zborul meu, numindu-l « drumul cel mai scurt între două puncte », își încheie caracterizarea doamna cioară.

— Da, desigur, — între orice puncte, întregi vulpoiul. Mulțumesc mult pentru partea leului din cașul de care, sînt sigur, nu te-ai fi putut lipsi. Și luîndu-și la revedere de la cioara nemîncată și mofluză se grăbi să piară, bine ospătat, în desișul pădurii.

Morala: *Pe vremea lui Esop și La Fontaine să tot fi fost altfel; dar cele mai bune laude ți le-aduci de unul singur.*

tigrul dornic de a fi rege

Într-o bună dimineață tigrul se sculă din somn și aduse la cunoștință jumătății sale că el este regele junglei.

— Leo, leul, — pe cîte știu, e regele animalelor, îi răspunse tigroaica.

Scanned with OKEN Scanner

— Avem nevoie de o schimbare, spuse tigrul. Toate vietățile reclamă cu strigăte mari o schimbare.

Tigroaica trase cu urechea, dar nu auzi nici un strigăt, în afara țipetelor propriilor ei pui.

— Înainte ca să răsară diseară luna pe cer, află de la mine că voi fi regele animalelor, adăugă tigrul. Luna va fi galbenă, dar vărgată cu negru, — în cinstea mea.

— Firește, făcu tigroaica, ducîndu-se să vadă de unul din pui, care, asemenea părintelui său, își găsise de lucru cu un spin imaginar ce-i pătrunsese, chipurile, în labă.

Tigrul se tot foi de colo-colo prin junglă, pînă ce dete de vizuina leului.

— Ieși afară, răcni el. Vino să-l saluți pe regele junglei. Regele a murit, trăiască regele !

În fundul vizuinei, leoaica își deșteptă din somn bărbatul.

— Scoală, a sosit regele în vizită.

— Care rege? întrebă leul somnoros.

— Regele junglei, spuse ea.

— Regele junglei sînt eu, răspunse cu un răget leul, năpustindu-se afară să-și apere coroana împotriva pretendentului.

Se încinse o luptă cumplită care nu se potoli decît odată cu apusul soarelui. Toate animalele junglei intrară în încăierare, unele de partea leului, altele de partea tigrului. De la tapir la zebră, toate viețuitoarele pădurii își încleștară forțele, care pentru a-l răsturna pe leu, care pentru a-l potoli pe tigru, — deși unele nu știau prea bine pentru ce luptau, altele luptau pentru amîndoi deodată, altele se războiau cu cel ce le era mai la îndemînă, altele, — în sfîrșit, se băteau de dragul de a se bate.

— Dar pentru ce luptăm? fu întrebat tapirul.

— Pentru vechile rînduieli, răspunse acesta.

— Dar pentru ce se moare? fu întrebată zebra.

— Pentru o rînduire nouă, răspunse ea.

Cînd luna răsări, cocoșată și zgîlțîită de friguri, privirea îi căzu asupra unei jungle în care nimic nu mai mișca, afară de doi papagali răzleți, piuind de groază. În afara tigrului, toate animalele își dăduseră sufletul, dar și zilele lui erau numărate iar sfîrșitul lui era aproape. Era monarh a tot ce se vedea cu ochii, dar asta nu părea să însemne mare lucru.

Morala: *E oarecum anevoios să fii rege al animalelor cînd acestea nu mai sînt.*

mangusta pacifică

În țara cobrelor, într-o bună zi s-a născut o mangustă care nu ținea de loc să ducă război împotriva cobrelor, și nici împotriva altcuiva. Din mangustă în mangustă se răspîndi neîntîrziat zvonul că cineva nu voia să se războiască cu neamul cobrelor. Că n-avea chef să lupte împotriva altora, mai treacă meargă — n-avea decît — dar era de datoria sfîntă a oricărei manguste să ucidă cobre, iar de nu, să fie ucisă de cobre.

Scanned with OKEN Scanner

— Dar pentru ce? întreba mangusta pacifică. Și straniului animal i se duse vestea nu numai că ar fi pro-cobra, — o antimangustă, ci și un specimen intelectualicește curios, adversar al idealurilor și tradițiilor mangustiene.

— E nebună, țipa scos din sărite tatăl tinerei manguste.

— Trebuie să fie bolnavă, spunea mama.

— Nu-i decît o lașă, zbierau frații.

— E mangosexuală, comentau șoptit surorile.

Necunoscuți, dintre cei care nici măcar nu dăduseră ochi cu mangusta iubitoare de pace, începură să-și aducă aminte că o văzuseră tîrîndu-se pe burtă, și — mai mult, încercînd pe cap niște glugi de cobră, ba chiar plănuind răsturnarea violentă a puterii constituite în Mangustia.

— Încerc să apelez la rațiune și inteligență, explica strania tînără mangustă.

— Rațiunea e nouăzeci la sută trădare, fu de părere unul din vecini.

— Inteligența e tocmai lucrul de care se folosește inamicul, adăugă un altul.

În cele din urmă se răspîndi vestea că mangusta cu pricina avea de fapt, precum cobrele, o pungă cu venin sub limbă; și fu prin urmare judecată, aflată vinovată prin vot direct, și, în cele din urmă, surghiunită.

Morala: *Cînd și cînd, — și corb la corb își poate scoate ochii.*

JOHN UPDIKE

părinți americani

Traducerea scrisorii trimise de Alexandros Kunduriotis, copil nevoiaș cu numărul matricol 26.511, din fișele societății Hope, Inc., organizație internațională pentru binefaceri, cu sediul la New York.

Iulie . .

Dragă Domnule și Doamnă Bentley,

Dragi părinți americani, doresc mai întîi să mă interesez cum o duceți cu sănătatea, și după aceea, dacă mă întrebați, să vă spun că eu unul, mulțumesc lui Dumnezeu, o duc bine, și sper că și dvoastră la fel. Dea Domnul să fiți bine, sănătoși, și să vă dea Cel de Sus toată fericirea și bucuria. Am așteptat toată luna asta, cu multă nerăbdare, să primesc scrisoare de la dvoastră, dar, din nefericire, iarăși n-am primit nimica. De aceea îmi pare rău, căci aș dori foarte mult să primesc vești despre voi, scumpii mei părinți americani. Îmi purtați de grijă și în fiecare lună îmi trimiteți un ajutor. Aici la noi e foarte cald căci sîntem în plină vară. Munca la cîmp e foarte obositoare, așa spun oamenii mari. Eu cînd n-am de lucru acasă, mă duc pînă la mare să înot și să mă joc cu prietenii. Acum este foarte frumos la mare. Cam astea sînt noutățile pe aici. Vacanța de vară continuă pînă la redeschiderea școlii, și, atunci, cu forțe noi și cu bucurie vom reîncepe școala. Astăzi,

Scanned with OKEN Scanner

cînd vă scriu, am primit din nou opt dolari, pe care mi i-aţi trimis pe luna iulie, şi vă mulţumesc din toată inima. Cu banii aceştia am să-mi cumpăr tot ce vreau, şi o să cumpărăm şi nişte făină pentru pîine. Acum închei şi vă transmit cele mai bune urări din partea bunicuţei mele şi a sorei mele, şi sper că scrisoarea aceasta o să vă găsească pe amîndoi bine, sănătoşi şi veseli. Aştept şi de-acum încolo, să primesc scrisoare din partea dvoastră şi doresc să aflu cum vă petreceţi dvoastră concediul. Vă doresc din toată inima toate cele bune.

Băiatul dvoastră,
Alexandros

Răspunsul lui Kenneth Bentley, părintele american cu nr. 10.638

25 septembrie

Dragă Alexandros,

Ne pare la amîndoi foarte rău că ai ajuns să-ţi faci fel de fel de griji pentru faptul de a nu fi primit scrisoare de la noi. E drept că nu răspundem la fel de regulat ca tine la scrisorile primite, dar şi « organizaţia », care se ocupă de această corespondenţă merge tare încet: am impresia că le trebuie cam trei luni ca să ne înmîneze o scrisoare; pe semne că le expediază prin Japonia.

Descrierea anotimpului verii în Grecia, făcută de tine, este foarte frumoasă. Acum la New York a sosit toamna. Copacii cam pricăjiţi de pe străduţa — şi ea destul de pricăjită — pe care locuiesc acum, au îngălbenit sau şi-au pierdut toate frunzele. Fetele care se plimbă pe străzile principale din centru au început să poarte iarăşi frumoase pălărioare. Trebuie să ştii că la New York străzile principale se întind de la nord către sud, aşa încît, de obicei, fiecare stradă are un trotuar cu soare şi unul cu umbră; acum toată lumea traversează pe trotuarul cu soare, deşi e soare cu dinţi. Cerul e de un albastru intens şi, uneori, seara, după ce mi-am luat cina într-un bufet expres sau restaurant, fac cîţiva paşi pînă la East River şi privesc vapoarele, sau mă uit la luminile din Brooklyn, un alt cartier al acestui oraş foarte mare.

Doamna Bentley şi cu mine nu mai locuim împreună. De fapt, n-aveam de gînd să-ţi scriu acest lucru, dar mi-a luat-o mîna pe dinainte, şi, uite, am şi bătut la maşină propoziţia: la urma urmei n-are nici o importanţă. Poate că începuseşi să te şi întrebi de ce îţi scriu din New York City, şi nu din Greenwich, ca pînă acum. Dna Bentley, împreună cu copiii, Amanda şi Richard, locuiesc mai departe în frumoasa noastră căsuţă din Greenwich, şi ultima oară cînd i-am văzut arătau foarte bine. Amanda a început să meargă la grădiniţă şi este foarte preocupată: spune că nu vrea să mai îmbrace *blue-jeans* şi *dungarees* niciodată, şi ţine neapărat să poarte numai şi numai rochiţe; zice că numai fetiţele cu rochiţe sînt frumoase. Mama ei e destul de supărată din această cauză, mai ales sîmbetele şi duminicile, cînd Amanda se joacă mult prin tot felul de locuri murdare, împreună cu alţi copii de prin vecini. Richard a început să se ţină destul de bine pe picioare şi nu-i place cînd sora lui mai mare îl cicăleşte. De fapt cui îi place? Mă duc să-i văd odată pe săptămînă, cînd merg să-mi ridic şi corespondenţa; aşa am găsit şi ultima ta scrisoare care mi-a făcut de altfel multă plăcere. Dna Bentley m-a rugat să scriu eu răspunsul, lucru ce m-a bucurat; zicea că ultima dată a scris ea. De fapt, nu cred, deşi recunosc că unul din lucrurile la care era destul de nepricepută era tocmai să scrie scrisori; şi asta în ciuda faptului că ideea de a ne afilia la organizaţia *Hope Inc.* a fost ideea ei, şi deşi sînt convins că ţine la tine foarte mult: a fost de altfel deosebit de încîntată cînd a aflat că în curînd urmează să-ţi reiei cursurile la şcoală, cu « forţe noi şi bucurie » . . . Sufăr de o răceală în coşul pieptului şi fumul de ţigară — fumez foarte mult — mă face să mă simt cam prost, mai ales după ce stau liniştit un timp.

Scanned with OKEN Scanner

Îmi fac griji gîndindu-mă că ai să te-ntrebi « Vasăzică, Dl şi Dna Bentley, care-mi trimiteau scrisori foarte frumoase din America, şi fotografii cu copiii dumnealor, şi un pullover şi un briceag de Crăciun, dînşii spuneau minciuni? De ce nu mai stau împreună? » N-aş vrea să te întristez, Alexandros. Poate că şi la tine în sat sînt soţi şi soţii care nu se înţeleg. Unii nu se înţeleg dar continuă, poate, să locuiască împreună; dar aici, în America, unde ne bucurăm de reţele de canalizare, de automobile rapide, de autostrade moderne, am cam uitat să ne descurcăm cu lucrurile care nu ne convin, — deşi felul meu de trai acuma nu prea îmi convine, sincer vorbind. Mă gîndesc că poate la şcoală, dacă ai să te ţii de carte mai departe, preoţii sau călugăriţele te vor pune să citeşti dintr-un foarte mare poem grecesc, intitulat *Iliada*, în care scriitorul Homer povesteşte despre Elena, o femeie care şi-a părăsit soţul mergînd după Paris, la Troieni. Cam aşa ceva s-a întîmplat şi cu familia Bentley, — numai că eu, soţul, sînt cel ce am plecat la Troieni, lăsîndu-mi soţia acasă. Nu ştiu dacă *Iliada* face parte la voi din programa analitică, şi aş fi curios să ştiu dacă da. Poporul tău ar trebui să fie foarte mîndru că a dat naştere la asemenea capodopere care bucură o lume întreagă. În Statele Unite scriitorii scriu opere de care lumea nu se bucură prea mult, căci sînt deprimante la citit.

Să ştii însă că nu te-am mînţit: Dna Bentley, şi Amanda, şi Richard, şi cu mine am fost totuşi foarte fericiţi împreună, şi, pînă la un punct, sîntem fericiţi şi mai departe. Te rog să continui să ne trimeţi scrisori frumoase, ele vor fi expediate la Greenwich şi cu toţii ne vom bucura citindu-le. Vom continua să-ţi trimitem banii pentru care spui că ne eşti recunoscător, deşi ceea ce-ţi trimitem nu e nici a patra parte din sumele pe care le cheltuiam pe băutură. Nu vreau să spun că Dna Bentley şi cu mine am fi avut obiceiul să bem exagerat de mult. Dar erau şi o mulţime de prieteni care ne ajutau în treaba asta, unii din ei foarte plicticoşi . . .

Îmi pare foarte bine că locuieşti nu departe de malul mării şi că poţi înota ca să te relaxezi după muncile istovitoare ale cîmpului. Eu m-am născut în inima continentului american, la două mii de kilometri de orice ocean, şi n-am îndrăgit marea decît cînd am ajuns om în toată firea şi m-am însurat. Deci, în acest sens, am putea spune că eşti mai norocos ca mine. Fără doar şi poate, faptul de a te afla lîngă mare este o mare binecuvîntare, şi-mi amintesc cum deseori mă gîndeam ce bine era pentru copiii mei că aveau plaja, e drept nu prea mare, de la Greenwich la doi paşi de casă, că aveau zarea calmă a oceanului mereu la înălţimea umerilor, atunci cînd îi priveai.

Acum închei, am o întîlnire cu o tînără femeie cu care am să iau masa în oraş, diseară. Tînăra, lucrul te-ar putea interesa, se trage din părinţi greci; deşi e născută în America, păstrează mult — în trăsături — din frumuseţea rasei voastre. Dar m-am întins deja prea mult, şi am să dau prea mult de furcă traducătorului scrisorii. Te rog să transmiţi cele mai bune urări bunicuţei tale, care a avut atîta grijă de tine după ce a murit mama; de asemeni surorii tale, a cărei sănătate şi fericire ne preocupă foarte mult.

Cu sinceritate,
Kenneth Bentley

P.S. Recitind scrisoarea, mi-am dat seama că, la început, am fost nedrept faţă de excelenta organizaţie care a făcut posibil să ne cunoaştem şi să ne împrietenim, care face să ne parvină frumoasele tale scrisori, pe care le primim întotdeauna cu multă bucurie, pe care le citim şi le recitim. Dacă n-am scris atît de des pe cît ar fi trebuit, e vina noastră şi te rugăm să ne ierţi.

În româneşte de A. B.

Scanned with OKEN Scanner

AMBROSE BIERCE

«Dicționarul diavolului»

ABDICARE, s. Un act decent și obișnuit prin care un suveran dovedește că-și dă seama de înalta temperatură a tronului.

ABSURDITATE, s. O relatare sau credință evident incompatibilă cu opinia noastră.

ADAGIU, s. Înțelepciune solidă pentru dinți slabi.

ADEPT, s. Un partizan care n-a obținut încă tot ce speră să obțină.

A ADORA, v. tr. A venera sperînd ceva.

A ACUZA, v.tr. A afirma vinovăția sau nevrednicia altuia; servește de cele mai multe ori drept justificare că i-am pricinuit un rău.

ALIANȚĂ, s. În politica internațională, unirea a doi hoți avînd fiecare mîinile atît de adînc băgate în buzunarul celuilalt, încît nu poate jefui singur pe un al treilea.

AMBIȚIE, s. O dorință irezistibilă de a fi ponegrit de dușmani cîtă vreme ești în viață, și ridiculizat de prieteni cînd nu mai ești.

APTITUDINE, s. Înzestrarea firească de a realiza o mică parte din ambițiile minore care deosebesc pe oamenii capabili de cei decedați. În ultimă analiză, se descoperă că de obicei aptitudinea constă într-un înalt grad de solemnitate. Poate că, totuși, această însușire impresionantă este pe drept prețuită; nu e o treabă ușoară să fii solemn.

ANORMAL, adj. Neconformîndu-se etalonului tip. În domeniul gîndirii și purtării, a fi independent este a fi anormal, a fi anormal este a fi detestat. De aceea lexicograful recomandă o mai strictă asemănare cu Omul Mediu decît cu sine însuși. Acela care va izbuti într-aceasta se va bucura de pace, de perspectiva morții și de nădejdea iadului.

BACCHUS, s. O zeitate convenabil născocită de către antici ca scuză pentru a se putea îmbăta.

BAROMETRU, s. Un instrument ingenios care indică vremea ce-o putem vedea pe fereastră.

BĂTĂLIE, s. O metodă de a desface cu dinții un nod politic care n-a reușit să fie desfăcut prin limbă.

BELLADONNA, s. În italiană, o frumoasă doamnă; în engleză, o otravă ucigătoare. Un exemplu izbitor de identitatea esențială a celor două limbi.

BIGAMIE, s. O eroare de gust pentru care înțelepciunea viitorului va osîndi la o pedeapsă numită trigamie.

---

* Fragment

Scanned with OKEN Scanner

BIGOT, s. Cineva care este, cu obstinație și zel, atașat de o opinie pe care n-o împărtășim.

CANIBAL, s. Un gastronom din școala veche, păstrînd gusturile simple și aderînd la dieta naturală a perioadei ante-porcine.

CARTEZIAN, adj. Cu referire la Descartes, un filozof celebru, autor al faimosului dicton Cogito ergo sum *— prin care îi plăcea a presupune că a demonstrat realitatea existenței omului. Dictonul ar putea totuși să fie ameliorat astfel:* Cogito, cogito, ergo cogito sum *— « Gîndesc că gîndesc, încît gîndesc că sînt »; o apropiere de certitudine pe care, totuși, nici un alt filozof n-a reușit încă s-o întreacă.*

CENTAUR, s. Cineva din rasa persoanelor care a trăit mai înainte ca diviziunea muncii să fie dusă la un atît de înalt nivel de diferențiere, și care se conducea după maxima economică primitivă: « Fiecare cu calul lui ». Cel mai bun din această speță a fost Chiron, care la înțelepciunea și virtuțile calului a adăugat iuțeala omului.

CIRC, s. Un loc unde caii, căluții și elefanții sînt aduși să vadă bărbați, femei și copii făcînd pe nebunii.

COMERȚ, s. Un fel de tranzacție în care A jefuiește pe B de bunurile lui C, și, drept compensație, B șterpelește din buzunarul lui D bani care îi aparțin lui E.

DÉJEUNER, s. Gustarea de dimineață a unui american care a fost la Paris. Se pronunță în diferite feluri.

DELIBERARE, s. Acțiunea de examinare a pîinii tale, spre a decide pe care parte este unsă cu unt.

DICȚIONAR, s. Un procedeu literar nociv, constrîngînd libertatea unei limbi și făcînd-o rigidă, lipsită de suplețe. Acest dicționar însă este o lucrare cît se poate de utilă.

DISCUȚIE, s. O metodă de a întări pe alții în erorile lor.

EDUCAȚIE, s. Ceea ce descoperă înțeleptului și acoperă prostului lipsa lor de înțelegere.

EGOCENTRIC, s. O persoană de prost gust, care se interesează mai mult de sine decît de mine.

ENTUZIASM, s. O tulburare a tinereții, vindecabilă prin doze mici de căință în combinație cu aplicări externe de experiență.

ESOTERIC, adj. Foarte deosebit de obscur și desăvîrșit de ocult. Filozofiile antice sînt de două feluri, — exoterice, *acelea pe care filozofii înșiși le puteau parțial înțelege, și* esoterice, *acelea pe care nimeni nu le putea înțelege. Acestea din urmă sînt cele care au înrîurit cel mai profund gîndirea modernă și au găsit cea mai extinsă acceptare în epoca noastră.*

EXCENTRICITATE, s. O metodă de distincție atît de ieftină încît nerozii o folosesc spre a-și accentua incapacitatea.

FESTIVITATE, s. O sărbătorire caracterizată prin îmbuibare și prin îmbătare, adesea în cinstea cîte unui sfînt care s-a distins prin abstinență.

FIDELITATE, s. O virtute proprie a acelor care sînt pe cale a fi trădați.

HOMEOPAT, s. Humoristul profesiei medicale.

HOMICID, s. Uciderea unei făpturi umane de către alta. Există patru feluri de homicid: premeditat cu rea credință, scuzabil, justificabil și lăudabil, — însă pentru persoana ucisă nu prezintă mare deosebire dacă a pierit printr-un fel sau altul; clasificarea este în avantajul avocaților.

Scanned with OKEN Scanner

IGNORANT, s. O persoană care nu cunoaşte anumite lucruri ce-ţi sînt cunoscute ţie, şi care cunoaşte altfel de lucruri despre care tu nu ştii nimic.

ILUSTRU, adj. Potrivit situat pentru a fi ajuns de săgeţile răutăţii, invidiei şi calomniei.

IMAGINAŢIE, s. Un depozit de fapte ai cărui proprietari întovărăşiţi sînt poetul şi mincinosul.

IMIGRANT, s. O persoană neavertizată care crede că o ţară este mai bună ca alta.

IMORAL, adj. Ne-oportun. Tot ce, în decurs de o mai lungă perioadă şi considerîndu-se numărul cel mai mare de exemple, este găsit de oameni ca fiind ne-oportun în general. Ajunge să fie privit drept ne-just, rău, imoral. Dacă noţiunile de bine şi rău ale omului au altă bază decît pe aceasta, a oportunităţii; dacă s-au născut sau s-ar fi putut naşte pe orice altă cale; dacă acţiunile au în ele însile un caracter moral deosebit de consecinţele lor, şi nedepinzînd în niciun fel de ele, — atunci toată filozofia este o minciună şi raţiunea o tulburare a minţii.

IMPARŢIAL, adj. Incapabil de a percepe vreo promisiune de avantaj personal din adoptarea vreuneia dintre părţile în controversă, — sau: adoptînd oricare din cele două opinii care se ciocnesc.

În româneşte de FRIDA PAPADACHE

AMBROSE BIERCE

S-a bucurat la sfîrşitul secolului trecut de prestigiul unui dictator literar în cercurile scriitoriceşti şi gazetăreşti de pe coasta de vest a Americii.

Cu toată prea puţin controlata sa mare facilitate de creaţie (ne-excluznd exagerarea efectelor, slăbiciunea pentru melodramatic, lipsa trăsăturilor umorului autentic), verva şi originalitatea scrisului său — cu abila mînuire a elementului « surpriză », a deschiderii şi mai ales încheierii povestirilor sale fantastice sau de umor macabru, concizia expresivă a aforismelor sale pătrunse de un afişat cinism, — precum şi unele trăsături izbitoare apreciate mai tîrziu (fascinaţia pentru supra-natural, cercetarea stărilor de conştiinţă anormale) au făcut ca tehnica straniilor fabule ale « amarului Bierce » să exercite o influieoţă marcată asupra unor urmaşi literari americani (ca

Scanned with OKEN Scanner

H.L. Mencken, Ring Lardner, George Sterling ş.a.). Desigur însă că, în mare parte, amărăciunea şi elocienţa cu care şi-a dispreţuit şi dojenit semenii au contribuit a-l face celebru (după dispariţia sa) şi în afara graniţelor regionale americane.

Spre deosebire de tendinţa dominantă a literaturii americane — care, de la Benjamin Franklin la Sinclair Lewis, a crezut în omul american şi, chiar satirică sau amară, nu a fost negativă — Ambrose Bierce este socotit astăzi în patria sa un remarcabil profet al totalei lipse de nădejde în omenia omenirii, capabil a se adresa cu o vehemenţă impresionantă unui ev ce a ajuns să nu mai creadă decît în forţă.

Născut la 1842(într-o colibă de bușteni din Ohio — al nouălea fiu al unui fermier sărac, — Bierce urmează în adolescenţă o academie militară şi în timpul războiului american de secesiune se înscrie voluntar în armatele unioniştilor nordici — dovedind însă în scrierile sale simpatie pentru vitejia Confederaţilor sudişti şi, în general, pentru tipul de civilizaţie aristocratică al plantatorului din Sud.

După o primă funcţie civilă nepotrivită la San-Francisco (gardian de noapte într-un inst tut bancar !) întră în viaţa politică locală şi, cu o imparţialitate caracteristică, face uz de talentele sale de pamfletar şi caricaturist împotriva ambelor fracţiuni adverse. Desfăşoară cu timpul o activitate extrem de intensă în jurnalistică (în care se include şi o perioadă petrecută în Anglia (1872—76) în calitate de colaborator al revistei de humor Fun şi al lui Comic Almanach. Reîntors la San-Francisco devine, graţie spiritului şi sarcasmului său original, un fel de Samuel Johnson al coastei de vest.

Viaţa sa personală e marcată de mari tragedii; soţia îl părăseşte după 30 de ani de convieţuire spinoasă; un fiu mai mare fusese împuşcat într-o tavernă, în timpul unei încăierări vulgare pentru o fată; un fiu mai mic moare din alcoolism.

La 71 de ani Ambrose Bierce, devenit tot mai amar şi cinic în scrisul său, cu facultatea de creaţie epuizată, redus la ipostaza de măscărici amar, întoarce spatele civilizaţiei americane, de care-şi rîsese timp de patruzeci de ani.

Bolnav şi obosit, în 1913 Bierce se cufundă în Mexicul sfîşiat de lupte revoluţionare. Acolo şi-a găsit desigur « euthanasia » rîvnită.

Au circulat tot felul de zvonuri şi legende despre sfîrşitul său, dar nu s-a ştiut niciodată nimic precis, Se presupune că a fost ucis în 1914, în timpul luptelor dintre căpetenia revoluţionară Villa şi guvernul episodic Carranza.

Din cuprinzătoarea operă a lui Bierce — pe care o va salva de la uitare remarcabilul său stil — am ales, pentru un prim contact cu cititorul român o culegere de definiţii din Dicţionarul Diavolului,ilustrînd latura de afişat cinism în care s-a complăcut scriitorul, dar şi verva sa.

FRIDA PAPADACHE

Scanned with OKEN Scanner

DINO BUZZATI

DEŞERTUL TĂTARILOR

roman

Scanned with OKEN Scanner

CORNEL MIHAI IONESCU

ALS-OB

fascinație și dezamăgire

Mai mult decît în oricare altă proză a lui Dino Buzzati, romanul *Deșertul tătarilor* (1940) vădește în chip limpede tîlcul inițiatic al scriiturii sale. Un prim indiciu al acestui fapt este « ecartul » intenționat pe care scriitorul îl insinuează între morfologia și funcționalitatea imaginii poetice: « mimetică », deci realistă sub specie strict formală, ea se *i-realizează* din punct de vedere funcțional. « Phantasia » reglementează distorsiunile și neadecvarea « literei » și « spiritului », îngăduindu-ne să definim, în acest sens, fantasticul ca o funcționalitate ludică exercitată asupra formelor obiective ale realului.

Cu alte cuvinte, imaginea poetică este rezultatul dar și victima unui subtil efect de anamorfoză care, în mod paradoxal, declanșează în ea secrete crize ale individuației prin chiar actul prin care o instituie. Acest efect, aproape inaparent la nivelul capilar al imaginii, își concentrează eficiența pe măsură ce ne apropiem de orizontul de maximă cuprindere al operei, acela care îi conferă configurația unei parabole metafizice. Aici jocul infinitezimal variat al semnificațiilor devine o oscilație, mecanică, și brutală, între accepții extreme.

Unii descoperă în operă metafora unui ethos « gotic », auster pînă la asceză și mineralizare, o intransigență medievală în spaima de lume și în nostalgia mîntuirii. Alții, blocînd anamorfoza în celălalt reflex al ei, intuiesc o delectare vinovată în « oroare » și mister, în gustul pentru o arhitectură și un peisaj ce-l situează pe Buzzati în « goticul » estetizant pe care rococoul crepuscular l-a trăit ca mîntuire a inextricabilelor lui aporii.

Aceste două reprezentări sînt în egală măsură legitime și necesare, întrucît reprezintă două moduri posibile de lectură, a unei parabole dar deopotrivă de insuficiente întrucît fiecare încearcă, din unghiul său propriu, să propună o « reducție » a ambiguității acestei parabole. În realitate *făptura de limbaj* a operei dobîndește maxima consistență în punctul de convergență al acestor două optici, acolo unde anamorfoza își desfășoară pe deplin fastul paradoxelor ei. În acest punct eticul și esteticul instituie, prin conflictul lor, scriitura dar o și pulverizează prin complicitatea pe care le-o îngăduie substratul comun: absența sacrului; peste ambele zări se rotunjește o transcendență fără conținut spre care se deschid deopotrivă, ca inter-medii și forme de acces, eticul trăit ca reflex al unei religii fără Dumnezeu și esteticul intuit ca fascinație hedonistă a unui mister lipsit de sacralitate (contrar, într-un fel, celui descris de Rudolf Otto). Ceea ce înseamnă că « ecartul » între morfologic și funcțional în parabola lui Dino Buzzati este plin de acest vid esențial care separă la infinit și unește în mod indestructibil « litera » și « spiritul » ei.

Scanned with OKEN Scanner

Un astfel de « ecart » devine principiu general al poeticii scriitorului. « Îmi place să povestesc, mărturisește el. Atunci cînd vreau să exprim o temă la care țin foarte mult, o transpun în suprareal. Straniul îi dă putere iar motivul dobîndește valoare de simbol. În aceasta constă forța basmelor ».

Printr-o asemenea schimbare de registru și de climat, Buzzati *i-realizează* formele instituind între ele și funcții o rețea subtilă de tensiuni și inadecvări, adică un tip de relații ludice.

Acest principiu de poetică explică pretinsul suprarealism[1] al viziunii sale care, ținînd seama de efectul de i-realizare provocat de tensiunea dintre forme și funcții este mult mai apropiat ca semnificații de « realismul magic» teoretizat de Massimo Bontempelli, însemnînd, spre deosebire de solaritatea mediteraneană a acestuia, un revers septentrional, « osianic » și « gotic » al lui.

Camus a pus în evidență în *L'espoir et l'absurde dans l'oeuvre de Kafka* nucleul de irealitate al acestui « realism » marcat de « secreta complicitate care unește tragicul cu logicul și cotidianul », precum și paradoxele intime care fac din imaginea aparent « mimetică » o proiecție « fantastică »: « ea ne arată cum nu se poate mai bine cît de legat este efectul absurd de excesul de logică », mai ales atunci cînd, vrînd să exprime absurdul,(. . .) se slujește de coerență. »

« Ecartul » dintre forme și funcții pe care se întemeiază poetica lui Buzzati reprezintă reversul și complementul acestei « complicități » a contrariilor: el separă două elemente ontologic solidare tot așa după cum ea apropie în forma paradoxului doi termeni antimonici.

Raportul secret între i-realizarea formelor obiective și înțelesul inițiatic al operei este pus în lumină de proiecția în oniric și fabulos a arhitecturii și peisajului în care se desfășoară aventura spirituală a lui Giovanni Drogo: « Unde mai văzuse el vreodată această lume? o trăise poate în vis sau o clădise citind vreun basm străvechi? »(III)

Această transpunere în suprareal obiectivează, de fapt, o optică infantilă, memoria unei retine copleșite de imaginea peisajului natal, o memorie încă nealterată de aristotelica intelectualitate a ochiului și care filtrează prin intermitențele ei subconștientul scriitorului. « Cele mai puternice impresii pe care le-am trăit în copilărie, mărturisește el, se leagă de locurile natale din valea Belluno, de munții sălbatici care o înconjoară și de Alpii Dolomiți aflați imediat în apropiere. Era o lume nordică în totalitate, la care se adăuga tezaurul amintirilor de tinerețe din Milano unde familia mea își petrecea întotdeauna iernile . . . În vremea aceea, acum 35—40 de ani, atmosfera acestui oraș semăna mai curînd cu cea din Europa Centrală decît cu cea a Italiei meridionale și clasice . . . De bună seamă, Africa, mai ales Africa Deșerturilor mi-a lăsat o puternică impresie, care se lega totuși direct, printr-o intimitate de analogii cu experiența munților . . . »

Această « intimitate de analogii » între peisajul alpin și pustiul african, care lezează sentimentul topic normal, este, tocmai prin aceasta, revelatorie pentru felul în care « ecartul » între formele și funcțiile realului îl i-realizează. Din punct de vedere morfologic, nu este posibilă nici o « analogie » între aceste două forme de peisaj; din punctul de vedere al funcționalității lor ludic, raportate la forme, ele sînt

---

1 Renato Bertacchini crede a descoperi în prozele lui Buzzati « un suprarealism cînd umil și cotidian, cînd cu intenții aproape apocaliptice ». Dino Buzzati, în *Letteratura italiana, I Contemporanei*, Milano, Marzorati, 1963, p. 1401. De fapt primul aspect se reduce la acea calitate, esențială pentru Albert Camus, a operei « absurde », care « exprimă tragedia prin cotidian și absurdul prin logică »; cel de al doilea este propriu în egală măsură și picturii lui dictate de același principiu de poetică și vădește afinitățile lui Buzzati cu « pictura metafizică » saturată de « realism magic » al cărui ultim reprezentant este, după moartea lui Giorgio Morandi.

Scanned with OKEN Scanner

analoge. « Intimitatea » lor este o omologie. Ele sînt spații pure care prin sterilitatea lor minerală exclud umanul; sînt « închise » în absoluta lor deschidere rămasă în afara « culturii » și « istoriei ». Ca forme originare de spațiu, ele conservă maxima sacralitate a lumii. Acesta este principalul temei al omologiei lor. În acest sens, peisajul ce înglobează aventura spirituală a lui Giovanni Drogo reprezintă o formă *inițiatică* a spațiului, traversat de acel periplu la capătul căruia ar trebui să se producă hierofania.

Este un spațiu cu semnificații orfice, vid de eveniment și istorie: « Drogo privea lumea septentrionului, cîmpia nelocuită prin care, după cum se spunea, nu trecuseră niciodată oameni. Niciodată nu sosiseră dușmani din partea aceea, niciodată nu se dăduseră acolo lupte, niciodată nu se întîmplase nimic (III).

Este, față de spațiul mediteranean, al culturii și istoriei, vidul nordic care anulează istoria și tragicul, similar în consecințe cu acel « vid progresiv al Orientului » de care amintește Roland Barthes în eseul despre Racine.[1]

Acest neant septentrional exercita asupra militarilor din fortăreața Bastiani o fascinație malignă resimțită ca « un fel de boală » (VII) în care intră o abulie desăvîrșită și o « neliniște subtilă ». Forța acestei magii letale stă în absența totală care umple vidul osianic și în logica implacabilă a nonsensului. Iar absența însăși a acestui mister fascinant și cumplit este nu o semnificație maxim concentrată, ci un gol existențial și semantic, un vid potențiat (« cîmpia dezolată, lipsită de sens și misterioasă », XII).

« Abisurile geometrice » care îl alcătuiesc și par a fi proiecția unui Logos dement, vădesc semnificația sa paradoxală de *haosmos*, în sensul în care James Joyce definea, prin aceasta, structura universului fizic.

Vidul este reglementat de o rigoare extremă și aparține ordinii implacabile a unui *mathesis* universal. El dobîndește semnificația unui labirint cosmic.

« Regatul din nord, deșertul de piatră pe care nu-l străbătuse nimeni niciodată » (II) este, în geometria lui dementă, un spațiu al *nostalgiei*, neantul plin de toate posibilele neactualizate. O nouă analogie apropie în sfera ei de înțeles acest pustiu și reflexul lui terestru, Fortăreața, reducție umană a labirintului cosmic, situată în centrul lui ca o adevărată *imago mundis*. Ea este spațiul *aspirației*, al posibilului permanentizat ca atare. Drogo « fixa, vrăjit, zidurile enigmatice ale Fortăreței . . .; le fixa fascinat și se întreba ce anume ar putea dori în acea cetățuie solitară, aproape inaccesibilă, atît de izolată de lume. Ce taine ascundea oare? (II) » Unica « strălucire » a acestei enigme este cea a « legilor ei geometrice », ceea ce asociază forța ei hipnotică, acelei geometrii abisale ce definește natura Deșertului Tătarilor. Magia fortăreței stă în «absurda ei rigoare» (V), reflex paradiziac pe tărîmul așteptării, insinuare a vidului într-un spațiu în care istoria rămîne un eveniment al memoriei.

Crespusculul somptuos consfințește secreta afinitate a Deșertului și Fortăreței, marcînd-o de propria lui paradoxie: « soarele incandescent al apusului ieșit parcă dintr-o vrajă » (II) anunță « ceasul speranței » dar și presentimentul cotidian al unui apocalips fascinant.

« Neliniștea » care torturează subtil sufletele militarilor din fortul Bastiani, absorbiți de mirajul pustiului, indică o criză secretă de narcisism. Ei regăsesc în vidul obiectiv reflexul unui gol lăuntric, aceeași absență a evenimentului, aceeași epuizare a istoriei într-o formă virtuală. Mai mult chiar, deșertul este proiecția acestui vid interior iar fascinația lui este rezultatul unei autoscopii: « . . . O forță necunoscută acționa împotriva reîntoarcerilor lui în oraș, izvora poate chiar din

1 Roland Barthes — *Sur Racine*, Éditions du Seuil, Paris, 1963, p. 94

Scanned with OKEN Scanner

sufletul său fără ca el să-şi dea seama » (IV). Iar « presentimentul » care hipnotizează sufletele este intuiţia obscură a acestui vid care îşi aşteaptă « evenimentul » menit să-i dea esenţialitate, adică să-l consacre ca vid: «. . Deasupra tuturor apăsa un gînd stăruitor, pe care nu izbutea să-l desluşească, asemenea unei presimţiri vagi de lucruri fatale, ca şi cum ar începe o călătorie fără întoarcere » (II)

Intuiţia neantului lăuntric ca « drum fără întoarcere » într-un spaţiu care, parabolic, reprezintă o proiecţie a subconştientului, confirmă înţelesul orfic şi iniţiatic al unui astfel de narcisism.

Această semnificaţie a peisajului explică motivul pentru care romanul lui Buzzati nu este, cu adevărat, alegoria unui « drum ». Drumul în spaţiul concret nu se încheie printr-o epifanie a adevărului ultim; el duce la Fortăreaţă, indică un spaţiu claustral în care psihologia secretă în chip monstruos un delir ipotetic (un *Als-Ob* fascinant şi tiranic), adică înlesneşte o epifanie a dubiului. Adevăratul drum începe abia în momentul acesta; el va traversa însă un spaţiu pur psihic, va fi un *itinerarium mentis in Deum*, um drum static în spaţiul atopic al unei conştiinţe dilematice care revine neîncetat asupra propriilor ei aporii.

Deşertul Tătarilor este un « roman de quête », numai în sensul în care « aşteptarea » exprimă o formă sublimată a « căutării » şi în măsura în care Cavalerul nu caută Graalul ci, fiind el însuşi Graal, aşteaptă ca un « vas al elecţiunii » să se umple cu substanţa care îl va consacra.

Vidul concret şi cel psihic vădesc acelaşi paradox ontologic: situate în afara istoriei şi a evenimentului, ele aşteaptă « evenimentul » menit nu să le umple absenţa cu substanţă şi semnificaţie umană ci să le consacre ca atare. « În fond, gîndeşte Drogo, ar fi fost de ajuns, o simplă luptă, o singură luptă, dar adevărată » (XII). Un astfel de eveniment, esenţial şi unic, nu instituie istorie profană. El creează o paradigmă a Faptei, adică un model mitic de comportament. El poate institui o istorie sacră, adică poate marca teofania. « Lupta » pe care o aşteaptă militarii fortului Bastiani este lupta cu « îngerii cumpliţi » ai harului. « Din deşertul din nord trebuia să le vină destinul, aventura, ceasul miraculos care măcar odată în viaţă bate pentru fiecare. Pentru această eventualitate vagă, care părea să devină, tot mai nesigură, odată cu trecerea timpului, oameni în toată firea îşi mistuiau acolo sus cea mai bună parte a vieţii lor »(VII).

În economia unui *haosmos* relativizat, cu entropie maximă, graţia nu mai este necesară ci doar « eventuală »; înscrierea ei în istoria profană va fi un eveniment pur aleator, ba mai mult, întrucît raţiunile revărsării ei devin impenetrabile omului, incidenţa ei în lume apare nemotivată, adică absurdă.

« Harul absurd », în afirmarea căruia nu este prea greu să intuim o limită posibilă a teologiei augustiniene şi janseniste, exprimă corolarul necesar al unei transcendenţe goale (« Cîmpia, aşa cum fusese din totdeauna, singură şi goală,» XII).

Pustiit de atîta aşteptare proiectată asupra lui, « cerul rămînea (de fiecare dată) gol, şi în zadar ochiul mai căuta încă ceva în marginea cea mai îndepărtată a orizontului » (XVI).

Nu mai poate fi vorba nici chiar de teofania paradoxală de care aminteşte Pascal (« Ce qui y paraît ne marque ni une exclusion totale, ni une présence manifeste de la Divinité: mais la présence d'un Dieu qui se cache: tout porte ce caractère » *Pensées, XVIII*), ci numai de acea conştiinţă « păgînă » a « părăsirii » omului în pustiul propriei aşteptări (« L'abandon de Dieu paraît dans les Païens » *ibid*): « Neatinşi de ruina anilor, străinii nu se mişcau niciodată. De parcă ar fi fost nemuritori şi nu s-ar fi dat în lături să nu irosească în joacă atît amar de vreme » (XXVI).

Scanned with OKEN Scanner

În acest moment, cînd spațiul așteptării devine tărîmul « exilului » și aspirația își vădește sieși inutilitatea, ea trece din virtute, garanție a mîntuirii și trăire a evenimentului în formă virtuală, în opusul ei: sentiment al « părăsirii », act în sine, estet și vinovat, « divertisment » menit să întunece și să îndepărteze iminența evenimentului. Din așteptare a evenimentului ea devine « așteptare a așteptării », adică o formă de a uita absența lui sau de a-i amîna neactualizarea: « . . . Acolo sus, oarecum ca în exil, trebuie totuși să găsești un fel de ușurare, trebuie cu orice preț să speri în ceva » (XXI). Ceea ce Camus numea « speranța nesăbuită în deșertul grației divine », devine stare în sine, se autoreflectă infinit și secretă un scepticism subtil pentru care singurul înțeles al harului este infinita și zadarnica lui așteptare. « Meticuloasa căutare a eternului » (Camus) revelă, la sfîrșit, sufletului mistuit de un narcisism inutil, « un miracol mizerabil »[1].

Jocul « nemuritorilor » cu timpul profan, prelungirea la infinit a iminenței unui eveniment, așteptarea la nesfîrșit în spațiul claustral (care, ca și în *Marele zid și cărțile* de Borges, implică o anume complicitate compensatorie) precum și iluzia-divertisment, sînt, deopotrivă, indicii că sentimentul timpului comportă în romanul lui Buzzati nuanțe și modulări esențiale pentru limpezirea înțelesului parabolei pe care o propune.

În conștiința lui Giovanni Drogo își află incidența două reprezentări ale timpului cu ecouri adînci în intuițiile lui existențiale. « Existența lui Drogo se oprise. Aceeași zi, cu aceleași întîmplări, se repetase de sute de ori fără să înainteze nici măcar cu un pas. Fluviul Timpului trecea pe deasupra Fortăreței, coșcovea zidurile, tîra la vale pulbere și frînturi de piatră, tocea treptele și lanțurile, dar trecea zadarnic peste Drogo; nu izbutise încă să-l înhațe în goana lui» (XI).

Timpul obiectiv este linear și reversibil, el măsoară progresia ființei spre moarte și oferă la capătul lui revelarea morții ca oprire ultimă și insolubilă, ca enigmă lipsită, acum, de fascinație: « Giovanni Drogo doarme acum în încăperea redutei a treia. Visează și surîde, în somn . .. Vai lui dacă s-ar putea vedea pe el însuși, așa cum va fi într-o zi, acolo unde drumul se termină, nemișcat la marginea mării de plumb, sub cerul cenușiu și uniform și în jurul lui nimic, nici o casă, nici un om, nici un arbore, nici măcar un fir de iarbă, un pustiu rămas același, din timpuri fără memorie ».

Așteptarea harului transformă acest timp obiectiv într-o *durată* interioară modelată de cadențele veșnicei reîntoarceri și sublimează spaima de iminența *sfîrșitului* într-o anxietate mai subtilă pe care o suscită *începutul* veșnic reiterat care nu poate institui istorie (la fel după cum pustiul labirintic este expresia unei naturi care nu poate deveni cultură).

Lipsa de progresie în timpul veșnicei reîntoarceri dobîndește aparențele unei suspensii a trecerii, a unei atemporalități în care se înscrie iluzia — « divertisment » al conștiinței obnubilate de eclipsa sacrului și exorcism al timpului morții (X).

Acest vid temporal lipsit de eveniment este « timpul latenței », al harului eventual care ezită la infinit să se actualizeze. Cînd speranța-divertisment se va anula prin narcisism iar conștiința va trăi absurdul harului, durata ciclică va redeveni timp linear. Sufletul va recade în timpul morții; pînă atunci însă circularitatea va însemna pentru cei ziditi în « speranța absurdă» forma însăși în care des-

---

[1] La un moment dat (cap. X) parola care permite desfășurarea ritualului absurd din fortul Bastiani este «Miracolo»—«Miseria».

Scanned with OKEN Scanner

tinul li se vădește, « inocent și inuman » (Borges — *Căutările lui Averroes*) ca o « însinuare a eternității ». [1]

Dar ambele ordini temporale au în ciuda opoziției lor un substrat comun: Timpul linear este un înglobant al individului, timpul unei naturi care exclude umanul ca specie, adică al uneia care nu poate deveni cultură și istorie. « Durata » ciclică este o dimensiune subiectivă în care începutul etern repetat exclude continuitatea unui proces; dimensiune care, proiectată ca timp al Deșertului Tătarilor, al unei « transcendențe goale», nu admite, fiind un timp al mitului, decît evenimentul unic și irepetabil, paradigmă a unei istorii sacre.

Ambele forme sînt expresii ale necesității pure; una anulează contingentul în perspectiva absolutului morții; cealaltă îl exclude din principiu. Nici una nu deține « iremediabila contingență a istoriei ». [2]

Sufletele absorbite de himera pustiului oscilează între două stări de spirit care definesc prin excelență psihologia barocă; le comunică și trec una în cealaltă printr-o circularitate implacabilă: fascinația misterului și « dezamăgirea » nerevelării lui.

Giovanni Drogo se smulge din vraja rea a acestui cerc doar prin paradoxul renunțării sale. Miracolul absent timp de o viață se vădește în absența celui care îi trăiește cu adevărat contingența de două ori absurdă. Coboară, împăcat, printre « pietre care vorbesc un grai străin » (X), absorbit de un orizont ultim, de o enigmă inutilă, lipsită de mister.

Deasupra morții lui blînde se bolțește, ca un nimb tîrziu și fără noimă, o transcendență derizorie.

---

[1] J.L. Borges — *Trama*: « Repetițiile, variantele, simetriile plac destinului ». Cf. p. 12.

[2] Spaima pentru lipsa de progresie a timpului circular (revers mai subtil al spaimei pentru progresia fără noimă a timpului linear) se atenuează numai în timpul istoric, obiectiv, al speciei. Timpul uman, spune Roger Caillois, este « o mișcare continuă, orientată poate, dar în care nimic nu se întîmplă de două ori. Un singur cuvînt rezumă iremediabila lui contingență: *istoria*. Dar această istorie care se dezvoltă întotdeauna imprevizibilă și nouă, nu împiedică imaginația omului de a fi obsedată de neliniștea ciclurilor, de coșmarul Veșnicei Reîntoarceri, de amenințarea unei deveniri circulare în care totul reîncepe fără progres și țintă, și a cărei imagine sînt anotimpurile ca și generațiile animalelor » (*Meduse et Cie* NRF, Gallimard, Paris, 1960, p. 28.)

Scanned with OKEN Scanner

DINO BUZZATI

DEŞERTUL TĂTARILOR

roman

Numit ofiţer, Giovanni Drogo părăsi într-o dimineaţă de septembrie oraşul, pentru a pleca la Fortăreaţa Bastiani — prima sa garnizoană.

Nici nu se luminase încă bine de ziuă, cînd se trezi din somn şi-şi îmbrăcă pentru prima oară uniforma de locotenent.

De cum sfîrşi cu îmbrăcatul, la lumina unei lămpi cu gaz, Drogo se privi în oglindă, fără să încerce însă acel sentiment de satisfacţie la care se aşteptase. În casă domnea o tăcere adîncă, doar dintr-o odaie alăturată se auzeau nişte zgomote uşoare: mama lui tocmai se sculase, pentru a-şi putea lua rămas-bun de la el.

Era ziua mult-aşteptată, începutul adevăratei sale vieţi. Se gîndea la zilele mohorîte de la Academia Militară, îşi aminti de serile lungi şi triste de studiu, cînd afară, pe stradă, auzea trecînd oamenii liberi şi poate fericiţi; îşi aminti de trezirile din timpul iernii în dormitoarele îngheţate, unde veşnic plutea în aer coşmarul pedepselor. Îşi aminti de chinul cu care număra, una cîte una, zilele ce păreau că n-aveau să se mai sfîrşească nicicînd.

Acum era, în sfîrşit, ofiţer, şi toate acestea aparţineau trecutului; n-avea să se mai chinuiască învăţînd, nici să mai tremure auzind glasul sergentului. Toate zilele acelea, care pînă nu demult i se păruseră atît de odioase, trecuseră pentru totdeauna, alcătuind luni şi ani ce n-aveau să se mai întoarcă niciodată.

Da, acum era ofiţer, va avea bani, femeile frumoase se vor uita poate cu interes la el, deşi, în fond, îşi dădu seama Giovanni Drogo, cei mai frumoşi ani — prima tinereţe — se sfîrşiseră probabil. Continua să se privească în oglindă, dar nu vedea decît un zîmbet crispat întipărit pe propriu-i chip, pe care în zadar încerca să-l îndrăgească.

Ce straniu! De ce oare nu putea să zîmbească degajat, aşa cum s-ar fi cuvenit, în timp ce-şi lua rămas bun de la mama lui? De ce nu putea fi măcar atent la ultimele ei sfaturi, de ce nu reuşea decît să perceapă vag sunetul acelui glas atît de familiar şi de cald?

De ce se învîrtea prin odaie cu o nervozitate inexplicabilă, de ce nu izbutea să-şi găsească ceasul, cravaşa, chipiul, care se aflau totuşi la locul lor obişnuit? Doar nu pleca la război! Zeci de locotenenţi ca şi el, foştii lui colegi, părăseau în acelaşi timp casa părintească, rîzînd veseli, ca şi cum s-ar fi dus la o petrecere. De ce, în locul cuvintelor afectuoase şi liniştitoare pe care ar fi trebuit să i le spună mamei sale, nu-i veneau pe buze decît fraze banale, lipsite de noimă? Amărăciunea de a părăsi pentru prima dată casa bătrînească în care se născuse, cu speranţa unei vieţi fericite, temerile pe care le aduce cu sine orice schimbare, emoţia cu care-şi lua rămas-bun de la maică-sa, îl copleşeau într-adevăr, dar peste toate

Scanned with OKEN Scanner

acestea plutea greu un gînd stăruitor, pe care nu izbutea să-l desluşească, un fel de presimţire vagă a unor întîmplări fatale, ca şi cum ar fi fost pe punctul de a porni într-o călătorie fără întoarcere.

Prietenul, său Francesco Vescovi, îl întovărăşi o bucată de drum, călare. Tropotul cailor răsuna pe străzile pustii. Se revărsau zorile, oraşul era cufundat încă în somn, ici şi colo, la ultimele caturi, se deschidea cîte-un oblon, se iveau chipuri răvăşite, ochi apatici contemplau pentru cîteva clipe naşterea miraculoasă a zilei.

Cei doi prieteni nu-şi vorbeau. Drogo se tot întreba cam cum o fi arătînd oare Fortăreaţa Bastiani, dar nu izbutea să şi-o imagineze. Nici măcar nu ştia precis unde se află şi nici cît drum avea de străbătut pînă la ea. Unii îi spuseseră că avea de mers o zi călare, alţii mai puţin, dar nici unul din cei pe care-i întrebase nu fusese de fapt vreodată acolo.

Ajunşi la porţile oraşului. Vescovi începu să vorbească plin de însufleţire despre tot felul de nimicuri, ca şi cum Drogo ar fi plecat într-o călătorie oarecare. Apoi, la un moment dat, îl făcu atent:

— Vezi muntele de colo, din faţă? Da, ăla vineţiu. Zăreşti pe creastă un bastion? Este chiar o anexă a Fortăreţei, o redută avansată. Îmi amintesc că am trecut pe-acolo acum doi ani, cu unchiul meu, cînd ne duceam la vînătoare.

Oraşul rămăsese în urmă. Începeau să se vadă lanurile de porumb, fineţele, ruginiile păduri de toamnă. Cei doi, mergînd alături, înaintau pe drumul colbuit, scăldat în soare. Prieteni la cataramă, Giovanni şi Francesco se cunoşteau de multă vreme, avuseseră aceleaşi pasiuni, aceleaşi prietenii, aproape nu trecea nici o zi fără să se vadă; cu timpul însă Vescovi devenise un burghez în toată puterea cuvîntului, se îmbogăţise, în vreme ce Drogo, ajungînd ofiţer, avu prilejul să simtă acum cît de departe de el se afla celălalt. Nimic din ce-l legase de viaţa aceea lipsită de griji, mondenă, nu-i mai aparţinea; îl aşteptau lucruri grave şi necunoscute. Calul său şi cel al lui Francesco — i se părea — aveau de pe acum un umblet diferit, al său înainta cu un pas mai puţin uşor şi vioi, cu o oarecare nelinişte şi oboseală— parcă presimţind şi el că viaţa urma să se schimbe.

Ajunseseră pe coama unui colnic. Drogo se întoarse pentru a privi încă o dată oraşul contra luminii; spirale de fum matinal se înălţau deasupra acoperişurilor. Văzu în depărtare propria-i casă. Recunoscu ferestrele odăii sale. Probabil că geamurile erau acum deschise şi slujnicele făceau curăţenie.

Or fi strîngînd desigur patul, şi după ce-or să aşeze lucrurile în dulap, aveau să pună drugul la obloane. Vreme de luni şi luni de zile, nimeni n-avea să maipătrundă acolo, în afară de praful neobosit, iar în zilele însorite, palide dîre de lumină.

Iat-o ferecată acum în întuneric — mica lume a copilăriei sale. Mama sa avea să lase totul neschimbat încît el, întorcîndu-se, să se regăsească din nou şi acolo, în odaia lui, să se poată simţi iară un băieţandru, chiar şi după o atît de îndelungată absenţă; oh, desigur, biata de ea îşi făcea iluzia că va putea păstra neştirbită o fericire pierdută pentru totdeauna, că va putea opri goana timpului, că va fi de-ajuns, la întoarcerea fiului ei, să deschidă uşile şi ferestrele, pentru ca totul să fie întocmai ca odinioară.

Plin de afecţiune, prietenul său, Vescovi, îşi luă rămas de bun de la el, şi Drogo îşi continuă singur drumul, apropiindu-se de munţi. Cînd ajunse la buza trecătorii ce ducea la Fortăreaţă, soarele se afla la zenit.

În dreapta, pe creasta unui munte, se vedea reduta pe care i-o arătase Vescovi. Nu părea să mai fie mult pînă acolo. Nerăbdător să ajungă cît mai repede, Drogo

---

[1] Dino Buzzati: *Il deserto dei tartari* VII edizione 1964; (c) Arnaldo Mondadori Editore — Milano

Scanned with OKEN Scanner

nu se mai opri să mănînce şi-şi îndemnă calul deja obosit în sus, pe drumul care urca din ce în ce mai abrupt şi afundat între povîrnişuri repezi.

Drumeţii era tot mai rari. Giovanni îl întrebă pe un căruţaş cît mai avea de mers pînă la Fortăreaţă.

— Pînă la fortăreaţă? se miră omul. Care fortăreaţă?

— Fortăreaţa Bastiani, spuse Drogo.

— Nu e nici o fortăreaţă prin părţile astea, spuse căruţaşul. N-am auzit niciodată vorbindu-se de ea.

Desigur, era prost informat. Drogo îşi continuă drumul, dar pe măsură ce ziua se apropia de sfîrşit, se simţea năpădit de o uşoară nelinişte.

Scruta cu privirea crestele înalte ale trecătorii pentru a descoperi Fortăreaţa. Îşi închipuia că e un soi de castel foarte vechi, cu ziduri ameţitoare.

Dar cu cît trecea timpul, se convingea tot mai mult că Francesco îi dăduse o informaţie greşită: reduta pe care i-o arătase el trebuia să fi rămas de mult în urmă. Şi se lăsa seara.

Priviţi-i, pe Giovanni Drogo şi calul său, cît de mici sînt pe poteca munţilor din ce în ce mai înalţi şi mai sălbatici!

El continuă să urce pentru a putea ajunge la Fortăreaţă pe lumină, dar, din adînc, unde vuia un torent, umbrele urcau mai sprintene decît el. La un moment dat ele ajunseră la aceeaşi înălţime cu Drogo, pe versantul opus al trecătorii; cîteva clipe părură chiar că-şi încetinesc cursa, ca pentru a nu-l descuraja, apoi alunecară şerpuind în sus pe povîrnişuri şi stînci, iar călăreţul rămase tot mai jos, sub ele.

Întreaga strungă era acum acoperită de umbre vineţii, şi numai crestele golaşe, verzui, la înălţimi de necrezut, mai erau încă luminate de soare cînd, pe neaşteptate, Drogo văzu răsărindu-i în faţă, negru şi imens, profilat pe cerul de cristal al serii, un bastion militar ce părea foarte vechi şi pustiu.

Cînd îşi dădu seama că asta trebuia să fie Fortăreaţa, Giovanni îşi simţi inima bătîndu-i puternic, dar totul, de la ziduri la peisaj, avea un aer duşmănos şi sinistru.

Făcu un ocol în jurul ei, dar nu izbuti să găsească intrarea, şi cu toate că începuse să se întunece, nu era nici o fereastră luminată şi nici nu se zăreau felinarele de pe zidurile de apărare. Nu se vedea decît un liliac care se legăna pe fundalul unui nor alb.

În cele din urmă, Drogo se hotărî să strige.

— Hei! strigă el. Nu-i nimeni aici?

Din umbra adunată la picioarele zidului se ivi atunci un om, un soi de vagabond cerşetor, cu o barbă cărunţă şi neîngrijită, şi cu o mică desagă în mînă. În penumbră însă nu i se distingeau prea bine trăsăturile — doar albul ochilor îi strălucea puternic.

Drogo îl privi cu recunoştinţă:

— Pe cine căutaţi, domnule? îl întrebă omul.

— Caut Fortăreaţa. Asta e?

— Nu mai e Fortăreaţă, raspunse necunoscutul, cu un glas blînd. I-au ferecat toate porţile; de vreo zece ani nu mai e nimeni pe-aici.

— Şi-atunci unde-i Fortăreaţa? întrebă Drogo, supărat dintr-o dată pe omul acela.

— Care Fortăreaţă? Poate aceea? şi necunoscutul întinse un braţ, pentru a-i arăta ceva.

Într-un fel de fereastră deschisă în stîncile abrupte din faţa lui, pe care le şi înghiţise întunericul, îndărătul unei haotice scări de creste, la o depărtare incalculabilă, învăluită încă în lumina roşie a crepusculuí, ivită parcă dintr-o feerie, Giovanni

Drogo zări atunci o stîncă golaşă şi în vîrful ei o dungă regulată şi geometrică de un galben-închis cu totul neobişnuit: silueta Fortăreţei.

Oh, cît de departe era! Cine ştie cîte ceasuri mai avea de mers pînă acolo, iar calul său era de pe acum sfîrşit de oboseală. Drogo o privea fascinat şi se întreba ce putea fi oare atrăgător în cetăţuia aceea solitară, aproape inaccesibilă şi atît de depărtată de lume? Ce taine ascundea? Dar erau ultimele clipe ale amurgului. Cele din urmă raze de soare începuseră să se desprindă încet-încet de îndepărtata stîncă, iar sus, peste bastioanele gălbui, se năpusteau umbrele vineţii ale nopţii care se lăsa.

II

Întunericul îl învălui cînd se afla încă pe drum. Valea se îngustase iar Fortăreaţa dispăruse după munţii ameninţători. Nu se zărea nici o lumină, nu se auzeau nici măcar glasuri de păsări de noapte, ci doar din cînd în cînd cîte un susur de ape îndepărtate.

Încercă să strige, dar ecoul îi întoarse glasul cu un timbru ostil. Legă calul de un ciot de copac din marginea drumeagului, unde ar fi putut găsi ceva iarbă. Se aşeză jos, rezemîndu-se de un povîrniş, şi, în timp ce aştepta să-l cuprindă somnul, se gîndea la drumul care-i mai rămînea de străbătut, la cei pe care avea să-i găsească la Fortăreaţă, la viitoarea lui viaţă, fără să întrevadă însă nici un motiv de bucurie. Calul bătea la răstimpuri cu copita în pămînt, cu un zgomot supărător şi straniu.

În zori, reluîndu-şi drumul, descoperi că pe versantul opus al văii, la aceeaşi înălţime, exista un alt drumeag, şi puţin după aceea zări ceva care se mişca. Razele soarelui nu pătrunseseră încă pînă acolo, cotiturile drumului se aflau încă în umbră, aşa că nu se putea distinge prea bine. Totuşi, grăbind pasul, Drogo izbuti să ajungă la aceeaşi înălţime şi constată că era un om: un ofiţer călare.

În sfîrşit, un om ca şi el; o fiinţă, un prieten cu care ar fi putut să rîdă şi să glumească, să vorbească despre viitoarea lor existenţă comună, despre vînătoare, despre femei, despre petrecerile din oraş. Despre oraşul care acum i se părea izolat într-o lume foarte îndepărtată.

Şi cum defileul se îngusta tot mai mult şi cele două drumeaguri se apropiau, Giovanni Drogo putu să vadă că celălalt era un căpitan. La început n-avu curajul să strige, ar fi părut necugetat şi ireverenţios. Salută însă de mai multe ori, ducîndu-şi mîna dreaptă la chipiu, dar celălalt nu răspunse. Desigur, nu-l observase.

— Domnule căpitan! strigă în cele din urmă Drogo, nemaiputînd să-şi stăvilească nerăbdarea.

Şi îl salută din nou.

— Ce este? se auzi glasul de pe versantul opus.

Căpitanul, oprindu-se, îl salutase reglementar şi acum aştepta ca Drogo să-i explice motivul pentru care-l strigase; întrebarea lui nu suna însă aspru: se ghicea numai că ofiţerul era mirat.

— Ce este? răsună din nou glasul căpitanului, de data asta uşor iritat.

Scanned with OKEN Scanner

Giovanni se opri, își făcu mîinile pîlnie la gură și strigă cu toată puterea:

— Nimic ! Vroiam numai să vă salut !

Era o explicație stupidă, aproape jignitoare, pentru că putea chiar lăsa să se creadă că intenționase să facă o glumă. Și Drogo se căi pe loc. Uite în ce încurcătură ridicolă se băgase singur, și asta numai pentru că nu era în stare să suporte singurătatea.

— Cine este? strigă din nou căpitanul.

Era întrebarea de care se temea Drogo. Acel straniu colocviu, de pe un versant pe celălalt al defileului, începea să capete parcă tonul unui interogatoriu ierarhic. Neplăcut început, deoarece probabil, dacă nu chiar sigur, căpitanul făcea parte din efectivul ofițerilor de la Fortăreață. Oricum, trebuia să răspundă.

— Locotenent Drogo ! strigă Giovanni, prezentîndu-se.

Căpitanul nu-l cunoștea și, după toate probabilitățile, n-avea cum să audă limpede numele de la distanța aceea, dar păru că s-a liniștit, căci își continuă drumul, făcînd un semn, ca și cum ar fi vrut să spună că peste puțin aveau să se întîlnească. Și-ntr-adevăr, după vreo jumătate de oră, la o strungă a defileului se ivi un pod, unde cele două drumuri se contopeau într-unul singur.

La pod, cei doi se întîlniră. Tot călare, căpitanul se apropie de Drogo și-i întinse mîna. Era un bărbat la vreo patruzeci de ani, poate mai mult, cu o față uscată și distinsă. Uniforma sa avea o croială destul de simplă, dar era foarte îngrijită.

— Căpitan Ortiz, se prezentă el.

Și Drogo, în timp ce-i strîngea mîna, avu senzația că intra, în sfîrșit, în lumea Fortăreței. Era prima legătură căreia aveau să-i urmeze nenumărate altele și de tot felul, pentru a-l încătușa definitiv acolo.

Căpitanul porni din nou la drum fără a face vreun comentariu; Drogo îl urmă mergînd alături de el, dar ceva mai înapoi, din respect față de gradul superior, și aștepta ca celălalt să facă vreo observație în legătură cu acel penibil dialog pe care-l avuseseră doar cu puțin înainte. Însă căpitanul tăcea, poate pentru că nu avea chef de vorbă, sau poate pentru că era timid și nu știa cum să deschidă discuția. Drumul urca pieptiș și soarele era dogoritor, iar cei doi cai înaintau agale.

În cele din urmă, căpitanul Ortiz spuse:

— N-am înțeles exact numele dumitale, adineauri, de la asemenea depărtare . . . Droso, mi se pare.

— Drogo cu « g », Giovanni Drogo, răspunse locotenentul. De altfel, domnule căpitan, vă rog să mă scuzați că v-am strigat — adăugă el încurcat — dar de pe versantul celălalt n-am văzut bine gradul.

— Într-adevăr, nu se putea distinge, admise Ortiz, renunțînd să-l mai contrazică, și rîse.

Își continuară astfel drumul o vreme, puțin stînjeniți. Apoi Ortiz spuse:

— Și deci, încotro?

Scanned with OKEN Scanner

— La Fortăreaţa Bastiani. Nu acesta e drumul?

— Acesta, da, desigur.

Tăcură; era cald, de jur împrejur nu se vedeau decît munţi, munţi gigantici, sălbatici şi acoperiţi de o vegetaţie măruntă.

— Deci dumneata vii la Fortăreaţă, spuse Ortiz. Ai poate vreun mesaj?

— Nu, domnule căpitan, mă duc să-mi iau postul în primire, am fost numit acolo.

— Numit în serviciul activ?

— Cred că da, în serviciul activ. E prima mea garnizoană.

— Atunci, în cel activ, desigur . . . Bine, foarte bine . . . Dacă-i aşa, felicitările mele.

— Mulţmesc, domnule căpitan.

Tăcură şi mai înaintară încă puţin. Chinuit de o sete cumplită, Giovanni se uita la plosca de lemn ce atîrna de oblîncul şeii căpitanului; se auzea clipocitul apei din ea.

Ortiz întrebă:

— Pentru doi ani?

— Iertaţi-mă, domnule căpitan, dar n-am înţeles — cum pentru doi ani?

— Da, pentru doi ani am spus, adică ai fost trimis pentru stagiul obişnuit de doi ani, nu-i aşa?

— Doi ani? Nu ştiu, nu mi s-a spus pentru cîtă vreme,

— Ah, bineînţeles, numai doi ani, voi tinerii locotenenţi aflaţi la prima numire staţi toţi cîte doi ani şi pe urmă o luaţi din loc.

— De obicei acesta-i termenul pentru toţi, de doi ani?

— Doi ani, se înţelege, dar pentru vechime se socotesc patru, asta e ceea ce vă interesează, altfel nici unul n-ar mai cere să fie trimis aici. Mă rog, cînd e vorba să faci repede carieră, te împaci chiar şi cu Fortăreaţa, nu-i aşa?

Drogo nu ştia nimic despre toate acestea, dar nevrînd să pară un ageamiu, încercă să dea un răspuns foarte general:

— Desigur, că mulţi . . .

Ortiz nu insistă; se părea că subiectul nu-l interesează prea mult. Dar acum, că gheaţa fusese spartă, Giovanni îndrăzni să-l întrebe:

— Şi pentru toţi vechimea se socoteşte dublu, la Fortăreaţă?

— Pentru care toţi?

— Voiam să spun, şi pentru ceilalţi ofiţeri.

Ortiz rîse în silă:

— Ei, pentru toţi! Cum îţi închipui una ca asta? Numai pentru subalterni, se înţelege, altfel cine ar mai cere să fie numit aici?

— Dar eu n-am cerut, replică Drogo, nedumerit.

— N-ai cerut?

— Nu, domnule căpitan, abia acum două zile am aflat c-am fost dat la Fortăreaţă.

Scanned with OKEN Scanner

— Hm, ciudat, într-adevăr!

Tăcură din nou, fiecare părînd că se gîndește la altceva. Pînă cînd Ortiz vorbi iar:

— Numai dacă...

Giovanni tresări.

— Ordonați, domnule căpitan?

— Spuneam: numai dacă n-o fi cerut nimeni altul, și au făcut o numire din oficiu.

— Se prea poate, domnule căpitan.

— Da, așa trebuie să fie, desigur.

Drogo privea umbrele celor doi cai, net conturate în colbul drumului, capetele lor care schițau parcă un « da » la fiecare pas; nu se auzea decît tropăitul lor mărunt, bîzîitul vreunei muște mari — nimic altceva. Iar capătul drumului nici măcar nu se zărea. Din cînd în cînd, la cîte o cotitură a defileului, se vedea, în față, foarte sus, tăiat în coastele abrupte, drumul care se cățăra în zigzag. Ajunși acolo, Drogo privea din nou în înalt și-l zărea iarăși în față, urcînd tot mai sus. Drogo întrebă:

— Iertați-mă, domnule căpitan, dar...

— Spune, spune, te ascult.

— Mai avem mult de mers?

— Nu prea mult, cam două ore și jumătate, ba poate chiar trei, în ritmul ăsta. Pe la amiază s-ar putea să fim în sfîrșit acolo.

Tăcură iar un timp; caii erau lac de sudoare, cel al căpitanului, foarte obosit, abia își mai tîra copitele.

Ortiz îl întrebă:

— Vii de la Academia regală, nu?

— Da, domnule căpitan, de la Academie.

— Hm, ia spune-mi: colonelul Magnus mai e încă acolo?

— Colonelul Magnus? Nu cred, nu-l cunosc.

Acum defileul se îngusta, închizînd drumul razelor de soare; prăpăstii adînci se căscau la fiecare pas, sufla un vînt ca de gheață, pe culmi se zăreau țancuri abrupte, conice; aveai impresia că nici în două-trei zile nu s-ar putea ajunge sus, atît păreau de înalte.

Ortiz întrebă din nou:

— Spune-mi, locotenente, dar maiorul Bosco mai e acolo? Tot el predă balistica?

— Nu, domnule căpitan, parcă, nu, acum e Zimmermann, maiorul Zimmermann.

— Ah, da, Zimmermann, așa e, am auzit vorbindu-se de el. Adevărul e că au cam trecut ceva ani de pe vremea cînd am studiat și eu acolo... probabil că s-au schimbat cu toții.

Fiecare își urmărea propriile-i gînduri. Drumul era din nou scăldat în soare, munții se înșiruiau unul după altul, mai prăpăstioși acum și adesea cu pereți verticali, stîncoși.

— Am zărit-o ieri seară, din depărtare, rosti Drogo.
— Ce anume, Fortăreața?
— Da, Fortăreața. Făcu o pauză, apoi, pentru a se arăta amabil: Trebuie să fie impresionantă, nu-i așa? Mi s-a părut imensă.
— Imensă, Fortăreața? Nu, nici vorbă, e una dintre cele mai mici, o construcție foarte veche, numai de departe face o anumită impresie. Tăcu o clipă, apoi adăugă: Foarte veche, absolut demodată.
— Dar e una dintre cele mai importante, nu-i așa?
— Da de unde, e-o fortăreață de categoria a doua, răspunse Ortiz.
Dădea impresia că-i place să vorbească astfel despre ea, dar o făcea într-un mod cu totul special; ca unul care s-ar fi distrat relevînd defectele copilului său, încredințat că aceste defecte nu pot fi decît ridicole pe lîngă nenumăratele sale calități.
— E o porțiune de frontieră moartă, adăugă Ortiz. Așa că n-au mai schimbat nimic la ea, a rămas exact ca acum un secol.
— Cum adică frontieră moartă?
— Da, o frontieră care nu pune nici nu fel de probleme. În față, se întinde un deșert nesfîrșit.
— Un deșert?
— Da, un deșert în toată puterea cuvîntului, numai pietre și pămînt uscat; i se spune Deșertul Tătarilor.
Drogo întrebă:
— De ce al tătarilor? Au fost tătari pe acolo?
— Cîndva, cred. Dar mai curînd trebuie să fie o legendă. Nimeni n-a trecut vreodată frontiera în punctul acesta, nici măcar în războaiele trecute.
— Deci Fortăreața n-a slujit niciodată la nimic?
— La nimic, confirmă căpitanul.

Cum drumul urca tot mai sus, copacii aproape dispăruseră și nu se mai vedeau decît tufișurile rare, presărate ici-colo; în rest numai fînețe uscate, stînci, maluri de pămînt roșu.
— Iertați-mă, domnule căpitan, sînt sate prin apropiere?
— Eh, în apropiere nu. Este San Rocco, dar cam la treizeci de kilometri.
— Înseamnă că nu sînt prea multe prilejuri de distracție.
— Nu prea sînt, într-adevăr!
Aerul devenise mai rece, coastele munților se rotunjeau, lăsîndu-te să ghicești apropierea ultimelor creste.

— Și oamenii nu se plictisesc, domnule căpitan? întrebă Giovanni pe un ton confidențial, rîzînd, ca și cum ar fi vrut să spună că lui nu-i era teamă de asta.
— Te obișnuiești, răspunse Ortiz, și adăugă cu un reproș subînțeles: Eu sînt aici de aproape optsprezece ani. Ba mă înșel, chiar optsprezec împliniți.
— Optsprezece ani? exclamă Giovanni impresionat.
— Optsprezece, răspunse căpitanul.

Un stol de corbi zbură foarte aproape de cei doi ofițeri și se pierdu înspre abisul ca o pîlnie al văii.
— Corbi, spuse căpitanul.

Giovani nu răspunse; se gîndea la viața care-l aștepta; se simțea cu desăvîrșire străin de lumea aceea, de solitudinea aceea, de munții aceia. Întrebă:
— Dar dintre ofițerii proaspăt numiți, care vin să-și facă serviciul acolo sus, rămîne vreunul definitiv la Fortăreață?
— În ultima vreme foarte puțini — răspunse Ortiz îngîndurat, ca și cum i-ar fi părut rău că vorbise urît despre Fortăreață, și dîndu-și seama că celălalt s-ar

putea să-şi facă o impresie greşită — ba aproape niciunul. Acum toţi vor garnizoane strălucitoare.
Altădată era o onoare să fii ofiţer la Fortăreaţa Bastiani, acum pare mai curînd o pedeapsă.

Giovanni tăcea, dar celălalt insista:

— Dar, la urma urmei, e totuşi o garnizoană de frontieră. În general, dispune de elemente de prim ordin. Orice s-ar spune, un post de frontieră este totuşi un post de frontieră, efectiv.

Drogo tăcea, simţindu-şi sufletul împovărat pe neaşteptate de o nelinişte apăsătoare. Orizontul se lărgise, în depărtare se iveau siluete stranii de munţi pleşuvi. Stînci ascuţite se îngrămădeau una peste alta pînă la cer.

— Astăzi, pînă şi în armată s-au schimbat concepţiile, continuă Ortiz. Altădată Fortăreaţa Bastiani însemna o mare cinste. Acum se spune că e o fortăreaţă moartă, nimeni nu se gîndeşte că o graniţă este însă o graniţă, şi că nu se poate şti niciodată.

Ajunseră la un pîrîiaş care tăia drumul. Se opriră pentru a lăsa caii să se adape, iar ei, descălecînd, începură să se plimbe puţin pentru a se dezmorţi.

— Ştii ce este într-adevăr de mîna întîi? întrebă Ortiz şi rîse cu poftă.

— Ce anume, domnule căpitan?

— Bucătăria! Ai să vezi cum se mănîncă la Fortăreaţă. Aşa se şi explică de ce sînt atît de frecvente inspecţiile. Tot la cincisprezece zile vine cîte un general.

Drogo rîse din politeţe. Nu izbutea să înţeleagă dacă Ortiz era cretin, dacă îi ascundea ceva, sau dacă vorbea despre lucrurile acelea aşa, fără nici o noimă.

— Foarte bine, făcu Drogo. Mi-e o foame de lup.

— Ei, acum nu mai e mult. Uite, vezi coasta de colo, cu drum prunduit? Fortăreaţa e chiar în spatele ei.

După ce porniră din nou la drum, chiar în spatele coastei străbătute de-o fîşie prunduită, cei doi ofiţeri ajunseră pe neaşteptate la marginea unui podiş deschis care urca în pantă lină, iar în faţa lor, la numai cîteva sute de metri, se înălţa Fortăreaţa.

Părea într-adevăr mică, faţă de cum o văzuse cu o seară înainte. De la fortul principal, care semăna cu o cazarmă cu ferestre puţine, porneau două ziduri joase de apărare, cu creneluri, care-l uneau cu redutele laterale, două de fiecare parte. Zidurile acelea închideau destul de precar întregul defileu, lat de vreo cinci sute de metri, încadrat pe laturi de stînci înalte, abrupte.

În dreapta, chiar sub peretele muntelui, podişul se înfunda într-un fel de şa; pe acolo trecea vechiul drum al defileului, care se sfîrşea chiar la picioarele zidului.

Fortul era tăcut, scăldat în soarele puternic al amiezii, fără umbre. Zidurile care-l înconjurau (faţada nu se vedea, fiind îndreptată spre miazănoapte) erau gălbui şi golaşe. Dintr-un coş se înălţa un fum palid. De-a lungul întregului parapet al bastionului central, a zidurilor de apărare şi a redutelor, se vedeau zeci de sentinele, cu arma la umăr, patrulînd de colo-colo tacticos, fiecare pe cîte o mică porţiune. Asemeni mişcării pendulare, ele scandau scurgerea timpului, fără să rupă însă vraja acelei singurătăţi nemăsurate.

În dreapta şi în stînga, munţi cît vedeai cu ochii, în nişte lanţuri de prăpăstii şi creste aparent inaccesibile. Pînă şi munţii, la ceasul acela, aveau o culoare galbenă, aridă.

Instinctiv, Giovanni Drogo îşi opri calul. Rotindu-şi foarte încet privirile, cerceta zidurile mohorîte fără a izbuti să le pătrundă taina. Se gîndi la o închisoare, la un castel părăsit. O adiere de vînt făcu să fluture deasupra fortului un steag care înainte spînzurase moale, confundîndu-se cu suportul. Se auzi un ecou vag de trompetă. Sentinelele patrulau încet. În faţa intrării principale trei-patru oameni (din

Scanned with OKEN Scanner

depărtare nu se vedea bine dacă erau soldaţi) încărcau nişte saci într-o căruţă. Dar totul părea cufundat într-o toropeală stranie.

Şi căpitanul Ortiz se oprise să contemple bastionul.

— Iat-o, zise, deşi era absolut inutil.

Drogo îşi spuse: acum o să mă întrebe cum mi se pare, şi gîndul acesta îl enervă. Căpitanul însă rămase tăcut.

Fortăreaţa Bastiani nu era cîtuşi de puţin impunătoare, cu zidurile acelea scunde, nici frumoasă în vreun fel, nici pitorească prin turnurile şi bastioanele sale, în sfîrşit, nu exista absolut nimic care să îndulcească ariditatea aceea, care să amintească oricît de vag şi de părţile plăcute ale vieţii. Şi totuşi, ca şi cu o seară înainte, cînd o privise îndelung din adîncul defileului, Drogo se uită la ea ca hipnotizat, şi o emoţie inexplicabilă îi pătrunse în suflet.

Dar dincolo de Fortăreaţă, ce se afla oare? Dincolo de construcţia aceea rece, dincolo de creneluri, de cazemate, de pulberării, care împiedicau vederea, ce fel de lume se deschidea? Cum arăta acest Regat al Nordului, pietrosul deşert pe care nu-l străbătuse nimeni niciciînd? Pe hartă — îşi amintea Drogo vag — nu se vedea, dincolo de graniţă, decît o zonă foarte întinsă, cu extrem de puţine denumiri, dar din înaltul fortăreţei se putea oare zări măcar vreun sat, vreo pajişte, o casă, sau numai dezolarea unei întinderi pustii?

Dintr-o dată avu sentimentul că este foarte singur, şi îndrăzneala proprie soldatului, încrederea în sine de care se bucurase pînă în clipa acea—cît timp nu fusese vorba decît de experienţe obişnuite de garnizoană, cît avusese o casă confortabilă, prieteni veseli în jur, scurte aventuri noaptea prin parcuri — toate îl părăsiră brusc. Fortăreaţa îi părea una din acele lumi necunoscute căreia nu se gîndise niciodată serios că i-ar putea aparţine, nu pentru că i-ar fi părut respingătoare, ci pentru că era neverosimil de departe de viaţa sa obişnuită. O lume alcătuită numai din îndatoriri, fără nici o măreţie în afara celei a legilor ei geometrice.

Oh, să plece chiar acum de acolo. Nici măcar să nu păşească pragul Fortăreţei, să coboare din nou la şes, să se întoarcă în oraşul său, la vechile lui obiceiuri. Acesta fu primul gînd al lui Drogo, şi nu-i păsa că o asemenea slăbiciune nu e demnă de un soldat, la nevoie el era chiar gata s-o mărturisească, numai să fie lăsat să plece imediat. Dar o umbră densă se înalţă, albă, dinspre orizontul invizibil de la nord, deasupra zidurilor fortificaţiei şi, imperturbabile, sub razele perpendiculare ale soarelui aflat la zenit, sentinelele se mişcau ca nişte automate. Calul lui Drogo necheză. Apoi se lăsă din nou o tăcere imensă.

Într-un tîrziu, Giovanni îşi desprinse privirile de la Fortăreaţă şi se uită la căpitan, care se afla alături de el, nădăjduind că va auzi un cuvînt prietenesc. Dar şi Ortiz rămăsese neclintit şi fixa cu uimire zidurile galbene. Da, chiar şi el, care trăia acolo de optsprezece ani, le contempla aproape fascinat, ca şi cum ar fi revăzut ceva miraculos. Părea că nu se mai satură să le tot privească, şi un surîs vag, de bucurie şi tristeţe totodată, îi ilumina treptat chipul.

III

De îndată ce sosi, Drogo se prezentă la maiorul Matti, adjutantul comandantului. Ofiţerul de serviciu, un tînăr locotenent dezinvolt şi prietenos, pe nume Carlo Morel, îl însoţi prin întreaga Fortăreaţă. Din gangul de la intrare — de unde se întrezărea o imensă curte pustie — cei doi o apucară pe un coridor larg, nesfîrşit, căruia nu izbutea să-i vadă capătul. Tavanul se pierdea în penumbră şi numai din cînd în cînd cîte o diră subţire de lumină se strecura prin ferestrele înguste.

Scanned with OKEN Scanner

Abia la primul etaj întîlniră un soldat care ducea un vraf de hîrtii. Pereți goi și umezi, tăcere, lumini palide, tristețe: toți cei aflați acolo înlăuntru păreau să fi uitat că undeva pe lume existau flori, femei surîzătoare, case vesele și primitoare. Absolut totul în Fortăreață era o renunțare, dar pentru cine, în numele cărei fericiri misterioase? Ajunseseră la etajul al treilea și mergeau de-a lungul unui coridor absolut identic cu cel dintîi. De undeva de dincolo de ziduri se auzea ecoul îndepărtat al unui rîs care lui Drogo i se păru neverosimil.

Maiorul Matti era un bărbat rotofei, care surîdea cu o afabilitate excesivă. Biroul său era imens, masa la care lucra era de asemeni mare, plină de hîrtii așezate în cea mai perfectă ordine. În încăpere se mai afla un portret al regelui, în culori, și sabia maiorului, agățată de un suport special de lemn.

Drogo se prezentă luînd poziția de drepți, îi înmînă documentele, începu să-i explice că nu el ceruse să fie repartizat la Fortăreață (era hotărît, de îndată ce ar fi fost posibil, să se transfere), dar Matti îl întrerupse.

— L-am cunoscut cu ani în urmă pe tatăl dumnitale, locotenente. Un *gentleman* desăvîrșit. Desigur, vrei să-i cinstești cum se cuvine memoria. Președinte al înaltei Curți, dacă nu mă înșel?

— Nu, domnule maior, tatăl meu a fost medic.

— Ah, da, medic, la naiba, am confundat, medic, da, da.

Cîteva clipe Matti păru stînjenit și Drogo observă cum, ducîndu-și mereu mîna stîngă la guler, încerca să ascundă o pată de grăsime, rotundă, o pată evident proaspătă, de pe pieptul vestonului.

Apoi maiorul își regăsi tonul jovial de mai înainte.

— Mă bucur că ai venit în mijlocul nostru, zise el. Știi cum a spus maiestatea-sa Petru al III-lea: « Fortăreața Bastiani — sentinelă a coroanei mele », și eu aș adăuga că e o mare cinste să faci parte din garnizoana ei. Poate nu ești prea convins, locotenente?

Rostea frazele în mod mecanic, ca pe o formulă învățată pe de rost de multă vreme, pe care era obligat s-o debiteze în anumite împrejurări.

— Așa este, domnule maior, spuse Giovanni, aveți perfectă dreptate, dar, vă mărturisesc, pentru mine a fost o surpriză. Eu am familia în oraș și aș prefera, dacă este posibil să rămîn . . .

— Ah, deci dumneata vrei să ne părăsești chiar înainte de a fi ajuns aici, dacă se poate spune așa? Îți mărturisesc sincer că-mi pare rău, foarte rău . . .

— Nu-i vorba de ceea ce vreau eu. Eu nu-mi îngădui să discut . . . aș vrea numai să spun că . . .

— Am înțeles, făcu maiorul cu un suspin, ca și cum ar fi fost vorba de-o poveste veche, pe care se obișnuise s-o privească cu îngăduință. Am înțeles: dumneata ți-ai imaginat Fortăreața cu totul atfel și ești puțin speriat. Dar, spune-mi cinstit: cum poți oare s-o judeci — dar cinstit — dacă ai sosit abia de cîteva minute?

Drogo răspunse:

— Domnule maior, eu n-am absolut nimic împotriva Fortăreței . . . Numai că aș prefera să rămîn în oraș, sau cel puțin în apropiere. Vedeți? Vă vorbesc deschis, văd că înțelegeți foarte bine asemenea situații, așa că vă rog să procedați cum credeți dumneavoastră de cuviință.

— Desigur, desigur! exclamă Matti, cu un surîs ușor. Doar pentru asta sîntem aici. Nu vrem să ținem pe nimeni cu sila, nici măcar pe cea din urmă sentinelă. Numai că-mi pare rău, am impresia că ești un băiat de nădejde și . . .

Maoirul tăcu un moment, ca și cum ar fi meditat la soluția cea mai bună. Și tocmai în clipa aceea Drogo, întorcîndu-și puțin capul spre stînga, își îndreptă privirile către fereastra deschisă, ce dădea în curtea interioară. Se vedea zidul

Scanned with OKEN Scanner

din față, gălbui ca și celelalte, și bătut de soare, cu dreptunghiurile negre ale ferestrelor rare. Apoi un ceas, care arăta orele două și, pe terasa ce domina clădirea, o sentinelă care se plimba cu arma la umăr. Dar dincolo de acoperișul construcției, în depărtare, scăldată în strălucirea soarelui de amiază, se profila o creastă stîncoasă. Nu i se zărea decît partea cea mai de sus; părea un țanc oarecare, fără nimic deosebit. Și totuși, pentru Giovanni Drogo acel colț de stîncă reprezenta primul semn concret, vizibil, al ținutului dinspre nord, al legendarului regat care amenință Fortăreața. Dar restul cum era oare? O lumină somnolentă venea din partea aceea, printre pînze leneșe de neguri. Atunci maiorul începu din nou să vorbească:

— Spune-mi — îl întrebă pe Drogo —, ai vrea să te întorci în oraș imediat, sau ți-e totuna dacă mai aștepți cîteva luni? Nouă, ți-o repet, ne este indiferent . . . din punct de vedere formal, se înțelege — adăugă, pentru ca fraza să nu sune nepoliticos.

— De vreme ce tot urmează să mă întorc — făcu Giovanni plăcut surprins de faptul că nu i se făceau dificultăți — de vreme ce tot urmează să mă întorc, mi se pare că ar fi mai bine s-o fac neîntîrziat.

— De-acord, de-acord, îl liniști maiorul. Dar mai întîi ascultă: dacă vrei să pleci imediat, atunci trebuie să spui că ești bolnav. Te duci la infirmerie, unde vei sta sub observație cîteva zile, iar medicul o să-ți dea un certificat. De altfel, sînt mulți care nu rezistă la altitudinea asta . . .

— Este absolut necesar să mă prefac bolnav? întrebă Drogo, căruia nu-i plăceau asemenea simulări.

— Necesar nu, dar simplifică mult lucrurile. Altfel, ar trebui să ceri transferul în scris, să trimiți cererea la Comandamentul general. Comandamentul general să-ți răspundă — iar asta înseamnă cel puțin două săptămîni. Dar mai ales ar trebui să se ocupe de această problemă domnul colonel, și tocmai asta aș dori să evit. Lucrurile astea, în fond, îl mîhnesc, da, ăsta-i cuvîntul, îl mîhnesc, ca și cum i s-ar face o nedreptate Fortăreței sale. Uite, dacă aș fi în locul dumnitale, ca să fiu sincer pînă la capăt. aș prefera să evit . . .

— Iertați-mă, domnule maior — observă Drogo — dar eu nu știam nimic de toate astea. Dacă plecarea mea ar putea să-mi aducă prejudicii, atunci e cu totul altceva.

— Cîtuși de puțin, locotenente, nu m-ai înțeles bine. În nici una din alternative, cariera dumitale nu ar avea nimic de suferit. E vorba — cum să spun? — de o nuanță . . . Desigur, și asta ți-am spus-o din capul locului, plecarea cuiva nu poate să-i facă plăcere domnului colonel. Dar dacă dumneata ești într-adevăr hotărît . . .

— Nu, nu, dacă lucrurile stau așa cum spuneți dumneavoastră, atunci e mai bine poate să obțin un certificat medical.

— Numai dacă . . . făcu Matti cu un surîs insinuant, lăsînd fraza în suspensie.

— Numai dacă ce?

— Numai dacă n-ai să te resemnezi să rămîi aici patru luni, și asta ar fi soluția cea mai bună.

— Patru luni? întrebă Drogo, decepționat, după ce-i surîsese perspectiva de a putea părăsi Fortăreața imediat.

— Patru luni, confirmă Matti. Procedura e categoric mai reglementară. Și acum să-ți explic: de două ori pe an se face un examen medical tuturor — e o formalitate. Următorul, va avea loc peste patru luni. E cea mai bună ocazie pentru dumneata. Iar certificatul va fi sigur negativ: dacă vrei, îți promit că am să mă îngrijesc chiar eu de asta. Poți să fii absolut liniștit. Și-n afară de asta — continuă maiorul după o pauză — în afară de asta, patru luni sînt totuși patru luni, adică suficient pentru a se putea întocmi un raport personal. Poți să fii sigur că domnul colonel

Scanned with OKEN Scanner

ți-l va face în termenii cei mai elogioși. Și dumneata știi ce importanță poate avea pentru cariera dumitale. Dar să fim înțeleși, să fim bine înțeleși: tot ce ți-am spus e un simplu sfat, dumneata ești absolut liber . . .

— Da, domnule maior, făcu Drogo. Înțeleg perfect.

— Serviciul, aici, nu e obositor, sublinie maiorul. Aproape numai serviciu de gardă. Reduta nouă, care este ceva mai dificilă, nu-ți va fi desigur încredințată de la început. Nu e o muncă grea, să nu te temi, s-ar putea mai curînd să te plictisești . . .

Dar Drogo abia mai asculta explicațiile maiorului, atras în mod straniu de dreptunghiul ferestrei, prin care se vedea acel colț de stîncă abruptă ce se înălța dincolo de zidul din față. Un sentiment vag, pe care nu izbutea să-l deslușească, i se strecura în suflet; poate ceva stupid și absurd, o închipuire fără nici un sens.

Totodată însă se simțea parcă ceva mai liniștit. Gîndul plecării îl urmărea încă. Dar fără anxietatea de mai înainte. Aproape că-i era rușine de temerile ce-l stăpîniseră la sosire. Oare el nu putea să fie la înălțimea tuturor celorlalți? O plecare imediată — se gîndea acum — putea să echivaleze cu recunoașterea unei inferiorități. Astfel, amorul-propriu lupta împotriva dorinței de a se reîntoarce la obișnuita lui existență, legată de familie.

— Domnule maior — spuse Drogo — vă mulțumesc pentru sfaturile dumneavoastră, dar îngăduiți-mi să mă mai gîndesc pînă mîine.

— Foarte bine, făcu Matti cu vădită satisfacție. Și astăseară? Vrei să fii văzut de colonel la popotă, sau preferi să iei mai întîi o hotărîre?

— Nu, răspunse Giovanni. Mi se pare inutil să stau ascuns, mai ales dacă tot va trebui să rămîn aici patru luni.

— Mai bine, spuse maiorul. Asta o să-ți dea mai mult curaj. Ai să vezi ce lume simpatică, toți — ofițeri de mîna întîi.

Matti zîmbi și Drogo înțelese că era timpul să se retragă. Dar înainte de asta ținu să mai întrebe ceva.

— Domnule maior — rosti el cu o voce aparent liniștită — pot să arunc o privire spre nord, să văd ce anume se află dincolo de metereze?

— Dincolo de metereze? Nu știam că te pasionează peisajele, răspunse maiorul.

— Aș vrea să arunc doar o privire, domnule maior, numai din curiozitate. Am auzit spunîndu-se că ar fi un deșert, și eu nu am văzut niciodată așa ceva.

— Nu merită osteneala, locotenente. Un peisaj monoton, nu-i absolut nimic interesant de văzut. Te rog crede-mă, nu te mai gîndi la asta!

— Nu insist, domnule maior, făcu Drogo. Nu credeam că-i un lucru complicat.

Maiorul Matti își împreună, aproape ca pentru rugăciune, vîrfurile degetelor lui grăsuțe.

— Dumneata mi-ai cerut — zise el — tocmai singurul lucru pe care nu ți-l pot îngădui. Pe metereze și în corpurile de gardă n-au acces decît militarii de serviciu, trebuie să cunoști parola.

— Dar nici măcar în mod excepțional, nici măcar pentru un ofițer?

— Nici măcar pentru un ofițer. Oh, înțeleg foarte bine: vouă, celor din oraș, aceste scrupule vi se par ridicole. Și-apoi acolo, în oraș, parola nu e cine ce știe mare secret. Aici însă e cu totul altceva.

— Dar, scuzați-mă că insist, domnule maior . . .

— Spune, spune, te rog, locotenente.

— Vroiam să întreb, nu există nici măcar o barbacană, o fereastră de unde s-ar putea vedea?

— Una singură. Una singură, în biroul domnului colonel. Din păcate nimeni nu s-a gîndit la un belvedere pentru curioși. Dar nu merită osteneala, ți-o repet,

Scanned with OKEN Scanner

e un peisaj cu totul neinteresant. Oh, ai să te saturi pînă peste cap de priveliștea asta, dacă te hotărăști să rămîi.

— Mulțumesc, domnule maior. Mă pot retrage?

Și salută luînd poziție de drepți.

Matti făcu un semn amical cu mîna:

— La revedere, locotenente. Și nu te mai gîndi: un peisaj cu totul neinteresant, crede-mă pe cuvînt, un peisaj cum nu se poate mai stupid.

Chiar în aceeași seară, însă, locotenentul Morel, care ieșise din serviciul de gardă, îl conduse în ascuns pe Drogo pînă la marginea meterezelor, ca să poată privi.

Un nesfîrșit coridor iluminat ici-colo de felinare șerpuia de-a lungul meterezelor ce ocupau toată întinderea de la o margine la cealaltă a defileului. Din loc în loc se vedea cîte o ușă — magazii, laboratoare, corpuri de gardă. Merseră cam vreo sută cincizeci de metri, pînă la intrarea celei de a treia redute. O sentinelă înarmată se afla în prag. Morel spuse că vrea să vorbească cu locotenentul Grotta, care comanda garda.

Astfel, în pofida regulamentului, putură să intre. Giovanni se trezi într-un mic coridor de trecere; pe un perete, sub un bec, se afla un tabel cu numele soldaților de serviciu.

— Vino, vino pe aici — îi spuse Morel lui Drogo — e bine să ne grăbim.

Drogo îl urmă pe o scară îngustă care ducea afară, la lumina zilei, pe terasa redutei. Locotenentul Morel îi făcu un semn sentinelei cu care se încrucișară la capătul scării, ca pentru a-i spune că formalitățile erau inutile.

Și aproape fără să-și dea seama, Giovanni se trezi în fața crenelurilor zidului exterior: înaintea lui, inundat de lumina apusului, apărea defileul adînc, tainele septentrionului se ofereau acum privirilor sale.

O ușoară paloare se așternuse peste chipul lui Drogo, care privea împietrit. Alături, sentinela se oprise și ea din mers, și o tăcere fără margini părea să fi coborît o dată cu reflexele crepusculului. Apoi, fără să-și clintească privirile, Drogo întrebă:

— Și dincolo, dincolo de stîncile acelea, cum este? Totul la fel, pînă în zare?

— Nu știu ce să-ți spun, n-am apucat să văd niciodată, răspunse Morel. Pentru asta ar trebui să mergi la Reduta nouă, uite-o acolo, în vîrful conului aceluia De acolo se poate vedea tot podișul. Se spune . . . — și aici tăcu.

— Se spune? . . . Ce anume se spune? întrebă Drogo, și o tulburare stranie îi tremura în glas.

— Se spune că peste tot ar fi numai piatră, un fel de deșert, piatră albă, spun unii, ceva asemănător cu zăpada, parcă ar fi . . .

— Totul numai piatră? Atîta tot?

— Așa se spune, și ici, colo, cîte un ochi de mlaștină.

— Dar în zare, spre nord, nu se poate să nu se vadă și altceva.

— La orizont, de obicei sînt neguri, spuse Morel, care-și pierduse exuberanța de mai înainte. Sînt negurile nordului, care te împiedică să vezi.

— Neguri! exclamă Drogo neîncrezător. Dar nu poate fi așa tot timpul, trebuie să mai fie și cîte o zi senină, cu orizontul limpede.

— Aproape niciodată nu-i senin, nici măcar iarna. Dar sînt totuși și cîțiva care spun că au văzut.

— Spun că au văzut? Ce anume?

— Au visat, desigur, au visat. Dar cine poate să-i creadă pe soldați? Unul spune într-un fel, altul într-alt fel. Cîțiva spun că ar fi văzut niște turnuri albe, sau că ar fi un vulcan ce fumegă și de-acolo s-ar înălța negurile. Chiar și Ortiz, căpitanul, jură că a văzut, poate să fie vreo cinci ani de atunci. Dacă stai să-l asculți pe el, cică s-ar vedea o lungă fîșie întunecată, probabil păduri.

Scanned with OKEN Scanner

Tăcură. Dar unde și cînd mai întîlnise oare Drogo această lume? Poate în vreun vis, sau și-o plăsmuise singur citind vreun basm din bătrîni? I se părea că recunoaște totul, povîrnișurile joase, surpate, strunga întortocheată, fără vegetație și verdeață, rîpele adînci și, în sfîrșit, trunghiul acela de podiș dezolat pe care stîncile din față nu izbuteau să-l ascundă. În suflet i se redeșteptaseră ecouri stranii pe care în zadar încerca să le înțeleagă.

Acum Drogo privea țintă la lumea aceea dinspre miază-noapte, la întinderea pustie pe care oamenii, se spunea, n-o străbătuseră niciodată. Nicicînd nu veniseră dușmani dintr-acolo, nicicînd nu fusese vreo bătălie, nu se întîmplase niciodată nimic.

— Ei, ce zici? întrebă Morel, străduindu-se să-și regăsească tonul jovial. Ei, ce zici, îți place?

— Hm!... fu tot ce izbuti să spună Drogo.

Dorințe haotice și temeri neînțelese i se învălmășeau în suflet. Se auzi o trompetă, un sunet scurt de trompetă, răzbătînd cine știe de unde.

— Ar fi mai bine să pleci acum, îl sfătui Morel.

Dar Giovanni părea să nu-l fi auzit, încordat, căutînd parcă ceva printre propriile-i gînduri. Luminile serii se stingeau treptat, iar vîntul, redeșteptat de umbre, se tîra de-a lungul zidurilor geometrice ale Fortăreței. Pentru a se încălzi, sentinela începuse iar să patruleze, fixîndu-l din cînd în cînd pe Giovanni Drogo, pe care nu-l cunoștea.

— Acum, ar fi mai bine să pleci repetă Morel, luîndu-și colegul de braț.

IV

I se întîmplase de multe ori să fie singur: de cîteva ori chiar în copilărie, rătăcindu-se pe drumuri de țară, alteori în orașul cufundat în întuneric, pe străzi unde crimele erau ceva obișnuit, și chiar cu o noapte înainte, cînd dormise în drum. Dar acum era ceva cu totul deosebit, acum cînd emoțiile călătoriei se sfîrșiseră și noii săi colegi se duseseră la culcare, iar el stătea în camera sa, la lumina lămpii, pe marginea patului, trist și descumpănit. Acum da, înțelegea cu adevărat ce înseamnă singurătatea (o cameră nu prea urîtă, acoperită toată cu tăblii de lemn, cu un pat mare, o masă, un divan incomod, un dulap). Toți îl primiseră cu amabilitate, la popotă chiar desfundaseră o sticlă în cinstea lui, dar acum nimeni nu se mai sinchisea de el, îl uitaseră cu totul; (deasupra patului, un crucifix de lemn, pe peretele din față, o stampă veche cu o lungă legendă din care se deslușeau primele cuvinte: *Humanissimi viri Francisci Angloisi virtutibus* [1]). Nimeni, cît avea să fie noaptea de lungă, nu va veni să-l salute; nimeni, în toată Fortăreața, nu se sinchisea de el, și nu numai în Fortăreață, probabil chiar că în întreaga lume nu se afla nici o singură ființă care să se gîndească la Drogo; fiecare își are propriile sale griji, fiecare abia are timp și putere pentru sine; probabil că pînă și mama lui, chiar și ea, în clipa asta avea cu totul alte preocupări, doar Giovanni nu era singurul ei copil, la el se gîndise toată ziua, acum se cuvenea să se gîndească puțin și la ceilalți. Mai mult decît firesc, admitea Giovanni Drogo, fără nici o umbră de reproș, dar în acest timp el ședea pe marginea patului, într-o cameră a Fortăreței (în lemnul peretelui, abia acum o observa, lucrată cu o răbdare extraordinară, era gravată o sabie în mărime naturală, care la prima vedere putea chiar să pară adevărată, migală trudnică a vreunui ofițer, făcută cu cine știe cîți ani în urmă), ședea deci pe marginea patului, cu capul puțin înclinat, adus de spate, cu privirea absentă și obosită, și se simțea singur cum nu mai fusese niciodată în viață.

[1] Pentru virtuțile luminatului bărbat Franciscus Angloisus (lat.).

Scanned with OKEN Scanner

Și iată-l pe Drogo, ridicîndu-se cu greu, deschizînd fereastra, privind afară. Fereastra da în curtea interioară și nu se vedea nimic altceva. Și pentru că privea spre sud, Giovanni încercă în zadar să distingă, în noapte, munții pe care-i străbătuse pentru a ajunge la Fortăreață; erau undeva mai jos, ascunși de zidul din față.

Numai trei ferestre erau luminate, dar cum toate se aflau pe aceeași parte cu a lui, nu se putea vedea în încăperi; luminile lor, ca și lumina ce răzbătea din camera lui Drogo, se proiectau pe zidul din față, și în cadrul uneia din ele se mișca umbra unui om, poate un ofițer care tocmai se dezbrăca.

Închise fereastra, se dezbrăcă, se întinse în pat, stătu cîteva minute să se gîndească fixînd tavanul, acoperit tot în lemn. Uitase să-și ia ceva de citit, dar în seara aceea nu mai avea importanță, căci îi era foarte somn. Stinse lampa, din întuneric de desprinse încet-încet dreptunghiul luminos al ferestrei și Drogo văzu stelele sclipind.

Avu senzația că o toropeală neașteptată îl cufundă în somn. Dar era încă destul de lucid. Un haos de imagini, aproape de vis, îi defilau prin fața ochilor, începeau chiar să înfiripe o poveste; dar după cîteva clipe își dădu seama că este încă treaz.

Mai treaz decît înainte, pentru că îl izbi imensitatea tăcerii. De foarte departe — dar era oare adevărat? — se auzi cineva tușind. Apoi, în apropiere, un clipocit slab de apă, care păru că se propagă prin ziduri. O stea mică, verde (o vedea stînd nemișcat) era gata, în călătoria ei nocturnă, să ajungă la marginea de sus a ferestrei; în curînd avea să dispară; mai scînteie o clipă chiar lîngă muchea neagră a tocului și apoi dispăru cu adevărat: Drogo vru s-o mai urmărească încă puțin și-și înclină ușor capul. În momentul acela se auzi un al doilea clipocit, asemănător zgomotului pe care-l face un obiect ce cade în apă. Avea să se mai repete oare? Așteptă, pîndind sunetul — zgomot de subterane, de mlaștini, de case moarte. Se scurseră minute încremenite, liniștea absolută părea, în sfîrșit, să domnească nestingherită peste Fortăreață. Și din nou, în jurul lui Drogo se îngrămădeau imagini fantastice dintr-o viață îndepărtată.

« Pleosc ! », iată din nou odiosul sunet. Drogo se ridică în capul oaselor. Era deci un zgomot repetat; și-apoi ultimele clipoceli nu fuseseră mai slabe decît prima, deci nu putea fi vorba de o scurgere pe cale de a înceta. Cum putea oare să adoarmă? Drogo își aminti că la capul patului atîrna un șnur, poate al unei sonerii. Încercă să tragă de el, șnurul cedă, și într-un ungher depărtat al clădirii răspunse, aproape imperceptibil, un țîrîit scurt. « Ce prostie, se gîndi îndată Drogo, să chemi pe cineva pentru un fleac ca ăsta. Și-apoi, cine să vină? »

La scurtă vreme, afară, pe coridor, răsunară pași care se apropiau și cineva bătu la ușă.

— Intră, făcu Drogo.

Era un soldat, cu o lanternă în mînă.

— Ordonați, domnule locotenent !

— Pentru Dumnezeu ! Nu se poate dormi aici ! făcu Drogo, înfuriindu-se deliberat. Ce-i cu zgomotul ăsta îngrozitor? Vreo țeavă care curge . . . Îngrijește-te să înceteze o dată, că altfel nu-i chip să închizi ochii; nu-i mare lucru să se pună dedesubt o cîrpă.

— E rezervorul, răspunse soldatul imediat, ca unul care era obișnuit cu asemenea incidente. E rezervorul, domnule locotenent, nu se poate face nimic.

— Rezervorul?

— Da, domnule locotenent, explică soldatul. Rezervorul de apă, e chiar în spatele zidului. Toți se plîng, dar nu s-a putut face nimic. Că doar nu se aude numai aici. Chiar și domnul căpitan Fonzaso se înfurie din cînd în cînd, dar nu-i nimic de făcut.

Scanned with OKEN Scanner

— Bine, atunci poți să te duci, spuse Drogo.

Ușa se închise, pașii se îndepărtară, tăcerea se lăsă din nou, stelele sclipeau în fereastră. Drogo se gîndea acum la sentinelele care, la cîțiva metri de el, patrulau ca niște automate în sus și-n jos, fără să se oprească o clipă. Zeci și zeci de oameni stăteau de veghe, în vreme ce el zăcea în pat, în vreme ce totul părea cufundat în somn. Zeci și zeci — se gîndea Drogo — dar pentru cine, pentru ce anume?. Formalismul militar părea să fi creat în Fortăreața aceea o capodoperă demențială. Sute de oameni pentru a păzi o trecătoare pe unde n-avea să vină nimeni! Să plece, să plece de acolo cît mai curînd — se gîndea Drogo — să iasă din atmosfera aceea, să uite de misterul acela neguros. Își aminti de casa lui modestă; la ora asta, desigur, mama dormea, luminile erau toate stinse; numai dacă nu cumva se mai gîndea încă la el, ba mai mult ca sigur că așa era; doar o cunoștea el bine, pentru un fleac de nimic se frămînta toată noaptea, se răsucea în pat și nu-și găsea odihnă.

Din nou picurul rezervorului, din nou o altă stea care alunecă dincolo de dreptunghiul ferestrei, lumina ei continuînd să licărească peste lume, peste întăriturile Fortăreței, pentru ochii treji ai sentinelelor, dar nu și pentru Giovanni Drogo, care aștepta somnul, chinuit acum de gînduri negre.

Și dacă toate argumentele subtile ale lui Matti nu fuseseră decît o farsă? Dacă, în realitate, chiar după acele patru luni, nu-l vor mai lăsa să plece? Dacă toate regulamentele acelea atît de încîlcite nu erau decît niște pretexte pentru a-l împiedica să se reîntoarcă în oraș? Dacă va fi nevoit să rămînă aici, sus, cine știe cîți ani de zile, și să-și sfîrșească tinerețea în camera asta, în patul acesta solitar? Ce ipoteze absurde, își spunea Drogo, dîndu-și seama de stupiditatea lor; și totuși nu izbutea să le alunge, căci după cîteva clipe veneau din nou să-l ispitească, la adăpostul singurătății și al nopții. Și i se părea că simte înfiripîndu-se în jurul său o uneltire obscură, menită să-l înlănțuiască și să-l rețină acolo pe loc. Probabil că nu era vorba nici măcar de Matti. Nici lui, nici colonelului, nici vreunui alt ofițer, nu le păsa cîtuși de puțin de el: dacă rămînea sau pleca, le era desigur absolut indiferent. Și totuși, o forță necunoscută lupta împotriva întoarcerii sale în oraș, și poate că ea izvora din însuși sufletul său, fără ca el să-și dea seama de asta.

Apoi văzu un portal, un cal pe un drum alb, i se păru că-l striga cineva pe nume și se cufundă în somn.

V

Două seri mai tîrziu, Giovanni Drogo făcu pentru prima oară de gardă la reduta a treia. La șase după-amiază se aliniară în curte cele șapte pichete de gardă: trei pentru fort, patru pentru redutele laterale. Cel de al optulea, pentru Reduta nouă, plecase ceva mai devreme, avînd de străbătut o bucată bună de drum.

Sergentul-major Tronk, un vechi om de încredere al Fortăreței, comandase cei douăzeci și opt de oameni pentru reduta a treia, plus un trompet cu care făceau douăzeci și nouă. Erau toți din campania a doua, a căpitanului Ortiz, unde fusese repartizat și Giovanni. Locotenentul Drogo preluă comanda și-și scoase sabia din teacă.

Cele șapte gărzi erau aliniate perfect și de la o fereastră, conform tradiției, colonelul comandant le supraveghea. Ele alcătuiau, pe pămîntul galben al curții, un desen negru pe care era o plăcere să-l privești.

Cerul măturat de vînt strălucea deasupra zidurilor luminate pieziș de ultimele raze de soare. O seară de septembrie. Comandantul adjunct, locotenent-colonelul Nicolosi, ieși pe poarta Comandamentului, șchiopătînd din pricina unei răni foarte vechi și sprijinindu-se în sabie. În ziua aceea era de serviciu, pentru inspecție,

Scanned with OKEN Scanner

uriaşul căpitan Monti; acesta dădu comanda, cu vocea lui răguşită, şi toţi deodată, absolut toţi soldaţii deodată prezentară armele, cu un puternic ropot metalic. Se aşternu o imensă tăcere.

Atunci, unul cîte unul, trompeţii celor şapte gărzi intonară refrenele obişnuite. Erau faimoasele trompete de argint ale Fortăreţei Bastiani, cu şnururi de mătase roşie şi aur, de care atîrna cîte o stemă mare. Sunetul lor limpede se înălţă spre cer, făcînd să vibreze grilajul nemişcat al baionetelor, cu o uşoară sonoritate de clopot. Soldaţii erau neclintiţi ca nişte statui, cu chipurile impenetrabile, dîrze. Nu, desigur, ei nu se pregăteau pentru obişnuitele gărzi atît de monotone; cu privirile acelea ca de eroi, făceau impresia că se duc să înfrunte duşmanul.

Ultimul sunet de trompetă zăbovi îndelung în văzduh, repetat de îndepărtatele ziduri. Baionetele mai sclipiră o clipă, strălucitoare sub cerul întunecat, apoi se pierdură printre rînduri, toate deodată. Colonelul nu se mai vedea la fereastră. De-a lungul labirinturilor Fortăreţei răsunară paşii celor şapte pichete de gardă care se răspîndeau, ca un mănunchi de raze, spre meterezele respective.

După un ceas, Giovanni Drogo se afla pe terasa cea mai înaltă a celei de a treia redute, chiar în locul de unde cu o seară înainte scrutase orizontul, spre nord. Ieri venise acolo să privească mînat de curiozitatea unui călător în trecere. Acum însă era stăpîn absolut: timp de douăzeci şi patru de ore întreaga redută precum şi o sută de metri de metereze depindeau numai de el. Patru artilerişti, jos, în interiorul fortului mic, se îngrijeau de cele două tunuri aţintite spre defileu; trei sentinele străjuiau pe porţiuni egale marginea cea mai înaltă a zidului exterior al redutei, alte patru erau eşalonate de-a lungul zidului de apărare spre dreapta, fiecăruia revenindu-i îndatorirea de a patrula pe cîte douăzeci şi cinci de metri.

Schimbul cu sentinelele care ieşeau din post se efectuase cu o precizie meticuloasă, sub atenta supraveghere a sergentului-major Tronk, cel mai competent cunoscător al regulamentelor. Tronk era la Fortăreaţă de douăzeci şi doi de ani, şi de la o vreme n-o mai părăsea nici măcar în perioada permisiilor. Nimeni nu cunoştea atît de bine ca el fiecare colţişor al fortificaţiei, adesea ofiţerii îl întîlneau în miez de noapte făcîndu-şi rondul în cel mai desăvîrşit întuneric, fără nici un fel de lumină, oricît de mică. Cînd era el de serviciu, sentinelele nu-şi lăsau nici măcar pentru o clipă armele din mînă, nu se rezemau de ziduri şi se fereau chiar şi să se oprească în loc, opririle nefiind permise decît în cazuri de forţă majoră; cît era noaptea de lungă, Tronk nu închidea o clipă ochii şi, cu paşi tăcuţi, se învîrtea fără răgaz pe terasele Fortăreţei făcîndu-i pe oameni să tresară. « Cine-i acolo? cine-i acolo? » întrebau sentinelele, apucînd arma. « Grotta » — răspundea sergentul-major. « Gregorio » — spunea sentinela.

De obicei, ofiţerii şi subofiţerii din serviciul de gardă umblau de colo-colo pe propriile metereze, fără nici un fel de formalitate; soldaţii îi cunoşteau bine din vedere şi schimbul reciproc al parolei ar fi părut ridicol. Numai cu Tronk soldaţii respectau într-adevăr regulamentul, cu cea mai deplină rigurozitate.

Era scund şi slab, avea o faţă bătrînicioasă şi capul ras; vorbea foarte puţin chiar şi cu colegii, iar în orele libere prefera în general să stea singur şi să studieze muzică. Aceasta era mania lui; astfel încît şeful fanfarei, sergentul-major Espina, era poate singurul său prieten. Avea un acordeon frumos, dar nu cînta la el aproape niciodată, deşi circula legenda că era foarte priceput; studia armonia şi pretindea că a compus mai multe marşuri militare. Precis însă nu se ştia nimic.

Iar atunci cînd făcea de serviciu, nu era nici un pericol să-l auzi fluierînd, aşa cum avea obiceiul să facă în timpul liber. Cea mai mare parte din timp şi-o petrecea învîrtindu-se printre creneluri, scrutînd cu atenţie defileul în căutarea

Scanned with OKEN Scanner

a Dumnezeu știe ce. Acum ședea lîngă Drogo și-i arăta drumul de cătîri care, șerpuind peste niște coaste abrupte, ducea la Reduta nouă.

— Iată pichetele de gardă care ies din post, spuse Tronk, făcînd semn cu arătătorul, dar Drogo nu izbuti să distingă nimic în penumbra firavă a crepusculului.

Sergentul-major clătină din cap.

— Ce este? întrebă Drogo.

— Este că nu așa se face serviciul, mereu le-o spun, e o treabă de smintiți, răspunse Tronk.

— Dar ce s-a întîmplat?

— Așa nu se mai poate, repetă Tronk. La Reduta nouă schimbul gărzii ar trebui să se facă mai devreme. Dar domnul colonel nu vrea.

Giovanni îl privi uimit: era posibil ca Tronk să-și permită să-l critice pe colonel?

— Domnul colonel — continuă sergentul-major cu cea mai profundă convingere și seriozitate și, bineînțeles, nu pentru a drege cele spuse mai înainte — are perfectă dreptate din punctul său de vedere. Numai că nimeni nu i-a explicat care-i primejdia.

— Primejdia? întrebă Drogo.

Ce primejdie s-ar fi putut oare ivi în timpul deplasării de la Fortăreață la Reduta nouă, pe cărarea aceea liniștită, într-un ținut atît de pustiu?

— Primejdia, repetă Tronk. Într-o zi sau alta se va întîmpla ceva, cu întunericul ăsta!

— Și ce ar fi de făcut? întrebă Drogo mai mult din politețe, căci nu-l prea interesa toată povestea asta.

— Altădată — spuse sergentul-major, foarte bucuros că avea prilejul să-și etaleze cunoștințele — altădată, la Reduta nouă, garda se schimba cu două ore mai devreme ca la Fortăreață. Întotdeauna pe lumină, chiar și iarna: și-apoi problema parolelor era mult simplificată. Era nevoie numai de una pentru a intra în Redută și de parola nouă, pentru ziua de gardă și întoarcerea la Fortăreață. Două erau de-ajuns. Cînd pichetul care ieșea din gardă se întorcea la Fortăreață, garda nouă n-apuca să intre în post, iar parola era încă valabilă.

— Da, înțeleg, spuse Drogo, renunțînd să-l mai urmărească.

— Dar pe urmă — continuă Tronk — le-a fost teamă. E imprudent, spuneau, să lași să cutreiere în voie, în afara Fortăreței, atîția soldați care cunosc parola. Nu se știe niciodată, e mai ușor să trădeze vreun soldat din cincizeci, decît un ofițer singur.

— Asta așa-i, recunoscu Drogo.

— Și atunci ce s-au gîndit: e mai bine ca parola să fie cunoscută numai de comandant. De aceea părăsesc Fortăreața cu trei sferturi de ceas înainte de schimbarea gărzii. Să luăm de pildă ziua de azi. Schimbarea gărzilor s-a făcut la șase. Pichetul de gardă pentru Reduta nouă a plecat de aici la cinci și un sfert și a ajuns acolo exact la șase. Pentru a ieși din Fortăreață nu e nevoie de parolă, fiindcă e vorba de o unitate condusă de un ofițer. Pentru a intra în Redută e nevoie de parola de ieri; și pe asta o știe numai ofițerul. După ce se schimbă garda, începe să fie valabilă parola de astăzi, dar și pe asta o știe tot numai ofițerul. Și astfel trec douăzeci și patru de ore, pînă ce vine noua gardă ca s-o schimbe. Mîine seară apoi, cînd soldații se vor întoarce la Fortăreață (ar putea să ajungă pe la șase și jumătate, deoarece, la întoarcere, drumul e mai puțin obositor) parola se va fi schimbat și aici. Astfel e nevoie de o a treia parolă. Ofițerul trebuie să știe trei parole, una pentru a intra în redută, una care este valabilă în timpul serviciului de gardă, și a treia pentru a se întoarce în Fortăreață. Și toate complicațiile astea numai pentru ca soldații să nu știe parola în timpul drumului.

Scanned with OKEN Scanner

Dar eu spun — continuă Tronk fără să se sinchisească dacă Drogo îl ascultă sau nu — eu spun: dacă nimeni în afară de ofiţer nu cunoaşte parola, şi lui, să presupunem, i se face rău pe drum, ce fac atunci soldaţii? Doar nu-l pot sili s-o divulge. Şi nici nu se pot întoarce de unde au plecat, pentru că între timp şi acolo s-a schimbat parola. La asta nu se gîndesc? Şi-apoi ei, care ţin atît de mult să se păstreze secretul, nu-şi dau oare seama că în felul ăsta e nevoie de trei parole în loc de două, şi că a treia, cea necesară pentru a intra a doua zi în Fortăreaţă, e pusă în circulaţie cu douăzeci şi patru de ore mai înainte? Orice s-ar întîmpla, sînt obligaţi s-o respecte, altminteri pichetul de gardă nu mai poate pătrunde în cazarmă.

— Dar — obiectă Drogo — la intrare nu se poate să nu-i recunoască, nu? Or să vadă clar că e pichetul care abia a ieşit din gardă.

Tronk îl privi pe locotenent cu un aer de uşoară superioritate.

— Asta e imposibil, domnule locotenent. Există un regulament al Fortăreţei. Dinspre nord, fără parolă de ordine, nimeni nu poate să intre, orcine ar fi, n-are importanţă.

— Dar atunci — spuse Drogo iritat de străşnicia aceea absurdă — atunci n-ar fi mai simplu să existe o parolă anume, numai pentru Reduta nouă? Fac schimbul mai devreme şi parola pentru întoarcerea la Fortăreaţă e învăţată numai de ofiţer. În felul ăsta soldaţii nu ştiu nimic.

— Bineînţeles, spuse subofiţerul, aproape triumfător, ca şi cum s-ar fi aşteptat încă dinainte la asemenea obiecţie. Ar fi poate soluţia cea mai bună. Dar pentru asta ar trebui schimbat regulamentul, ar trebui făcută o lege. Regulamentul spune (şi dădu vocii o cadenţă didactică): « Parola de ordine durează douăzeci şi patru de ore, de la un schimb de gardă la cel următor; atît pentru Fortăreaţă, cît şi pentru anexele sale e valabilă o singură parolă ». Exact aşa spune: anexele sale. Totul e foarte limpede. Nu se poate face nici o derogare.

— Dar altădată — făcu Drogo care la început nu fusese prea atent — schimbul, la Reduta nouă, se făcea mai devreme?

— Păi tocmai asta e ! exclamă Tronk, dar apoi se corectă: Da, domnule locotenent. Numai de doi ani încoace e toată istoria asta. Aşa cum se făcea înainte era mult mai bine.

Subofiţerul tăcu, iar Drogo îl privea îngrozit. După douăzeci şi doi de ani de Fortăreaţă, ce mai rămăsese din militarul acesta? Îşi mai amintea oare Tronk că undeva pe lume existau milioane de oameni asemeni lui, care nu purtau uniformă şi se plimbau în voie prin oraş, iar noaptea puteau, după cum aveau chef, să se bage în pat sau să se ducă la restaurant sau la teatru? Nu, desigur, privindu-l, îţi dădeai seama de asta foarte limpede — Tronk uitase cu desăvîrşire de ceilalţi oameni, pentru el nu mai exista nimic în afară de Fortăreaţă, cu regulamentele ei înfiorătoare. Tronk nu-şi mai amintea cum sunau glasurile dulci ale fetelor, nici cum arătau grădinile, nici rîurile, nici arborii, în afară de acele pipernicite şi rare tufişuri din împrejurimile Fortăreţei. Omul acesta privea şi el, da, spre nord, dar fără să încerce aceleaşi sentimente ca Drogo; el scruta cărarea spre Reduta nouă, şanţul-obstacol şi contraforturile, explora eventualele căi de acces, fără a vedea însă ripele sălbatice, nici acel triunghi de podiş misterios şi nici măcar norii albi care pluteau pe cerul aproape întunecat.

Astfel, în timp ce se lăsa întunericul, dorinţa de a fugi puse din nou stăpînire pe Drogo. De ce nu plecase imediat? îşi reproşa acum. De ce oare cedase în faţa mieroasei diplomaţii a lui Matti? Acum trebuia să aştepte să se scurgă patru luni, o sută douăzeci de zile nesfîrşite, dintre care jumătate făcînd de strajă pe metereze. I se părea că se află pierdut printre oameni dintr-un alt tărîm, pe pămînt străin,

Scanned with OKEN Scanner

într-o lume dură și ingrată. Privi în jur și îl recunoscu pe Tronk care, neclintit, surpaveghea sentinelele.

VI

Acum era noapte în toată puterea cuvîntului. Drogo ședea în camera sărăcăcioasă a redutei și ceruse să i se aducă hîrtie, cerneală și toc, pentru scris.

« Dragă mamă », începu el, și brusc avu sentimentul că era din nou copil. Singur, la lumina unui felinar, fără ca nimeni să-l vadă, ascuns în inima Fortăreței pe care n-o cunoștea, departe de casă, de toate lucrurile familiare și dragi, faptul că putea cel puțin să-și deschidă cu toată sinceritatea inima, i se părea o consolare.

Desigur, cu ceilalți, cu ofițerii, colegii săi, trebuia să se dovedească bărbat, trebuia să rîdă împreună cu ei și să istorisească tot felul de povești îndrăznețe, cu militari și femei. Și cui altcuiva ar fi putut să-i mărturisească adevărul, dacă nu mamei sale? Or, adevărul lui Drogo, din seara aceea, nu era un adevăr de soldat curajos, nu era, probabil, demn de Fortăreața austeră, iar camarazii săi și-ar fi bătut desigur joc de el. Adevărul însemna drumul obositor, apăsarea zidurilor posomorîte, sentimentul unei singurătăți absolute, copleșitoare.

« Am ajuns, sfîrșit de oboseală, după două zile de drum — asta ar fi vrut să scrie — și, ajuns aici, am aflat că, dacă voiam, mă puteam întoarce în oraș. Fortăreața e tristă, nu sînt sate prin apropiere, nu există nici o distracție și nici un fel de bucurie. » Da, asta ar fi vrut să scrie.

Dar îi veni în minte imaginea mamei — la ceasul acela ea se gîndea cu siguranță la el, mîngîindu-se cu gîndul că fiul își petrece timpul în mod plăcut, cu prieteni simpatici, sau chiar, cine știe, în vreo companie și mai agreabilă. Ea îl credea, desigur, mulțumit și liniștit.

« Dragă mamă, scrise mîna lui. Am ajuns alaltăieri, după o călătorie excelentă. Fortăreața e impresionantă . . . » Oh, dacă ar lăsa-o să înțeleagă ce triste sînt acele ziduri posomorîte, ce atmosferă tulbure de pedeapsă și exil domnește, ce absurzi și stranii sînt oamenii de aici. Dar scrise: « Ofițerii m-au primit cu multă căldură. Și maiorul, adjutantul comandantului, a fost foarte amabil cu mine și mi-a lăsat toată libertatea să mă reîntorc în oraș dacă vreau. Totuși eu . . . »

Poate în clipa aceea mama se învîrtea prin camera lui acum pustie, deschidea un sertar, își făcea de lucru cu niște haine mai vechi, cu cărțile, cu hîrtiile de pe birou; le mai pusese în ordine de nu știu cîte ori, dar i se părea că în felul acesta regăsește ceva din prezența lui vie, că Giovani ar fi trebuit să se întoarcă acasă, ca de obicei, înainte de prînz. Avea senzația că aude aevea zgomotul cunoscut al pașilor ei mărunți, nervoși, parcă veșnic neliniștiți din pricina cuiva. Cum ar fi putut avea inima s-o amărască? Dacă ar fi fost lîngă ea, în aceeași cameră, strînși laolaltă sub lumina familiară, atunci da, Giovanni i-ar fi spus tot și ea n-ar mai fi avut vreme să se mîhnească, pentru că el s-ar fi aflat acolo, în fața ei, și ceea ce fusese urît trecuse. Dar așa, din depărtare, prin scris? Dacă ar fi putut să stea alături de ea, în fața căminului, în liniștea pașnică a casei bătrînești, atunci da, i-ar fi vorbit despre maiorul Matti, despre fățărnicia lui, despre maniile lui Tronk; i-ar fi povestit cît de prostește acceptase să rămînă încă patru luni acolo și, probabil, ar fi făcut haz împreună. Dar cum putea să-i spună toate acestea de la o asemenea depărtare?

« Totuși, eu — scrise Drogo — am socotit că e bine pentru mine și pentru cariera mea să rămîn cîtva timp aici, la Fortăreață . . . Societatea e foarte agreabilă, iar serviciul ușor, de loc obositor. » Dar camera lui, zgomotul rezervorului de apă, întîlnirea cu căpitanul Ortiz și dezolanta întindere dinspre miază-noapte? Nu trebuia oare să-i vorbească despre asprele regulamente ale gărzii, despre reduta pustie în care se afla în clipa aceea? Nu, nici măcar cu mama lui nu putea fi sincer,

Scanned with OKEN Scanner

nici măcar ei nu-i putea mărturisi temerile tulburi care nu-l lăsau să-şi găsească liniştea.

În casa lor din oraş, orologiile, unul după altul, cu sunete diferite, băteau acum orele zece; la bătăile lor repetate se auzea clinchetul uşor şi prelungit al paharelor din bufet, din bucătărie răzbătea ecoul unui ris, iar de peste drum sunetul unui pian. Printr-o fereastră foarte îngustă, aproape o crăpătură, din locul unde şedea, Drogo putea să arunce o privire spre podişul dinspre miază-noapte, pămîntul acela dezolant; dar acum nu se vedea decît întunericul. Peniţa scîrţîia uşor şi cu toate că era întuneric beznă şi vîntul începuse să sufle printre creneluri, purtînd parcă mesaje necunoscute, cu toate că înlăuntrul redutei se îngrămădeau, dense, vălurile nopţii şi aerul era umed şi neplăcut, « în general eu sînt foarte mulţumit şi mă simt bine », scrise Giovanni Drogo.

De la nouă seara, pînă în zori, la fiecare jumătate de oră, un clopot bătea în reduta a patra înspre partea dreaptă a defileului, unde sfîrşeau meterezele. Era un dangăt de clopot mic, şi îndată după aceea ultima sentinelă îşi striga camaradul din imediata lui apropiere; de la acesta, la soldatul următor şi aşa mai departe, pînă la extremitatea opusă a meterezelor, din redută în redută, străbătînd fortul şi-apoi de-a lungul bastioanelor, chemarea alerga prin noapte.

« *All'erta ! All' erta !* [1] Sentinelele nu puneau nici un fel de entuziasm în strigătul acela, îl repetau mecanic, iar vocile lor aveau un timbru straniu.

Întins pe patul îngust, fără a se fi dezbrăcat, Giovanni Drogo, năpădit de o oboseală tot mai apăsătoare, auzea la intervale regulate răzbătînd de departe strigătul acela din care nu distingea decît cîteva vocale: » Aè, aè . . . aè . . . » Apoi strigătul devenea din ce în ce mai puternic, trecea pe deasupra lui, cu intensitate maximă, se îndepărta apoi înspre partea opusă, pierzîndu-se încetul cu încetul în neant. După două minute însă făcea cale întoarsă, restituit, ca o contraprobă, de la primul fort mic din stînga. Drogo îl auzea din nou apropiindu-se, cu paşi lenţi şi egali: « aè . . . aè . . . aè . . . » Numai cînd ajungea deasupra lui, repetat de sentinelele sale, reuşea să distingă cuvîntul. Dar curînd « *all'erta* » se pierdea iar într-un fel de tînguire care murea apoi la ultima sentinelă, izbindu-se de stîncile abrupte.

De patru ori auzi Giovanni avertismentul urcînd pînă la el şi tot de atîtea ori îl auzi pierzîndu-se de-a lungul meterezelor, pînă la punctul de unde pornise. A cincea oară, Drogo nu percepu decît o vagă rezonanţă care-i provocă o tresărire scurtă. Îi trecu prin minte că nu era onorabil, pentru un ofiţer, să doarmă în gardă; regulamentul o permitea, însă cu o condiţie: să nu se dezbrace; dar toţi ofiţerii tineri din Fortăreaţă, dintr-un fel de orgoliu, rămîneau treji toată noaptea, citind, fumînd, făcîndu-şi, adesea chiar în mod abuziv, vizite nocturne şi jucînd cărţi. Tronk, căruia mai înainte Giovanni îi ceruse unele informaţii, îl lăsase să înţeleagă că era un bun exemplu să stai de veghe.

Dar întins pe patul îngust, dincolo de conul de lumină al felinarului, în vreme ce rătăcea cu închipuirea gîndindu-se la propria-i viaţă, Giovanni Drogo fu cuprins pe neaşteptate de somn. În timpul acesta, chiar în acea noapte — oh, dacă ar fi ştiut, poate n-ar mai fi avut chef să doarmă — chiar în acea noapte începea pentru el ireparabila fugă a timpului.

Pînă atunci el păşise înainte, pe drumul primei tinereţi lipsite de orice griji, un drum care, cît sîntem copii, ne pare fără de sfîrşit, şi pe care anii alunecă lent, cu paşi uşori, astfel că nimeni nu bagă de seamă trecerea lor. Mergem fără grabă, privind cu interes în jurul nostru, nu avem nici un motiv să ne zorim,

---

[1] Atenţie.

Scanned with OKEN Scanner

iar ceilalți tovarăși înaintează și ei tot fără nici o grabă, oprindu-se adesea în loc, ca să mai facă vreo glumă. Din pragul caselor, oamenii mari ne salută binevoitori, și ne fac semn arătînd spre orizont, cu un surîs plin de îngăduință: și astfel inima începe să bată pentru idealuri eroice și gingașe, savurăm dinainte apropierea lucrurilor minunate care ne așteaptă ceva mai încolo, nu se văd încă, nu, dar e sigur, absolut sigur că într-o zi vom ajunge la ele.

Mai este oare mult? Nu, e de-ajuns să traversezi rîul acela care se vede jos, în vale, să treci dincolo de colinele acelea verzi. Oare nu cumva, din întîmplare, am și ajuns? Nu sînt oare arborii aceștia, pajiștile acestea, casa asta albă, ceea ce căutăm? Pentru cîteva clipe avem impresia că da, și am vrea să ne oprim. Apoi auzim spunîndu-se că mai-binele se află mai departe și, neobosiți, pornim din nou la drum.

Și astfel mergem înainte, într-o așteptare plină de încredere, zilele sînt lungi și liniștite, soarele strălucește în înaltul cerului și pare că nici nu se gîndește să coboare spre apus.

Dar la un moment dat, aproape instinctiv, ne întoarcem privirile înapoi și vedem că în spatele nostru s-a înălțat un grilaj, zăgăzuind drumul întoarcerii. Atunci simțim că ceva s-a schimbat, soarele nu mai pare neclintit pe boltă, ci se mișcă cu repeziciune, vai, nici nu apuci să-l privești bine că se și prăvălește spre marginea zării; îți dai seama că norii nu mai zăbovesc în golfurile albastre ale cerului, ci aleargă gîfîind, încălecîndu-se unul peste altul, atît sînt de nerăbdători să ajungă; și atunci înțelegi că timpul trece și că drumul va trebui să se sfîrșească într-o zi.

Și vine clipa cînd în spatele nostru se trîntește o poartă grea, ce se închide cu o iuțeală fulgerătoare, nu mai ai timp să te întorci înapoi. Dar în clipa aceea Giovanni Drogo dormea neștiutor și zîmbea în somn, așa cum fac copiii.

Vor trece multe zile în șir pînă ce Drogo va înțelege ceea ce s-a întîmplat. Și-atunci i se va părea că s-a trezit dintr-un somn lung. Va privi în jurul său bănuitor; apoi va auzi un tropăit confuz de pași care îl ajung din urmă, va vedea lumea care, deșteptată înaintea lui, aleargă gîfîind și-l întrece pentru a ajunge mai devreme la țintă. Va simți bătaia timpului scandînd cu aviditate viața. La ferestre nu se vor mai ivi chipuri zîmbitoare, ci fețe împietrite și indiferente. Iar dacă va întreba cît drum mai are de străbătut, oamenii vor mai da încă din cap, aprobator, făcînd semn spre orizont, dar fără nici un fel de bunăvoință și bucurie. Între timp, tovarășii de drum se vor pierde din vedere, cîte unul rămîne în urmă, istovit, un altul a fugit înainte, acum nu se mai zărește decît un punct minuscul la orizont.

De cum treci rîul acela — va spune lumea — mai sînt încă zece kilometri și ai ajuns. Însă drumul nu se mai sfîrșește niciodată și zilele devin tot mai scurte, tovarășii de drum tot mai rari, iar la ferestre se văd doar chipuri palide, clătinînd din cap.

Pînă la urmă Drogo va rămîne absolut singur, iar la orizont, iată, va apărea țărmul unei nesfîrșite mări imobile, de culoarea plumbului. De acum înainte va fi obosit, casele aflate pe marginea drumului vor avea aproape toate ferestrele închise, iar rarele ființe pe care le va mai zări îi vor răspunde cu un gest dezolat: ceea ce era bun a rămas demult în urmă, foarte departe, și el a trecut pe lîngă fericire fără să știe. Oh, acum e prea tîrziu ca să se mai întoarcă, în spatele lui sporește vuietul mulțimii care-l urmează, atrasă de aceeași iluzie, dar încă invizibilă pe albul drum pustiu.

Giovanni Drogo dormea în incinta celei de a treia redute. Visa și zîmbea. Pentru ultima dată pluteau spre el, în noapte, imaginile dragi ale unei lumi fericite. Vai lui, ce cumplit ar fi fost dacă s-ar fi putut vedea pe sine însuși, așa cum avea să fie într-o zi, acolo unde sfîrșește drumul, împietrit pe țărmul mării plumburii,

Scanned with OKEN Scanner

sub un cer cenușiu și uniform, iar în jur nici o casă, nici un om, nici un copac, nici măcar un fir de iarbă, totul la fel, din vremuri imemoriale.

VII

În sfîrșit, sosi din oraș lada cu veșmintele locotenentului Drogo. Printre altele, se afla și o manta nouă-nouță de o eleganță extraordinară. Drogo o îmbrăcă și se privi pe îndelete în oglinda mică din cameră. I se părea că reprezintă o legătură vie cu lumea sa îndepărtată, se gîndi cu plăcere că toți aveau să-l admire, atît era de splendidă ștofa și atît de elegant cădea.

Se gîndea că n-are rost s-o uzeze în timpul serviciului la fortăreață, în nopțile de gardă, printre zidurile umede. Ba considera chiar că ar fi fost de rău augur s-o înnoiască acolo, aproape ca și cum ar fi admis că n-avea să aibă alte ocazii, mai bune. Totuși îi părea rău să n-o vadă și ceilalți, și, deși nu era frig, se gîndi s-o îmbrace măcar pînă la croitorul regimentului, de unde avea să-și cumpere o altă manta, obișnuită.

Ieși deci din cameră și porni în jos pe scări, admirîndu-și, acolo unde lumina i-o permitea, linia elegantă a propriei umbre. Totuși, pe măsură ce cobora spre inima Fortăreței, mantaua părea că-și pierde, într-un anumit fel, ceva din strălucirea inițială. Mai mult încă, Drogo își dădu seama că nu izbutea s-o poarte cu naturalețe: avea impresia că-i ceva neobișnuit, bătător la ochi.

Și părea chiar să se bucure că scările și coridoarele erau aproape pustii. Un căpitan cu care, în cele din urmă, se întîlni, îi răspunse la salut fără a-i arunca măcar o singură privire mai mult ca de obicei. Nici măcar puținii soldați pe care-i întîlni nu-și întoarseră capul ca să-l privească.

Coborî pe o scară îngustă, în spirală, tăiată în corpul unui zid, și pașii săi se auzeau răsunînd deasupra și dedesubt, ca și cum ar fi fost ai altcuiva. Pulpanele elegante ale mantalei atingeau legănîndu-se în mers, zidurile albe de mucegai. Drogo ajunse astfel în subterane. Atelierul croitorului Prosdocimo era instalat într-un subsol. Printr-o ferestruică aflată chiar la nivelul solului, cobora, în zilele senine, o rază de lumină, dar în seara aceea se și aprinseseră lămpile.

— Bună seara, domnule locotenent, spuse Prosdocimo, croitorul regimentului, de îndată ce-l văzu intrînd.

În încăpere nu erau luminate decît cîteva porțiuni mici: un pupitru unde scria un bătrînel și masa la care lucrau trei ajutoare tinere. De jur împrejur atîrnau fără viață, cu sinistra uitare de sine a unor spînzurați, zeci și zeci de uniforme, mantale și pelerine.

— Bună seara, răspunse Drogo. Aș dori o manta, o manta care să nu coste prea scump. Dacă mă ține patru luni e de-ajuns.

— Dați-mi voie, zise croitorul zîmbind cu o curiozitate bănuitoare, apucînd o pulpană a mantalei lui Drogo și ridicînd-o în lumină; avea gradul de sergent-major, dar calitatea sa de croitor al regimentului părea să-i confere dreptul de a-și aborda superiorii cu o anumită familiaritate ironică. Frumoasă stofă, foarte frumoasă, cred că v-a costat o avere, cei de la oraș nu se joacă,—și îl măsură pe locotenent din cap pînă-n picioare, cu ochiul omului de meserie, apoi clătină din cap făcînd să-i tremure obrajii plini și roșii. Ce păcat însă . . .

— Păcat, de ce?

— Păcat că gulerul e atît de îngust, nu prea e de militar.

— Așa se poartă acum, ripostă Drogo, cu superioritate.

— O fi poate la modă gulerul îngust — zise croitorul — dar pentru noi, militarii, nu există modă. Moda trebuie să fie regulamentul, și regulamentul spune clar:

Scanned with OKEN Scanner

« Gulerul mantalei strîns pe gît, croit în formă de centiron, înalt de şapte centimetri » Poate că dumneavoastră, domnule locotenent, dacă mă vedeţi în bîrlogul ăsta, credeţi să sînt un cîrpaci de trei parale.

— De ce? făcu Drogo. Dimpotrivă.

— Dumneavoastră credeţi, probabil, că sînt un cîrpaci oarecare. Dar mulţi ofiţeri mă stimează, chiar şi în oraş, şi încă ofiţeri de valoare. Eu mă aflu aici în mod ab-so-lut pro-vi-zo-riu, şi scandă ultimele cuvinte ca pe o premisă foarte importantă.

Drogo nu ştia ce să răspundă.

— Aştept de la o zi la alta să plec, continuă Prosdocimo. Dacă n-ar fi domnul colonel, care nu vrea să mă lase să plec . . . Dar voi ăştia ce găsiţi de rîs?

În penumbră se auzise într-adevăr rîsul înăbuşit al celor trei ajutoare; acum îşi plecaseră capetele, ca şi cum ar fi fost cu totul absorbiţi de lucru. Bătrînelul continua să scrie, prefăcîndu-se că-şi vede de treaba sa.

— Ce anume e de rîs? repetă Prosdocimo. Prea vi se pare că sînteţi deştepţi. O să vedeţi voi într-o bună zi.

— Chiar — spuse Drogo — ce e de rîs?

— Sînt nişte proşti, urmă croitorul. Nu trebuie să-i băgaţi în seamă.

În clipa aceea se auziră paşi coborînd pe scară şi în atelier intră un soldat. Prosdocimo era chemat sus, de sergentul-major de la magazia de efecte.

— Iertaţi-mă, domnule locotenent, spuse croitorul. E o obligaţie de serviciu. In două minute sînt înapoi.

Şi o porni în sus pe scări, în urma soldatului.

Drogo se aşeză, pregătindu-se să-l aştepte. Plecînd « patronul », cele trei ajutoare îşi întrerupseră lucrul. Bătrînelul îşi desprinse în sfîrşit privirile de pe hîrtiile sale, se ridică în picioare şi se apropie de Giovanni şchiopătînd.

— L-aţi auzit? îl întrebă cu un ton ciudat, făcînd un semn ca pentru a arăta spre croitorul care ieşise. L-aţi auzit? Ştiţi, domnule locotenent, de cîţi ani e aici, la Fortăreaţă?

— Deh, nu ştiu. . .

— De cincisprezece ani, domnule locotenent, de cincisprezece ani blestemaţi, şi continuă să repete aceeaşi poveste: mă aflu aici în mod provizoriu, aştept de la o zi la alta . . .

Careva dintre ucenici şuşoti ceva. Probabil că asta constituia unul din subiectele de care rîdeau de obicei. Bătrînelul nu le dădu însă nici o atenţie.

— Dar nu se va clinti niciodată de aici, spuse. El, domnul colonel, comandantul, şi mulţi alţii vor rămîne aici pînă vor crăpa. E ca un fel de boală, băgaţi de seamă şi dumneavoastră, domnule locotenent, sînteţi nou aici, abia aţi venit, aveţi grijă pînă nu e prea tîrziu . . .

— Să am grijă de ce?

— Să plecaţi deîndată ce va fi posibil, să nu cumva să vă molipsiţi şi dumneavoastră de aceeaşi boală.

— Eu am venit doar pentru patru luni — rosti Drogo — şi nu am nici cea mai vagă intenţie să rămîn aici.

— Totuşi, băgaţi se seamă, domnule locotenent ! insistă bătrînul. Începutul l-a făcut domnul colonel Filimore. Se pregătesc evenimente importante, ne tot spunea, îmi amintesc foarte bine, sînt vreo optsprezece ani de-atunci. « Evenimente » nici mai mult, nici mai puţin, aşa spunea. Sînt chiar vorbele sale. Şi-a băgat în cap că Fortăreaţa e foarte importantă, mult mai importantă decît toate celelalte, că cei din oraş nu pricep nimic.

Scanned with OKEN Scanner

Vorbea rar, făcînd pauze, astfel încît tăcerea să dea greutatea anumitor cuvinte. Şi-a băgat în cap că Fortăreaţa e extrem de importantă, că trebuie să se întîmple ceva.

Drogo zîmbi.

— Să se întîmple ceva? Adică un război?

— Cine ştie, orice se poate, chiar şi un război.

— Un război dinspre pustiu?

— Dinspre pustiu, probabil, confirmă bătrînelul.

— Dar cine, cine ar putea să năvălească dintr-acolo?

— De unde vreţi să ştiu eu? N-o să năvălească nimeni, bineînţeles. Dar domnul colonel-comandant a cercetat documentele, spune că mai sînt încă tătari, o rămăşiţă a străvechilor hoarde care pradă în dreapta şi în stînga.

În penumbra de la masă se auzi rîsul batjocoritor şi totodată idiot al celor trei ajutoare.

— Şi sînt destui aici care aşteaptă, continuă bătrînelul. Iată, domnul colonel, domnul căpitan Stizione, domnul căpitan Ortiz, domnul locotenent-colonel, în fiecare an li se pare că trebuie să se întîmple ceva, şi tot aşa, pînă vor fi scoşi la pensie. Se întrerupse, îşi înclină capul într-o parte ca şi cum ar fi tras cu urechea. Mi s-a părut că aud paşi, spuse.

Dar nu venea nimeni.

— Nu aud nimic, făcu Drogo.

— Chiar şi Prosdocimo I reluă bătrînelul. E un simplu sergent-major, croitorul regimentului, dar s-a luat după ei. Chiar şi el aşteaptă, au trecut de-atunci cincisprezece ani... Dar dumneavoastră nu sînteţi convins de toate astea, domnule locotenent, vă văd, tăceţi şi vă gîndiţi că sînt doar poveşti. Şi adăugă, aproape implorîndu-l: Aveţi grijă, vă spun, o să vă lăsaţi convins, pînă la urmă veţi rămîne şi dumneavoastră aici, mi-e de-ajuns să mă uit în ochii dumneavoastră.

Drogo tăcea, gîndindu-se că nu e de demnitatea unui ofiţer să se mărturisească unui asemenea amărît.

— Dar dumneata — întrebă — dumneata ce faci aici?

— Eu? făcu bătrînelul. Eu sînt fratele lui, lucrez cu el aici.

— Fratele lui? Fratele mai mare?

— Exact — şi bătrînelul zîmbi — fratele mai mare. Şi eu am fost militar cîndva, apoi mi-am rupt un picior şi am ajuns aici, unde mă vedeţi.

În tăcerea din subterană, Drogo îşi auzi deodată loviturile propriei inimi, care începuse să bată puternic. Deci pînă şi bătrînelul refugiat în bîrlogul acesta pentru a ţine socotelile, pînă şi creatura asta neînsemnată şi umilă aştepta un destin eroic? Giovanni se uită ţintă în ochii lui şi celălalt clătină uşor din cap, cu o tristeţe amară, ca şi cum ar fi vrut să admită că aşa era, că într-adevăr nu exista nici o scăpare: aşa sîntem făcuţi — părea să spună privirile sale — şi nu ne vom lecui niciodată.

Şi poate pentru că în cine ştie ce parte a scărilor se deschisese o uşă, acum se auzeau, filtrate de ziduri, glasuri omeneşti îndepărtate, fără să se poată şti prea bine de unde veneau: la răstimpuri încetau, lăsînd în urmă un vid, apoi se iscau din nou, se îndepărtau şi reveneau, ca o lentă respiraţie a Fortăreţei.

Drogo înţelegea, în sfîrşit. Privea fix umbrele uniformelor tremurătoare în lumina oscilantă a felinarelor şi se gîndi că în clipa aceea chiar, colonelul, ascuns în biroul său, în taină, deschisese fereastra spre miază-noapte. Era absolut sigur: într-un ceas atît de trist ca acela, din pricina întunericului şi a toamnei, comandantul Fortăreţei privea spre miază-noapte, spre abisurile întunecate ale trecătorii.

Scanned with OKEN Scanner

Dinspre deşertul de la miază-noapte trebuia să vină norocul lor, aventura, ceasul miraculos care măcar o dată în viaţă bate pentru fiecare. Pentru această eventualitate nedesluşită, care cu trecerea timpului părea să devină tot mai nesigură, bărbaţi în toată firea îşi iroseau acolo, în munţi, cei mai frumoşi ani din viaţă.

Nu se putuseră resemna la o existenţă obişnuită, la bucuriile oamenilor de rînd, la un destin burghez; umăr la umăr, trăiau cu aceeaşi speranţă, dar fără să şi-o mărturisească vreodată, poate pentru că nu-şi dădeau seama de ea, sau poate pur şi simplu pentru că erau soldaţi, şi nu voiau să dea în vileag o taină atît de îndrăgită.

Chiar şi Tronk, probabil. Tronk visa la articolele regulamentului, la disciplina de fier, la orgoliul responsabilităţii scrupuloase, şi-şi făcea iluzia că asta îi era de-ajuns. Totuşi, dacă cineva i-ar fi spus: aşa va fi mereu, pînă la sfîrşit, totul la fel pînă la capăt, chiar şi el s-ar fi trezit. Imposibil, ar fi spus. Trebuie totuşi să se întîmple ceva deosebit, ceva într-adevăr excepţional, ca să poţi spune: acum, chiar dacă totul s-a sfîrşit, nu-i nimic, a meritat !

Drogo pătrunsese secretul lor naiv şi se gîndi, cu un sentiment de uşurare, că el era departe de toate astea — spectator imun. Peste patru luni, slavă Domnului, avea să plece de-acolo pentru totdeauna. Tulburea vrajă a vechii cetăţi se destrămase în chip ridicol. Aşa gîndea. Dar de ce oare bătrînelul continua să-l privească ţintă, cu expresia aceea ambiguă? De ce oare Drogo simţea nevoia să fredoneze o melodie, să bea un pahar de vin, să iasă la aer? Poate pentru a-şi demonstra sie însuşi că era într-adevăr liber şi liniştit?

VIII

Iată-i pe noii prieteni ai lui Giovanni Drogo, locotenenţii Carlo Morel, Pietro Angustina, Francesco Grotta, Max Lagorio. Stăteau cu toţi la popotă, la ceasul acela tîrziu. Nu mai rămasese decît o ordonanţă, rezemată de tocul unei uşi îndepărtate, portretele foştilor colonei, înşirate în ordine pe pereţii din jur, cufundaţi în penumbră. Pe faţa de masă albă, opt sticle negre, în dezordinea de după cină.

Erau toţi oarecum înfierbîntaţi, puţin din pricina vinului, puţin din pricina nopţii, şi cînd glasurile lor amuţeau, se auzea ploaia de-afară.

Îl sărbătoreau pe contele Max Lagorio care pleca a doua zi, după doi ani de Fortăreaţă.

Lagorio spuse:

— Angustina, dacă vii şi tu, te aştept.

O spusese cu tonul lui obişnuit, în glumă, dar se înţelegea că vorbea serios.

Şi Angustina împlinise doi ani de serviciu, dar nu vroia să plece. Palid, el privea în jur cu veşnicul său aer de indiferenţă, ca şi cum camarazii săi nu-l interesau în nici un fel, şi s-ar fi aflat acolo doar dintr-o pură întîmplare.

— Angustina ! repetă Lagorio aproape cu un strigăt, ameţit. Dacă vii şi tu, te aştept, sînt dispus să mai aştept trei zile.

Locotenentul Angustina nu răspunse, schiţînd un zîmbet uşor, de îngăduinţă. Uniforma lui albastră, decolorată de soare, ieşea din comun, faţă de celelalte, printr-un fel de eleganţă neglijentă, de nedefinit.

Lagorio se adresă celorlalţi, lui Morel, lui Grotta, lui Drogo:

— Spuneţi-i şi voi ! şi puse mîna dreaptă pe umărul lui Angustina. I-ar face bine să vină în oraş.

— Mi-ar face bine? întrebă Angustina mimînd curiozitatea.

— Te-ai simţi mai bine la oraş, ce mai ! Şi de altfel, după părerea mea, asta-i valabil pentru toţi.

Scanned with OKEN Scanner

— Dar mă simt foarte bine, spuse, sec, Angustina. Nu am nevoie de îngrijiri.

— Dar nici n-am afirmat că ai nevoie de îngrijiri. Am spus doar că ți-ar face bine.

Iată cuvintele lui Lagorio, în timp ce afară, în curtea interioară, se auzea ploaia. Angustina își netezea cu două degete mustața; era plictisit, se vedea bine.

Lagorio continuă:

— La maică-ta, la ai tăi, nu te gîndești de loc? Imaginează-ți numai cînd mama ta va . . .

— Maică-mea va ști să se resemneze, răspunse Angustina cu un subînțeles amar.

Lagorio pricepu și schimbă subiectul.

— Haide, Angustina, închipuie-ți, dacă ai pica poimîine așa pe neașteptate la Claudina. Sînt doi ani de cînd nu te-a văzut . . .

— Claudina . . ., făcu Angustina plictisit. Care Claudina? Nu-mi amintesc.

— Ei bravo, nu-ți amintești ! Cu tine nu se poate vorbi chiar despre nimic în seara asta, ăsta-i adevărul. Doar nu e nici un secret, nu? Erai văzut împreună cu ea zi de zi.

— Ah, acum îmi amintesc ! exclamă Angustina, pentru a se arăta politicos. Exact, Claudina, închipuie-ți, probabil nici măcar nu-și mai aduce aminte că exist . . .

— Hai, lasă, se știe doar că toate femeile se îndrăgostesc de tine, nu mai face pe modestul acum ! exclamă Grotta, iar Angustina îl privi țintă, fără să clipească, vizibil surprins de atîta platitudine.

Tăcură. Afară, în noapte, sub ploaia de toamnă, patrulau sentinelele. Apa răpăia pe terase, gîlgîia în streșini, se prelingea pe ziduri. Afară era noapte adîncă și Angustina avu un ușor acces de tuse. Părea straniu că din pieptul unui tînăr atît de rafinat putea să iasă un sunet atît de dizgrațios. Dar el tușea cu o anumită moderație bine dozată, plecîndu-și de fiecare dată capul, ca și cum ar fi vrut să spună că nu putea s-o înăbușe, în fond era ceva care nu-i aparținea, o suporta doar, dintr-un fel de resemnare, pentru că nu putea face altfel. Astfel, își transforma tusea într-un fel de alintare capricioasă, demnă de a fi imitată.

Cu toate acestea, se așternuse o tăcere penibilă, pe care Drogo simți nevoia să o curme.

— Spune-mi, Lagorio — întrebă el — la ce oră pleci mîine?

— Pe la zece, cred. Aș fi vrut să plec ceva mai devreme, dar mai trebuie să-mi iau rămas-bun și de la colonel.

— Colonelul se trezește la cinci, fie vară sau iarnă, la ora cinci e în picioare, n-o să te facă desigur să-ți pierzi timpul.

Lagorio rîse.

— Numai că eu nu mă scol la cinci. Cel puțin ultima dimineață aș vrea să-mi tihnească, nu mă gonește nimeni de la spate.

— Deci, poimîine ai și ajuns, sublinie Morel cu invidie.

— Pur și simplu nici nu-mi vine să cred, v-o jur ! exclamă Lagorio.

— Ce nu-ți vine să crezi?

— Că peste două zile voi fi în oraș — (o pauză) — și încă pentru totdeauna.

Angustina era palid, nu-și mai mîngîia mustățile, ci privea fix înainte, în penumbră. În încăpere, plutea acum apăsătoare conștiința nopții, cînd temerile ies din zidurile îmbătrînite și tristețea capătă un fel de farmec, cînd sufletul își flutură orgolios aripile peste omenirea adormită. Ochii sticloși ai coloneilor din tablourile mari păreau să exprime preziceri eroice. Iar afară continua să răpăie ploaia.

— Îți dai seama, urmă Lagorio, neîndurător. Poimîine seară, la ora asta, voi fi poate la familia Consalvi. Lume bună, muzică, femei frumoase ! spunea, repetînd o veche placă.

Scanned with OKEN Scanner

— Ce idee ! răspunse cu dispreț Angustina.

— Sau poate, continuă Lagorio, cu cele mai bune intenții, numai pentru a-și convinge prietenul. Iată, poate că e chiar mai bine, am să mă duc la Troni, unchitău, acolo vine întotdeauna lume simpatică, « toți sînt niște gentlemani », cum ar spune Giacomo.

— Ah, ce idei ! spuse Angustina.

— În orice caz — făcu Lagorio — poimîine eu unul mă voi duce la petrecere, iar tu vei face de serviciu. Voi hoinări prin oraș (și zîmbea la gîndul ăsta), iar la tine va veni în inspecție căpitanul: « Nimic de semnalat, sentinela Martini s-a simțit rău ». La orele două te va trezi sergentul: « Domnule locotenent, e ora de rond » — te va trezi la orele două, pot să jur, și exact la aceeași oră eu voi fi în pat cu Rosaria.

Erau neghioabele răutăți inconștiente ale lui Lagorio, cu care se obișnuiseră cu toții. Dar chemată la viață de cuvintele acestea, în mintea colegilor se ivi imaginea orașului îndepărtat, cu edificiile sale și bisericile imense, cu cupolele înalte, cu bulevardele romantice de-a lungul fluviului. La ora aceea, se gîndeau ei, plutea probabil o ceață ușoară, iar felinarele împrăștiau o lumină slabă, gălbuie; la ora aceea — negre perechi pe străzile solitare, strigăte de birjari în fața imenselor uși cu geamuri prin care se revărsau rîurile de lumină strălucitoare ale Operei, ecouri de viori și de rîsete, glasuri de femei (de sub portalurile întunecoase ale caselor bogate), ferestre luminate la înălțimi ametitoare, prin labirintul acoperișurilor; fascinantul oraș, cu visele lor de tinerețe, cu aventurile sale necunoscute încă.

Toți se uitau acum, pe furiș, la chipul lui Angustina, împovărat de o nemărturisită sfîrșeală; se aflau acolo — abia acum înțelegeau — nu pentru a-l sărbători pe Lagorio care pleca, ci, de fapt, pentru a-și lua rămas-bun de la Angustina, ca de la singurul care avea să rămînă. Unul cîte unul, după Lagorio, cînd le va veni rîndul, avea să plece și ceilalți, Grotta, Morel și, înaintea lor chiar, Giovanni Drogo, care avea doar patru luni de făcut. Angustina, în schimb, avea să rămînă acolo, nu izbuteau să înțeleagă de ce, dar știau bine că așa va fi. Și cu toate că simțeau nedeslușit că și de data asta el se supunea acelui stil ambițios de viață al său, nu erau în stare să-l invidieze: în fond, părea o manie absurdă.

Și de ce oare Angustina — ce snob îngrozitor ! — continuă să zîmbească? De ce oare, bolnav cum e, nu aleargă să-și facă bagajele, de ce nu se pregătește de plecare și continuă să privească țintă în întuneric? La ce se gîndește? Ce orgoliu ascuns îl reține în Fortăreață? Deci, și el? Privește-l, Lagorio, tu, care-i ești prieten, privește-l bine cît mai ai vreme, fă în așa fel încît chipul lui să ți se întipărească în minte așa cum e în seara asta, cu nasul subțire, cu privirea absentă, cu surîsul acela îngrat, poate într-o zi ai să înțelegi de ce nu a vrut să te urmeze, vei afla ce se ascunde dincolo de fruntea sa imobilă.

Lagorio plecă în dimineața următoare. Cei doi cai ai săi și ordonanța îl așteptau în fața porții Fortăreței. Cerul era înnourat, dar nu ploua. Pe chipul său se citea mulțumirea. Își părăsise în grabă camera, fără a mai arunca măcar o privire în jur, și nici nu-și întoarse capul înapoi cînd ieși afară, pentru a mai privi Fortăreața. Meterezele se aflau deasupra lui, întunecate și severe, sentinela din poartă stătea nemișcată, pe vasta esplanadă nu se vedea nici țipenie de om. Dintr-o gheretă din spatele fortului răzbăteau lovituri ritmice de ciocan.

Angustina coborîse ca să-și ia rămas-bun de la camaradul său. Mîngîie ușor calul.

— Încă mai e frumos animalul, spuse.

Scanned with OKEN Scanner

Lagorio pleca, se întorcea în orașul lor, la o viață ușoară și plăcută. El însă rămînea acolo și se uita cu o expresie de nepătruns la camaradul care își făcea de lucru pe lîngă cai; se străduia să zîmbească.

— Pur și simplu, nici nu-mi vine să cred că plec, spunea Lagorio. Fortăreața asta era o adevărată obsesie pentru mine.

— Cînd ajungi, du-te și salută-i pe ai mei, zise Angustina fără să-l privească. Spune-i mamei că sînt bine, sănătos.

— N-ai nici o grijă, răspunse Lagorio. Știi, mi-a părut tare rău ieri seară. Sîntem două naturi cu totul diferite, în fond, n-am priceput niciodată exact ce se petrece în mintea ta. Toate astea mi se par pur și simplu niște ciudățenii dar nu știu ce să spun, poate că, de fapt, tu ai dreptate.

— Am și uitat, făcu Angustina, sprijinindu-și mîna dreaptă de crupa calului și privind în pămînt. Doar nu-ți închipui că m-am supărat.

Erau doi oameni diferiți, cu gusturi diferite, deosebiți prin inteligență și cultură. Era chiar surprinzător să-i vezi mereu împreună, atît de netă era superioritatea lui Angustina față de celălalt. Și totuși erau prieteni: dintre toți cei aflați acolo, Lagorio era poate singurul care, instinctiv, îl înțelegea, care suferea pentru el, aproape că se rușina să plece în prezența lui, ca de o bravadă de prost-gust, și nu izbutea să se hotărască.

— Dacă o vezi pe Claudina — mai spuse Angustina cu un glas lipsit de expresie — salut-o . . . ba nu, mai bine să nu-i spui nimic.

— Oh, dar o să mă întrebe ea, dacă o întîlnesc. Doar știe foarte bine că ești aici.

Angustina tăcu.

— Atunci — spuse Lagorio care sfîrșise de pus la punct, cu ajutorul ordonanței, rănița de drum — poate e mai bine să plec, se face prea tîrziu. La revedere.

Îi strînse prietenului mîna și, cu o mișcare elegantă, sări în șa.

— Adio, Lagorio ! exclamă Angustina. Drum bun !

Stînd drept în șa, Lagorio îl privea; nu era foarte inteligent, dar un glas tainic îi spunea că poate n-aveau să se mai vadă niciodată.

O lovitură de pinteni, și calul porni. Atunci Angustina ridică ușor mîna dreaptă, pentru a face un semn, ca și cum ar fi vrut să-și cheme înapoi camaradul, ca să mai zăbovească o clipă, căci mai avea să-i spună ceva important. Lagorio văzu gestul cu coada ochiului și se opri la vreo douăzeci de metri.

— Ce-i? întrebă el. Voiai să-mi spui ceva?

Dar Angustina își lăsă brațul în jos, reluîndu-și atitudinea absentă de mai înainte.

— Nimic, nimic, răspunse. De ce?

— Așa mi s-a părut, spuse Lagorio perplex, și se îndepărtă pe esplanadă, legănîndu-se în șa.

IX

Terasele Fortăreței erau albe, la fel și trecătoarea, înspre sud, precum și deșertul dinspre miază-noapte. Zăpada acoperise în întregime contraforturile, așternuse un fel de cornișă fragilă de-a lungul crenelurilor, se prăvălea de pe streșini cu bufnituri scurte, iar la răstimpuri, dintr-o pricină de neînțeles, se desprindea de pe buza rîpelor și mase înspăimîntătoare bubuiau în abisuri stîrnind trîmbe albe.

Nu era prima zăpadă care cădea, ci a treia sau a patra, și constituia tocmai o mărturie că se scursese multă vreme de cînd se afla acolo. « Parcă ieri am venit la Fortăreață », își spunea Drogo, și chiar așa era. Părea c-a fost ieri și totuși timpul se scursese deopotrivă, cu ritmul său egal, identic pentru toți oamenii, nici mai lent pentru cei fericiți, nici mai grabnic pentru nenorociți.

Scanned with OKEN Scanner

Alte trei luni trecuseră nici încet, nici repede. Crăciunul rămăsese în urmă, venise și Anul nou, aducînd, pentru cîteva clipe, oamenilor, speranțe stranii. Giovanni Drogo se și pregătea de plecare. Mai avea nevoie doar de formalitatea vizitei medicale, cum îi făgăduise maiorul Matti, și-apoi era liber să plece. Stăruia deci să-și repete că va trăi un eveniment plăcut, că în oraș îl așteaptă o viață ușoară, amuzantă și fericită poate, și totuși nu se simțea mulțumit.

În ziua de zece ianuarie intră în biroul doctorului, aflat la ultimul etaj al Fortăreței. Medicul se numea Ferdinando Rovina, avea peste cincizeci de ani, o față flască și inteligentă, pe care se citea o oboseală resemnată; nu purta uniformă,ci o haină lungă, închisă la culoare, ca de magistrat. Ședea la masa sa, cu tot felul de cărți și hîrtii în față; dar Drogo, intrînd aproape pe neașteptate, își dădu seama imediat că medicul nu făcea nimic, că pur și simplu stătea nemișcat, gîndindu-se la cine știe ce.

Fereastra dădea spre curtea Fortăreței, de unde se înălța un zgomot de pași cadențați, deoarece se lăsase seara și începea schimbul gărzilor. De la fereastră se vedea o porțiune din zidul din față, și cerul neobișnuit de senin. Cei doi se salutară și Giovanni avu ocazia să constate foarte repede că medicul era la curent cu cazul său.

— Corbii își fac cuib, iar rîndunelele se duc, spuse Rovina în glumă și scoase dintr-un sertar o mapă, cu un formular tipărit.

— Dumneavoastră poate nu știți, doctore, că am ajuns aici dintr-o eroare, răspunse Drogo.

— Toți, băiete dragă, au ajuns aici dintr-o eroare, replică medicul, cu o aluzie patetică la el însuși. Chiar și cei care au rămas pe loc.

Drogo nu înțelese prea bine ce voia să spună doctorul, și se mulțumi să zîmbească.

— Oh, nu e un reproș ! Faceți foarte bine, voi tinerii, că nu rămîneți să mucegăiți aici, sus, continuă Rovina. În oraș aveți cu totul alte posibilități. Chiar și eu mă gîndesc uneori, dacă aș putea . . .

— Dar de ce? întrebă Drogo. N-ați putea să vă transferați?

Doctorul făcu un gest cu brațele, ca și cum ar fi auzit o enormitate.

— Să mă transfer? — și rise cu poftă. După douăzeci și cinci de ani de cînd sînt aici . . .

Prea tîrziu, băiete, trebuia să mă gîndesc mai demult.

Poate ar fi dorit ca Drogo să-l mai contrazică, dar cum locotenentul tăcu, trecu direct la subiect: îl invită pe Giovanni să ia loc, îl rugă să-i spună numele și prenumele, pe care le scrise la locul cuvenit, pe formularul reglementar.

— Bine, conchise. Dumneata suferi de unele tulburări ale sistemului cardiovascular, nu-i așa? Organismul dumnitale nu rezistă la altitudinea asta, nu? E bine așa?

— E bine și așa, consimți Drogo. Dumneavoastră sînteți cel mai bun arbitru în treburile acestea.

— Să prescriu și o permisie pentru convalescență, dacă tot am ajuns aici? întrebă doctorul, făcînd cu ochiul.

— Vă mulțumesc — răspunse Drogo — dar n-aș vrea să exagerez.

— Cum crezi. Atunci fără permisie. Eu, la vîrsta dumnitale, nu aveam asemenea scrupule.

În loc să se așeze pe scaun, Giovanni se apropiase de fereastră și din cînd în cînd se uita în jos, la soldații aliniați pe zăpada albă. Soarele abia apusese, iar printre metereze se răsfira o penumbră albastră.

— Mai mult de jumătate dintre voi, după trei, patru luni, vreți să plecați, rosti doctorul cu o ușoară mîhnire, învăluit și el acum în penumbră, astfel că nu pricepeai

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

îl traduce: complice, amîndouă, în a forma un spațiu privilegiat, spațiul sfințeniei pe care o promite și o poartă Arta. E spațiul metamorfozei care se produce curent în ambianța unei ședințe după model, cînd orice exemplar uman, cît de tern, asumă o gravitate care-l depășește; în clipa cînd urcă pe podiu, în clipa cînd poate operă, nestînjenită, învestitura miraculoasă care-i Arta.

Pe elevii școlii sale de sculptori, Matisse îi învăța să asume, ei înșiși, tensiunile din poza modelului — pentru a realiza astfel, în ființa lor, jocul de energii și punctele de articulație din care se constituie expresia. Ceea ce știe să asume Geta Brătescu, acum, fără efort, în însuși gestul destins al privirii, este acea noblețe esențială care face dintr-un Atelier un loc de comuniune gravă. De aceea am vorbit despre Școală în sensul cel mai elevat, aproape hieratic, de aceea o mobilă banală se poate înfățișa ca un altar, într-o litografie. De aceea modelele — pentru un studiu de drapaj — ni se înfățișează, într-o geometrie riguroasă și amplă, ca niște monumente, Victorii rînd pe rînd elegiace sau robuste. De aceea alungirile de forme din tapiserie, etajîndu-se arborescent, cu un elan auster, pterodactylii aceștia uriași, descărnați, — cu nu știu ce aer de oase nude, cast stinghere — nu sînt la locul lor în regnurile biologiei. Ființe adaptate parcă la regimul înălțimilor, care subție forma și-i dăruie acuitate axială, aripa lor nevăzută este de ordinul gîndirii.

De peste un secol, de la Courbet, Atelierul a fost, de atîtea ori, motiv de predilecție, pentru orgoliul și demiurgia modernă a Artistului. Acea demiurgie, sarcastică uneori și dezinvoltă, căreia îi datorăm, la Picasso, atîtea variațiuni, din seria « Artistul și modelul »: printre altele, un desen unde figura pictorului e înlocuită cu o maimuță.

Ceea ce ne întîmpină însă aici, în expoziția de față, nu se revendică de la această poetică. Recules, plin de căldură sufletească, și totodată lipsit de calificări prea restrictive, Atelierul, în cazul nostru, nu se voiește un spațiu al artistului ca subiectivitate autonomă, — un spațiu pentru jocurile, mai mult sau mai puțin trufașe, ale spontaneității. Dimpotrivă, el tinde spre un statut impersonal și sever, aș spune metafizic; spre gloria Artei, în primul rînd, nu a Artistului.

DAN HĂULICĂ

Scanned with OKEN Scanner

ATELIER

Un gînd leagă pe dinăuntru lucrările Getei Brătescu, din această expoziție: un gînd, o îndrăzneală plină de înțeles, — frumoasa îndrăzneală de a te proclama școlar, în miezul unui veac care a uitat sublimul Școlii. Spun Școala, într-un sens suprem, neperimabil și absolut, dincolo de determinări polemice, dincolo de dispute — între bătrîni și tineri, între stiluri —, Școala în înțelesul ideal, care transgresează programele. Spun Școala, și am numit plăcerea indicibilă a mîinii care ascultă de idee, mîna și cugetul colaborînd exact și suplu, fără de emfază, spun Școala și am numit strictețea fără de grimasă, fără înverșunări demonstrative, și fapta, pură de vertijul manifestelor. Spun Școala, nu pentru a evoca nostalgic, precum Poetul, un pierdut paradis, — dulcea monotonie de ronronuri melancolice a clasei, și ezitarea condeielor, visătoare, pe pagini; dar pentru a defini un spațiu sufletesc deschis acțiunii, nu doar contemplației.

Scanned with OKEN Scanner

Se află aici, în spațiul efectiv al acestor imagini, obiectele ce alcătuiesc recuzita de totdeauna a Școlii: draperii, un mulaj în volută, șevalete, o oglindă, suluri de hîrtie, un instrument de cerneluit pentru gravură. Sînt aici, recognoscibile fără dificultate, chiar dacă uneori, în laviuri, le învăluie o culoare de amurguri topite în amintire. Sînt la îndemînă, gata să servească, fie și abreviate pînă la părelnic; nervos despovărate de accidente, și totuși împărtășindu-se dintr-o subtilă bogăție, dintr-o secretă mansuetudine; ca și cum o caldă continuitate umană s-ar țese liniștit printre aceste forme acerate, emblematic gracile.

Embleme ale unui univers ele sînt, urcînd uneori, rarefiat și net, ca într-o înălțare de catarge, — virgule, accente, exploziv suspendate pe cerul unei ninsori mătăsoase de griuri. Embleme care, însă, nu fac din acest Atelier un spațiu aleatoriu și fragil, un loc al jocurilor de iluzionistică invenție. Iată oglinda, de pildă, prezentă cîteodată și în aceste litografii, — oglinda fascinantă a atîtor ilustre imagini din trecut, pornind de la Arnolfinii lui Van Eyck, de la cleștarul acelei boabe convexe, magic turgidă de real, în care pictorul a fost, — fuit, nu fecit, cum îi plăcuse să scrie; în care l-am vedea fantastic pătrunzînd, cum ai pătrunde într-un sîmbure rotund, în sîmburele lumii. Oglinda funcționează aici, în expoziția pe care o avem sub ochi, nu ca un factor de surpriză și miraj, — abis fluid în care să se frîngă, ametită, rațională noastră; dimpotrivă, oglinda mărturisește, aici, tocmai despre coerența funciară a lumii: despre unitatea ei tăcută și profundă. Lumea se poate multiplica, în oglindă și în imagine, rămîne totuși numerabilă, asimilabilă după o gramatică de puritate, la adăpost de frenezille cantitative: asta pare să probeze acest Atelier, cu inventarul lui limitat, numerabil, de forme, mostră de univers, reducție inteligibilă pentru o experiență semnificativă. Fără lest, fără desfășurări planturoase, astfel încît să poată accede sigur, la Idee; aproape la limită dematerializat, și totuși concret, de o concretețe definită și vitală.

Lumea reală se poate multiplica nu numai în oglindă, dar și în promisiunea care-i orice operă născîndă. De aici, în Atelierul nostru, ambiguitatea dintre obiectiv și subiectiv, fertila ambiguitate dintre model și semnul care

Scanned with OKEN Scanner

îl traduce: complice, amîndouă, în a forma un spațiu privilegiat, spațiul sfințeniei pe care o promite și o poartă Arta. E spațiul metamorfozei care se produce curent în ambianța unei ședințe după model, cînd orice exemplar uman, cît de tern, asumă o gravitate care-l depășește; în clipa cînd urcă pe podiu, în clipa cînd poate operă, nestînjenită, investitura miraculoasă care-i Arta.

Pe elevii școlii sale de sculptori, Matisse îi învăța să asume, ei înșiși, tensiunile din poza modelului — pentru a realiza astfel, în ființa lor, jocul de energii și punctele de articulație din care se constituie expresia. Ceea ce știe să asume Geta Brătescu, acum, fără efort, în însuși gestul destins al privirii, este acea noblețe esențială care face dintr-un Atelier un loc de comuniune gravă. De aceea am vorbit despre Școală în sensul cel mai elevat, aproape hieratic, de aceea o mobilă banală se poate înfățișa ca un altar, într-o litografie. De aceea modelele — pentru un studiu de drapaj — ni se înfățișează, într-o geometrie riguroasă și amplă, ca niște monumente, Victorii rînd pe rînd elegiace sau robuste. De aceea alungirile de forme din tapiserie, etajîndu-se arborescent, cu un elan auster, pterodactylii aceștia uriași, descărnați, — cu nu știu ce aer de oase nude, cast stinghere — nu sînt la locul lor în regnurile biologiei. Ființe adaptate parcă la regimul înălțimilor, care subție forma și-i dăruie acuitate axială, aripa lor nevăzută este de ordinul gîndirii.

De peste un secol, de la Courbet, Atelierul a fost, de atîtea ori, motiv de predilecție, pentru orgoliul și demiurgia modernă a Artistului. Acea demiurgie, sarcastică uneori și dezinvoltă, căreia îi datorăm, la Picasso, atîtea variațiuni, din seria « Artistul și modelul »: printre altele, un desen unde figura pictorului e înlocuită cu o maimuță.

Ceea ce ne întîmpină însă aici, în expoziția de față, nu se revendică de la această poetică. Recules, plin de căldură sufletească, și totodată lipsit de calificări prea restrictive, Atelierul, în cazul nostru, nu se voiește un spațiu al artistului ca subiectivitate autonomă, — un spațiu pentru jocurile, mai mult sau mai puțin trufașe, ale spontaneității. Dimpotrivă, el tinde spre un statut impersonal și sever, aș spune metafizic; spre gloria Artei, în primul rînd, nu a Artistului.

DAN HĂULICĂ

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

cum de mai vedea să scrie. Şi eu, dacă aş putea să dau timpul înapoi, aş face la fel . . . Dar acum, după atîta vreme, e păcat . . .

Drogo asculta fără interes, preocupat să privească pe fereastră. Şi deodată i se păru că vede zidurile gălbui ale fortăreţei alungindu-se mult, spre cerul ca de cristal, iar deasupra lor, în văzduh, şi mai înalte încă, turnuri solitare, metereze întortocheate, încununate de zăpadă, terase aeriene şi redute pe care nu le observase niciodată mai înainte. O lumină limpede, dinspre apus, le mai învăluia încă, făcîndu-le să strălucească tainic şi dăruindu-le cu o impenetrabilă viaţă. Drogo nu-şi dăduse seama pînă atunci că Fortăreaţa era atît de complicată şi imensă. Văzu o fereastră — (sau o barbacană?) — deschisă spre trecătoare, la o înălţime aproape de necrezut.

Acolo sus se aflau probabil oameni pe care nu-i cunoştea, poate chiar vreun ofiţer ca şi el, cu care ar fi putut să fie prieten. Văzu umbre geometrice de abisuri între bastioane, văzu firave punţi suspendate între acoperişuri, stranii portale baricadate de-a lungul zidurilor străvechi, ferestre astupate în metereze, streşini lungi, gîrbovite de ani.

Văzu, printre felinare şi torţe, proiectaţi pe fundalul plumburiu al curţii, soldaţi gigantici şi cutezători scoţîndu-şi baionetele. Ei alcătuiau, pe albul strălucitor al zăpezii, şiruri negre şi neclintite, ca de fier. Erau nespus de frumoşi; şi stăteau ca pietrificaţi, în vreme ce o trompetă începuse să răsune. Sunetele se multiplicau în aer, vii şi strălucitoare, pătrunzînd drept în inimi.

— Unul cîte unul plecaţi cu toţii, murmura Rovina în semiîntuneric. Pînă la urmă o să rămînem numai noi, bătrînii. Anul ăsta . . .

Trompeta răsună jos, în curtea Fortăreţei — un sunet pur de glas omenesc şi de metal totodată. Mai vibră o dată cu avînt războinic. Apoi, tăcînd, lăsă în urmă o vrajă de nespus, ce pătrunse pînă şi în biroul doctorului. Se aşternuse o tăcere atît de adîncă încît se putură auzi paşi apăsaţi scîrţîind pe zăpada îngheţată. Colonelul, în persoană, coborîse ca să salute garda. Trei sunete de o frumuseţe neasemuită sfîşiară văzduhul.

— Cine a mai rămas dintre voi ăştia? continua să se plîngă doctorul. Locotenentul Angustina, unicul. Şi Morel, pot să pun pariu, la anul va pleca şi el de aici, să-şi îngrijească sănătatea. Şi el, pariez, se va îmbolnăvi pînă la urmă . . .

— Morel? murmură Drogo pentru a-i da totuşi o dovadă că-l ascultase. Morel, bolnav? întrebă el, căci nu auzise decît ultimele cuvinte.

— Oh, nu, făcu doctorul. E un fel de metaforă.

Deşi fereastra era închisă, se auzeau încă paşii apăsaţi ai colonelului. În lumina amurgului, baionetele, perfect aliniate, păreau tot atîtea fîşii de argint. Din depărtări nedefinite răzbăteau ecouri de trompete — poate sunetul de mai înainte, răsfrînt de labirintul zidurilor.

Doctorul tăcea. Apoi se ridică de pe scaun şi spuse:

— Iată certificatul. Mă duc să-l dau la semnat domnului comandant. Împături hîrtia şi o puse într-o mapă, luă din cuier mantaua şi o căciulă mare de blană. Vii şi dumneata, locotenente? întrebă. Dar la ce te tot uiţi?

Pichetele care intrau în gardă lăsaseră jos armele şi se îndreptau, unul după altul, spre diferitele puncte ale Fortăreţei. Cadenţa paşilor lor făcea o rumoare surdă pe zăpadă, iar în văzduh plutea muzica alămurilor. Apoi, oricît ar părea de neverosimil, zidurile, asediate acum de întuneric, se înălţară încet spre zenit, şi de pe culmile lor tivite cu zăpadă începură să se desprindă nori albi, asemei unor egrete navigînd spre spaţiile siderale.

Scanned with OKEN Scanner

În mintea lui Drogo se ivi amintirea orașului său, o imagine spălăcită, străzi zgomotoase sub ploaie, statui de ipsos, umiditate de cazărmi, dangăt trist de clopot, fețe obosite și descompuse, după-amieze nesfîrșite, acoperișuri prăfuite.

Aici însă se apropia grandioasa noapte a munților, cu norii gonind deasupra fortăreței, cu prevestiri minunate. Și dinspre miază-noapte, dinspre nordul invizibil de dincolo de ziduri, Drogo simțea înaintînd, implacabil, propriu-i destin.

Medicul se afla acum în prag.

— Doctore, doctore, spuse Drogo gata-gata să se bilbîie. Mă simt foarte bine.

— Știu asta, răspunse medicul. Ce-ți închipuiai?

— Mă simt foarte bine, repetă Drogo, aproape nemairecunoscîndu-și propria-i voce. Mă simt sănătos și vreau să rămîn.

— Să rămîi, aici, la Fortăreață? Nu mai vrei să pleci? Dar ce s-a petrecut cu dumneata?

— Nu știu, răspunse Giovanni. Dar nu pot să plec.

— Oh, exclamă Rovina, apropiindu-se de el. Dacă într-adevăr nu glumești, îți jur că sînt fericit.

— Nu glumesc, nu! făcu Drogo, care își simțea exaltarea transformîndu-se într-o stranie durere, aproape vecină cu fericirea. Doctore, aruncă te rog hîrtia aia.

X

Așa trebuia să se întîmple, și asta fusese poate hotărît de multă vreme, adică din ziua aceea îndepărtată cînd Drogo ajunsese pentru prima dată, alături de căpitanul Ortiz, la marginea podișului deschis, iar Fortăreața îi apăruse în fața ochilor în strălucirea apăsătoare a după-amiezei.

Drogo se hotărîse să rămînă, reținut de o dorință, dar nu numai de aceasta; gîndul eroic poate n-ar fi fost de-ajuns pentru o asemenea hotărîre. Deocamdată era convins că a făcut un gest nobil și se minuna singur, cu cea mai deplină sinceritate, descoperindu-se mai bun decît ar fi crezut vreodată. Abia după ce aveau să treacă mai multe luni, întorcîndu-și privirile înapoi, va recunoaște adevăratele motive meschine care-l legau de Fortăreață.

Ar fi putut să răsune oricît trompetele, să se audă marșuri de război, ar fi putut chiar să vină dinspre nord mesaje alarmante, dacă n-ar fi fost decît acestea, Drogo, în ciuda lor, ar fi plecat de mult; dar în conștiința lui se și înrădăcinase toropeala obișnuințelor, vanitatea militarului, afecțiunea domestică pentru zidurile văzute zilnic. Fuseseră de-ajuns patru luni petrecute în ritmul acela monoton de serviciu, pentru a-l ademeni și fixa acolo.

Obișnuință devenise serviciul de gardă, care în primele zile i se păruse cumplit de obositor; încetul cu încetul, învățase pe de rost regulamentele, expresiile obișnuite, maniile superiorilor, topografia redutelor, posturile sentinelelor, unghere unde nu sufla vîntul, limbajul trompetelor. Autoritatea de stăpîn absolut de care se bucura în timpul serviciului îi procura o satisfacție deosebită și prețuia respectul mereu crescînd pe care i-l arătau soldații și subofițerii; pînă și Tronk își dăduse seama cît de serios și de scrupulos era Drogo, și aproape că începuse să-l îndrăgească.

Obișnuință deveniseră camarazii, pe care îi cunoștea acum atît de bine încît pînă și cele mai subtile aluzii ale lor nu-l mai puteau lua prin surprindere; și ore în șir, seara, ședeau la palavre împreună, vorbind despre cele ce se petreceau în oraș, întîmplări care, din pricina depărtării, dobîndeau dimensiuni fantastice. Obișnuință, popota bună și comodă, căminul primitor din sala de întrunire a ofițerilor, cu focul arzînd zi și noapte; zelul ordonanței, un om de ispravă, pe nume Geronimo, care încetul cu încetul îi învățase toate tabieturile.

Scanned with OKEN Scanner

Obișnuință, plimbările făcute din cînd în cînd cu Morel în satul cel mai apropiat: două ore bune de mers călare de-a lungul unei strungi înguste pe care o cunoștea acum ca-n palmă, un han unde puteau vedea, în sfîrșit, și cîteva chipuri noi, unde se pregăteau niște prînzuri sardanapalice și se auzeau risetele voioase ale fetelor cu care se putea face dragoste.

Obișnuință, nebunești curse călare, cutreierînd esplanada din spatele Fortăreței — competiții de cutezanță între camarazi — în după-amiezele libere, precum și lungile partide de șah jucate, seara, cu-atîta zel, încît ajungeau uneori chiar să se certe, și-n care adesea Drogo ieșea învingător (însă căpitanul Ortiz îi spusese: Așa e întotdeauna, noii-sosiți la început cîștigă cu regularitate. Tuturor li se întîmplă la fel și își fac ilùzia că sînt într-adevăr pricepuți, dar nu e decît o chestiune de noutate, cu timpul însă învață și ei sistemul, și într-o bună zi nu mai slujește la nimic, căci nu se mai lasă păcăliți).

Obișnuință era pentru Drogo camera sa, placidele lecturi nocturne, crăpătura din tavan, deasupra patului, care închipuia un cap de turc, zgomotele cisternei care, cu timpul, îi deveniseră familiare, scobitura lăsată de trupul său în saltea, așternutul care în primele zile îi păruse atît de ostil, iar acum — plăcut și primitor, gestul pe care ajunsese să-l facă automat, cunoscînd distanța exactă pentru a stinge lampa de gaz și a pune cartea pe noptieră. Știa acum exact cum anume trebuie să se așeze dimineața în fața oglinzii, cînd se rădea, pentru ca lumina să-i cadă pe față din unghiul cel mai potrivit, cum să toarne apa din cană în lighean fără să stropească în jur, cum să deschidă broasca încăpățînată a unui sertar, ținînd cheia puțin aplecată în jos.

Obișnuință, scîrțîitul ușii în perioadele de ploaie, punctul unde cădea de obicei raza de lună care intra pe fereastră, și deplasarea ei înceată, o dată cu scurgerea orelor, zgomotele din camera de dedesubt, în fiecare noapte, la unu și jumătate fix, cînd străvechea rană de la piciorul drept a locotenent-colonelului Nicolosi se redeștepta misterios, alungîndu-i somnul.

Toate acestea îi aparțineau acum, deveniseră ale sale și ar fi suferit dacă ar fi trebuit să se despartă de ele. Drogo însă nu știa, nu bănuia că plecarea ar fi presupus într-adevăr un efort, nici că viața dusă la Fortăreață înghițea zilele una după alta, toate egale între ele, cu o iuțeală vertiginoasă. Pentru el, ziua de ieri și cea de alaltăieri erau identice, n-ar fi putut să le deosebească; un fapt petrecut cu trei zile înainte sau cu douăzeci ajungea să-i pară deopotrivă de îndepărtat. Astfel se derula, fără ca el să-și dea seama, goana timpului.

Dar deocamdată iată-l, cutezător și lipsit de orice griji, pe terasa celei de a patra redute, într-o noapte senină și înghețată. Din pricina frigului, sentinelele patrulau fără încetare, iar pașii lor scîrțîiau pe zăpada înghețată. O lună mare își răspîndea lumina lăptoasă peste întinderi. Fortul, rîpele, podișul pietros dinspre nord erau inundate de o lumină feerică, de basm; strălucea pînă și perdeaua de neguri încremenită în zare, spre miază-noapte.

Jos, în camera ofițerului de servicu, din corpul redutei, rămăsese aprinsă lampa și flacăra ei pîlpîia ușor, făcînd umbrele să tremure. Cu puțin timp mai înainte Drogo se apucase să scrie o scrisoare; trebuia să-i răspundă Mariei — sora lui Vescovi, prietenul său — care, poate, într-o zi, avea să devină soția lui. Dar după ce scrisese două rînduri, se ridicase de la masă, nu știa nici el de ce, și urcase pe terasă ca să privească.

Se găsea în partea cea mai de jos a fortăreței, corespunzînd depresiunii celei mai adînci a defileului. Chiar în locul acela, în zidul de apărare, se afla poarta prin care se făcea legătura dintre cele două State. Canaturile masive, blindate cu drugi de fier, nu mai fuseseră deschise din vremuri imemoriale. Și pichetul de gardă pentru

Scanned with OKEN Scanner

Reduta nouă ieşea şi intra în fiecare zi pe o portiţă secundară, prin care abia se putea strecura un om, supravegheată de o sentinelă.

Pentru prima oară Drogo făcea de gardă la reduta a patra. De îndată ce ieşi pe terasă, începu să privească spre dreapta, unde se zăreau stîncile abrupte, acoperite în întregime cu o crustă de gheaţă, strălucitoare sub razele lunii.

Rafale de vînt începeau să gonească, pe întinsul bolţii, nori mici, albi, şi să înfoaie mantaua lui Drogo, mantaua lui nouă, care avea atîta semnificaţii pentru el.

Neclintit, el privea ţintă la barierele de stînci din faţa sa, la depărtările de nepătruns ale nordului, şi pulpanele mantalei fluturau ca un steag răsucit de vînt în fel şi chip. Şi aşa cum stătea în picioare, nemişcat la marginea terasei, cu splendida lui manta fluturînd în vînt, Drogo simţea că are, în noaptea aceea, o măreţie aspră şi ostăşească. Pe lîngă el, Tronk, înfofolit într-o manta mare, grosolană, nu părea nici măcar un soldat.

— Spune-mi, te rog, Tronk, întrebă Drogo, cu un aer aparent preocupat. E doar o impresie a mea, sau luna, în noaptea asta, e mult mai mare ca de obicei?

— Nu cred, domnule locotenent, răspunse Tronk. Aici, la Fortăreaţă, întotdeauna pare aşa.

Vocile răsunau puternic, ca şi cum văzduhul ar fi fost de sticlă. Văzînd că locotenentul nu mai are nimic altceva să-i spună, Tronk se îndepărtă de-a lungul bordurii terasei, mînat de veşnica lui grijă de a inspecta garda.

Drogo rămase singur şi se simţi de fapt fericit. Savura, plin de orgoliu, hotărîrea lui de a rămîne acolo, satisfacţia amară de a renunţa la micile bucurii sigure în schimbul uneia măreţe, cu o scadenţă îndepărtată şi incertă (sau poate că în subconştientul său dăinuia gîndul consolator că mai avea tot timpul să plece).

Presimţirea — sau numai o speranţă? — unor evenimente nobile şi grandioase îl determinase să rămînă acolo la Fortăreaţă, dar putea foarte bine să nu fie decît o amînare, căci nimic, în fond, nu era ireparabil. Avea atîta timp înaintea sa. Partea cea mai frumoasă a vieţii îl aştepta abia de acum încolo. Ce nevoie avea să se grăbească? Chiar şi femeile — făpturi graţioase şi bizare — însemnau pentru el o fericire sigură, făgăduită în mod precis de către mersul firesc al vieţii.

Cît timp mai avea înainte! Chiar şi un singur an i se părea extrem de lung, iar anii buni abia începuseră şi păreau că alcătuiesc o succesiune atît de lungă, încît era imposibil să-i zăreşti capătul. O comoară intactă încă şi atît de mare, încît te puteai şi plictisi.

Nu era nimeni care să-i spună: atenţie, Giovanni Drogo! Viaţa i se părea inepuizabilă — iluzie înşelătoare — deşi tinereţea începuse deja să i se ofilească. Dar Drogo nu voia să ştie de timp. Chiar dacă ar fi avut în faţa sa o tinereţe care să dăinuie sute şi sute de ani, ca a zeilor, nici asta n-ar fi însemnat mare lucru. Iar el nu avea la dispoziţie decît o simplă viaţă obişnuită, o foarte trecătoare tinereţe omenească, un dar sărman, ai cărei ani îi puteai număra pe degete, şi care avea să se risipească încă înainte ca el s-o cunoască.

« Cît timp mai am înainte! » se gîndea. Şi totuşi auzise spunîndu-se că există oameni care, la un moment dat (părea atît de straniu!) se pregăteau să aştepte moartea, acest fenomen atît de binecunoscut şi absurd, care nu putea să aibă nici o legătură cu el. Gîndindu-se la toate acestea, Drogo surîdea în timp ce, îmboldit de frig, începuse să se plimbe în sus şi-n jos.

În punctul acela, zidurile urmau panta defileului, formînd o scară complicată de terase şi galerii. Sub el, negre pe fundalul alb al zăpezii, Drogo vedea, la lumina lunii, sentinelele înşiruite, mişcîndu-se cu paşi mărunţi ce făceau să scîrţîie stratul de gheaţă.

Scanned with OKEN Scanner

Cea mai apropiată sentinelă, pe o terasă aflată mai jos, le vreo zece metri, un ostaș mai puțin friguros decît ceilalți, stătea nemișcat, cu spatele rezemat de un zid și ai fi zis că adormise. Însă Drogo îl auzi fredonînd un cîntec de leagăn, cu o voce gravă.

Era o înșiruire de cuvinte (pe care Drogo nu izbutea să le deslușească), înlănțuite într-o melodie monotonă și nesfîrșită. Era strict interzis să vorbești și mai ales să cînți în timpul gărzii. Giovanni ar fi putut să-l pedepsească, dar i se făcu milă gîndindu-se la frigul și la singurătatea acelei nopți. Și atunci, începu să coboare pe o mică scară ce ducea la terasă, tușind discret de cîteva ori pentru a-l avertiza pe soldat.

Sentinela întoarse capul și îndată ce-l văzu pe ofițer, își corectă poziția, fără să-și întrerupă însă cîntecul monoton. Drogo fu cuprins brusc de furie: oare ce-or fi crezînd soldații ăștia, că-și pot bate joc de el? Avea să-l învețe el minte.

Sentinela remarcă imediat expresia amenințătoare a lui Drogo și cu toate că, în urma unei foarte vechi înțelegeri tacite, formalitatea parolei nu se mai practica între soldați și comandantul pichetului de gardă, făcu un exces de zel. Punînd mîna pe armă el întrebă, cu acel ton straniu, folosit în Fortăreață:

— Cine-i acolo?

Drogo se opri pe loc, descumpănit. La o distanță mai mică de cinci metri poate, la lumina clară a lunii, el vedea foarte limpede fața militarului și buzele sale nemișcate. Dar cîntecul nu se întrerupsese. De unde venea atunci glasul acela?

Și în timp ce se gîndea la acest lucru ciudat, văzînd că soldatul stătea nemișcat, în așteptarea răspunsului, Giovanni rosti mecanic cuvîntul de ordine:

— Miracol.

— Mizerie ! răspunse sentinela și coborî arma la picior.

Urmă o tăcere profundă prin care murmurul cuvintelor cîntecului răzbătea și mai intens decît înainte.

În sfîrșit, Drogo înțelese și un fior scurt îl furnică pe șira spinării. Era apa, asta era, o cascadă îndepărtată ce se prăvălea zgomotos peste crestele stîncilor din vecinătate. Vîntul, care făcea să tremure șuvoiul prelung, tainicul joc al ecourilor, sunetul schimbător al pietrelor lovite, înfiripau laolaltă un glas omenesc care vorbea neîncetat: păreau cuvinte rupte din viața noastră, cărora erai mereu cît pe-aci să le prinzi înțelesul, dar care îți scăpau mereu.

Deci nu soldatul fredona, nu un om sensibil la frig, la pedepse și la dragoste, ci muntele dușmănos. Ce eroare jalnică, se gîndi Drogo, și poate așa este totul în jur. Credem că sîntem înconjurați de ființe asemeni nouă, dar de fapt nu există decît frigul, pietre care rostesc o limbă ciudată; sîntem gata să salutăm un prieten, dar ne dăm seama că sîntem absolut singuri, și brațul cade inert, zîmbetul se șterge.

Vîntul flutură splendida manta a ofițerului și umbra albastră proiectată pe zăpadă flutură și ea ca un steag. Sentinela rămase neclintită. Luna înainta încetîncet, dar fără să zăbovească o singură clipă, nerăbdătoare să întîlnească zorile. În pieptul lui Giovanni Drogo inima bătea ca un ciocan.

XI

Aproape doi ani mai tîrziu, Drogo dormea într-o noapte în camera lui din Fortăreață. Trecuseră douăzeci și două de luni fără să se întîmple nimic nou, iar el rămăsese pe loc, așteptînd, ca și cum viața ar fi trebuit să aibă față de el o indulgență specială. Și totuși douăzeci și două de luni înseamnă foarte mult și în răstimpul lor se pot petrece multe lucruri — este destul timp ca să se închege noi familii, să se nască copii și chiar să înceapă să vorbească, ca acolo unde nu era

Scanned with OKEN Scanner

decît o pajiște să se înalțe o casă mare, ca o femeie frumoasă să îmbătrînească și să nu mai fie dorită de nimeni, e destul timp ca o boală, chiar dintre cele mai lungi, să se pregătească (și între timp, omul continuă să trăiască fără nici o grijă) să macine încet-încet trupul, să se ascundă, să reapară la scurte intervale de aparentă însănătoșire, și să revină apoi într-o formă și mai gravă, devorînd lent și ultimele speranțe, mai rămîne încă vreme pentru ca mortul să fie îngropat și uitat, ca fiul să fie din nou în stare să rîdă iar seara să se plimbe cu fetele pe bulevarde, trecînd nepăsător pe lîngă gardul cimitirului.

Existența lui Drogo însă părea că s-a oprit în loc. Aceeași zi, cu întîmplările ei identice, se repetase de sute de ori, fără să facă măcar un pas înainte. Fluviul timpului trecea peste Fortăreață, coșcovea zidurile, tîra la vale praf și bucăți de piatră, rodea treptele și grilajele de fier, dar peste Drogo trecea în zadar; nu izbutise încă să-l atragă în goana sa.

Și noaptea aceea ar fi fost desigur întru totul asemănătoare tuturor celorlalte, dacă Drogo nu ar fi avut un vis. Se făcea că era din nou copil și se afla, noaptea, lîngă pervazul unei ferestre.

De partea cealaltă a unui întrînd adînc al casei, se vedea un palat somptuos, luminat de razele lunii. Și atenția lui Drogo-copil era în întregime captată de o altă fereastră îngustă, împodobită cu un baldachin de marmură. Razele lunii, pătrunzînd prin geamuri, cădeau pe o masă pe care se afla o carpetă, un vas și cîteva statuete de fildeș. Aceste puține obiecte vizibile te lăsau să ghicești în întuneric, mai departe, atmosfera intimă a unei vaste încăperi, prima dintr-un șir nesfîrșit, pline de lucruri de preț, iar palatul întreg era cufundat în acel somn desăvîrșit și ațițător, propriu reședințelor oamenilor bogați și fericiți. Ce fericire — se gîndi Drogo — să poți locui în încăperile acelea, să te învîrtești prin ele ceasuri întregi, descoperind noi și noi comori.

Între timp, în spațiul de vreo douăzeci de metri dintre fereastra de unde privea el și minunatul palat începuseră să plutească niște arătări suave, asemănătoare zînelor poate, care tîrau după ele un cortegiu de văluri unduitoare, strălucind în lumina lunii.

În vis, prezența unor asemenea făpturi nicicînd văzute în lumea reală nu-l mira pe Giovanni. Ele pluteau în văzduh schițînd piruete lente și atingînd ușor, însă tot mai stăruitor, fereastra îngustă.

Prin natura lor, ele păreau, firește, că aparțin palatului, dar faptul că nici nu-l luau în seamă pe Drogo, că nu se apropiau nici o clipă de casa lui, îl umilea de moarte. Pînă și zînele îi ocoleau deci pe copiii obișnuiți, pentru a se ocupa numai de oamenii fericiți, care nu se învredniceau însă nici măcar să le privească, ci continuau să doarmă indiferenți sub baldachinele de mătase?

— Pst . . . pst . . . — făcu Drogo de două sau de trei ori, cu sfială, pentru a atrage atenția nălucilor, deși în sinea sa știa foarte bine că e inutil. Niciuna dintre ele nu părea să-l audă, niciuna nu se apropia nici măcar cu un metru de pervazul ferestrei sale.

Dar iată că una dintre acele făpturi fantomatice se apucă de fereastra de vizavi cu ceva ce aducea cu un braț și bătu ușor în geam, cu discreție, ca pentru a chema pe cineva.

Și nu trecu mult și o apariție firavă — oh, cît era de mică în comparație cu monumentala fereastră ! — se ivi de după geamuri, și Drogo îl recunoscu pe Angustina, și el tot copil.

Angustina, de o paloare impresionantă, purta un vestmînt de catifea cu un guler de dantelă albă, și nu părea cîtuși de puțin mulțumit de serenada aceea tăcută.

Scanned with OKEN Scanner

Drogo se gîndi că, măcar din politeţe, tovarăşul său avea să-l invite să se joace împreună cu nălucile. Dar n-a fost aşa. Angustina nu părea să-şi fi observat prietenul şi nici cînd Giovanni îl strigă — « Angustina ! » — nu-şi întoarse privirile spre el.

În schimb, cu un gest obosit, Angustina deschise fereastra şi se aplecă spre spiritul prins de pervaz, ca şi cum ar fi fost cineva foarte apropiat şi vroia să-i spună ceva. Spiritul făcu un semn şi Drogo, urmărind semnul acela, îşi îndreptă privirile spre o piaţă imensă, cu desăvîrşire pustie, care se întindea în faţa caselor. Şi deasupra pieţii, cam la vreo zece metri de la pămînt, înainta prin văzduh un cortegiu tîrînd după el o lectică.

Făurită aparent din aceeaşi substanţă cu zînele, lectica era împodobită toată cu văluri şi penaje. Angustina, cu expresia sa caracteristică de indiferenţă şi plictiseală, se uita la ea cum se apropia; era evident că venea pentru el.

Nedreptatea rănea inima lui Drogo. De ce lui Angustina i se cuvenea totul şi lui nimic? Dacă cel puţin ar fi fost un altul, dar tocmai Angustina, atît de îngîmfat şi arogant întotdeauna ! Drogo se uită spre celelalte ferestre, să vadă dacă nu cumva se afla cineva care eventual să ţină cu el, dar nu izbuti să zărească pe nimeni.

În sfîrşit litiera se opri, legănîndu-se, chiar în dreptul ferestrei şi, dintr-un salt, toate nălucile se aşezară în jur, alcătuind o salbă unduitoare; toate se aplecau înainte spre Angustina, dar de astă dată cîtuşi de puţin reverenţioase, ci privindu-l cu o curiozitate avidă şi aproape răutăcioasă. Lăsată în voia ei, lectica rămăsese suspendată în aer, ca şi cum ar fi fost atîrnată de nişte fire invizibile.

Deodată Drogo uită de orice urmă de invidie, cînd înţelese, în sfîrşit, ceea ce era pe cale să se întîmple. Îl văzu pe Angustina stînd nemişcat pe pervazul ferestrei, privind ţintă la lectică. Da, în noaptea aceea veniseră la el mesagerii zînelor, dar cu ce fel de solie ! Deci lectica urma să slujească pentru o călătorie foarte lungă, şi n-avea să se întoarcă înainte de ivirea zorilor, nici în noaptea următoare, şi nici în a treia noapte—niciodată. Sălile palatului aveau să-şi aştepte zadarnic micul lor stăpîn, două mîini de femeie aveau să închidă la loc cu gîjră fereastra lăsată deschisă de fugar, şi toate celelalte aveau să fie ferecate pentru a ascunde în întuneric plînsul şi disperarea.

Aşadar nălucile, deşi graţioase, nu veniseră să se joace cu razele lunii, nu se iviseră — creaturi nevinovate — din grădini îmbălsămate, ci veneau din străfundurile infernului.

Alţi copii ar fi plîns, şi-ar fi strigat mama, însă Angustina nu ştia ce-i teama şi vorbea liniştit cu spiritele, ca şi cum ar fi stabilit anumite amănunte pe care era necesar să le clarifice dinainte. Adunate în jurul ferestrei, asemeni unei draperii de spumă, spiritele se îngrămădeau unele peste altele, aproape sufocîndu-l pe bietul copil, iar el dădea din cap afirmativ ca şi cum ar fi spus: bine, bine, perfect de acord cu totul. La urmă, spiritul care se prinsese primul de pervaz, poate conducătorul, făcu un gest scurt, poruncitor. Angustina, cu veşnicul său aer plictisit, sări peste pervaz (părea că devenise la fel de uşor ca şi nălucile) şi se aşeză în litieră, ca un adevărat domn, punînd picior peste picior. Ciorchinele de năluci se împrăştie într-o unduire de văluri şi lectica vrăjită se puse încet în mişcare.

Se alcătui un adevărat cortegiu, nălucile executară o manevră semicirculară în faţa portalului casei, pentru a se înălţa apoi la cer, în direcţia lunii. Descriind acel semicer, lectica trecu la cîţiva metri prin faţa ferestrei lui Drogo care, făcînd un semn cu mîna, încercă să strige: « Angustina ! Angustina ! » — în chip de bun rămas.

Prietenul mort îşi întoarse în sfîrşit capul spre Giovanni, ţintuindu-l cîteva clipe cu nişte priviri în care Drogo păru că citeşte o gravitate cu totul exagerată pentru un

Scanned with OKEN Scanner

copil atît de mic. Dar chipul lui Angustina se destinse încet-încet într-un surîs de complicitate, ca şi cum Drogo şi el ar fi putut să înţeleagă multe lucruri pe care nălucile nu le puteau pricepe; un gest ca o ultimă dorinţă de a glumi, pentru a dovedi că el, Angustina, nu avea nevoie de compătimirea nimănui; un accident oarecare — părea să spună — ar fi stupid să te minunezi.

Lectica îndepărtîndu-se şi ducîndu-l cu ea pe Angustina, acesta îşi desprinse privirile de la Drogo, îndreptîndu-şi-le înainte, în direcţia în care înainta cortegiul, cu un fel de curiozitate amuzantă şi bănuitoare. Părea că încearcă pentru prima dată o jucărie care nu-l interesa de loc, dar pe care, din bunăcreştere, nu putuse s-o refuze.

Astfel se îndepărta în noapte, cu o noblețe aproape inumană. Nu aruncă nici măcar o singură privire spre palatul său, spre piaţa imensă sau spre celelalte case, sau spre oraşul în care trăise. Cortegiul înainta şerpuind încet spre cer, tot mai sus, pînă se prefăcu într-o dîră tulbure, apoi într-o mică şuviţă de ceaţă, apoi în nimic.

Fereastra rămăsese deschisă, razele lunii luminau încă masa, vasul, statuetele de fildeş care continuau să doarmă. Acolo înlăuntru, într-o altă încăpere, întins pe pat, sub lumina tremurătoare a luminărilor, se afla poate un mic trup omenesc lipsit de viaţă, al cărui chip semăna cu cel al lui Angustina; şi trebuie să fi avut un veşmînt de catifea, cu un guler mare de dantelă, iar pe buzele albe un surîs îngheţat.

XII

În ziua următoare, Giovanni Drogo comanda serviciul de gardă la Reduta nouă, un mic fort de apărare independent, situat ceva mai departe, cam la trei sferturi de oră de drum de la Fortăreaţă, pe vîrful unei stînci conice, de unde se putea supraveghea întregul podiş al Tătarilor. Era reduta cea mai importantă, complet izolată de Fortăreaţă, şi care trebuia să dea alarma în caz că se ivea vreo primejdie.

Drogo ieşi pe înserat din Fortăreaţă, avînd sub ordinele sale şaptezeci de oameni; era nevoie de atîţia soldaţi deoarece numai posturile de sentinelă se ridicau la zece, fără a mai pune la socoteală cele două piese de artilerie. Pentru prima oară punea piciorul dincolo de trecătoare, adică se afla, de fapt, dincolo de graniţă.

Pe drum, Giovanni se gîndea la răspunderile serviciului şi mai cu seamă reflecta la visul cu Angustina. Visul acesta îi lăsase în suflet un ecou străruitor. Şi cu toate că nu era cine ştie ce superstiţios, i se părea că pe undeva trebuia să existe nişte legături obscure între vis şi întîmplările viitoare.

Intrară în Reduta nouă, se făcu schimbul sentinelelor, apoi pichetul de gardă care ieşea din post plecă şi, de la marginea terasei, Drogo îl urmări cu privirea cum se îndepărta pe drumul prundos, tăiat în stînci. De acolo, Fortăreaţa apărea ca un zid foarte lung, un simplu zid, fără nimic îndărătul lui. Sentinelele nu se mai zăreau acum din pricina depărtării. Nu se mai vedea decît steagul, la răstimpuri, cînd îl flutura vîntul.

Timp de douăzeci şi patru de ore, Drogo avea să fie unicul comandant în solitara redută. Orice ar fi intervenit, nu se puteau cere ajutoare. Chiar dacă ar fi fost asediată de duşmani, fortificaţia trebuia să facă faţă singură. Timp de douăzeci şi patru de ore, regele însuşi, între aceste ziduri, ar fi avut mai puţină autoritate decît Drogo.

Aşteptînd să se lase noaptea, Giovanni stătea nemişcat, privind podişul dinspre miază-noapte. De la Fortăreaţă, din pricina munţilor din faţă, nu izbutise să zărească decît un mic triunghi din el. Acum însă putea să vadă podişul în toată întinderea, pînă la marginile orizontului unde se ridica încremenită aceeaşi veşnică barieră de

Scanned with OKEN Scanner

neguri. Era un fel de pustiu pavat cu roci, semănat ici şi colo cu tufişuri pitice, prăfuite. La dreapta, departe, în zare, se vedea o panglică neagră care ar fi putut să fie chiar şi o pădure. Pe laturi, lanţurile severe ale munţilor. Unii dintre ei de o frumuseţe neasemuită, cu pereţi prăpăstioşi, ca nişte ziduri, şi vîrfurile acoperite de prima zăpadă de toamnă. Şi totuşi nimeni nu se uita la ei; privirile tuturor, şi ale lui Drogo, şi ale soldaţilor, erau atrase instinctiv spre miază-noapte, spre întinderea dezolantă, impenetrabilă, plină de mister.

Poate gîndul că era absolut singurul comandant al redutei, poate vederea întinderii pustii, poate amintirea visului cu Angustina îl făcură pe Drogo să simtă crescînd în jurul său, o dată cu lăsarea nopţii, o surdă nelinişte.

Era o seară de octombrie cu o vreme nedefinită, cu pete de lumină roişiatică presărate ici-colo pe pămînt, reflectate nu se ştie de unde şi înghiţite încet-încet de amurgul plumburiu.

Ca de obicei pe-nserat, sufletul lui Drogo era cuprins de o tulbure însufleţire poetică. Era ceasul speranţelor. În închipuirea lui febrilă începeau să se înfiripe din nou fanteziile eroice construite de atîtea ori în lungile ceasuri de gardă şi îmbogăţite zi de zi cu noi amănunte. De obicei, îşi imagina o bătălie disperată purtată de el, numai cu o mînă de oameni, împotriva unui mare număr de inamici. În noaptea aceea se făcea că Reduta nouă e asediată de mii de tătari. El rezista zile şi zile în şir, aproape toţi camarazii erau morţi sau răniţi; şi el fusese lovit de un proiectil, avea capul bandajat, dar rana, deşi gravă, îi îngăduia încă să deţină comanda. Iată însă că muniţiile sînt pe sfîrşite, el încearcă o ieşire în fruntea ultimilor oameni care i-au mai rămas şi atunci, în sfîrşit, sosesc ajutoarele, inamicul se împrăştie şi o ia la goană, iar el se prăbuşeşte fără simţire, strîngînd la piept sabia plină de sînge. În timpul acesta însă îl strigă cineva — « Locotenent Drogo, locotenent Drogo ! » — îl strigă, îl scutură pentru a-l readuce la viaţă. Iar el, Drogo, deschide încet-încet ochii: Regele, regele în persoană stă aplecat asupra lui şi-l felicită, spunîndu-i « bravo » !

Era ceasul speranţelor şi el visa la întîmplări eroice care, probabil, n-aveau să se petreacă niciodată, dar care-l ajuta totuşi să-şi mai dea puţin curaj. Uneori se mulţumea chiar şi cu mai puţin, renunţa la ideea de a mai fi el singurul erou, renunţa la rană, renunţa pînă şi la rege, care-l felicita. În fond, i-ar fi fost de-ajuns şi o simplă bătălie, o singură bătălie, dar adevărată, să se arunce în luptă plin de avînt iar pe buze să-i fluture un surîs în timp ce se năpusteşte asupra duşmanilor cu chipuri ermetice. O bătălie doar, şi-apoi ar fi fost poate mulţumit pentru tot restul vieţii.

Dar în seara aceea nu era uşor să se simtă erou. Întunericul nopţii învăluise lumea, podişul dinspre nord îşi pierduse orice culoare, dar încă nu aţipise cu desăvîrşire, presimţind parcă apropierea unei nenorociri.

Erau ceasurile opt seara şi cerul se acoperise tot de nori, cînd lui Drogo i se păru că zăreşte pe podiş, puţin mai spre dreapta, chiar sub redută, o mică pată neagră care se mişca. « Probabil că-mi sînt ochii obosiţi, se gîndi, tot privind atîta, am obosit şi am început să văd pete ». I se mai întîmplase şi altă dată, cînd era copil şi şedea noaptea treaz, ca să înveţe.

Încercă să ţină pleoapele închise cîteva clipe, apoi le deschise din nou şi începu din nou să se uite la obiectele din jur: la o găleată care servise poate la spălatul terasei, la un cîrlig de fier bătut în zid, la un taburet adus probabil acolo sus din ordinul ofiţerului dinaintea lui, pentru a avea pe ce să se aşeze. Abia după cîteva minute privi iar în vale, unde cu puţin înainte i se păruse că zăreşte pata aceea neagră. Era tot acolo, şi se mişca încet.

— Tronk ! strigă Drogo, pe un ton iritat.

Scanned with OKEN Scanner

— Ordonați, domnule locotenent ! îi răspunse îndată un glas atît de apropiat, încît avu o tresărire.

— Ah, ești aici? spuse el și făcu o pauză. Tronk, n-aș vrea să mă înșel, dar mi se pare . . . mi se pare că văd ceva care se mișcă acolo jos, în vale.

— Da, domnule locotenent, răspunse Tronk, cu tonul obișnuit în relațiile de serviciu. Sînt cîteva minute de cînd o urmăresc și eu.

— Cum? făcu Drogo. Ai văzut și dumneata? Ce anume vezi?

— Lucrul acela care se mișcă, domnule locotenent.

Drogo simți că-i îngheață sîngele în vine. Acum e acum, se gîndi, uitînd complet de fanteziile lui războinice, tocmai mie trebuie să mi se întîmple una ca asta. Parcă văd că iese vreo încurcătură.

— Ah, ai văzut și dumneata? mai întrebă o dată, cu absurda speranță că celălalt o să nege.

— Da, domnule locotenent, confirmă Tronk. De vreo zece minute. Coborîsem la metereze pentru a inspecta bateriile, apoi am urcat aici și am văzut-o.

Tăcură amîndoi; chiar și pentru Tronk faptul părea probabil straniu și îngrijorător.

— Ce crezi c-ar putea fi, Tronk?

— Nu izbutesc să-mi dau seama, se mișcă prea încet.

— Cum, prea încet?

— Da, mă gîndeam că ar putea fi pămătufuri de trestie-de-cîmp.

— Pămătufuri? Ce fel de pămătufuri?

— E un trestiiș acolo jos, în vale, lămuri făcînd un semn spre dreapta, dar absolut inutil, căci tot nu se vedea nimic în întuneric. Sînt plante care în anotimpul ăsta fac niște pămătufuri brune. Uneori vîntul le smulge — e vorba de pămătufuri — și cum sînt ușoare, zboară prin aer parcă ar fi niște tăciuni mici. Dar nu poate fi asta — adăugă după o pauză — s-ar mișca mai repede.

— Și-atunci ce-ar putea fi?

— Nu-mi dau seama, făcu Tronk. Oameni, ar fi ciudat. Ar trebui să urce din partea cealaltă. Și-apoi continuă să se miște, nu se poate vedea lămurit.

— Alarmă ! Alarmă ! strigă în clipa aceea o sentinelă din apropiere, apoi alta și încă una.

Și ele zăriseră pata neagră. Ceilalți soldați din redută, care nu erau în post, veniseră și ei în goană. Se îngrămădiseră lîngă parapet, mînați de curiozitate și puțin cam speriați.

— Nu vezi? spune un soldat. Sigur că da, chiar aici dedesubt. Acum s-a oprit.

— O fi ceață, spuse un altul. Uneori ceața are cîte o spărtură prin care se vede dincolo de ea. Pare că e cineva care se mișcă și cînd colo sînt doar spărturi în ceață.

— Da, da, acum văd, se auzi un glas. Da, întotdeauna a fost bazaconia aia neagră acolo jos, e o stîncă neagră, ce mai !

— Ce stîncă ! Nu vezi că iar se mișcă? Ești chior?

— Dacă-ți spun că e o stîncă, ce Dumnezeu ! Am văzut-o mereu, o piatră neagră care seamănă cu o călugăriță.

— Haide, ștergeți-o de-aici, întoarceți-vă imediat jos în redută, interveni Tronk luîndu-i-o înainte locotenentului, căruia toate glasurile acelea îi sporiseră neliniștea.

Necăjiți, soldații intrară înapoi în redută și se făcu din nou tăcere.

— Tronk — întrebă Drogo deodată, neputînd să se hotărască singur — dumneata ai da alarma?

— Alarma la Fortăreață, spuneți? Adică să tragem o salvă, domnule locotenent?

— Hm, știu și eu? Crezi că e cazul să dăm alarma?

Tronk clătină din cap:

— Eu unul aş aştepta să văd mai bine. Dacă se trage, cei de la Fortăreaţă se pun în mişcare. Şi pe urmă, dacă nu e nimic?

— Aşa e, admise Drogo.

— Şi-apoi — adăugă Tronk — ar fi şi împotriva regulamentului. Regulamentul prevede că trebuie să se dea alarmă numai în caz de pericol, da, exact aşa spune: « în caz de pericol, în caz de ivire a unor unităţi militare, ca şi în toate cazurile cînd persoane suspecte se apropie la mai puţin de o sută de metri de metereze », aşa prevede regulamentul.

— Da, aşa e — consimţi Drogo — se pare că sînt mai mult de o sută de metri, nu?

— Aşa mi se pare şi mie, aprobă Tronk. Şi-apoi, cum putem să fim siguri că e un om?

— Dar ce-oi fi vrînd să fie, un spirit? făcu Drogo puţin iritat.

Tronk nu răspunse.

În noaptea nesfîrşită, Drogo şi Tronk, rezemaţi de parapet, priveau ţintă în depărtare, acolo unde începea podişul Tătarilor. Enigmatica pată părea nemişcată, ca şi cum ar fi dormit, şi încet-încet Giovanni începu să se gîndească din nou că într-adevăr nu era nimic, doar o stîncă neagră care aducea cu o călugăriţă, şi că ochii lui se înşelaseră — puţină oboseală, atîta tot, o halucinaţie stupidă. Acum simţea chiar şi o umbră de amărăciune nedesluşită, întocmai ca atunci cînd ceasurile grave ale destinului trec pe lîngă noi fără să ne atingă şi bătaia lor se pierde în depărtări, în vreme ce noi rămînem singuri, printre vîrtejuri de frunze moarte, regretînd acea teribilă dar totodată măreaţă ocazie pierdută.

Mai tîrziu, pe măsură ce se lăsa noaptea, din strunga cufundată în întuneric se înălţa din nou un suflu de teamă. Pe măsură ce se lăsa noaptea, Drogo se simţea tot mai neputincios şi mai singur, iar Tronk era mult prea deosebit de el pentru a putea să-i vorbească ca unui prieten. Oh, dacă s-ar fi aflat acum împreună cu camarazii săi, sau măcar cu unul dintre ei, atunci ar fi fost cu totul altceva, ar fi avut chiar şi chef de glumă, iar aşteptarea zorilor nu i s-ar mai fi părut atît de chinuitoare.

Între timp, pe deasupra podişului se înfiripau limbi de ceaţă, arhipelag palid peste oceanul întunecat. Una dintre ele se întinse chiar la poalele redutei, ascunzînd obiectul misterios. Aerul devenise umed, mantaua lui Drogo îi spînzura pe trup, moale şi apăsătoare.

Ce noapte lungă ! Drogo îşi şi pierduse speranţa că avea să se mai sfîrşească vreodată, cînd cerul începu să se lumineze dinspre răsărit şi rafale de vînt îngheţate vestiră apropierea zorilor. În picioare, sprijinit de parapetul terasei, Drogo îşi simţi bărbia căzîndu-i în piept de două ori, şi de două ori şi-o ridică la loc, cu o mişcare bruscă, dar în cele din urmă capul i se lăsă în jos inert şi pleoapele cedară greutăţii ca de plumb ce le apăsa. Se ivea o nouă zi.

Se deşteptă cînd cineva îi atinse braţul. Se desprinse, plutind uşor, din vis, năucit de lumină. Un glas, glasul lui Tronk, îi spunea:

— Domnule locotenent, e un cal.

Şi-atunci îşi aminti de existenţa sa, de Fortăreaţă, de Reduta nouă, de misterul petei întunecate. Privi îndată în jos, nerăbdător să vadă, dorind totdată — ce laşitate ! — să nu descopere altceva decît stînci şi tufişuri, nimic altceva decît podişul, aşa cum fusese dintotdeauna, solitar şi gol.

Glasul însă îi repeta:

— Domnule locotenent, e un cal.

Iar el, Drogo, îl văzu, neverosimil, stînd neclintit la picioarele stîncii.

Scanned with OKEN Scanner

Era un cal, nu mare, ci mai curînd îndesat, bondoc şi de o frumuseţe stranie, din pricina picioarelor subţiri şi a coamei lungi. Avea un aspect neobişnuit şi, mai cu seamă, o culoare uimitoare, o culoare neagră strălucitoare, care distona cu peisajul din jur.

De unde venise? Al cui era? Nici o fiinţă, de atîta amar de ani — în afară poate de vreun corb sau vreun şarpe — nu se aventurase pînă în locurile acelea. Acum însă apăruse un cal şi se vedea imediat că nu era sălbatic, ci un animal de soi, un adevărat cal de militar (poate doar picioarele îi erau puţin cam prea subţiri).

Era o apariţie extraordinară şi neliniştitoare. Drogo, Tronk, sentinelele — şi chiar şi ceilalţi soldaţi care priveau prin barbacanele zidului de dedesubt — nu izbuteau să-şi ia ochii de la el. Calul acela răsturna ordinea firească a lucrurilor, sfida toate regulamentele, reînvia vechile legende ale nordului, cu tătari şi bătălii, umplea, cu prezenţa lui inexplicabilă, întregul pustiu.

Calul singur nu însemna mare lucru, dar era limpede că după el aveau să urmeze şi alte ciudăţenii. Şaua îi era în perfectă ordine, ca şi cum ar fi fost călărit de curînd. Aşadar plutea ceva în aer, şi ceea ce pînă ieri nu fusese decît o absurdă, o ridicolă superstiţie, putea fi deci o realitate. Drogo avea impresia că-i şi simte pe misterioşii duşmani, tătarii, pitulaţi printre tufişuri, ascunşi în crăpăturile stîncilor, nemişcaţi şi muţi, cu dinţii încleştaţi: aşteptau întunericul pentru a porni la atac. Dar între timp îşi făceau apariţia şi alţii, o mişunare ameninţătoare ce se desprindea încet din negurile de la miazănoapte. Ei nu aveau marşuri şi cîntece ostăşeşti, nici baionete strălucitoare, nici steaguri minunate. Armele erau opace, ca să nu strălucească în soare, iar caii lor erau dresaţi să nu necheze.

Dar un căluţ — acesta fu cel dintîi gînd al celor din Reduta nouă — un căluţ le scăpase duşmanilor şi alergase înainte să-i trădeze. S-ar fi putut ca ei să nici nu-şi fi dat seama, de vreme ce animalul fugise din tabără în timpul nopţii.

Calul le adusese astfel un mesaj preţios. Dar de cîtă vreme înainta inamicul? Pînă seara, Drogo nu avea nici o posibilitate să informeze Comandamentul Fortăreţei, şi între timp tătarii ar fi putut să şi ajungă la redută.

Să dea deci alarma? Tronk era de părere că nu: la urma urmei, era vorba de un simplu cal, spunea; faptul că ajunsese pînă lîngă redută putea foarte bine să însemne că se pomenise pe neaşteptate singur, poate stăpînul lui era vreun vînător singuratic care se aventurase cu nesăbuinţă în pustiu, unde murise sau se îmbolnăvise; calul, rămas stingher, pornise ca să caute o salvare,simţise prezenţa omului înspre părţile Fortăreţei şi acum aştepta să i se aducă nutreţ.

Or, tocmai asta îl făcea să se îndoiască serios că ar putea fi vorba de vreo armată care înainta spre ei. Ce motiv ar fi avut animalul să fugă dintr-o tabără, pentru a pătrunde într-un ţinut atît de sălbatic? Şi apoi, susţinea Tronk, auzise spunîndu-se că aproape toţi caii tătarilor erau albi; chiar şi într-un vechi tablou, care atîrna pe un perete într-una din încăperile Fortăreţei, tătarii erau înfăţişaţi călărind pe nişte bidivii albi, pe cînd ăsta de aici era negru ca smoala.

Astfel Drogo, după multe şovăiri, se hotărî să aştepte seara. Între timp cerul se limpezi şi soarele lumină peisajul din jur, încălzind din nou inimile soldaţilor. Sub bolta clară îşi recăpătă şi Giovanni curajul; născocirile despre tătari îşi pierdură consistenţa, totul revenea la proporţiile normale, calul era doar un cal oarecare şi prezenţa lui se putea explica în nenumărate feluri, fără a recurge la incursiunile duşmanului. Şi, dînd uitării temerile din timpul nopţii, el se simţi dintr-o dată dispus să înceapă orice aventură, năpădit de bucurie, presimţind că avea să bată şi pentru el cînd ceasul cel mare, şi că o soartă fericită avea să-l ridice deasupra celorlalţi oameni obişnuiţi.

Scanned with OKEN Scanner

Se ocupă personal pînă și de cele mai mărunte formalități ale serviciului de gardă, ca pentru a le demonstra lui Tronk și celorlalți soldați că apariția calului, deși stranie și îngrijorătoare, nu-l tulburase cîtuși de puțin, și se felicita pentru atitudinea sa cît se poate de ostășească.

Soldații, ca să spunem adevărul, nu aveau nici un fel de teamă; ei luaseră în ris toată povestea cu calul și grozav le-ar fi plăcut să-l poată lua și duce la Fortăreață ca pe un trofeu. Ba unul dintre ei chiar ceru permisiunea sergentului-major, care drept răspuns se mărgini să-i arunce o privire de reproș, dîndu-i să înțeleagă că nu e îngăduit să glumești pe socoteala chestiunilor de serviciu.

În partea de jos a redutei însă, acolo unde erau instalate cele două tunuri, unul dintre artileriști se agitase teribil la vederea calului. Se numea Giuseppe Lazzari, și era un soldat intrat de curînd în armată. Spunea că acela era calul său, doar îl recunoștea foarte bine, nu putea să se înșele, probabil că scăpase cînd fusese dus la adăpat împreună cu ceilalți cai.

— E Ciucurel, calul meu ! striga el, ca și cum ar fi fost într-adevăr al lui și i l-ar fi furat cineva.

Tronk, care coborîse jos, îi închise imediat gura, demonstrîndu-i pe scurt lui Lazzari că era imposibil ca Ciucurelul său să fi fugit; pentru a ajunge la strunga dinspre nord, ar fi trebuit să iasă prin zidurile fortăreței sau să treacă peste munți.

Lazzari răspunse că, după cîte auzise el, exista totuși un loc de trecere accesibil printre stîncile abrupte, un drum foarte vechi, părăsit, de care nimeni nu-și mai aducea aminte. Într-adevăr, la Fortăreață, printre atîtea altele, circula și legenda asta curioasă. Dar trebuie să fie fost vreo născocire: căci nimeni nu văzuse vreodată nici urmă din locul acela de trecere secret. La dreapta și la stînga Fortăreței, pe o distanță de kilometri și kilometri,se înălțau munți sălbatici care nu fuseseră niciodată străbătuți.

Dar soldatul nu se lăsă convins și turba la gîndul că trebuia să stea închis în redută, fără să-și poată lua calul de acolo; jumătate de oră i-ar fi fost de-ajuns ca să se ducă și să se-ntoarcă înapoi.

Între timp orele se mistuiau, soarele își continua călătoria sa spre apus, sentinelele se schimbau în post la timpul stabilit, deșertul strălucea mai solitar ca niciodată, căluțul sta în același loc ca și înainte, în cea mai mare parte a timpului nemișcat, ca și cum ar fi dormit, sau umbla de colo-colo în căutarea vreunui fir de iarbă. Privirile lui Drogo scrutau depărtările, dar nu se întrezărea niumic nou, mereu aceiași pereți abrupți de stîncă, tufișurile rare și negurile din zare, spre nord, care-și schimbau încet-încet culoarea, pe măsură ce se apropia seara.

Veni schimbul de gardă. Drogo și soldații lui părăsiră reduta, apucînd-o de-a lungul drumului prundos, învăluiți în umbrele vinețiii ale serii, pentru a se reîntoarce la Fortăreață. De îndată ce ajunseră la zidul de apărare, Drogo rosti parola pentru el și oamenii săi, se deschise poarta, pichetul care ieșise din gardă se alinie într-un fel de curte interioară și Tronk începu să facă apelul. În timpul acesta, Drogo se dusese să informeze comandamentul despre apariția misteriosului cal.

Așa cum prevedea regulamentul, Drogo se prezentă la căpitanul de gardă și-apoi împreună porniră să-l caute pe colonel; de obicei, dacă survenea ceva nou, era de-ajuns să se adreseze maiorului de la comandament, dar de data asta putea fi vorba de ceva grav și nu trebuia să piardă vremea.

Între timp, zvonul se răspîndise cu iuțeala fulgerului în toată Fortăreața. Unii, din corpurile de gardă cele mai îndepărtate, începuseră chiar să șușotească despre escadroane întregi de tătari cantonate lîngă stînci. Cînd află despre ce era vorba, colonelul spuse doar: « Ar trebui să încercăm să prindem calul, dacă are șa vom putea să ne dăm poate seama de unde vine ».

Scanned with OKEN Scanner

Era însă prea tîrziu, deoarece, în vreme ce pichetul de gardă se întorcea la Fortăreaţă, soldatul Giuseppe Lazzari izbutise să se ascundă după o stîncă, fără ca nimeni să-l observe, coborîse apoi singur printre bolovani, prinsese calul şi tocmai se îndrepta cu el spre intrarea principală. Constatase cu uimire că nu era al lui, dar nu mai era numic de făcut.

Abia în clipa cînd intră în Fortăreaţară, cîţiva camarazi îşi dădură seama de dispariţia lui. Dacă ar fi aflat Tronk, bietul Lazzari ar fi fost băgat la răcoare pentru cel puţin cîteva luni. Trebuiau să-l salveze. De aceea, cînd sergentul-major făcu apelul şi se auzi numele lui Lazzari, unul dintre ei răspunsese în locul lui « prezent ».

Cîteva minute mai tîrziu, după ce soldaţii rupseseră rîndurile, îşi aduseră aminte că Lazzari nu cunoştea parola: acum nu mai era vorba de închisoare, ci de viaţă; vai de el dacă s-ar fi apropiat de meterezele de la intrare — ar fi fost împuşcat. Doi, trei camarazi porniră atunci în căutarea lui Tronk, ca să poată găsi o salvare.

Prea tîrziu ! Ţinînd calul cel negru de frîu, Lazzari ajunsese aproape de intrarea Fortăreţei. Tronk se şi afla pe zidurile de apărare, atras acolo sus de un vag presentiment. De îndată ce terminase apelul, sergentul-major fusese cuprins de nelinişte; nu izbutea să-şi dea seama din ce pricină, dar intuia că ceva nu era în regulă. Trecînd în revistă tot ce se petrecuse în ziua aceea, ajunsese pînă la întoarcerea la Fortăreaţă fără să găsească nimic suspect; apoi parcă se împiedicase de ceva; da, la apel trebuie să fi fost ceva în neregulă, şi pe moment, cum se întîmplă adesea în asemenea cazuri, el nu-şi dăduse seama.

O sentinelă făcea de gardă chiar deasupra intrării. În semiîntuneric, soldatul văzu înaintînd pe drumul prunduit două siluete negre. Să fi fost cam la vreo două sute de metri. Dar nu le dădu atenţie; se gîndi că avea o halucinaţie; de multe ori, în locurile pustii, tot stînd mereu în aşteptare, ajungi să zăreşti, chiar şi în plină zi, siluete de oameni alunecînd printre tufişuri şi stînci, ai impresia că cineva te spionează, apoi cînd te duci să te uiţi, constaţi că nu este nimeni.

Pentru a-şi abate atenţia în altă parte, sentinela privi în jur, făcu un semn de salut unui camarad care se afla în post cam la vreo treizeci de metri la dreapta, îşi aranjă chipiul greu care-l strîngea la frunte, apoi îşi întoarse privirile spre stînga şi dădu cu ochii de sergentul major Tronk care, stînd neclintit, îl ţintuia cu asprime.

Sentinela tresări, mai privi o dată înainte, şi văzu că cele două umbre nu erau vis. Acum ajunseseră aproape de tot, la cel mult şaptezeci de metri: fără doar şi poate erau un soldat şi un cal. Atunci, ridică arma sprijinind-o cu braţul stîng, puse degetul pe cocoş pentru a trage şi înţepeni în poziţia repetată de sute de ori în timpul instrucţiei. Apoi strigă « Stai ! Cine-i acolo? » . . .

Lazzari intrase în armată de puţină vreme; nici prin cap nu-i trecea că fără să cunoască parola n-avea să poată pătrunde în Fortăreaţă. În cel mai rău caz se ştepta la o pedeapsă pentru că se îndepărtase de ceilalţi fără permisiune; dar cine ştie, colonelul avea să-l ierte poate cînd va vedea calul adus; era un exemplar splendid, un cal de general.

Nu mai erau decît vreo patruzeci de metri. Potcoavele calului răsunau pe drumul pietruit; era aproape complet întuneric, de undeva răzbătu un sunet îndepărtat de trompetă. « Stai ! Cine-i acolo? » repetă sentinela. Încă o dată şi apoi va trebui să tragă.

La primul strigăt al sentinelei, Lazzari fu încercat pe neaşteptate de o senzaţie neplăcută. I se părea atît de ciudat, acum cînd intrase în toată încurcătura asta, să audă că este interpelat în felul acela de către un camarad, dar la al diolea « Stai !

Scanned with OKEN Scanner

Cine-i acolo? » se mai liniști puțin, fiindcă recunoscu glasul unui prieten, chiar din aceeași companie cu el, căruia i se spunea, pe ascuns, Moretto.

— Eu sînt, Lazzari ! strigă el. Trimite pe șeful de post să-mi deschidă ! Am prins calul ! Și fă-te că nu m-ai văzut, altfel mă bagă la răcoare !

Sentinela nu se clinti. Ședea încremenit, cu arma ațintită, căutînd să amîne cît mai mult posibil cel de al treilea apel. Poate Lazzari avea să-și dea singur seama de primejdie și-o să se retragă, poate că va izbuti, în ziua următoare, să se alăture pichetului de gardă care s-ar fi întrors de la Reduta nouă. Dar Tronk se afla la cîțiva metri de el și-l fixa cu asprime.

Tronk nu scotea un cuvînt. Se uita țintă cînd la sentinelă, cînd la Lazzari, din pricina căruia probabil avea să fie pedepsit. Ce voia să spună cu privirile acelea?

Soldatul și calul nu erau acum la o distanță mai mare de treizeci de metri, ar fi fost imprudent dacă ar fi continuat să aștepte. Cu cît Lazzari se apropia mai mult, cu atît avea să-l nimerească mai ușor.

« Stai ! Cine-i acolo? » strigă pentru a treia oară sentinela și în vocea lui se simțea parcă un avertisment personal, cu totul împotriva regulamentului. Părea că vrea să spună: întoarce-te înapoi cît se mai poate, vrei să fii ucis?

În sfîrșit, Lazzari înțelese, își aminti într-o străfulgerare de legile dure ale Fortăreței, și se simți pierdut. Dar în loc să fugă, cine știe de ce, el dădu drumul calului din frîu și înaintă singur, rugîndu-se cu o voce disperată:

— Eu sînt, Lazzari ! Nu mă vezi? Moretto, hei, Moretto ! Eu sînt ! Ce faci cu pușca aia? Ești nebun, Moretto?

Dar sentinela nu mai era Moretto, ci pur și simplu un soldat cu chipul aspru care acum ducea încet arma la ochi, ațintind-o spre prietenul său. Sprijinise patul puștii de umăr și cu coada ochiului se uită spre sergentul-major, invocînd în tăcere un semn ca să-l cruțe. Însă Tronk stătea tot neclintit și îl privea fix cu severitate.

— Eu sînt, Lazzari ! striga celălalt. Nu vezi că sînt eu? Nu trage, Moretto !

Dar sentinela nu mai era Moretto cu care camarazii glumeau nestingheriți, era doar o sentinelă în noapte, în uniformă de postav albastru-închis, cu banduliera de piele negricioasă absolut identică cu toate celelalte, o sentinelă care-și potrivise cătarea armei și acum apăsa pe trăgaci. Urechile îi vîjîiau și i se păru că aude glasul răgușit al lui Tronk: « Țintește corect ! » — deși acesta nu scoasese nici măcar un sunet.

Din armă țîșni o mică scînteie, un norișor minuscul de fum și însuși zgomotul împușcăturii, în primul moment, nu păru mare lucru, dar apoi fu multiplicat de ecou, repercutat de la un zid la altul și zăbovi îndelung în aer, stingîndu-se într-un îndepărtat tunet surd.

După ce-și îndeplinise datoria, sentinela puse arma jos, se aplecă peste parapet, privi înspăimîntat, sperînd, în adîncul sufletului său, să nu fi nimerit. Și, în întuneric, i se păru că într-adevăr Lazzari nu căzuse.

Da, Lazzari era încă în picioare, iar calul venise lîngă el. Apoi, în tăcerea care urmă împușcăturii, se auzi vocea lui, cu un timbru sfîșietor.

— Oh, Moretto, m-ai ucis !

Spunînd acesta, Lazzari, vlăguit, se frînse căzînd încet la pămînt. Cu chipul împietrit, Tronk ședea tot acolo, nemișcat, în timp ce o agitație ca în preajma unei lupte se răspîndise cu iuțeala fulgerului prin toată Fortăreața.

XIII

Așa a început acea noapte de neuitat, răscolită de vînturi, într-o învălmășeală de lumini pîlpîitoare de felinare, de glasuri stranii de trompete, forfotă de pași prin ganguri și cohorte de nori ce goneau nebunește dinspre miază-noapte, rămîneau

Scanned with OKEN Scanner

o clipă prinse de piscurile stîncoase, sfîşiindu-se şi abandonînd în goana lor bucăţi zdrenţuite; nu aveau însă vreme să se oprească în loc, de parcă ceva foarte imperios le-ar fi chemat mai departe.

Fusese de-ajuns o împuşcătură, un neînsemnat foc de armă, şi Fortăreaţa se trezise din amorţeală. Vreme de ani şi ani de zile domnise tăcerea, o tăcere îndelungată — iar ei stătuseră mereu cu urechea aţintită spre nord ca să audă zvonul războiului ce-avea să vină pe neaşteptate. Acum se trăsese un foc de armă — cu încărcătura sa de pulbere reglementară, cu cartuşul de plumb de treizeci şi două de grame — şi oamenii se priviseră unii pe alţii în ochi, ca şi cum acela ar fi fost semnalul.

Desigur, nici în seara asta nimeni, în afară poate de vreun simplu soldat, nu rosti cuvîntul ce fremăta în inima tuturor. Ofiţerii preferau să-l treacă sub tăcere, căci el însemna însăşi speranţa. Din pricina Tătarilor înălţaseră zidurile Fortăreţei şi îşi iroseau acolo atîţia ani de viaţă, din pricina Tătarilor sentinelele patrulau zi şi noapte ca nişte automate. Speranţa — pe care unii dintre ei o alimentau în fiecare dimineaţă cu o încredere sporită, pe care alţii o păstrau ascunsă în tainiţa sufletului, iar alţii nici nu ştiau măcar că o mai au, convinşi că au pierdut-o de mult. Dar nimeni nu avea curajul să vorbească despre ea; li s-ar fi părut de rău-augur, şi mai cu seamă ar fi avut senzaţia că-şi trădează cele mai tainice, mai dragi gînduri, or, soldaţii se ruşinează de asemenea slăbiciuni.

Deocamdată nu era altceva decît un soldat mort şi un cal de proveniență necunoscută. În corpul de gardă de la intrarea dinspre nord, unde se întîmplase nenorocirea, era o mare agitaţie şi, deşi nereglementar, se afla acolo şi Tronk, care nu-şi putea găsi liniştea, gîndindu-se la pedeapsa care-l aştepta; toată răspunderea cădea asupra lui, el ar fi trebuit să-l împiedice pe Lazzari să se ducă după cal, el ar fi trebuit să-şi dea imediat seama, la întoarcere, că soldatul n-a răspuns la apel.

Iată, acum apăru şi maiorul Matti, nerăbdător să-şi facă simţită propria-i autoritate şi competenţă. Faţa lui avea o expresie stranie, de neînţeles, putea da chiar impresia că zîmbeşte. Evident, fusese informat cît se poate de amănunţit despre tot ce se întîmplase, şi ordonă locotenentului Mentana, care era de servicu la acea redută, să se îngrijească să fie ridicat cadavrul soldatului.

Mentana era un ofiţer neînsemnat, cel mai vîrstnic locotenent din Fortăreaţă; dacă n-ar fi purtat un inel cu un diamant foarte mare şi n-ar fi jucat atît de bine şah, probabil că nimeni n-ar fi remarcat existenţa lui; piatra preţioasă ce strălucea pe inelarul său era deosebit de mare, şi puţini izbuteau să-l bată la şaha dar în faţa maiorului Matti pur şi simplu tremura şi-şi pierdea capul chiar cînd era, vorba de o treabă atît de simplă ca aceea de a trimite o echipă pentru a ridica mortul.

Spre norocul său, maiorul Matti îl descoperi, în picioare, într-un colţ, pe sergentul-major Tronk, pe care-l strigă:

— Tronk, cum tot nu ai nimic de făcut aici, preia comanda expediţiei !

Spuse toate acestea pe un ton cît se poate de firesc, ca şi cum Tronk ar fi fost un subofiţer oarecare, fără nici o legătură cu incidentul; şi pentru că Matti nu era niciodată în stare să facă un reproş direct, de obicei pălea de furie şi nu-şi mai găsea cuvintele; de aceea prefera arma mult mai dură a anchetelor, cu interogatorii flegmatice, cu documentări scrise, care izbuteau să dea proporţii monstruoase chiar şi celor mai neînsemnate greşeli şi duceau aproape totdeauna la pedepse ce se impuneau de la sine.

Fără a clipi măcar, Tronk răspunse « am înţeles » şi coborî grăbit în curtea interioară aflată chiar în spatele intrării. Puţin după aceea, la lumina unor lanterne, un grup mic ieşi din Fortăreaţă: Tronk în frunte, apoi patru soldaţi cu o targă,

Scanned with OKEN Scanner

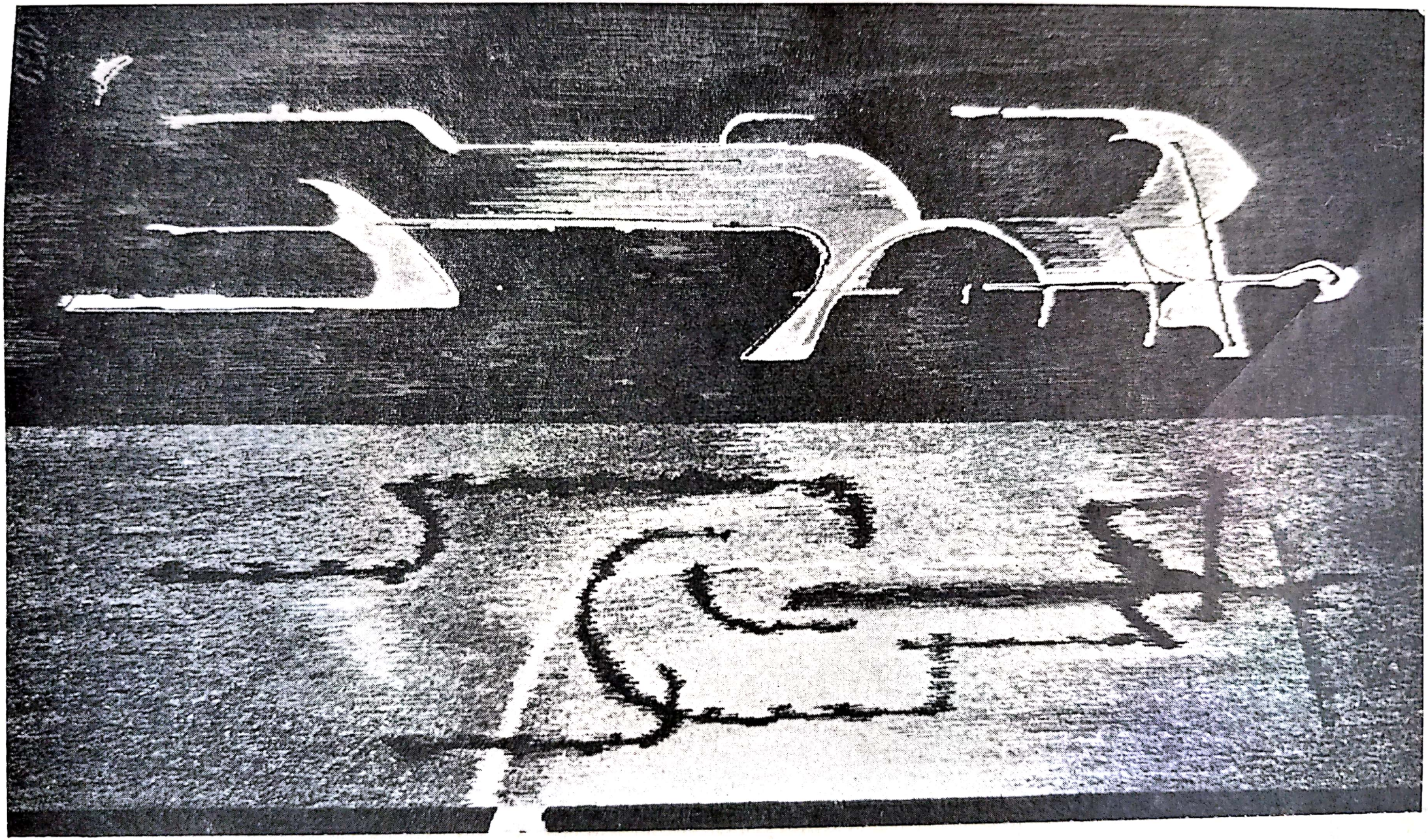

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

5

GETA BRĂTESCU

Scanned with OKEN Scanner

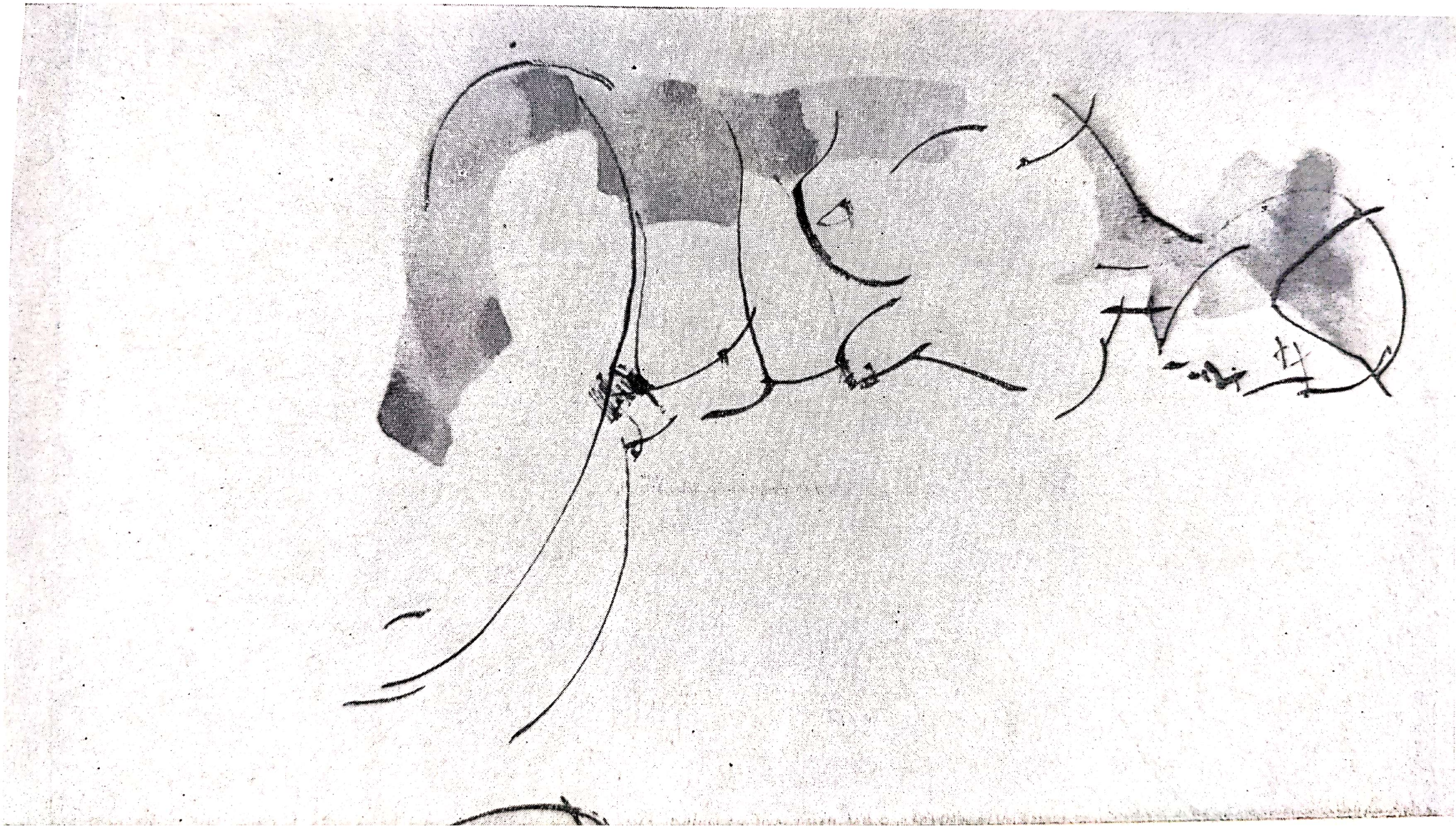

Scanned with OKEN Scanner

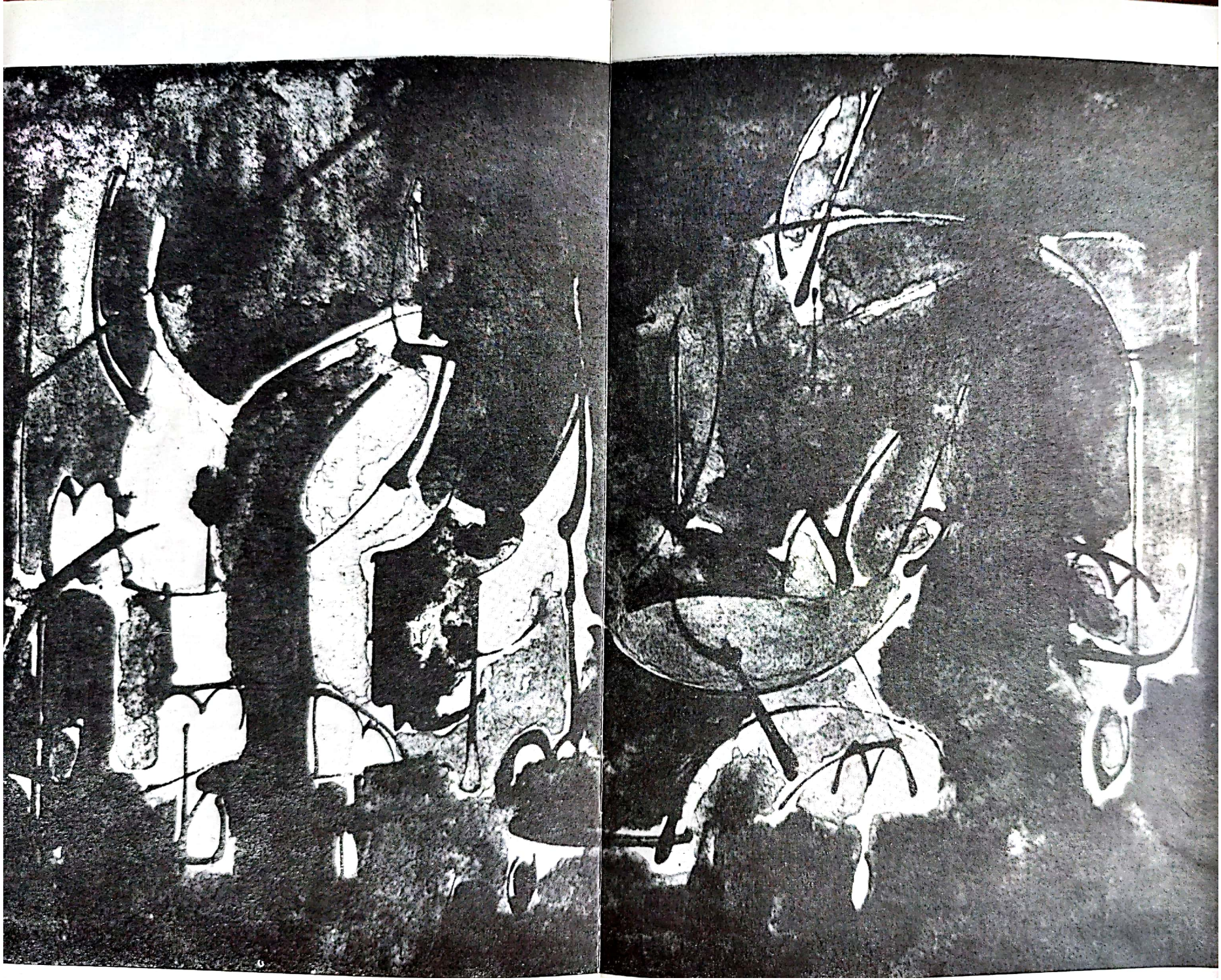

Scanned with OKEN Scanner

GETA BRĂTESCU

Scanned with OKEN Scanner

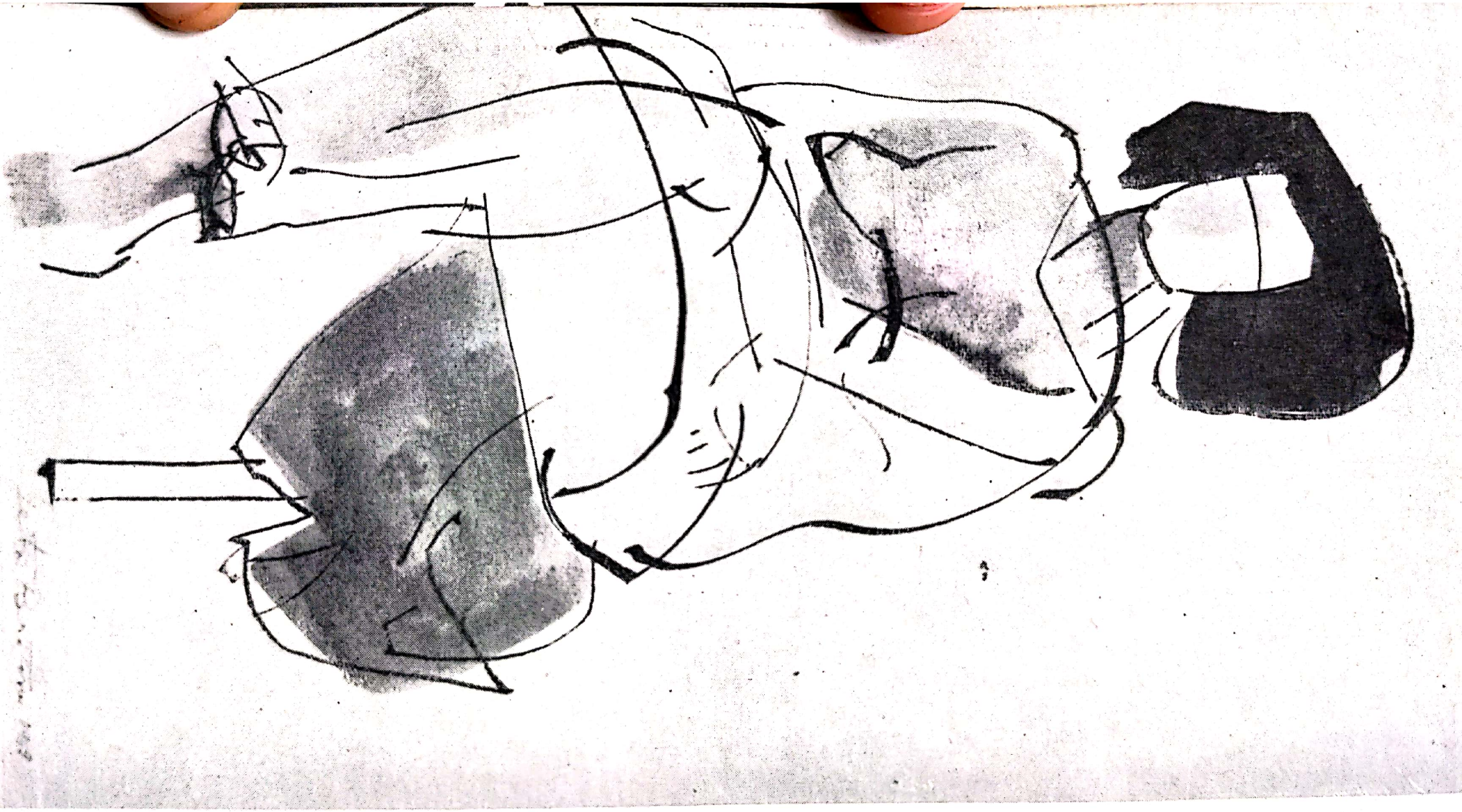

Scanned with OKEN Scanner

alți patru soldați înarmați, din precauție, și ultimul, însuși maiorul Matti, înfășurat într-o manta decolorată și tîrîndu-și sabia printre pietre.

Îl găsiră pe Lazzari așa cum murise, cu fața la pămînt și brațele întinse înainte. Pușca pe care o purta în bandulieră se înțepenise între două pietre și stătea în poziție verticală, cu patul în sus, alcătuind un tablou destul de ciudat. În timpul căderii, Lazzari se rănise la o mînă, și înainte ca trupul să i se răcească de tot, mai apucase să curgă puțin sînge, desenînd o pată întunecată pe piatra albă. Calul misterios dispăruse.

Tronk se aplecă asupra mortului și schiță un gest ca pentru a-l apuca de umeri, dar se retrase brusc înapoi, ca și cum și-ar fi dat seama că săvîrșește ceva nereglementar.

— Ridicați-l! ordonă el soldaților cu o voce joasă și sumbră. Dar mai întîi luați-i arma!

Un soldat se aplecă pentru a-i desprinde centironul și puse lanterna jos pe o piatră, chiar lîngă mort. Lazzari nu mai apucase să închidă complet pleoapele și prin deschizătura lor, făclia felinarului se reflecta ușor pe albul corneii.

— Tronk! strigă în clipa aceea maiorul Matti, care rămasese învăluit complet în umbră.

— Ordonați, domnule maior! răspunse Tronk, luînd poziția de drepți, și soldații rămaseră nemișcați.

— Unde s-a petrecut? Unde a fugit? întrebă maiorul, tărăgănînd cuvintele, și afectînd o curiozitate plictisită. La izvor? Acolo unde sînt pietrele acelea mari?

— Da, să trăiți, la pietrele alea mari, răspunse Tronk, și nu mai adaugă nici un cuvînt.

— Și nu l-a văzut nimeni cînd a fugit?

— Nimeni, să trăiți, făcu Tronk.

— La izvor, nu-i așa? Și era întuneric?

— Da, să trăiți, destul de întuneric.

Tronk așteptă cîteva clipe în poziție de drepți, apoi, văzînd că Matti tace, făcu semn soldaților să continue. Unul încercă să desprindă cureaua armei, dar închizătoarea nu cedă și trebui să se opintească. Trăgînd cu putere, soldatul simți greutatea trupului lipsit de viață, o greutate enormă, parcă ar fi fost de plumb.

După ce-i luară arma, cei doi soldați răsuciră cu mare grijă cadavrul, întorcîndu-l cu fața în sus. Acum chipul i se vedea perfect. Gura îi era închisă și inexpresivă, doar ochii pe jumătate deschiși și imobili, insensibili la lumina felinarului, arătau că e mort.

— În frunte? întrebă Matti, care observase imediat o mică adîncitură chiar deasupra nasului.

— Ordonați? întrebă Tronk, neînțelegînd.

— Ziceam: a fost împușcat în frunte? rosti Matti, plictisit că trebuie să repete.

Tronk ridică felinarul, lumină fața lui Lazzari în plin, văzu și el scobitura aceea mică și instinctiv întinse un deget ca pentru a o pipăi. Îl retrase însă imdeiat tulburat.

— Cred că da, domnule maior, chiar aici în mijlocul frunții. (Dar de ce nu vine să-și vadă mai de aproape mortul, dacă îl interesează atît de mult? De ce toate întrebările astea prostești?)

Soldații, observînd stînjeneala lui Tronk, își văzură mai departe de treabă; doi ridicară trupul neînsuflețit de umeri, doi de picioare. Capul, lăsat în voie, spînzura în jos, înspăimîntătător. Gura, deși încremenită din pricina morții, căuta parcă să se deschidă.

— Și cine a tras? întrebă din nou Matti, stînd mai departe nemișcat, în întuneric.

Dar în clipa aceea nu-l auzi. Era atent doar la mort.

Scanned with OKEN Scanner

— Țineți-i capul sus! ordonă, cu o furie înăbușită, ca și cum mortul ar fi fost chiar el. Apoi își dădu seama că Matti a spus ceva și din nou, ca un resort, luă poziția de drepți.

— Scuzați-mă, domnule maior, tocmai eram . . .

— Am întrebat — repetă maiorul Matti, și scandă cuvintele, lăsînt să se înțeleagă că dacă nu-și pierdea complet răbdarea era numai din respect pentru mort — am întrebat: cine a tras?

— Cum îl cheamă, voi știți? îi întrebă Tronk pe soldați, cu voce înceată.

— Martelli, spuse unul. Giovanni Martelli.

— Giovanni Martelli, răspunse Tronk, cu glas tare.

— Martelli, repetă, ca pentru sine, maiorul. (Numele nu-i era necunoscut, trebuia să fie unul dintre cei premiați la concursul de tir. Școala de tir era condusă chiar de maiorul Matti, iar pe cei mai buni și-i amintea după nume.) O fi cel căruia i se spune Moretto?

— Da, să trăiți, răspunse Tronk stînd neclintit tot în poziție de drepți. Mi se pare că așa i se spunea, Moretto. Știți, domnule maior, între camarazi . . .

Spuse toate astea ca și cum ar fi vrut să-l scuze, parcă vrînd să demonstreze că Martelli nu putea fi tras la răspundere pentru asta, că el n-avea nici o vină dacă ceilalți îi spuneau Moretto, și că nu era un motiv ca să fie pedepsit.

Dar maiorul nu se gîndea de fel să-l pedepsească, nici măcar nu-i trecuse prin cap una ca asta.

— Ah, Moretto! exclamă el, fără să-și ascundă o anumită satisfacție.

Sergentul-major îl țintui cu o privire plină de ură; în sfîrșit, înțelese. « Desigur, desigur, se gîndi în sinea lui, dă-i și un premiu, canalie, pentru că a ucis bine. Formidabil trăgător, nu? »

Formidabil trăgător, desigur. Exact la asta cugeta și Matti. (Și cînd te gîndești că atunci cînd a tras Moretto era deja întuneric. Erau pricepuți trăgătorii lui!)

În clipa aceea Tronk îl ura. « Sigur că da, sigur că da, spune-o cu glas tare că ești mulțumit — se gîndea — ce-ți pasă dacă Lazzari e mort? Spune-i bravo lui Moretto al tău, adu-i și elogii în public! »

Într-adevăr, așa era: maiorul, perfect liniștit, se felicită cu glas tare:

— Ei da, nu există să greșească Moretto! exclamă el ca și cum ar fi vrut să spună: șmecherul ăla de Lazzari, credea că Moretto n-o să țintească exact, credea că o să scape nepedepsit?

Dar iată că a văzut el cu ce trăgător are de-a face. Și Tronk? Chiar și el spera că Moretto avea să greșească ținta și-atunci totul s-ar fi aranjat cu cîteva zile de arest.

— Ah, da, da, repetă din nou maiorul, uitînd cu desăvîrșire că în fața lui se află un mort. E un trăgător de elită, Moretto!

În sfîrșit tăcu, și sergentul-major se putu întoarce să vadă cum au așezat cadavrul pe targă. Îl întinseseră pe spate și-i acoperiseră fața cu o pătură de campanie; nu i se mai vedeau decît mîinile, două mîini mari de țăran, ce păreau încă roșii de viață și de sînge pulsînd cald.

Tronk făcu un semn cu capul. Soldații ridicară targa.

— Putem pleca, domnule maior? întrebă el.

— Dar pe cine ai vrea să mai aștepți? întrebă cu asprime Matti; cu o sinceră stupoare, simți ura lui Tronk și vru să-i răspundă, înzecit, adăugîndu-i și disprețul lui de superior.

— Înainte! ordonă Tronk.

« Înainte marș », ar fi trebuit să spună, dar îi păru aproape o profanare. Abia

Scanned with OKEN Scanner

acum vedea zidurile Fortăreței, sentinela de deasupra intrării vag iluminate de lumina lanternelor. Dincolo de acele ziduri, într-unul din dormitoare, se afla patul de campanie al lui Lazzari, cufărașul cu lucrurile aduse de-acasă; o iconiță cu chipul Maicii Domnului, două spice de grîu, un amnar, cîteva batiste colorate, patru butoni de argint, pentru hainele de sărbătoare, care fuseseră cîndva ai bunicului său și pe care, la Fortăreață, n-ar fi putut să-i poarte niciodată.

Perna mai păstra poate urma lăsată de capul său, așa cum fusese acum două zile, cînd se deșteptase din somn. Apoi mai trebuia să fie, probabil, și o sticluță cu cerneală — își spuse Tronk, meticulos chiar și în gîndurile disparate — o sticluță cu cerneală și un toc. Toate acestea vor fi puse într-un mic colet poștal și expediate alor săi acasă, împreună cu o scrisoare a domnului colonel. Celelalte obiecte, date de stat, vor fi trecute bineînțeles unui alt soldat, inclusiv cămașa de schimb. Nu însă și frumoasa uniformă militară și nici arma; arma și uniforma vor fi îngropate laolaltă cu el, așa cum prevedea vechiul regulament al Fortăreței.

XIV

Și la ivirea zorilor, cei de la Reduta nouă văzură pe podișul dinspre miază-noapte o mică fîșie neagră. O linie subțire care se mișca; nu, nu putea să fie halucinație. Primul care o văzuse a fost sentinela Andronico, apoi sentinela Pietri, apoi sergentul Batta, care la început izbucnise în rîs, apoi locotenentul Maderna, comandantul redutei.

O mică fîșie neagră înainta dinspre nord peste întinderea pustie și părea un miracol absurd, deși în noaptea aceea un fel de presimțire vagă plutise peste Fortăreață. Pe la orele șase, sentinela Andronico dădu cel dintîi semnalul de alarmă. Se zărea venind ceva dinspre miazănoapte, așa cum nu se mai întîmplase niciodată de cînd țineau minte. Cum lumina devenise mai puternică, pe fondul alb al deșertului se distingea acum limpede acel lanț de oameni care înainta.

Cîteva minute mai tîrziu, așa cum făcea în fiecare dimineață, din vremuri imemoriale (într-o zi fusese o simplă speranță, apoi doar un scrupul, acum aproape numai obișnuință), croitorul-șef Prosdocimo urcă pe acoperișul Fortăreței ca să arunce o privire în zare. Cei de la corpurile de gardă îl lăsau să treacă dintr-un fel de tradiție, iar el se urca pe terasa Fortăreței, flecărea puțin cu sergentul de serviciu, apoi cobora din nou în atelierul său din subsol.

În dimineața aceea Prosdocimo își îndreptă ca de obicei privirile spre triunghiul de pustiu care se vedea din locul acela și i se păru că murise. Nu-i venea să creadă că e un vis. În vis există întotdeauna ceva absurd și confuz, nu poți scăpa niciodată complet de o vagă senzație că totul e fals, că la un moment dat va trebui să te deștepți. În vis lucrurile nu sînt niciodată atît de limpezi și de concrete, de reale, ca pe întinderea acelui pustiu dezolant pe care înaintau cete de oameni necunoscuți.

Dar era ceva atît de straniu, atît de aidoma anumitor himere ale sale de pe vremea cînd era tînăr, încît Prosdocimo nici nu îndrăzni să se gîndească că ar fi putut să fie adevărat, și crezu că murise.

Credea că murise și că Dumnezeu îi iertase toate păcatele. Se gîndi că se află în lumea de dincolo, care, după toate aparențele, este identică cu a noastră, numai că totul se petrece după minunatele noastre dorințe, iar cînd acestea ne sînt satisfăcute, rămînem cu sufletul împăcat, nu ca aici pe pămînt, unde există întotdeauna ceva care să-ți otrăvească chiar și zilele cele mai bune.

Credea că a murit, Prosdocimo, și de aceea stătea nemișcat, socotind că, de vreme ce murise, nu-i mai era dat să se miște, dar că o intervenție misterioasă avea să-l învie. Nu fu însă decît un sergent-major care, în mod respectuos, îl apucă de braț.

Scanned with OKEN Scanner

— Domnule sergent, îi spuse, ce aveți? Nu vă simțiți bine?

Abia atunci se desmetici Prosdocimo.

Aproape ca în vis, dar mai clar, dinspre regatul de la miază-noapte se vedea înaintînd o caravană misterioasă. Timpul trecea fulgerător, nimeni nici măcar nu mai clipea privind țintă bizara imagine, soarele începuse să strălucească la marginea roșie a orizontului, treptat-treptat străinii se apropiau tot mai mult, deși cu o teribilă încetineală. Cîțiva spuneau că erau și călare, și pe jos, că înaintau în șir indian, că aveau chiar și un steag. Așa ziceau, iar ceilalți se amăgeau că-i văd și ei. Toți își băgaseră în cap că zăresc infanteriști și cavaleriști, pînza unui steag, șirul indian, deși în realitate abia distingeau o dîră subțire, neagră, care se mișca încet.

— Tătarii ! îndrăzni să spună sentinela Andronico, ca și cum ar fi făcut o glumă nesăbuită, deși chipul îi era galben ca ceara. După o jumătate de oră, locotenentul Maderna din Reduta nouă ordonă să se tragă o salvă de tun, un foc de avertisment, așa cum prevedea regulamentul în cazul că s-ar fi văzut apropiindu-se trupe militare străine.

De mulți ani nu se mai auzise tunul prin părțile acelea. Zidurile fură străbătute deo ușoară tresărire. Detunătura se amplifică într-un huiet lent, sunet sinistru de prăbușiri printre stînci abrupte. Și ochii locotenentului Maderna se îndreptară spre profilul turtit al Fortăreței, așteptînd să vadă vreun semn de agitație. Canonada însă nu surprinsese pe nimeni, deoarece străinii înaintau chiar pe acel triunghi de deșert care se vedea din fortul central și toți știau ce se întîmplă. Vestea se răspîndise pînă și în galeria subterană cea mai periferică, acolo unde fortificația se termina, spre stînga, printre stînci; chiar și plantonul care făcea de gardă la magazia subterană de felinare și ustensile de zidărie, chiar și el, care nu putea să vadă nimic, închis cum era în pivnița întunecoasă, aflase noutatea. Și fremăta de nerăbdare ca timpul să treacă mai repede, să-și tremine o dată garda, pentru a se putea urca și el pe metereze, să arunce o privire.

Totul continua ca și mai înainte, sentinelele rămîneau la postul lor, patrulînd de colo-colo pe distanța dinainte stabilită, furierii copiau rapoartele, făcînd să scîrțîie penițele și înmuindu-le în călimară în ritmul obișnuit, dar dinspre nord înaintau oamenii aceia necunoscuți pe care erau îndreptățiți să-i considere dușmani. În grajduri, oamenii țesălau caii, coșul bucătăriei fumega alene, trei soldați măturau curtea, dar peste tot plutea un sentiment intens și solemn, o imensă încordare, ca și cum ceasul cel mare ar fi sosit și nimic n-ar mai fi putut să-l oprească.

Ofițerii și soldații inspirau adînc aerul dimineții, ca pentru a simți în piepturi o nouă viață. Artileriștii se apucară să pregătească tunurile, glumind între ei, se agitau pe lîngă ele ca pe lîngă niște animale pe care trebuie să le ții în frîu, și le priveau cu o anumită teamă: poate, după atîta timp, țevile nu mai erau în stare de funcționare, poate în trecut curățirea lor nu se făcuse cu destulă grijă, oricum, ar fi trebuit să se ia anumite măsuri, pentru că în scurtă vreme aveau să ia hotărîri importante. Și niciodată curierii nu alergaseră pe scări cu atîta iuțeală, niciodată uniformele nu fuseseră în asemenea ordine, baionetele atît de strălucitoare, niciodată sunetele de trompetă atît de milităroase. Deci nu în van așteptaseră atîta vreme, anii nu fuseseră irosiți în zadar, în cele din urmă vechea Fortăreață avea să slujească și ea la ceva.

Toți așteptau un sunet de trompetă special, semnalul « marii alarme » pe care soldații nu avuseseră niciodată fericirea să-l audă. În timp ce exersau dincolo de zidurile Fortăreței, într-o văgăună îndepărtată — pentru ca sunetul să nu ajungă pînă la fortificație și să nu dea naștere la confuzii — trompeții, în timpul liniștitelor după-amieze de vară, repetaseră faimosul semnal, mai mult dintr-un exces de zel

Scanned with OKEN Scanner

(nimeni, desigur, nu se gîndea că ar fi putut să le fie vreodată de folos). Acum se căiau că nu-l repetaseră îndeajuns; era un arpegiu foarte lung, care urca pînă la acuta extremă, și probabil aveau să le scape și niște note false.

Numai comandantul Fortăreței putea ordona să se dea semnalul, și toți se gîndeau la el: soldații îl și așteptau să vină să inspecteze meterezele de la un capăt la altul, îl și vedeau apropiindu-se cu un surîs cutezător, uitîndu-se țintă în ochii tuturor. Urma să fie într-adevăr o zi mare pentru el, doar își închinase întreaga viață așteptării acestei ocazii.

Domnul colonel Filimore stătea însă în biroul său, lîngă fereastră, și privea spre nord la acel mic triunghi de podiș pustiu, pe care stîncile nu-l ascundeau, și unde se vedea un șir de punctișoare negre care se mișcau ca niște furnici, chiar în direcția lui, a Fortăreței, și care păreau într-adevăr soldați.

Din cînd în cînd intra cîte un ofițer, fie locotenent-colonelul Nicolosi, fie căpitanul de rond, fie ofițerul de serviciu. Întrau cu diferite pretexte, așteptînd nerăbdători ordinele sale, informîndu-l despre tot felul de lucruri lipsite de importanță: că din oraș venise un nou furgon cu alimente, că în dimineața aceea se începeau lucrările de reparație la cuptor, că perioada de permisie a zece soldați expirase, că pe terasa fortului central fusese pregătită o lunetă, pentru eventualitatea că domnul colonel ar fi vrut cumva să se servească de ea.

Îi raportau toate acestea, salutau pocnind din călcîie, și nu înțelegeau de ce colonelul continua să rămînă mut, fără să dea acele ordine pe care toți le așteptau cu sufletul la gură. Nu dăduse încă dispoziții să se întărească gărzile, nici să se dubleze rezervele individuale de muniții, și nici nu hotărîse să se dea semnalul «marii alarme».

Cuprins parcă de o misterioasă inerție, el privea cu indiferență apropierea străinilor, nici trist, nici vesel, ca și cum toată întîmplarea nu l-ar fi privit în nici un fel.

Pe deasupra, era o splendidă zi de octombrie, cu soare strălucitor și aer transparent, adică timpul cel mai potrivit pentru o bătălie. Vîntul făcea să fluture steagul de pe acoperișul fortificației, pămîntul galben din curte strălucea, iar soldații care treceau pe acolo lăsau în urmă umbre precis conturate. O dimineață frumoasă, domnule colonel.

Dar comandantul lăsa să se înțeleagă limpede că prefera să rămînă singur, iar cînd nu mai era nimeni în birou, se plimba de la masă la fereastră, de la fereastră la masă, fără să poată lua vreo hotărîre, își netezea fără nici un motiv mustățile cărunte și suspina adînc, așa cum fac de obicei bătrînii, un suspin exclusiv automat.

Acum fîșia neagră nu se mai vedea pe micul triunghi de podiș vizibil de la fereastră, semn că străinii înaintaseră, că se apropiau tot mai mult de graniță. În trei sferturi de oră, poate, aveau să fie la poalele munților.

Dar domnul colonel continua să-și șteargă fără motiv lentilele ochelarilor, răsfoia rapoartele adunate pe masă: ordinul de zi care trebuia iscălit, o cerere de permisie, raportul medicului unității, un bon de descărcare pentru magazia cu efecte de călărie.

Ce mai aștepți oare, domnule colonel? Soarele se află acum sus pe boltă, pînă și maiorul Matti, care a intrat puțin mai înainte, nu-și ascundea o anumită neliniște, pînă și el, care nu crede niciodată în nimic. Arată-te măcar sentinelelor, fă cîțiva pași pe metereze. Străinii, raportase căpitanul Forze, care se dusese în inspecție la Reduta nouă, se disting acum clar, unul cîte unul, și se vede că sînt înarmați, poartă puști în bandulieră, nu mai e timp de pierdut.

Filimore, în schimb, vrea să aștepte. Or fi soldați străinii aceia, el nu contestă, dar cîți sînt? Unul a spus două sute, altul două sute cincizeci; i-au atras chiar atenția că dacă aceasta este avangarda, grosul armatei ar trebui să fie de cel puțin

Scanned with OKEN Scanner

două mii de oameni. Dar grosul nu se văzuse încă, s-ar fi putut chiar să nici nu existe.

Grosul armatei n-a apărut încă, domnule colonel, desigur numai din pricina negurilor de la maiză-noapte. În dimineața aceeasta ceturile au înaintat foarte mult, vîntul de nord le-a împins dincoace de munți, astfel că au ajuns să acopere o întinsă zonă a podișului. Acești două sute de oameni n-ar avea nici un sens dacă în spatele lor nu s-ar afla o armată puternică, înainte de amiază se vor ivi cu siguranță și ceilalți. Ba una dintre sentinele susține chiar că puțin mai înainte a văzut mișcîndu-se ceva printre neguri.

Dar comandantul continua să se plimbe de la fereastră la birou și înapoi, să răsfoiască plictisit rapoartele. Ce-ar putea oare să-i determine pe străini să asedieze Fortăreața? și-o fi spunînd. Probabil că nu sînt decît niște manevre obișnuite, pentru a face cunoștință cu condițiile speciale ale deșertului. Vremea Tătarilor apusese de mult, ei nu mai sînt acum decît o legendă străveche. Și cine altcineva ar putea avea vreun interes să violeze granița? Este în toată povestea asta ceva care nu stă în picioare.

N-or fi Tătarii, nu, domnule colonel, dar soldați sînt cu siguranță. De mai mulți ani, ura profundă dintre noi și cei din nord se adîncește tot mai mult, nu mai e un secret pentru nimeni, nu o singură dată s-a vorbit de război. Ce mai, sînt soldați. Călări și pedestrași, probabil că în curînd va sosi și artileria. Înainte de lăsarea serii, fără exagerare, vor avea tot timpul chiar să și atace, iar zidurile Fortăreței sînt atît de vechi, vechi sînt și puștile, vechi și tunurile, totul absolut e învechit, în afară de inimile soldaților. Deci, fii prudent, domnule colonel!

Să fie prudent! Oh, cît ar dori să nu mai poată fi prudent, pentru asta și-a irosit viața, i-au mai rămas atît de puțini ani, și dacă nici de data aceasta nu e adevărat, înseamnă că totul s-a sfîrșit. Nu teama îl reține, nu gîndul că ar putea să moară. Nici măcar nu-i trecea prin minte așa ceva.

Realitatea e că, la sfîrșitul vieții, Filimore vedea sosind pe neașteptate norocul, cu platoșa de argint și sabia plină de sînge; el (care nici măcar nu se mai gîndea la asta), îl vedea, în mod straniu, apropiindu-se cu o față surîzătoare. Și Filimore — ăsta-i adevărul — nu îndrăznea să se îndrepte spre el și să-i răspundă la surîs. De prea multe ori se înșelase; destul!

Ceilalți, ofițerii de la Fortăreață îi ieșiseră în întîmpinare, primindu-l cu multă bucurie. Spre deosebire de el, aceștia îl întîmpinaseră plini de încredere și savurau dinainte, ca și cum l-ar mai fi cunoscut și altădată, asprul și puternicul miros al bătăliei. Colonelul, dimpotrivă, aștepta. Pînă ce minunata nălucă n-avea să-l atingă cu mîna, el nici nu se va clinti — dintr-un fel de superstiție. Poate ar fi fost de ajuns un nimic, un simplu gest de salut, o recunoaștere a dorinței pentru ca închipuirea aceea să se risipească în neant.

Iată de ce se mărginea el să clatine din cap, făcînd semn că nu, că destinul se înșela probabil. Și, neîncrezător, privea în jur, în spatele său, unde era de presupus că se aflau alte persoane, cele pe care norocul le căuta cu-adevărat. Însă nu se vedea nimeni altcineva, deci nu putea să fie o confuzie. Și-atunci, trebuia să admită că într-adevăr lui și numai lui îi era destinat norocul acela vrednic de invidiat.

Existase totuși un moment, la primele licăriri ale zorilor, cînd pe fundalul alburiu al deșertului se profilase misterioasa fîșie neagră, un moment în care inima sa fremătase de bucurie. Apoi fantasma cu platoșă de argint și spadă însîngerată devenise ceva mai vagă, și deși continua să înainteze spre el, în realitate nu reușea cu nici un chip să se apropie, să micșoreze scurta și totuși nesfîrșita distanță ce-i despărțea.

Scanned with OKEN Scanner

Adevărul este că Filimore aşteptase prea mult, şi la o anumită vîrstă speranţa presupune o mare trudă, omul nu-şi mai regăseşte încrederea pe care o avea la douăzeci de ani. Prea mult timp a aşteptat în zadar, ochii lui au citit prea multe ordine de zi, prea multe dimineţi au scrutat acea blestemată întindere întotdeauna pustie. Şi acum, cînd se iviseră totuşi străinii, avea impresia clară că trebuie să fie o greşeală (prea ar fi fost frumos să fie adevărat), că trebuie să fie într-adevăr o enormă greşeală.

Între timp, pendula din faţa biroului continua să macine viaţa, şi degetele slabe ale colonelului, uscate de ani, se încăpăţînau să şteargă, cu batista, lentilele ochelarilor, deşi nu era nevoie.

Limbile pendulei se apropiau de zece şi jumătate cînd intră maiorul Matti, pentru a-i aminti comandantului că trebuia să vină la raportul ofiţerilor. Filimore uitase de asta şi fu surprins în mod neplăcut: va fi nevoit să vorbească despre străinii ce se iviseră în zare, n-avea să mai poată amîna luarea unei hotărîri, va fi nevoit să-i socotească în mod oficial drept duşmani, sau să ia totul în glumă, sau să găsească o cale de mijloc, să ordone unele măsuri de securitate, dar în acelaşi timp să se arate sceptic, ca şi cum nu era cazul să se înfierbînte prea mult. O decizie trebuia totuşi să ia, şi asta îl supăra. Ar fi preferat să aştepte în continuare, să rămînă absolut nemişcat, aproape să provoace destinul, pentru ca acesta să se dezlănţuie cu adevărat. Maiorul Matti, cu unul din surîsurile sale ambigue, îi spuse:

— Se pare că de data asta e chiar adevărat ! Colonelul nu răspunse. Maiorul adăugă: Se văd sosind şi alţii. Sînt trei coloane. Pot fi văzuţi chiar şi de aici.

Colonelul îl privi în ochi şi, pentru o clipă, i se păru chiar că-l îndrăgeşte.

— Mai vin şi alţii, spui?

— Pot fi văzuţi şi de aici, domnule colonel. Acum sînt foarte mulţi.

Se îndreptă spre fereastră şi, într-adevăr, pe triumghiul de podiş vizibil de la Fortăreaţă se zăreau cîteva coloane negre, în mişcare; nu una, aşa cum fusese în zori, ci trei în flanc, şi nu li se vedea capătul.

Războiul, se gîndi colonelul, şi în zadar încerca să alunge gîndul acesta, ca şi cum ar fi fost o dorinţă prohibită. La cuvintele lui Matti, speranţa reînviase în el şi acum îl copleşea; se simţea cuprins de frenezie.

Cu mintea astfel învolburată, colonelul se trezi deodată în sala de reuniuni, în faţa tuturor ofiţerilor aliniaţi (cu excepţie celor care se aflau în serviciul de gardă). Deasupra albastrului compact al uniformelor străluceau palide chipuri stranii, pe care în zadar încerca să le recunoască; tinere sau veştede, ele îi spuneau toate acelaşi lucru; cu ochii aprinşi de febră, ele îi cereau, avide, recunoşterea formală că năvăliseră duşmanii. În poziţie de drepţi, toţi îl priveau ţintă, pretinzînd parcă să nu li se zădărnicească speranţa.

În tăcerea desăvîrşită din sală nu se auzea decît respiraţia grea a ofiţerilor. Şi colonelul înţelese că trebuia să vorbească. În clipele acelea se simţi năpădit de un sentiment nou şi copleşitor. Cu uimire, fără să-şi poată explica de ce, Filimore avu deodată certitudinea neaşteptată că străini erau într-adevăr duşmani, hotărîţi să încalce frontiera. Nu putea înţelege ce se petrecuse, el care pînă cu o clipă înainte ştiuse să-şi înfrîngă ispita de a crede. Se simţea tîrît parcă de exaltarea aceea colectivă, înţelese că avea să vorbească fără rezerve. « Domnilor ofiţeri, avea să spună el, iată, a sosit, în sfîrşit, ceasul pe care îl aşteptăm de atîta vreme. » Asta le-ar fi spus, sau ceva asemănător, iar ofiţerii ar fi ascultat cu religiozitate cuvintele sale — promisiune solemnă de glorie.

Cam aşa se pregătea el să vorbească, dar undeva în adîncul sufletului său o voce tainică se încăpăţîna să-l contrazică. Este imposibil, colonele, îi şoptea vocea aceea,

Scanned with OKEN Scanner

fii atent pînă nu-i prea tîrziu, e o eroare, prea ar fi frumos să fie adevărat, fii atent, pentru că e o gravă eroare.

Iar emoţia care-l copleşea era întreruptă din cînd în cînd de această voce ostilă. Dar era prea tîrziu, aminarea începea să devină penibilă.

Şi colonelul făcu un pas înainte, îşi ridică uşor capul, gestul său obişnuit cînd începea să vorbească, iar ofiţerii văzură că faţa i se îmbujorase pe neaşteptate: da, domnul colonel roşise ca un copil, pentru că era pe punctul de a-şi destăinui marea taină a vieţii sale.

Se înroşise uşor ca un copil şi buzele lui erau gata să rostească primul sunet, cînd vocea ostilă se redeşteptă în tainiţa sufletului său şi Filimore simţi din nou fiorul nehotărîrii. I se păru atunci că aude un pas grăbit care urca scările şi se apropia de sala unde se aflau adunaţi. Nici unul dintre ofiţeri, atenţi cu toţii doar la comandantul lor, nu-şi dădu seama de asta, dar urechile lui Filimore se obişnuiseră, în atîţia ani, să distingă pînă şi cele mai îndepărtate glasuri ale Fortăreţei.

Pasul se apropia, nu mai încăpea nici o îndoială, cu o neobişnuită grabă, avea un sunet ciudat şi obosit, un sunet de inspecţie administrativă; s-ar fi spus că venea direct din lumea podişului. Zgomotul ajungea acum distinct pînă şi la urechile celorlalţi ofiţeri şi le răni cu brutalitate sufletul, fără ca vreunul să poată spune de ce. În cele din urmă uşa se deschise şi în prag se ivi un ofiţer de dragoni necunoscut, care gîfîia de oboseală, plin de praf din cap pînă în picioare.

Luă poziţia de drepţi.

— Locotenent Fernandez — spuse — din regimentul şapte dragoni. Aduc acest mesaj din oraş, din partea excelenţei-sale şeful Statului Major.

Sprijinind cu eleganţă chipul său înalt de braţul sting îndoit în arc, el se apropie de colonel şi îi înmînă un plic sigilat.

Filimore îi strînse mîna.

— Mulţumesc, locotenente — spuse — probabil că ai făcut un drum lung, nu glumă, după cum se vede. Camaradul Santi te va însoţi îndată, să te poţi înviora un pic.

Fără a lăsa să transpară măcar o umbră din neliniştea ce-l cuprinsese, colonelul făcu un semn locotenentului Santi, primul pe care-i căzuseră privirile, invitîndu-l să facă onorurile casei. Cei doi ofiţeri ieşiră, şi uşa se închise la loc în urma lor.

— Îmi permiteţi, nu-i aşa? întrebă cu un surîs uşor Filimore, arătîndu-le plicul, ca şi cum ar fi vrut să le spună că preferă să citească mesajul pe loc.

Mîinile sale desprinseră cu delicateţe sigiliile, rupseră o margine a plicului din care scoaseră o foaie îndoită, scrisă pe ambele părţi.

În timp ce citea, ofiţerii îl priveau cu atenţie, căutînd să descifreze ceva pe chipul lui. Dar nu se deslușea nimic. Ca şi cum ar fi răsfoit un jurnal după cină, aşezat lîngă cămin, într-o seară letargică de iarnă. Doar roşeaţa dispăruse de pe faţa uscată a comandantului.

De îndată ce sfîrşi de citit, colonelul împături hîrtia, o puse din nou în plic, băgă plicul în buzunar şi-şi înălţă din nou capul, semn că vroia să vorbească. Nu mai încăpea nici o îndoială că se petrecuse ceva, că vraja de mai înainte fusese destrămată.

— Domnilor ofiţeri, spuse el, şi vocea îi părea foarte obosită. În dimineaţa aceasta, dacă nu mă înşel, a existat printre soldaţi o anumită agitaţie, şi chiar şi printre dumneavoastră, dacă nu mă înşel, din pricina trupelor observate pe întinsul aşa-numitului Deşert al Tătarilor.

Cuvintele sale îşi deschideau anevoie drum în tăcerea adîncă. O muscă zbura încoace şi încolo prin încăpere.

Scanned with OKEN Scanner

— E vorba — continuă el — e vorba de trupe ale statului de la Nord, însărcinate să stabilească linia de frontieră, așa cum am făcut și noi cu mulți ani în urmă. Ca atare, ele nu vor veni pînă în apropierea Fortăreței, ci se vor împărți probabil în grupuri, traversînd munții. Așa îmi comunică, pe cale oficială, în scrisoarea de față, excelența-sa șeful Statului Major.

Vorbind, Filimore suspina adînc, dar nu din pricina nerăbdării sau a durerii — era acel suspin al lui, exclusiv automat, așa cum fac de obicei bătrînii; iar vocea îi devenise și ea, pe neașteptate, aidoma celei a oamenilor bătrîni, cu anumite inflexiuni cavernoase, și privirile, de asemeni, îi erau tulburi și inexpresive.

Presimțise totul de la început. Nu puteau să fie dușmani, știa prea bine: el unul nu era făcut pentru glorie, de atîtea ori se amăgise în mod stupid. De ce, se întreba cu furie, de ce se lăsase înșelat? Știuse încă de la început că așa avea să se sfîrșească.

— Cum știți și dumneavoastră — continuă el cu un accent prea apatic pentru a nu trăda o cumplită amărăciune — pietrele de hotar și celelalte semne de demarcație au fost fixate de noi încă cu mulți ani în urmă. A rămas totuși, așa cum mă informează excelența-sa, o porțiune care nu a fost încă demarcată. Voi trimite un anumit număr de oameni sub comanda unui căpitan și a unui subaltern ca să completeze lucrarea. Este o zonă accidentată, cu două sau trei șiruri de munți paralele. Consider de prisos să mai adaug că ar fi bine să împingem linia de frontieră cît mai departe posibil și să ne asigurăm creasta dinspre nord. Nu pentru că din punct de vedere strategic asta ar fi un factor esențial, dacă mă înțelegeți bine, pentru că aici, sus, un război nu s-ar putea niciodată desfășura și nici nu există posibilități de manevre . . . Se întrerupse un moment, furat de nu se știe ce gînd. Posibilități de manevre spuneam . . . dar unde rămăsesem?

— Spuneați că ar fi bine să-mpingem granița cît mai departe posibil . . . — sugeră maiorul Matti, cu o prefăcută modestie.

— Ah, da. Spuneam că trebuie s-o împingem cît mai departe posibil. Din păcate, lucrul nu este de loc ușor: ne găsim în întîrziere față de cei de la nord. Oricum ar fi . . . în fine, o să vorbim mai tîrziu, conchise, întorcîndu-se spre locotenent-colonelul Nicolosi,

Tăcu, și părea obosit. În timp ce vorbea, colonelul văzuse coborînd peste fețele ofițerilor un văl de deziluzie, îi văzuse redevenind, din războinici nerăbdători să lupte, niște insignifianți ofițeri de garnizoană. Dar sînt tineri, se gîndea, ei mai au încă timp.

— Bine, urmă colonelul, sînt dezolat că trebuie să fac acum o remarcă care vizează pe mai mulți dintre dumneavoastră. Am observat, nu o dată, că la schimbarea gărzii, unele plutoane se prezintă în curte fără să fie însoțite de respectivii ofițeri. Acești ofițeri, este evident, se socotesc autorități să ajungă mai tîrziu . . .

Musca zbura încoace și încolo prin încăpere, steagul de pe acoperișul fortului spînzura moale, colonelul vorbea de disciplină și de regulamente, pe podișul de la miază-noapte înaintau unități militare care nu mai erau dușmani setoși de bătălii, ci niște soldați inofensivi ca și ei, care nu se avîntaseră într-o luptă pe viață și pe moarte, ci într-un fel de operație cadastrală, puștile lor nu erau încărcate, săbiile n-aveau tăiș. Și în vreme ce în depărtare, pe podișul dinspre nord, se revărsa acel inofensiv simulacru de armată, în Fortăreață totul se împotmolea din nou în ritmul zilelor obișnuite.

(Urmare în numărul viitor)

În românește de NICULINA BENGUȘ

Scanned with OKEN Scanner

CORNELIA ŞTEFĂNESCU

François Mauriac
sau
Echilibrul care nu ocoleşte neprevăzutul

Un Lousteau, dezvăluind procesele intime ale romanului epocii sale, tratînd « de sus » tot ce s-a scris înainte, este etern. Iată de ce, personajul balzacian din *La Muse du département* este luat drept simbol, de François Mauriac. Mai precis, poziţia acestuia în dialogul cu Brianchon, despre literatură. Neaderarea lui Lousteau la creaţia predecesorilor, pentru el depăşită, cît şi insistenţa asupra acelui « astăzi » ca indubitabilă marcă în ierarhia valorilor, anume pentru a semnala distanţe şi a da cît mai multă greutate ideii de noutate şi modern, este oricînd posibilă. La timpul său, Lousteau a avut revelaţia romancierilor contemporani. Motivul este uşor de înţeles dacă ne gîndim că el trăieşte emoţionat momentul descoperirii caracterelor şi al descrierii sufletului omenesc, în roman. Literatura Imperiului « bogată în idei neexprimate » şi « plină de observaţii neîmpărtăşite », cum o defineşte pe parcursul argumentării, nu îl mai satisface.

Dincolo de aspectul particular al caracterizărilor, care ţin de epocă, Balzac rezumă în Lousteau o experienţă ce poate fi generalizată : aceea a confruntării generaţiilor. Căci de cînd există artă, a existat şi năzuinţa, mai mult sau mai puţin conştientă, de a spune mereu altfel.

La începutul carierei de romancier, François Mauriac sacrificase cu uşurinţă pe Paul Bourget. Mai bine zis, teoria lui aspura « planşei de anatomie morală ». Nu l-a ocolit nici pe Barrès, cînd şi-a pus în gînd să vadă şi să judece lucrurile de pe poziţiile noii generaţii, căreia îi aparţinea de drept, la acea vreme, deşi experienţa lui Barrès i-a fost esenţială. Lousteau se reedita deci. Mult mai complex însă. Cînd scria *Mémoires intérieurs*, François Mauriac depăşise stadiul iniţial al neacordării ostentative la ritmul înaintaşilor. Ca la o răscruce de drumuri, el încearcă să înţeleagă pe inevitabilul Lousteau al anilor 1950, să pună în balanţă, o dată cu el, veridicitatea sufletului omenesc aşa cum a fost « fabricat » de romanul psihologic ori de autorii de tragedii. Dar Mauriac se afla acum pe poziţia scriitorului îndreptăţit să se întrebe spre ce anume se îndreaptă tinerii. « Mes cadets », îi numeşte el cu afectată resemnare şi repetă apelativul cu voluptate, ori de cîte ori îi chestionează, cu fraze lustruite dar viguroase, despre formele viitoare ale romanului.

În mod curent, romancierul nu ocoleşte poza de vetustate, ci chiar o caută, cînd se opune amabil celor care neagă toată marea literatură, de la Cervantes la Proust, obstinaţi în a vedea pretutindeni o tehnică perimată. « Mă număr printre observatorii de modă veche », încheie el un capitol bogat în demonstraţii, scris în ideea de a lămuri şi a se convinge, totodată, că romanele unui Kafka ori a unui Joyce au asupra

Scanned with OKEN Scanner

tinerilor ecoul romanelor de altădată, a căror estetică a ajuns astăzi a fi condamnată de tineri şi anulată vehement de ei.

« Locomotive d'ancien modèle », îşi spune, evident cu puţine şanse de a convinge cititorul care îi urmăreşte impetuoasele demonstraţii, nici un moment frînate de vîrstă. Căci oricine poate rămîne fără replică atunci cînd, ca lui Alain Robbe-Grillet, îi vorbeşte despre sensul profund al operei de artă şi despre credinţa în viaţă, imposibil de a fi înlocuită cu speculaţii estetice: « Dacă dl. Robbe- Grillet va scrie vreodată cărţi cu adevărat mari, existenţa lor nu va depinde de legile impuse de autor, cît va depinde de măsura în care el însuşi le va da uitării ». După cum poate pune pe gînduri pe oricine ar primi, ca autorul romanului *La Modification*, calificativul de « jansenist al creaţiei ».

Cu toate că tehnica modernă îl solicită, prin Claude Mauriac, fiul său, cu un ecou afectiv, creatorul Thérèsei Desqueyroux n-a stat în cumpănă şi, independent de sentimentele umane, a făcut un proces « aliteratorilor », strivindu-i cu propriile lor argumente.

Această orientare spre tehnică, restrictivă în felul ei, nelăsînd scriitorului libertatea să se sprijine direct pe observarea naturii, i-a sugerat o reluare a motivelor care au provocat, în timp, criza romanului. Este, de altfel, o veche preocupare a sa. Ceea ce alţii semnalau ca declinul romanului, François Mauriac numea în 1928 « criză ». Principala cauză a crizei, el o vedea în scăderea progresivă intensităţii conflictelor, pînă la anularea lor. În 1953, cînd răspunde întrebărilor puse de redactorul revistei *The Paris Review* apare obsesia tehnică acum ca motiv al acestei crize.

În eseul *Le Roman* (1928) remediul părea relativ simplu: aplicarea formulei lui Saint-Réal. Cu alte cuvinte, a descrie epoca aşa cum este, cu scrupulul unui veritabil istoric al societăţii. În schimb, în interviul citat, scriitorul presupune că rezolvarea crizei ar depinde numai de hotărîrea tinerilor de a se scutura de obsesia că Joyce, Kafka, Faulkner deţin legile tehnicii romanului: « Sînt convins — notează Mauriac fără panică, poate chiar cu satisfacţie reţinută, asigurată de îndelungată experienţă, — că un om dotat cu un veritabil talent de romancier va depăşi orice tabu-uri, orice reguli imaginare ». Ideea este reluată şi cu alte prilejuri. Doar exemplele diferă: « Mi-e teamă că lumea romanului non-figurativ să nu fie o lume născută-moartă », scrie el pe o pagină de *Bloc-notes* din 1961, recurgînd acum, în calitate de subtil cunoscător al lui Proust, la o directă aplicare pe opera sa, sintetizînd geometria construcţiei, cîntărind ponderea accepţiei atît de personală a timpului în această construcţie, raportată la concretul personajelor, la viaţa pe care ele o degajă. Căci, dincolo de orice căutare formală, Mauriac dezvăluie esenţa personajelor proustiene. Prin ele este asigurată deschiderea spre viitor a unei opere atît de controversată. Odette, Swann, Charlus sînt pentru autorul romanului *À la Recherche du temps perdu*, ceea ce a fost doamna Bovary pentru Flaubert şi lumea *Comediei umane* pentru Balzac. Cu afirmaţia « nu stilul contează, ci adevărul uman al operei », Mauriac se arată încă o dată tenace în vibranta lui demonstraţie de o viaţă, că aparţine generaţiei care « a crezut în om ».

În eseuri, unde confruntarea în sensul major al cuvîntului cu predecesorii, dar şi cu urmaşii, este gîndită exact, lucrurile sînt expuse într-o ierarhie judicioasă. Din lecţia marei literaturi nu lipseşte experienţa înaintaşilor, în timp ce generaţiei tinere, franc situată pe alte poziţii, îi recunoaşte calităţile prin care se recomandă viitorului: goana după absolut, neaderarea la aparenţe, orientarea spre filozofie. Dar, în mod deosebit, citarea lui Sartre într-un context favorabil, spune esenţialul pentru definirea lui Mauriac însuşi, după ce articolul *Mauriac et la liberté* din 1938, îl anula ca scriitor.

Scanned with OKEN Scanner

Acel « le romancier est le singe, du Dieu » care a şocat pe Sartre, a împămîntenit ideea că Mauriac dă verdicte. Că el se complace în rolul de instrument, în loc de a solicita cele mai profunde însuşiri ale scriitorului. În realitate însă, el sugerează respectarea ordinii supreme a universului, ceea ce chiar dacă pe plan artistic presupune strictețea unei discipline interioare, exclude însă corectitudinea înghețată, care, prin lipsa de nuanțare, scade puterea de expresie şi pulsul natural al vieții.

A articula pe solidul trunchi al romanului psihologic francez experiența scriitorilor ruşi şi englezi marchează gradul de perfecțiune spre care năzuia Mauriac. A învioră adică tradiționalul personaj al romanului francez, gîndit oarecum în spiritul în care natura este gîndită şi ordonată la Versailles, cu ilogismul, indeterminismul şi complexitatea ființelor vii, al căror maestru a fost Dostoievski, fiind păstrată însă solemn trăsătura caracteristică de ordine şi claritate.

Critica franceză îl numără pe Mauriac printre scriitorii tradiționaliști: urmaş al lui Flaubert şi Zola, după Gaetan Picon şi Pierre de Boisdeffre; al lui Anatole France, Zola şi Barrès, după Jacques Robichon. Acesta din urmă semnalează în opera lui Mauriac germenii reacției lui Malraux, Sartre, Camus. Mai temerar, Albérès găseşte sensibile elemente care să-l îndreptățească a susține că mijloacele scriitorului permit criticului să semnaleze o « aparență tradiție », acolo unde a intrat în uz să se apese pe o unică latură, pînă la prejudecată. Şi Albérès, pornind de la *Le Noeud de vipères*, descoperă fantezia construcției interioare a unor romane.

Cîştigat de neprevăzutul demonstrației, însuşi Mauriac îşi dă seama că în *Thérèse Desquieyroux* şi în *Destins* a adoptat tehnica cinematografului mut şi că, în fond, îi place să se confunde cu Racine şi Proust, găsindu-se total exprimat prin ei. « Dacă astăzi îmi pun asemenea întrebări o fac fiindcă alții mă obligă şi pentru că ele sînt puse pretutindeni, în jurul meu », recunoaşte el, puțin uluit, puțin derutat de întorsătura pe care a luat-o discuția despre tehnică, în literatură. Şi aceasta, cu atît mai mult cu cît, două-trei rînduri mai sus, în textul interviului din 1953, el a întărit ceea ce afirmase încă de la primele cărți: că niciodată nu şi-a trădat spontaneitatea scrisului ca să se supună unor idei preconcepute.

Cuvintele lui Mauriac trimit la un text al lui Albérès din *Métamorphoses du roman*. Analizînd aici *Le Noued de vipères*, din perspectiva cititorului anilor 1960, criticul înțelege, nu fără subtilă ironie, că numai datorită unei « sensibilizări » față de tehnica romanului, mai mult decît față de conținutul său moral, la modă în ultima vreme, *Le Noeud de vipères* încetează de a mai fi pentru cititor o dramă psihologică, aşa cum desigur fusese în intenția inițială a autorului, dezvăluindu-şi acum ascunse filiații cu arta proustiană, ignorată desigur de Mauriac însuşi în momentul cînd scria cartea.

O lectură a întregii opere, antrenați fiind în jocul propus de Albérès, permite să ne dăm seama că Mauriac deprinsese fanteziile tehnice altfel decît prevede logica tradițională. Procedeul modern al întoarcerii în trecut, dexteritatea de a amesteca trecutul cu prezentul, chiar şi cu viitorul — dubla durată propusă de Albérès putînd fi o triplă durată — prin includerea salturilor în viitor ca în *Le Mystère Frontenac* ori *Thérèse Desquieyroux*, nu mai rămîne doar caracteristică a romanului *Le Noeud de vipères*.

Procedeul descrierii personajelor din mai multe unghiuri de vedere a fost explicat de Proust. Sînt posibili mai mulți Charlus, Albertine poate avea o sută de fețe, pentru că omul însuşi nu rămîne mereu acelaşi cu trecerea timpului, după cum el apare altfel în ochii celorlalți, realizîndu-se o suită de imagini subiective, fără îndoială diferite între ele. Iată de ce în *Le Mystère Frontenac*, de exemplu, la o reuniune de familie, fiecare dintre comeseni apare altfel vecinului din stînga sau celui din față, depinde dacă e văzut cu ochii aburiți de băutură a unuia sau cu oarecare invidie de frate mai mic încă nerealizat pe plan social. În *Génitrix*, imaginea despre lume

Scanned with OKEN Scanner

nu este aceeași pentru o muribundă ori pentru o bătrînă sufocată în excesiva-i dragoste maternă și nici pentru bărbatul, atras pe rînd în sfera de influență a celor două femei.

Mauriac introduce în roman și jurnalul intim, mai mult sau mai puțin deghizat. Introduce de asemenea romancierul în roman încît avem surpriza să descoperim pagini de veritabil eseu, cuprinzînd chiar părerile lui Mauriac despre arta scrisului, ca în *La Pharisienne*, în *Un Adolescent d'autrefois*. În *Le Mystère Frontenac* apar cuvintele atît de citate de critici cînd vor a releva concepția lui Mauriac despre roman : cuvinte repetate de el în articolul din 1952 *Vue sur mes romans* : « nu inventez nimic; reproduc întocmai majoritatea indivizilor pe care mi-a fost dat să-i cunosc ». *Les Anges noirs* în schimb respectă tehnica povestirii tradiționale.

Dar toate acestea rămîn artificii, dovezi exterioare de virtuozitate, dacă ar fi lipsite de vibrarea gravă a sufletului omenesc. *Le Désert de l'amour*, *Le Baiser au lépreux*, *Thérèse Desquieyroux*, *La Pharisienne*, sînt înainte de orice, încordare, înversunare analitică, întoarcere spre miezul dinlăuntru al oamenilor. Așa a gîndit François Mauriac atunci cînd a scris în *Mémoires intérieurs* : « . . . dacă după un secol, un roman păstrează în ciuda tehnicii depășite, o anume putere de sugestie, iată un motiv ce îmi întărește încrederea în fecunditatea acestui gen literar ».

O fotografie publicată în *Le Figaro littéraire*, în numărul care-i vestește moartea și înseamnă întreruperea neobositelor *Bloc-notes*, eternizate parcă acolo, îl arată pe François Mauriac întorcînd spatele obiectivului fotografic ca să cuprindă cu ochii o pădure de copaci tineri, subțiri și drepți, puțin afumați de fîșiile de ceață străpunse de razele dimineții. Silueta din prim plan, omul tot atît de înalt și subțire, dar imperceptibil tras în spre pămînt de umerii obosiți, pare că aparține pădurii, că se contopește cu ea. Mauriac, în mijlocul naturii de la Malagar, înseamnă toată literatura lui rezumată într-o imagine, bilanțul respectării acelui legămînt de la 25 de ani cînd și-a propus să scrie altfel decît Bourget și Barrès.

« Dușmanii mei cred că țin cu totdinadinsul să rămîn în scenă; că apelez la politică pentru a supraviețui. Ar fi uimiți — mărturisește Mauriac apropiindu-se de ultimul prag al vieții — dacă ar afla că cea mai mare fericire a mea e să rămîn singur pe terasă și de acolo să încerc a descoperi din ce parte bate vîntul, după mirosul pe care mi-l aduce. Mă tem, nu că aș putea fi uitat după moarte, ci mai curînd că nu voi fi uitat îndeajuns ».

Scanned with OKEN Scanner

FRANÇOIS MAURIAC

din paginile ultimelor «BLOC NOTES»

Astăzi, 1 august, întrerup acest « bloc-notes » pentru o lună și jumătate. E uimitor că și acum la adînci bătrînețe existența îmi este « marcată » ca și în copilărie, fiind încă fidel noțiunilor de vacanță, obligațiilor vacanței.

. . . De Gaulle, avînd ambiția de a face din Franța o mare putere industrială, a știut totdeauna, și i-a convins pe francezi, că un popor valorează deasemenea — și mai ales în acest mod valorează — prin ceea ce istoria a făcut din el: e o credință pe care de Gaulle a redat-o francezilor iar acum cînd nu mai este la conducere, acei ce i-au moștenit gîndirea vor înfăptui cu strășnicie ambițiile Franței privind puterea economică, situația sa în Europa și o măreție, căreia i-au consacrat un cult. Cît despre mine, voi fi cu ei, alături de ei; voi fi unul din ei în lupta politică.
(LE FIGARO LITTERAIRE 2—8 *noiembrie 1970; schiță de « bloc-notes » redactată cu o lună înainte de a muri*).

Vizita lui Jean Denoël. A venit să-mi vorbească de corespondența mea cu André Gide căruia doamna Morton i-a dăruit toată bruma de forță ce-i mai rămăsese în preajma morții. In această privință, Jean Denoël îmi spune că Gide și cu mine aparținem unor generații care știau ce înseamnă să porți corespondență. Cred că vocația de scriitor ține întru totul de ceea ce îmi mărturisea odată un coleg de liceu în ajunul unei vacanțe: « O să-mi trimiți scrisori frumoase ». Marea deosebire dintre mine și Gide e că el s-a gîndit foarte de timpuriu la postumele lui, și mă tem că n-a scris o scrisoare, ca dealtminteri și fiecare pagină a Jurnalului său, fără să-l fi purtat gîndul că vor fi publicate în viitor. În ce mă privește, nici nu visam. Mi-a trebuit mult timp ca să înțeleg că tot ce scriam era amenințat de publicare. Injustiția cea mai de necrezut pe care o suferă scriitorii, e că n-au nici un drept după moartea corespondenților asupra scrisorilor trimise acestora.

. . .Philippe Sollers vrea să fie un André Breton al generației sale. Nu pentru că ar sălășlui în zona suprarealismului sau la frontierele sale. Nu este aceeași « școală », dar ca și

---

* **Fragmente din « Bloc-Notes » -urile apărute în revista LE FIGARO LITTÉRAIRES în anii (1969 și 1970)**

Scanned with OKEN Scanner

Breton față de a lui, îi e inspiratorul, marele preot, inchizitorul. L-a excomunicat pe Jean Pierre Fay în numărul 39 al revistei « Tel Quel »: « Fiecare mare gîndire novatoare găsește imediat bufonul și calomniatorul său ». În ultimul număr al aceleiași reviste, în articolul « Dubla ședință » de Jacques Derrida, citim următoarele, în cel mai autentic stil André Breton: « Este oare inutil să amintim că o tablă neagră era acoperită cu citate încadrate și numerotate? Și că sala își primea lumina de la o lampă voluminoasă și demodată?»

Se spune că Philippe Sollers renegase « O curioasă solitudine » și pe acei care în 1958 îi salutaseră talentul. Dacă azi romanul apare în colecția « Livre de poche », nu poate să fie fără aprobarea sa. Și mă bucur.
(F. L 20—26 iulie 1970)

Moartea lui Pierre Mac Orlan. Ceea ce mă afectează e că am fost așa de mult străin față de cineva care mi-era contemporan și al cărui destin literar în întregime s-a desfășurat în același timp cu al meu. În realitate nu-i deajuns să fii contemporan după calendar pentru a fi în adevăr. Am fost la fel de nepăsător, la fel de străin față de opera lui Mac-Orlan, cum și el a fost fără îndoială față de ceea ce scriam. Am călătorit în același vagon, dar compartimentele nu comunicau.
(F. L. 13—19 iulie 1970)

Moartea Elsei Triolet. În acest secol erotic și sadic, e minunat că un scriitor ateu ca Louis Aragon ne-a îngăduit să credem că omul poate să pună veșnicia în iubirea la care fiecare din noi are dreptul să aspire; iar pentru că Elsa Triolet și Aragon au izbîndit, au fost și vor fi pentru acei care vor veni un cuplu întotdeauna exemplar.

Mă impresionează că oboseala este la mine mia ales cerebrală. Sînt ca un bătrîn lucrător pe care-l doare acea parte a trupului folosită mai mult și de care a abuzat, în meseria lui, aplecîndu-se asupra nicovalei... Nu că m-aș lăuda ridicol că am gîndit prea mult. Nu-i vorba de aceasta. Sînt mai curînd acel iepure al lui La Fontaine care gîndea în vizuina lui... Căci ce-ai putea face într-o vizuină decît să gîndești? Toate visurile unei vieți de scriitor, toate « rumegările » mi se urcă la inimă și mă înăbușă...
(F. L. 6—12 iulie 1970)

Visez din nou la primele mele întîlniri cu scriitorii pe care i-am văzut și iubit...

Ceea ce acești scriitori au fost pentru mine, la rîndul meu am devenit pentru alții. Cu atît mai mult, întrucît moartea părea să mă uite. Există un moment cînd un bătrîn se simte ctitorie, pentru a mă exprima astfel. El se înrădăcinează. Sînt izbit de această putere postumă pe care scriitorii o dețin chiar după moarte. În ce ne privește, aproape totdeauna se vorbește pe nedrept despre purgatoriu. Realitatea este că cei mai mulți supraviețuiesc mai bine după ce mor. Cocteau, atît de discutat în timpul vieții, respins cu încăpățînare de acei de care dorea cel mai mult să fie acceptat, a căpătat după moarte adevăratele lui dimensiuni. A muri înseamnă a înceta să mai fii neînțeles. Gide e aproape de noi cum n-a fost niciodată cînd a trăit. Nu există purgatoriu pentru acei care nu sînt uitați. Singura sancțiune cu drept de recurs și care pare adesea nedreaptă este uitarea.

... Paul Valéry, pe care începînd din 1917 l-am văzut aproape în fiecare seară la doamna Lucien Muhlfeld, în strada Georges-Ville, era întruchiparea amabilității, dar nu-și dădea osteneala măcar să deteste ceea ce scrisesem. O operă nici măcar nu exista îndeajuns pentru el ca să fie detestată. Acest refuz al operei altuia nu mă făcea nefericit.

Scanned with OKEN Scanner

Gide, el, suferea. Eu nu mă gîndeam măcar o clipă la aceasta: nonexistența în relațiile mele cu Valéry era o condiție la care aderam.
(F. L. 29-iunie — 5 iulie 1970)

E o moștenire a copilăriei mele zănatec-scrupuloasă: și astăzi mă simt vinovat de visurile mele. Dușmanul profită de somn pentru a ocupa casa și mă trezesc înfăptuind răul fără să fi voit. În zadar îmi repet: « fără să fi voit », dar visez la afirmația lui Pascal despre răutatea ocultă și păcatele pe care le ignorăm. Trăiesc într-o lume care nu mai crede în rău, și eu care am fost absurd obsedat de el: adevărul e la mijloc.

Corespondența Cocteau-Gide. Este triumful falselor simțăminte. Amîndoi jucau comedia prieteniei și chiar a duioșiei, dar în realitate se urau. În ajunul primului război mondial, Cocteau suferea (sufeream toți) din pricina acestei noi reviste inaccesibile. Cocteau se izbea de intransigența acestei noi reviste inaccesibile — La Nouvelle Revue Française, unde intrarea nu era liberă. Cocteau se izbea de intransigenta puritate a directorului Jacques Rivière, pentru care Cocteau întruchipa, în literatură, răul absolut. Gide nu era îngăduitor față de Cocteau. Dar exista între ei un joc al complicității de care Cocteau a știut să profite; și pînă la urmă a cîștigat, pentru că Rivière a murit.

Adevăratele simțăminte ale lui Gide față de Cocteau se vădesc în corespondența lor. cu toate motivele pentru care nu-i putea suferi literatura; și la asemenea « paiete » se adăuga pentru Gide iritarea de a fi fost jefuit. Ele se manifestau în ciuda protestărilor amicale și chiar tandre, dar Cocteau n-a reușit să facă să i se publice răspunsul în Nouvelle Revue Française *chiar cu asentimentul justiției. A fost drama lui Cocteau în prima fază a revistei* Nouvelle Revue Française *și mai tîrziu pe vremea suprarealiștilor, cînd a fost îndepărtat de acei ale căror sufragiu îl aprecia mai presus de orice. A avut ultimul cuvînt la* Nouvelle Revue Française *datorită morții lui Rivière, dar împotrivirea lui André Breton n-a încetat niciodată.*

Relațiile mele cu N.R.F. n-au istorie. După război, în ce privește La Chair et le Sang *și Préséances am fost onorat cu două cronici din care una era semnată de Albert Thibaudet și mi-a făcut foarte multă plăcere. Dar pînă la urmă am avut norocul să fiu îndrăgit de Jacques Rivière și i-am învins toate prejudecățile. Una din ultimele lui scrisori, căci era de pe atunci foarte bolnav, ridica în slavă* Le Désert de l'amour. *Nimic și nimeni n-ar fi putut în acel moment să-mi dea mai multă încredere. Pentru că, spre deosebire de Cocteau, nu ceream nimănui să-mi dea « bun de tipar » și nu eram pentru nimeni, ca el un om-reflex — în pragul acelei epoci care se năștea. Nimic mai străin pentru mine decît acea dorință de a fi în frunte și a inova care a fost chinul lui Cocteau. În ce mă privește știam că ce aveam de spus nimeni nu putea să-l exprime în locul meu și că această lume de oameni mărunți de altădată n-ar fi existat decît în măsura în care aș fi dezgropat-o. Acest adevăr despre care îmi vorbise Rivière și care trebuia exprimat prin cuvintele cele mai obișnuite, sălășluia în mine, mă inspira și mă ajuta să trăiesc fără să mă gîndesc că aș putea să influențez pe cineva.*
(F.L. 15-21 iunie 1970)

La France-Musique, opera pianistică a lui Ceaikovschi, pe care n-o cunoșteam; recunoștința noastră pătimașă pentru acest maestru atît de apropiat de noi în timp. Dacă fiecare generație ar fi obligată să nu cunoască din muzică decît ceea ce o epocă « emană » am fi condamnați să murim de foame și sete. Dar oamenii insensibili de astăzi nu pot nimic împotriva noastră. Ei n-au nici o putere asupra a ceea ce s-a

Scanned with OKEN Scanner

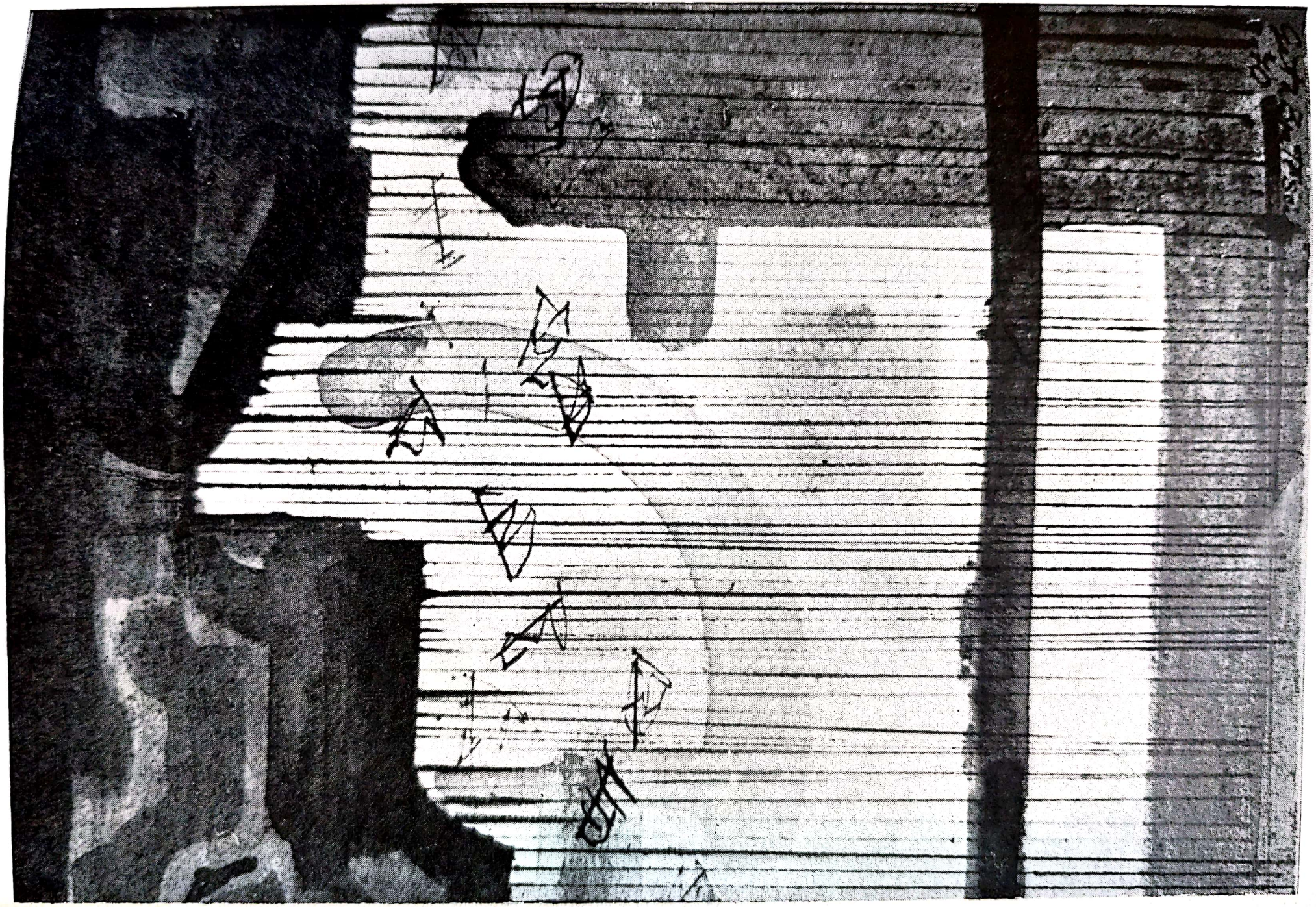

Scanned with OKEN Scanner

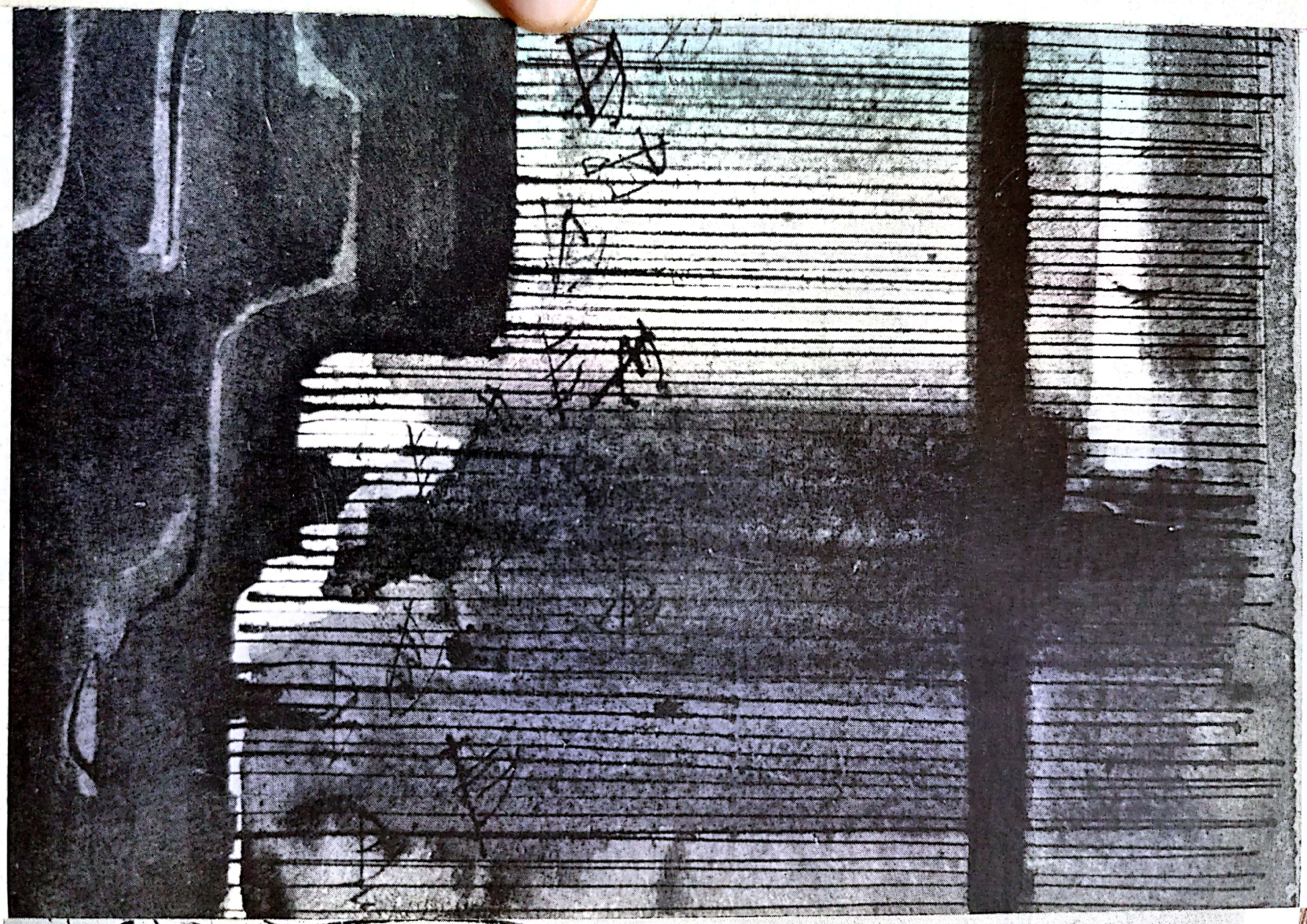

Scanned with OKEN Scanner

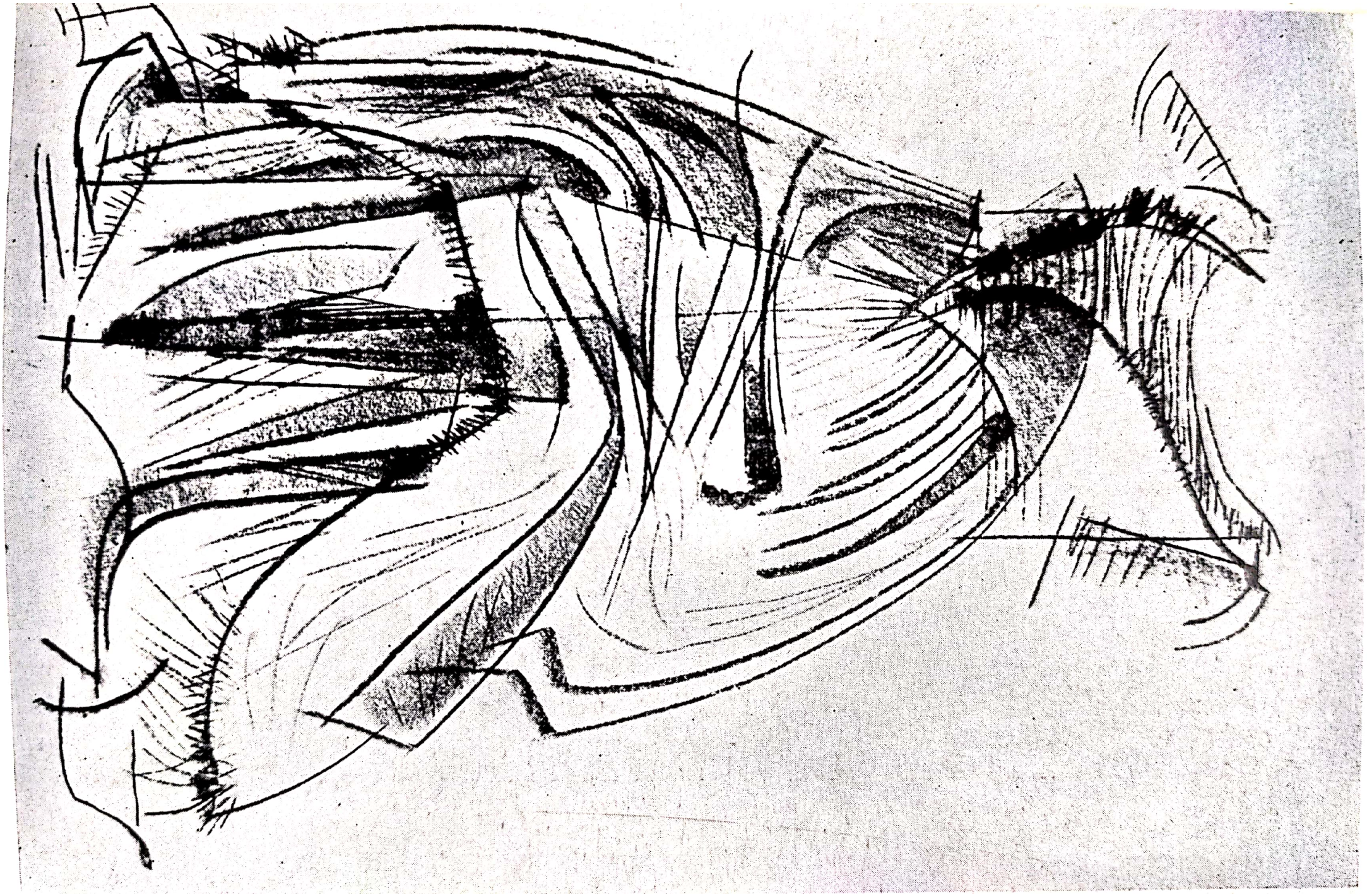

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

BRĂTESCU

Scanned with OKEN Scanner

10

11

Scanned with OKEN Scanner

1. **Draperie** desen în cărbune
2. **Atelierul,** laviu
3. **Obiecte în atelier,** laviu
4. **Axia,** tapiserie
5. **Detaliu din «Atelier cu semicerc»** laviu litografic
6. **Compoziţie cu staturi,** laviu litografic
7. **Desene de atelier,** laviu
8. **Obiecte în atelier,** laviu
9. **Forme în atelier,** acva-tinta
10. **Nud**
11. **Atelier înalt,** laviu
12. **Draperie,** desen în cărbune

Fotografii de: CORNELIA ȘOANCĂ

Scanned with OKEN Scanner

făurit și din care noi trăim. Umanitatea, timp de secole a înmagazinat ca să nu moară. Sterilitatea unei epoci ca a noastră nu-i fără leac, nici fără scăpare. Ea nu poate să facă nimic împotriva izvoarelor ce au țișnit odinioară și mai curînd și din care bem, inepuizabil. Muzicienii mai mult decît pictorii scapă de orice distrugere. Sîntem siguri că muzica îndrăgită, aceea care există pentru noi, nu ne va lipsi niciodată. Îmi amintesc de Poulenc spunîndu-mi că Mozart îi era deajuns, că n-avea nevoie de nimeni altul și îl înțelegeam. Ce binecuvîntare că au existat toți ceilalți și mai ales acest Ceaikovski care vorbește limbajul obișnuit al adevăratului geniu și arta devine bunul samaritean din Evanghelie care ajută pe călătorul rănit și istovit.

În sfîrșit grangurul a cîntat azi dimineață, deși îl crezusem și pe el infidel la întîlnire. Cel puțin l-am auzit. Toate păsările tac, una după alta. Unul din feciorii mei a auzit privighetoarea într-o pădurice pe care o avem lîngă Vémars, dar era o privighetoare zgribulită și auzul deabea i-a perceput cîntul. N-o să mă pot duce s-o aud. Acum știu că nu mai nădăjduiesc nimic decît ceea ce regăsesc înăuntrul meu și că nu mai am nimic de așteptat de nicăieri de la un contact direct cu lumea.

Filme pe care le văd la televiziune. Unele reprezintă mai mult decît ele-însele. Nu știu prea mult ce valorează Pot-Bouille de Zola, pe care l-am văzut aseară. Pateticul lui este pe alt plan: rolul principal îl deține Gérard Philipe. E aici înaintea noastră, debordînd de viață, de talent, fără îndoială și de iubire și speranță. Noi știm ceea ce nu știa: că pentru el istoria s-a sfîrșit. « Și pe urmă? » întrebau copiii mei dacă întrerupeam povestea pe care le-o spuneam. Nu va mai fi « pe urmă » pentru Gerard Philipe; avem în ce-l privește o cunoaștere divină. El trăiește intens înaintea noastră, fără să știm că va muri. Este oare intolerabil pentru cei care l-au cunoscut și iubit sau dimpotrivă găsesc în aceasta o consolare?

Citesc o critică aspră despre filmul Bonjour tristesse după romanul lui Françoise Sagan. În acest film se dezvăluie o concepție despre viață și fericire — ce cu siguranță nu-i înfrumusețată și datorită căreia neantul e făcut sensibil. Dacă viața n-are sens, direcție, țel, dacă este absurdă, aceste existențe sortite plăcerii, asemenea horei de muște într-o rază de soare, n-au nevoie de scuze, căci nu le e hărăzit tuturor să le fie foame și sete de justiție și să vrea să schimbe viața. Rămîne să-și « treacă » timpul cum se spune, să-l « omoare » cu mijloacele pe care le au: alcoolul, dansul, iubirea în sensul cel mai fizic . . . Nu regret că n-am dat alt răspuns problemei. Dealtminteri nu sta în puterea mea să-i dau un altul: nu sînt înzestrat pentru plăcere. Fără îndoială n-aș fi îndurat o viață de plăceri, dar nici n-aveam mijloacele. Frivolitatea nu mi-a fost la îndemînă în nici un moment al vieții mele. (F.L. 8—14 iunie 1970)

. . . Relațiile mele cu Proust au fost mai puțin stranii. Nu fără mîndrie mă gîndesc la paginile prefeței unei cărți de Ruskin, scrise de un autor necunoscut citite de prietena mea Madeleine Le Chevrel și care au fost deajuns să-mi făuresc o idee exactă nu numai despre un mare scriitor ce exista undeva, fiind contemporanul meu, dar și de o epocă nouă pe cale de a se naște și de faptul că literatura nu va mai fi aidoma ca în trecut pentru că acest necunoscut trăia. Îndată ce am văzut în vitrină Du côté de Chez Swann, am cumpărat-o. În definitiv am avut o atitudine contrară lui Gide care a refuzat pentru La Nouvelle Revue Française manuscrisul lui Proust, din pricina unei anumite idei pe care și-o făcuse despre Proust ca om de lume. Dar faptul că i-a putut citi manuscrisul și s-a îndoit de comoara ce i se oferise,

Scanned with OKEN Scanner

m-a împiedicat totdeauna să cred că Gide a fost — după cum credeau unii — cel mai bun critic al epocii sale.

Despre prima întîlnire cu Proust la doamna Alphonse Daudet, îmi amintesc ca de un moment esențial al vieții mele. Mi-a spus: « Francis James v-a dedicat o foarte frumoasă nuvelă . . . » Ceea ce însemna că pentru el n-aveam o existență personală. Cum oare această nepăsare s-a transformat în prietenia pe care mi-a arătat-o în scrisorile dinaintea morții sale și cu prilejul acelui dineu cînd m-a invitat la căpătîiul său în strada Hamelin? Nu eram singuri; mai era acolo cineva pe care Proust nu-l putea suferi, Francis le Grix, și un tînăr despre care mi-a pomenit în una din scrisori ca despre « unicul său Henri » (citez din memorie). Dacă trăia, o adevărată prietenie era pe cale de a se naște între noi. Totul a fost întrerupt în față . . . (F.L. 25—31 mai 1970)

. . . Am știut că pentru mine vocația însemna evident scrisul: într-o vreme cînd nu oricine se credea scriitor ca astăzi, cînd scrierea unei cărți, publicarea ei constituia o treabă neobișnuită, o aventură, un risc. N-aveam simțămîntul că urmez moda, ci că răspund unei exigențe. Toate vocațiile nu sînt de asemenea natură, nu trebuie să iei o anumită atitudine față de galerie, să cîștigi un public și să-l păstrezi pentru că născocești pentru el și-i spui povești. Mă gîndesc la destinul mai umil, mai ascuns, al tuturor acelora care se interesează mai puțin la ființa ce vor fi, cît la aceea pe care o vor ajuta să se manifeste la alții.

Nimic nu-mi face mai multă bucurie decît vestea apariției unui nou volum de Bloc-Notes-uri pregătit de editorul meu. Va fi al patrulea dacă nu mă înșel. Pe drept sau pe nedrept, contez pe această mărturisire ce o voi lăsa. Nu știu ce se va întîmpla cu romanele Noeud de vipères, Thérèse Desquieyroux sau Un adolescent d'autrefois. În schimb mă bizui pe aceste « Bloc-Notes »-uri ce sînt nu numai istorie văzută printr-un temperament, dar se confundă cu viața mea cea mai personală. Ele constituie o experiență neobișnuită și cred că am fost singurul care am încercat-o.

. . . De Gaulle din 1940 este mai întîi omul care a vrut un anume curaj, un curaj întemeiat pe inteligență, căci era vorba să îndrăznești a ieși din legalitate și trebuia, în același timp, să nu te înșeli nici asupra mijloacelor, nici asupra momentului. Acest geniu l-a avut de Gaulle, de fiecare dată cînd națiunea a apelat la el.
(F.L. 18—24—mai 1970)

« Discursuri și mesaje ale lui de Gaulle — 1940 — 1945». Ascult la televizor extrasele care se transmit, și în același timp, cu ochii împăienjeniți de lacrimi, le privesc pentru că e vorba de înfăpturi, nu de cuvinte. E vorba de cuvinte ce au fost înfăpturi. Îl vedem pe de Gaulle în toată forța tinereții lui, în 1940, îi auzim vocea profetică. Niciodată un om politic n-a vestit cu atîta siguranță ceea ce a îndeplinit întocmai: deoarece acest profet va fi fost sigur de profeția lui, fiindcă făcea ceea ce trebuia să facă pentru a o realiza. Era poate înscris în desfășurarea evenimentelor (probabil) ca Hitler să sfîrșească prin a fi doborît, dar cu siguranță nu-i trecea nimănui prin gînd că Franța va fi alături de învingători și va primi împreună cu ei capitularea învinșilor. Nu numai că nimic nu îngăduia s-o credem și s-o sperăm, dar fără cuvîntul lui de Gaulle, pe care l-am auzit aproape în fiecare zi, începînd de la 18 iunie 1940, nici n-ar fi fost de închipuit.
(F.L. 4—10 mai 1970)

Închid ochii și revăd vechea poartă a grajdului de la Malagar, cu ruginitele cuie îngropate acolo de secole pentru o pricină ce nu mai exista ca și cum ar crucifica un Dumnezeu invizibil. Împing poarta și mă învăluie mirosul tare al semi-întunericu-

Scanned with OKEN Scanner

lui unde nu întrezăresc mai întîi decît ochiul mare și inexpresiv al unuia din cei patru boi, ochi împovărat de un gînd pe care nu-l poate traduce limbajul uman.

Deosebesc jocul unei raze de soare pe o crupă sălbatică, ascult și înțeleg la fel de limpede ca în aceste ore rumegatul boilor, zgomotul pe care îl face lanțul aceluia din cei patru care e socotit rău. Un țăran intră cu furca și scormonește bălegarul . . .

Atunci nu știam că după șaptezeci de ani o să-mi reamintesc de un asemenea moment banal al vieții mele, în același timp consolator și insuportabil, ce-mi va da măsura acestei bucurii simple pe care umanitatea a « dilatat-o » și a pierdut-o, a acestei bucurii ce mi-ar fi luată chiar dacă n-ar trebui să mor, fiindcă întreaga specie omenească atît de mîndră cucerind cosmosul a cîștigat universul, dar și-a pierdut sufletul.

Sînt asemenea unui om care coboară dintr-un convoi în mers sau mai degrabă ce cade violent din tren și rătăcește mult timp de-a lungul terasamentului, auzind cum hurducăiesc convoaiele care trec unul după altul, privind cum se estompează în ceață felinarul ultimului vagon, unde nu crede că se va mai putea urca vreodată. Și pe urmă a fost ridicat, îngrijit ca și cum n-ar fi fost sortit morții. A observat că mulți alții cad la fel în fiecare zi din tren, supraviețuiesc și își amintesc de ceea ce își amintește și el și că poate să mai vorbească cu ei despre ce nu mai interesează pe oamenii de azi.

Există de asemenea ceea ce continuă să ni se întîmple și care înseamnă moartea. La vîrsta mea credeam că toți acei pe care i-am cunoscut și iubit, au murit, dar mai rămîn totdeauna cîțiva: este o rezervă în aparență inepuizabilă.

Am primit azi dimineață un roman de Elsa Triolet: « Privighetoarea tace-n zori » cu această admirabilă dedicație: « . . . Așteptînd ca soarele să răsară pentru alții decît noi . . . » Iată încercarea ce trebuie depășită: povestea să continue fără ca noi să mai fim nici actori, nici martori. Nu ne inspiră un simțămînt josnic, ci e semnul fidelității noastre față de acest regat al pămîntului pe care l-am iubit atît de mult și totuși îl vom părăsi.
(F.L. 9—15 martie, 1970)

Joi 23 octombrie: Premiul Nobel a « trecut » din nou pe lîngă Malraux. Ce insucces pentru noi ! Ne încăpățînăm să sperăm. Alegerea lui Samuel Beckett ar trebui să ne deschidă ochii asupra greșelii ce a generat iluziile noastre. Ne închipuim Academia Suedeză, imobilă, totdeauna asemenea ei însăși. În realitate se reînnoiește neîncetat, încorporează elemente noi, și oricît de refractară ar fi la presiunile din afară, ea nu este și la influențele epocii în care se scaldă. Este epoca lui « acum » pe care o întruchipează Beckett, în tip ce opera lui Malraux, personajul Malraux, chiar prin dimensiunile lor aparțin istoriei, trecutului.

N-are importanță: Malraux, cel puțin așa cred, rămîne cel mai mare scriitor francez în viață și cu siguranță cel mai neobișnuit. Toți ceilalți, oricît de deosebiți ar fi au cîteva trăsături comune: au aerul aceleiași familii. Malraux, el, firește, n-a fost contestat, dar rămîne un necunoscut. Mai întîi deoarece inteligența și cultura de la un anumit nivel izolează pe cel ce le posedă fiind în același timp « posedat » de ele. Interlocutorii lui Malraux gîfîie urmărindu-l, dar rămîn șovăitori pe marginea unei idei fără o legătură aparentă cu cea care a precedat-o. Pornesc din nou, dar Malraux e departe. N-aș spune ca Aragon (citat de Claude Roy): « Nu mă înclin să vorbesc oamenilor, izbutesc să gîndesc înaintea lor ». Malraux nu crede că se înjosește vorbindu-ne, dar el își continuă drumul și ne face onoarea să credem că-l urmăm.

Scanned with OKEN Scanner

Cărțile lui nu-și au sursa ca la cei mai mulți dintre noi, într-o copilărie pe care o urăște; el le-a trăit, nu pentru a-și istorisi aventurile, ci logodindu-se temeinic cu ele, pe tărîmul istoriei pe cale de a se naște, pentru a se întreba despre condiția umană, tragică și absurdă, a lui, a noastră, totdeauna fiind conștient, de cînd era tînăr, de bătrînețe, de moartea inevitabilă.

... A-și făuri opera a însemnat pentru André Malraux să-și făurească viața, s-o joace, s-o rîște cu fiecare împrejurare oferită. Partida e pierdută dinainte și el o știe. Totuși, datorită artei « omul se depășește, creează, născocește sau se realizează ». E unica lui speranță ... Dar el n-a întrevăzut niciodată că arta stă mărturie (mai ales muzica) și despre nemurirea ființei omenești.

Aceasta-i măreția lui Malraux. Dar mai e și altceva ce dă un sens vieții, care i s-a dezvăluit poate în marea și ultima lui aventură de pe Rin, cînd a înfruntat dușmanul fățiș, după ce fusese dintre acei ce luptaseră împotriva ocupantului în umbră și tăcere.

(F.L. 3—9 noiembrie 1969)

Un cititor pe care îl interesează părerile mele despre André Gide dintr-un Bloc-Notes recent, îmi reproșează că evit să răspund la unica întrebare ce are însemnătate pentru el: « Ce a devenit opera lui Gide pentru noi? » Iată o întrebare crudă, ce n-ar trebui pusă unui scriitor bătrîn, despre un maestru pe care l-a prețuit atît de mult, fiind desigur nu singurul, nici cel mai admirat (mai exista Barrès), dar deosebit de toți ceilalți, altfel decît ceilalți, cel mai enigmatic, din pricina acelui amestec de rigoare clasică și ciudățenie (Paludes) vestind o literatură nouă,

Nu voi renega Les Nourritures Terrestres, cum se obișnuiește azi. Copilului jansenist ce eram, Les Nourritures Terestres i-au descoperit o lume la îndemîna lui, fără altă lege decît a dorinței. Nu că aș fi fost tentat să cedez chemării cărții. Parîma religioasă pe care Gide o rupsese, știam foarte bine că eu n-o voi rupe în nici un moment al vieții mele. Dar această lume fermecătoare exista și era un drum pe care aș fi putut porni.

Cît despre La Porte étroite, acest roman oferă bătrînului ce am devenit taina acelei iubiri pe care o poți avea la douăzeci de ani pentru o carte, și pe care n-o mai resimți deloc dacă o recitești, căci nu descoperi nici unul din motivele pentru care ai socotit-o cîndva incomparabilă. Totul astăzi sună fals, nu pentru că acum cunoaștem adevărata istorie a Alissei ...

Cîțiva ani mai tîrziu, cred cu prilejul primei noastre întîlniri, Gide mi-a spus despre La Porte étroite: « E o carte a ironiei. »

În schimb L'Immoraliste rămîne pentru mine o carte foarte frumoasă în care este transpusă drama lui Gide și a tinerei sale soții, dar unde totul rămîne groaznic de adevărat. L'Immoraliste ne dezvăluie atîtea despre el și poate mai mult decît confidențele cele mai directe. În realitate, totdeauna n-a știut să vorbească decît despre el. Ceea ce rămîne din Les Faux Monnayeurs este Jurnalul lui Edouard, o pastișă a lui Gide despre Gide. Tot restul e mort și pentru mine a fost din totdeauna.

Dar Si le grain ne meurt și Jurnalul ar fi deajuns pentru gloria lui, chiar dacă nu existau La Symphonie pastorale și alte opere minore (Amyntas). Cazul lui Gide înseamnă istoria unei opere dominată, zdrobită de autorul ei. Contrariul lui Racine, care dispare sub strălucirea tragediilor sale.

Ca să termin cred că dintre toți scriitorii de seamă mai vîrstnici pe care i-am cunoscut, Gide rămîne împreună cu Marcel Proust, cel ce îmi lipsește mai mult, care m-a ajutat mai bine să mă judec pe mine însumi. Era opozantul totdeauna prezent, de care aveam nevoie.

(F.L. 27 octombrie — 2 noiembrie 1970)

Scanned with OKEN Scanner

Mă întristează caricatura aproape obscenă din « Anatole France en pantoufles » de Jean Jacques Brousson, carte pe care Claude mi-a adus-o ca să mă distrez, dar mi-a adus şi Le livre de mon ami de Anatole France pe care i-am dat-o s-o citească pe cînd era încă un copil; o deschid imediat la pagina din care mai recit adesea prima frază ce m-a însoţit toată viaţa: « Sărman suflet rătăcitor pe străvechiul ocean ce a legănat primele iubiri ale pămîntului ! O protectoarea mea ! Zeiţa mea ! » Anatole France nu era pe atunci bătrînul despre care Brousson ne-a lăsat o imagine atît de urîtă; dacă devenise astfel, nimic nu împiedică să fi fost şi un om cu foarte alese calităţi, dar acoperit de aluviunile unei lumi ce nu-i semăna, acelea din salonul Caillavet; şi apoi cinismul voltairian pînă la urmă a pus stăpînire pe el cînd a avut un interlocutor şi un martor de teapa lui Jean Jacques Brousson . . .
(F.L.: 20—26 octombrie, 1969)

Joi, 18 septembrie. Dimineaţa, la Radio-Musique, Concertul numărul 1 în re major şi Concertul numărul 2 în sol major. de Mozart. Cum astăzi nu sînt în fundul hăului de oboseală, nu mi se mai aştern pe frunte mîinile pe care le simţeam cînd sufeream atît de tare. Într-o epocă de negaţie şi refuz, după două secole, Mozart stîrneşte senzaţia aproape fizică a unui suflet extraordinar de vioi. E o idee preconceputâ şi care nu se întemeiază pe nici un motiv? Fără îndoială şi nu discut. Mozart, împotriva atîtor filozofi şi savanţi, mă ajută să cred în ce e veşnic în noi şi veşnic iubit.

Ziarul Combat publică două pagini despre André Gide, bănuiesc cu prilejul centenarului naşterii sale. Dacă colaboram aş fi scris că cel mai frumos omagiu ce i se poate aduce lui André Gide este că atît timp cît a trăit a mai existat în Franţa o viaţă literară, un schimb de idei, o dispută totdeauna deschisă între scriitori care nu erau filozofi de profesie, vorbind limbajul oamenilor de bună credinţă şi piatra ce s-a aşternut peste mormîntul lui Gide a pecetluit şi epoca cea mai excitantă pentru spirit cunoscută de Franţa; de atunci apasă asupra noastră legea neiertătoare a ocupantului filozof cu care nu este posibil nici un schimb de idei. Îmi dau seama de locul ce l-au ocupat în viaţa mea nu numai relaţiile mele cu André Gide, dar dialogul său neîntrerupt cu Du Bois, cu Claudel, cu seniori mai puţin însemnaţi.
(F.L. 6—12 octombrie 1969)

Joi 11 septembrie. Plecarea soţiei mele la clinica Jouvenet. Nici o nelinişte, dar casa era moartă. Acum încerc adesea să încropesc o judecată de ansamblu asupra îndelungatei mele vieţi. O viaţă care văzută din afară pare copleşitoare dar a fost urzită de la început din multe nefericiri şi mă prinde mirarea că am fost atît de puţin zdruncinat. Cum de n-am cedat nicicînd tentaţiei să-mi pun pătura pe cap şi să mă întorc cu spatele la perete? Moartea a fost prezentă de cînd am început să devin conştient: moartea numai în opt zile a tînărului meu tată a întunecat cercul strîmt al lumii asupra căreia deschisesem ochii. Pe urmă, de la cinci ani, am urmat clasele primare, unde am suferit foarte mult, în contrast, e adevărat cu bucuriile ce le aveam acasă, atît de intense, încît le regăsesc în mine intacte, ele fiind unul din izvoarele pe care le-am folosit cel mai mult. Apoi au fost morţii care ar fi trebuit să mă îngheţe de spaimă, căci erau băieţi şi fete de vîrsta mea pe care îi alegea tuberculoza, chiar eu fiindu-i candidat.

. . . În sfîrşit, a fost Parisul, neghiobul care eram pe atunci (duşmanii mei vor spune: « nu v-aţi schimbat ! » dar, am devenit foarte repede altul). Cîţiva ani înainte de primul război mondial, de atunci, datează interesul ce-l port politicii . . . Mult timp pe urmă pot spune că nimic nu mi-a scăpat din absurditatea instituţiilor şi oamenilor.
(F. L 29 IX—5X 1969)

În româneşte de ALEXANDRU BACIU

Scanned with OKEN Scanner

PETRE STOICA

Erich Maria Remarque,

poetul dragostei şi camaraderiei

Erich Maria Remarque, pe numele său adevărat Erich Paul Remark, s-a născut în anul 1898 ca fiu al unui legător de cărţi din Osnabrück. O dată cu absolvirea seminarului catolic din oraşul natal, tînărul Remarque este chemat să îmbrace uniforma militară, fiind trimis curînd pe front. Experienţa sa de viaţă însuşită în focul bătăliilor se converteşte mai tîrziu în substanţa unei cărţi care va determina o strălucită carieră scriitoricească. După instaurarea păcii, viitorul romancier îşi cîştigă existenţa ca învăţător de ţară şi comerciant, dar abandonează aceste meserii dedicîndu-se activităţii de gazetar sportiv. Deocamdată desfăşoară o viaţă mondenă, poartă monoclu şi frecventează asiduu cafenelele. Nimic din aparenţa acestui personaj nu lasă să se întrevadă că trudeşte din greu la un roman cu subiect de război . . . În anul 1928 manuscrisul lui *Im Westen nichts Neues* se plimbă din editură în editură. Dar cine are curajul să tipărească o carte menită să reamintească germanilor lucruri pe care aceştia le-ar fi vrut cît mai grabnic uitate? Tocmai cînd speranţele autorului erau pe cale de a se spulbera definitiv, a patrusprezecea editură solicitată (« Propyläen ») se decide s-o publice asumîndu-şi eventualele riscuri de natură morală şi mai cu seamă financiară. Succesul lui *Nimic nou pe frontul de vest* e imediat şi de proporţii fabuloase. Pînă în zilele noastre cartea a apărut în aproape cincizeci de limbi, înregistrînd tiraje neverosimile ! Care să fie explicaţia unui succes atît de puţin obişnuit şi cu caracter perpetuu? El constă, după cum s-a mai remarcat, în adevărul profund, şi vibrant al faptelor narate, avînd darul să cucerească dintr-o dată inima cititorului. Urmărind destinul cîtorva infanterişti (printr-un dramatic paradox, ultimul dintre ei este ucis tocmai în ajunul armistiţiului, cînd comunicatele militare anunţă sec şi banal că pe frontul de vest nu se întîmplă nimic. . .) Remarque urmărea de fapt destinul maselor de soldaţi aruncate într-un război cumplit, cu deznodămînt catastrofal. Combatanţii de odinioară s-au regăsit fără dificultate în paginile romanului, mai precis, îşi priveau retrospectiv viaţa cotidiană din bezna tranşeelor năclăite de sînge. Pe bună dreptate se spune despre acest roman celebru că e « un monument al soldatului necunoscut scris de toţi cei care au pierit pe front ». Privită din perspectiva timpului, cartea pe care fiecare dintre noi am citit-o cîndva cu sufletul la gură, pare azi uşor sentimentală şi oarecum desuetă prin viziunea sa romantică asupra războiului.

La numai doi ani de la debut, Remarque publică romanul *Der Weg zurück* (Drumul întoarcerii). E continuarea lui *Nimic nou pe frontul de vest*, numai că scena acţiunii este mutată acum în patrie, într-o zonă geografică sumbră, unde supravieţuitorii tranşeelor sînt puşi în contact cu alte realităţi,

Scanned with OKEN Scanner

dure şi pline de neprevăzut. Eroii de ieri se simt trădaţi într-o lume de şarlatani şi profitori de pe urma războiului. Relevantă ni se pare acea latură picarescă a romanului, explicabilă într-un moment de puternică derută socială şi economică. După înscăunarea lui Hitler, ambele cărţi — pacifiste în esenţa lor — sînt arse cu prilejul inaugurării unei politici culturale « sănătoase » puse în « slujba poporului » . . . Exilat în Elveţia încă din 1929, scriitorul german lucrează la un nou volum, deasemenea de veritabil succes: *Drei Kameraden* E, de fapt, un poem al iubirii şi camaraderiei — teme esenţiale în creaţia lui Remarque. Frumuseţea acestei cărţi, atît de depărtată de orice fel de cazuistică subtilă şi sterilă, este aceea de a aduce în dezbatere poate singura problemă care ne preocupă într-adevăr; fericirea individuală într-o epocă de cinism total. Tragică asemenea anilor în care se desfăşoară fabulaţia, *Trei camarazi* îşi păstrează în continuare prospeţimea atmosferei şi mai cu seamă valabilitatea eticei sale. Obsedîndu-l perioada weimariană, Remarque revine asupra ei mai tîrziu, scriind *Der schwarze Obelisk*, în care cititorul ia cunoştinţă de viaţa unei Germanii bulversate de catastrofa inflaţiei, cu toate consecinţele sale firești. Humorul negru şi cinismul din *Obeliscul negru* au fost deseori asemuite cu desenele caricaturale ale lui Georg Grosz. Ca şi în scrierile sale de pînă acum, Remarque se dovedeşte a fi un excelent cunoscător al sufletului omenesc, subliniindu-i slăbiciunile, duritatea, brutalitatea, dar şi cealaltă latură a sa, care poartă aura dragostei, a cinstei şi virtuţii.

Pe măsură ce în Germania se consolidează fascismul, Europa e străbătută de o nouă categorie umană, mai puţin cunoscută pînă atunci. E vorba de emigranţi, de oameni persecutaţi de un regim politic odios, ce-şi propune să-i extermine pe toţi cei care nu acceptă dogmele sale elaborate în numele celei mai iraţionaliste gîndiri. Pus în situaţii de viaţă-limită, în care provizoratul devine treptat permanenţă, emigrantul e hăituit pretutindeni de pericole vizibile şi invizibile. Această temă, foarte familiară lui Remarque (el însuşi « emigrant prin cîteva ţări »), devine curînd materialul a două noi romane: *Liebe deinen Nächsten* (Iubeşte pe aproapele tău — 1940) şi *Arc de Triomphe* (1945). În special prin ultimul (de altfel *bestseller* mondial al anului de apariţie), Remarque narează dramatica luptă pentru supravieţuire a omului, mai precis, evocă figura dezrădăcinatului, victima istoriei. Luînd în discuţie destinul individului faţă de istorie, scriitorul german dezbate o problemă majoră a timpului nostru. Din acest punct de vedere, medicul Ravic, emigrant cu sufletul bîntuit de ură împotriva urmăritorului gestapovist, constituie unul din personajele remarcabile ale literaturii universale moderne. Aventura, răzbunarea (una din constantele morale în opera lui Remarque), iubirea şi implicit omenia se împletesc organic în *Arcul de triumf*. Lirismul acestei capodopere, care ni-l aminteşte pe Hemingway, revine cu aceeaşi intensitate doar într-o singură creaţie remarquiană ulterioară, avînd şi ea în centrul acţiunii destinul amar al celor nevoiţi să fugă din Germania hitleristă pentru a-şi salva viaţa. E vorba de *Die Nacht von Lissabon* (1963). Şi în cazul de faţă e reconstituită o dramă, de astă dată fiind urmărită soarta lui Iosef Schwartz, care se întoarce cu paşaport fals în Germania numai şi numai ca s-o revadă pe Helene, soţia părăsită în urmă cu cinci ani. Dialogul din noaptea revederii e plin de lumină şi tandreţe, desfăşurîndu-se într-o atmosferă de poezie densă: « Ai avut multe femei în Franţa? murmură ea fără să-şi deschidă ochii. — Nu mai multe decît a fost necesar, am răspuns. Dar nici una ca tine. Ea suspină şi voi să se răsucească, dar înainte de-a izbuti, somnul o birui din nou. Recăzu. Somnul mă cuprinse şi pe mine încet, visele se goliră, mă umpleau de liniştea şi respiraţia Helenei, iar spre dimineaţă m-am trezit, între noi nu mai exista nimic să ne despartă, am apucat-o şi ea se apropie supusă, şi recăzurăm în somn ca într-un nor plin de strălu-

Scanned with OKEN Scanner

cire ». (pag. 90). Capitolul din care provine citatul pare învestit cu valoare de simbol, Remarque demonstrînd că omenescul nu poate fi ucis în ciuda vicisitudinilor care îl înfruntă. *Noaptea la Lisabona* e o foarte tristă și în același timp duioasă poveste de dragoste a unui cuplu prins în vîltoarea tenebroaselor evenimente care au traumatizat întregul nostru continent.

Am insistat asupra acestui roman-epopee, întrucît el constituie nu numai etapa finală a unei creații bogate și inepuizabile, ci și proba unei realizări artistice superioare ultimelor sale creații: *Der Funke Leben* (O scînteie de viață — 1952) și *Zeit zu leben und zeit zu sterben* (Timp de trăit, timp de murit — 1954). Prin acestea din urmă ne aflăm în fața unor pagini care ne dovedesc ambiția lui Remarque de a fi mereu prezent în miezul tuturor evenimentelor care au îndoliat secolul XX. Astfel, cititorului i se vorbește despre lagărele de concentrare naziste sau atmosfera de apocalips din Germania aflată în plină agonie. Faptul că autorul lui *Nimic nou pe frontul de vest* a trăit departe de aceste sumbre realități, necunoscîndu-le deci din interior, a păgubit întrucîtva autenticității narațiunilor. Tensiunea dramatică scade vizibil, precumpănind caracterul reportericesc.

Puțini știu că unul dintre cei mai populari scriitori germani nu se bucură în istoriile literare decît de mențiuni lapidare și calificative estetice meschine. Erich Maria Remarque este înghesuit în rubrici cu litere petite, în vecinătatea unor autori sortiți să rămînă doar în memoria părinților noștri. Nici critica subtilă nu l-a răsfățat vreodată, am spune dimpotrivă, dacă ne gîndim că în perioada post-belică i-a întors de-a dreptul spatele. Explicabil oarecum pentru cei familiarizați cu o realitate curentă pe anumite meridiane ale lumii: Specialiștii din domeniul literaturii nu se mai ocupă decît de autorii acelor cărți care poartă marca foarte pronunțată a experimentului, a cifrului de ne-descifrat sau a disonanței depline. Paralel, o proză searbădă, așa-zis, « documentară » sau « propagandistică » ieșită de sub peniță strîmbă a celui mai proaspăt adept al unor teorii bakuno-trotkisto-marcusiene, cunoaște atenții superlative. Astăzi lauda și proporțiile laurilor sînt direct proporționale cu talentul de a face și întreține antiliteratura ! Mulți vor spune: o epocă absurdă își caută formele de exprimare absurde. O afirmase și Remarque într-un interviu acordat cu ocazia împlinirii a șaptezeci de ani de la nașterea sa . . . « eine absurde Zeit nach absurden Ausdruckformen sucht ».

Desigur, Erich Maria Remarque, nu poate fi considerat de nimeni scriitor de anvergura unui Tomas Mann, Kafka, sau Robert Musil, registrul lor literar fiind mult mai amplu și mai profund, dînd expresie unei problematici de largă cuprindere. Opera lui Remarque are caracter de cronică, e sentimentală și în primul rînd accesibilă. Ea nu sugerează, ci « povestește » probleme cu aparențe imediate, actuale, străine de analize hiperintelectualiste. Se poate afirma totodată că în aproape fiecare creație remarquiană sînt comunicate lucruri arhicunoscute despre moarte, viață și dragoste — dar felul candid în care sînt rostite ele de către eroi, cuceresc și-ți dau impresia că le afli pentru prima oară. Iată și una din cheile succesului în rîndurile maselor de cititori de cele mai diverse categorii! Sincer, Remarque spune fără nici o reticență: Aceasta e viața, eu nu fac altceva decît s-o relatez după cum am văzut-o. Atribut suprem al unei opere destinată supraviețuirii. O convingere pe care o verificăm o dată mai mult, poposind asupra cărților sale, acum cînd autorul lor s-a stins din viață.

Scanned with OKEN Scanner

ERICH MARIA REMARQUE

OBELISCUL NEGRU

Pe alee, o tînără vine spre mine. E duminică dimineaţă; am zărit-o şi în biserică. Poartă o jachetă de culoare cenuşie deschisă, care-i vine foarte bine, pălărioară de fetru, mănuşi din piele cenuşie; se numeşte Genéviève Terhoven şi-mi pare ciudat de stranie.

Fusese cu mama ei la biserică. Am văzut-o, îl zărisem şi pe Bodendieck şi pe Wernicke. Înconjurasem grădina şi-mi pierise orice speranţă, cînd deodată pe aleea aproape complet desfrunzită, îmi apare în faţă Isabelle. Mă opresc. Ea se apropie, elegantă, slabă, călcînd uşor şi pe măsură ce se apropie, toate dorinţele, cerul şi sîngele se aprind în mine. Mi-e imposibil să rostesc vreun cuvînt. Am aflat că s-a însănătoşit, că umbrele de pe chipul ei au pălit şi mă conving însumi de toate astea; îmi pare alta decît cea de odinioară, poate nu în totul; nu mai există între noi nimic din epoca suferinţii, mîinile-mi tremură, ochii citesc dragostea, sîngele se ridică spre cap ca o furtună năvalnică. Mă priveşte.

— Isabelle, rostesc.

Îşi priponeşte din nou ochii asupra mea, şi între sprîncene îi apare o cută subţire.

— Da? întreabă ea.

În prima clipă nu pricep nimic. Fără îndoială. trebuie să-i aduc aminte.

— Isabele, nu mă recunoşti? Sînt Rudolf.

— Rudolf? Rudolf, repetă ea — aşa aţi spus?

O privesc uluit.

— Am stat adeseori de vorbă, adaug.

— O, e mult de atunci. Vă rog să mă iertaţi, dar am uitat atîtea. Sînteţi de multă vreme aici, sus?

— Eu? Nu. Nu vin decît să cînt la orgă. Apoi . . .

— A, da, orga, răspunde cu amabilitate Génèvieve Terhoven. În capelă. Mi-amintesc, firește. Scuzaţi-mă, vă rog, că am uitat. Aţi cîntat splendid. Felicitările mele.

Sînt uluit şi mă întreb de ce mai stau aici. Se pare că nici Génèvieve nu-şi dă prea bine seama de cele ce se întîmplă.

* **Fragment din romanul cu acelaşi titlu.**

Scanned with OKEN Scanner

— Scuzați-mă, spune. Am încă multe lucruri de rezolvat. Plec peste puțin în călătorie.

— Plecați deci curînd?

— Da, răspunde uimită și ea.

— Și nu vă mai amintiți de mine? Nici de un nume rostit cîndva în noapte, nici de florile care aveau glas?

Isabelle ridică din umeri.

— Doar de poezii, adaogă zîmbind. Mi-au plăcut totdeauna. Dar există atîtea! Și nu le poți reține pe toate!

Renunț. Totul se petrece după cum am bănuit. S-a însănătoșit dar eu am dispărut din amintirille ei, întocmai cum ziarul alunecă din mîna unei țărănci care moțăie. Nu-și mai amintește de nimic. Pare abia ieșită de sub influența unui narcotic. Timpul petrecut aici, sus, a dispărut complet din amintirile ei. A uitat totul. Genévieve Terhoven nu-și mai amintește de fel cine a fost Isabelle. Am pierdut-o definitiv, dar nu așa cum îmi imaginam, adică întorcîndu-se în societatea ei cu totul alta decît a mea, ci mai rău, mai profund, mai iremediabil. A murit. Trăiește și respiră încă, e chiar frumoasă, dar în clipa cînd a ieșit de sub misterioasa vrajă a maladiei, a murit contopită pentru totdeauna. Isabelle, suflet în plină floare, s-a contopit cu totul cu Genevieve Terhoven, fetița aceea bine crescută, dintr-o lume mai selectă, care într-o bună zi va face un mariaj strălucit și va fi o mamă bună.

— Trebuie să plec, spune. Vă mulțumesc încăodată pentru splendidul concert de orgă.

— Ei, ce spui? mă întreabă Wernicke.

— Despre cine?

— Nu face pe prostul. Despre domnișoara Terhoven. Trebuie să știi că în cele trei săptămîni în care nu te-a văzut, a devenit cu totul alt om. Un adevărat succes!

— Ți se pare într-adevăr un succes?

— De ce nu? A revenit la viață, totul este în perfectă stare, trecutul a pierit cu totul, ca un vis urît; este din nou om. Ce mai vrei? Ai văzut-o doar. Nu?

— Da, dar acum?

O infirmieră cu obraji roșii de țărancă aduce o sticlă de vin și pahare.

— O s-avem plăcerea să-l vedem și pe cuviosul domn vicar Bodendieck? întreb.

— Nu știu dacă domnișoara Terhoven este catolică, însă dat fiind că e alsaciană, probabil că da, iar domnul vicar trebuie să se simtă fericit că a putut smulge din haosul lumii o oiță și s-o readucă în turma lui.

Wernicke rînjește:

— Domnul vicar și-a și manifestat satisfacția. Domnișoara Terhoven asistă zilnic la slujba religioasă.

Isabelle, îmi spun. Cîndva zicea că Dumnezeu continuă să fie crucificat și că nu numai necredincioșii îi provoacă suferințe. Îi cunoștea și-i disprețuia pe acei credincioși îmbuibați, care-și transformaseră credința într-o sinecură grasă.

— S-a și spovedit? întreb.

— Nu aș spune. Probabil. Ești oare obligat să mărturisești cele făptuite în vremea cînd ai fost bolnav mintal? Iată o întrebare care și pentru mine, protestant nemilitant, prezintă importanță.

— Depinde de aceea ce înțelegi prin boală mintală, adaog cu amărăciune, privindu-l pe acest închirietor de suflete dînd pe gît un pahar de Chateau-Reinhardt. Chestiunea e discutabilă. Și apoi cum să te spovedești, cînd ai uitat atîtea? Fiindcă domnișoara Terhoven a uitat foarte multe lucruri, aproape subit.

Wernicke îmi umple paharul.

Scanned with OKEN Scanner

— Să bem mai înainte de sosirea reverendului. O fi sfînt mirosul de tămîie, dar strică buchetul vinului ăsta.

Soarbe, își rotește ochii și continuă:

— A uitat multe, dar nu chiar subit, după cum îți imaginezi. Au mai fost și semne premergătoare.

Are dreptate. Am observat și eu aceasta. Au fost clipe cînd părea că nici pe mine nu mă recunoaște Isabelle. Mi-amintesc de ultima seară, cu cîtă ciudă băusem vinul atunci. Nici azi nu-mi place, din pricina aceasta.

— Totul a decurs ca într-un cutremur, îmi spune satisfăcut Wernicke. Un cutremur submarin. Insule, ba chiar continente dispar dintr-odată și apar altele în locul lor.

— Dar la cutremurul următor ce se întîmplă? Procesul invers?

— Uneori, da. De la caz la caz, însă. Și anume, în cazurile care merg,mînă în mînă cu idiotizarea. Ai avut prilejul să vezi cîteva mostre. Ai fi vrut să i se întîmple și domnișoarei Terhoven așa ceva?

— Domnișoarei Terhoven nu-i pot dori decît binele, răspund.

— Ei, vezi ?

Wernicke toarnă și restul din sticlă în pahare. Imagini de bolnavi îmi trec prin minte, bolnavi cu saliva scurgîndu-se pe bărbie în jos, pe haine.

— Îi doresc să nu se mai îmbolnăvească niciodată, spun.

— Cred că asta nu se va mai întîmpla. Ea reprezintă unul din acele cazuri pe care le-am putut vindeca, înlăturînd cauzele. Totul a decurs perfect. Mama și fiica trăiesc cu sentimentul că aceleași lucruri se petrec și în cazul morții : ești păcălit într-un mod straniu, rămîi singur, totuși pari mai legat de celălalt.

Îl privesc uluit. Niciodată nu l-am auzit pe Wernicke vorbind cu atîta patos poetic. Se pare însă că nu prea ia în serios nici el ce spune.

— La amiază vei avea prilejul să te convingi, spuse. Mama și fiica iau masa aici.

Mă gîndeam să plec; el mă reține însă. Cînd îi e dat omului să sufere, prilejul nu se desparte de el.

Își face apariția mai întîi Bodendieck, uluitor de bine dispus. Sosesc mai apoi mama și fiica și se înfiripă o conversație banală, dar civilizată. Mama pare să aibă vreo patruzeci și cinci de ani, e puțin cam plinuță, o frumusețe comună, debitînd fără odihnă fraze convenționale. Are răspunsuri gata pregătite pentru orice întrebare.

O privesc pe Geneviève. Uneori, pentru foarte scurtă vreme, mi se pare că în trăsăturile ei văd chipul drag, sălbăticit, tulburat, al celeilalte, cea care s-a înecat; dar imaginile dispar imediat în atmosfera aceasta de sporovăială despre aspectul modern al sanatoriului, despre minunata privelițte, despre orașul vechi, despre diverșii unchi și mătuși, despre necesitatea credinței, despre calitățile vinului de Lotaringia și despre frumusețile Alsaciei. Nici un cuvînt însă despre toate cele cîte mă cutremuraseră și mă înfuriaseră odinioară. Să fi pierit toate fără întoarcere?

Îmi iau rămas bun.

— Adio domnișoară Terhoven. Am auzit că săptămîna aceasta părăsiți localitatea.

Aprobă cu un gest al capului.

— Și nu mai vii diseară? mă întrebă Wernicke.

— Ba da, la vecernie.

— Atunci o să treceți și pe la mine pentru cîteva clipe. Nu-i așa, doamnelor?

— Da firește, cu plăcere, răspunde mama. De altfel, și-așa,veneam la vecernie.

Seara lucrurile au luat un aspect și mai dezolant decît la amiază. Lumina venind de departe, înșeală. Am revăzut-o pe Isabelle în capelă. Lumina lumînărilor juca în părul ei. Ședea ca înțepenită. În sunetele orgii, chipurile bolnavilor apăreau

Scanned with OKEN Scanner

selenar de luminoase, șterse. Isabelle era cufundată în rugăciune; era însă sănătoasă.

Dar după aceea, totul se înrăutăți. Am izbutit s-o întîlnesc pe Geneviève la ieșirea din capelă și să fac cu ea cîțiva pași pe alee. Nu știam ce să-i spun. Geneviève își încheie mantoul:

— Ce răcoare s-a lăsat acum, spre seară.

— Da . . . Plecați într-adevăr săptămîna aceasta?

— Aș dori; n-am fost de multă vreme acasă.

— Sînteți bucuroasă?

— Firește.

Alt subiect de conversație nu-mi vine în minte. Deloc nu-mi vine în minte. Merge alături de mine, și în întuneric, chipul ei pare neschimbat. Un sîmbure de speranță se trezește în mine. Înainte de a părăsi aleea, șoptesc:

— Isabelle . . .

— Ce-ați spus, vă rog?

— O, nimic, doar un nume.

Se oprește pentru o clipă.

— Cred că vă înșelați. Numele meu este Geneviève.

— Desigur, desigur; Isabelle este numele altcuiva, despre care am și discutat cîndva.

— Da? Probabil. Se discută despre atîtea lucruri, încît uneori mai și uiți, se scuză ea.

— Firește.

— Era o persoană cunoscută?

— Oarecum.

Zîmbește vag.

— Ce romantic . . . Scuzați-mă că nu mi-am amintit de îndată. Acum însă știu despre cine este vorba.

O privesc uluit. Îmi dau seama că nu-și amintește de nimic. Minte ca să nu mă jignească.

— S-au petrecut atîtea lucruri în ultima săptămînă — afirmă cu nepăsare, dar mai sigură pe sine — și în asemenea situații, lucrurile se mai încurcă.

Și apoi, ca să-și scuze lipsa de politețe, mă întreabă:

— Ce s-a mai întîmplat după aceea?

— Nu înțeleg !

— Cele ce mi-ați spus despre Isabelle.

— O, nimic. Absolut nimic. A murit !

Tresare înspăimîntată.

— A murit? Îmi pare rău. Scuzați-mă, n-am știut.

— Nu face nimic. De altfel nu am cunoscut-o decît în treacăt.

— A murit subit?

— Da, îi răspund. Într-atît de repede, încît cred că nici ea nu și-a dat seama. Este și asta ceva.

— Desigur — și-mi întinde mîna — îmi pare sincer rău.

Are o mînă energică, mică și rece. Febra i-a dispărut. O mînă de doamnă tînără, care a comis o imprudență și acum vrea să îndrepte totul.

— Isabelle, frumos nume. Pe vremuri mie nu mi-a plăcut numele pe care-l port..

— Dar acum?

— Acum îmi place, răspunse voioasă.

Așa a rămas și mai tîrziu. De o politețe banală ca aceea pe care o exerciți în fața oamenilor dintr-un orășel, pe care-i întîlnești întîmplător, dar pe care îi și uiți în

Scanned with OKEN Scanner

clipa următoare. Mă simt deodată prost în costumul acesta pe care croitorul Sulzblick mi l-a confecționat dintr-o veche uniformă. Geneviève este însă foarte bine îmbrăcată. De altfel, așa a fost totdeauna: eu însă nu mi-am dat seama. Geneviève și mama ei s-au hotărît să plece mai întîi pentru cîteva săptămîni la Berlin. Mama e foarte entuziasmată:

— O, teatrele! Și concertele! Parcă renaști, cînd ajungi într-un oraș mare! Și magazinele! Și moda!

Mîngîie mîna fiicei:

— O să ne facem de cap, nu-i așa?

Geneviève aprobă. Wernicke jubilează. A adus-o pe făgașul cel bun. Dar ce înseamnă, oare, făgașul cel bun? O fi la fel de tainic și de înfundat acest făgaș și în sufletul nostru? Dar atunci ce-i realitatea? mă întrebam. Și cum a fost readusă pe făgașul cel bun? N-o fi fost liberă înainte vreme? Există oare acel *ceva* pe care-l purtam în mine și acum nu-l mai am, acel *ceva* care prezintă mai mare importanță decît propria mea persoană? Sau poate totu-i doar simplă aparență? O iluzie, ceva ce se aseamănă cu melancolia, cum spune Wernicke? Asta ar însemna că am iubit-o într-atît, încît nu o mai pot uita. E ceva asemănător cu deschiderea unei uși, pînă atunci încuiată, și cînd deodată îți apar în față ploaia, fulgerul, stelele.

Mă ridic.

— Ce-i cu tine? mă întreabă Wernicke. Pari foarte neliniștit.

Și după o clipă adăogă:

— Asemenea cursului dolarului.

— O, dolarii, oftează mama Genéviévei. O adevărată pacoste. Noroc că unchiul Gaston . . .

N-am mai auzit ce-a făcut unchiul Gaston. Mă pomenesc deodată în stradă, nu înainte de a spune Isabellei: « Vă mulțumesc pentru tot » și ea să mă întrebe uluită: « Pentru ce? »

Pornesc agale pe povîrniș în jos. Noapte bună, dulce și sălbateca mea inimă, îmi spun. Adio, Isabelle. Tu nu te-ai înecat, abia acum îmi dau seama. Nu ai murit. Te-ai retras doar, ți-ai luat doar zborul spre alte meleaguri; ori, poate, nici atît: ai devenit nevăzută într-o clipită, ca zeii în antichitate; sau poate doar lungimea de undă s-a schimbat, dar tu ești aici, eu însă nu te pot cuprinde, ești aici, n-ai să te mai scufunzi niciodată, toate sînt aici, nimic nu se scufundă, doar lumina și umbra trec pe deasupra chipului tău de dinainte de naștere și de după moarte. Uneori chipul tău pare a fi așa cum arăți în ceea se numește viață; pentru o clipită strălucești, apoi ești din nou ca în toate zilele...

...Tîrziu, îmi dau sema că plouă. Ridic capul în direcția stropilor, sorb cîțiva și-i gust. Mă îndrept apoi din nou spre poartă. O făptură uriașă, mirosind a vin și tămîie mă așteaptă acolo. Trecem împreună pragul. Paznicul închide poarta în urma noastră.

— Și-acum? întreabă Bodendieck. De unde veniți? L-ați căutat pe Dumnezeu?

— Nu; nu l-am găsit.

Clipește bănuitor, cu ochii mici sub borurile pălăriei moi.

— Unde? În natură?

— Nici nu știu unde. Există locuri anume unde poate fi găsit?

— În altar, murmură Bodendieck, arătînd spre dreapta. Eu merg pe acest drum. Dar dumneata?

— Pe oricare, răspund. Pe oricare, domnule vicar.

— Și nici măcar nu ai băut peste măsură, murmură surprins, în urma mea.

Ajung acasă. Cineva se năpustește asupra mea.

— Al meu ești acum, porc de cîine.

Scanned with OKEN Scanner

Îmi scutur umerii, bănuind că-i vreo glumă. Dar în aceeaşi clipă îl văd ridicîndu-se şi repezindu-se cu capul în pintecele meu. Mă prăbuşesc cu capul în direcţia obeliscurilor, dar apuc să-l lovesc pe agresor cu piciorul. Nu în deajuns de puternic, fiindcă omul se năpusteşte din nou asupra mea. Acum îl recunosc: este Watzek, parlagiul de cai.

— Ai înnebunit? îi strig. Ataci oameni, aşa în neştire?

— Ba de loc, şi Watzek îşi înfige degetele în beregata mea. Te văd foarte bine mortăciune. Acum să ştii că ţi-a sunat ceasul!

O fi beat, îmi spun. E mai scund decît mine, dar voinic ca un taur. Mă dau cîţiva paşi înapoi şi-l îmbrîncesc spre obeliscuri. Cade închircindu-se, îl înşfac şi-l lovesc cu capul de soclul obeliscului. Cu o lovitură de umăr în bărbie îl las întins, mă îndrept spre poartă şi aprind lumina. « Ce-o mai fi fost şi asta? »

Ameţit, Watzek se ridică. Îl privesc. Şi deodată se repede, din nou, cu capul în stomacul meu. Săr în lături, îi pun piedică. Cu un icnit înfundat cade iar lovindu-se de soclul poleit. Altul ar fi rămas acolo, pe veci. Watzek se clatină doar şi se ridică. Văd un cuţit sclipind în mîna lui. Un cuţit lung de măcelărie. L-a scos din cizmă şi se repede cu el spre mine. Nu-mi plac gesturile de eroism, mai ales cînd e vorba de un parlagiu cu cuţit de măcelărie în mînă. O iau la fugă şi mă ascund în spatele unui obelisc. Watzek e pe urmele mele. Din fericire, sînt mai iute de picior.

— Eşti nebun? Vrei să fii spînzurat pentru omucidere? îi strig.

— Te învăţ eu minte! Să nu te ţii după nevastă-mea, scrîşneşte Watzek. O să curgă sînge!

Îmi dau seamă că nu-i de glumă.

— Watzek, faci o crimă!

— Rahat! Vreau să-ţi spintec doar gîtlejul.

Alergăm roată în jurul obeliscurilor. Ar trebui să chem pe cineva în ajutor. Dar pe cine?

— Te-a mînţit lumea, îi strig. Ce mă priveşte pe mine ce face nevastă-ta?

— Te-ai culcat cu ea, diavole.

Continuăm să alergăm, cînd la dreapta, cînd la stînga. Watzek, încălţat în cizme, se mişcă mai greu. Unde-o fi blestematul acela de Georg? Din pricina lui, ăsta e gata să mă spintece. Iar el, cu Liza, se giugulesc, în casă.

— Întreab-o, pe nevastă-ta, idiotule, îi mai strig o dată.

— Bucăţi te fac!

Caut în jurul meu ceva ca să mă pot apăra, dar nu găsesc decît o bucată de marmoră, cît pumnul, strălucind pe cornişa ferestrei. O înşfac, ocolesc obeliscul, şi o proiectez în tîmpla stîngă a lui Watzek, care începe să sîngereze. Nu mai vede acum decît cu un singur ochi.

— Watzek, ai înnebunit! Nu am nimic cu nevastă-ta! Ţi-o jur!

Watzek e epuizat, dar periculos încă.

— Şi încă cu nevasta unui prieten, grohăie el. Ce porcărie,

Se repede din nou ca un taur, săr în lături, înşfac din nou bucata de marmoră, dar de data asta nu-l mai nimeresc. Pietroiul se rostogoleşte într-o tufă de liliac.

— Nu am nevoie de nevastă-ta, mă înţelegi. Fac ceva pe ea, mă înţelegi.

Watzek continuă să mă fugărească. Dar fiindcă sîngele i-a năpădit complet obrazul stîng, fug spre stînga. Îl înfrunt şi-l lovesc cu piciorul în genunchi. Săr în lături cînd slobozeşte cuţitul care-mi atinge doar laba piciorului. Watzek parcă s-a mai potolit. E plin de sînge, dar parcă tot ar mai da o dată cu cuţitul.

— Ascultă-mă, Watzek. Stai o clipă locului. Pe urmă n-ai decît să mă ataci din nou ca să-ţi scot şi celălalt ochi! Mă postez în faţa lui, ochi în ochi.

Scanned with OKEN Scanner

— N-am-nimic-cu-nevastă-ta, rostesc sacadat, văzîndu-l că încearcă să se năpustească din nou. Nu mă interesează. Am şi eu nevastă . . .

— Atunci cu atît mai rău, berbecuţule !

Watzek încearcă să se năpustească iar, dar se încurcă în picioare şi se prăbuşeşte pe acelaşi soclu de obelisc. O lovitură îi amorţeşte fluierul piciorului. Rămîne turtit, cu picioarele răsfirate, dar cu cuţitul strîns între degete.

— Ascultă, idiotule, am şi eu femeia mea. Am să ţi-o arăt. Fotografia-i aci în portofel.

O, clipă Watzek ezită. Dau roată obeliscului, scot portofelul cu fotografia. E a Gerdei. Cîteva bacnote de un miliard de mărci se risipesc în jur.

— Priveşte-o ! Asta-i nevasta ta? Uite, colea, iscălitura !

Watzek mă fixează cu ochiul sănătos. Aşez fotografia pe soclul obeliscului.

— Aşa ! Hai, spune: asta-i nevasta ta?

Watzek încearcă, disperat, să mă apuce de mînă.

— Uite, boule, priveşte fotografia. Cine are o asemenea, femeie, nu fuge după nevastă-ta.

Cred că am exagerat. Watzek se simte jignit.

— Şi totuşi cineva se culcă cu ea, suspină nesigur.

— Tîmpenii; nevastă-ta nu te înşeală !

— Dar atunci de ce vine pe aici?

— Unde?

— Aici !

— Habar n-am. Am văzut-o de cîteva ori, telefonînd. Femeilor le place să telefoneze, mai ales cînd sînt singure. Instalează-i telefon !

— Şi noaptea-i aici !

Stăm faţă în faţă. Între noi, obeliscul.

— A fost ieri noapte pe aici, dar numai pentru cîteva minute, cînd l-au adus pe plutonierul Knopf, acasă, bolnav. După cîte ştiu, ea lucrează noaptea la « Moara Roşie ».

— Aşa mi-a spus şi ea, dar . . .

Mîna cu cuţitul se lasă în jos, vlăguită. Ridic fotografia Gerdei şi mă apropii de Watzek.

— Aşa, acum n-ai decît să loveşti. Putem sta însă şi de vorbă. Ce vrei? Să înjunghi un om care nu ştie nimic?

— Nu, dar . . . şovăie Watzek.

— Dar ce?

Aflu că văduva lui Konersmann i-a băgat toate astea în cap. Că numai eu pot fi acela, la care îşi pierde nopţile.

— Omule, uită-te la fotografia asta. Nu ţi se pare nimic ciudat?

Watzek se zgîieşte la fotografia pe care scrie: « Lui Ludwig, în semn de dragoste, de la Gerda ».

— Uită-te bine la ea. Nu vezi că seamănă cu nevastă-ta? La fel de înaltă, tot cu mantou roşu ca al nevesti-ti, că doar de astea se găsesc acum . . . Ai confundat-o...

Watzek nu ştie ce să răspundă.

— Aşa-i. Ca să vezi ! Şi era cît p'aci să fac moarte de om ! zice într-un tîrziu.

Se aşează pe trepte.

— Dar şi tu mi-ai făcut-o prietene. Uită-te la mine.

— Ochiu-i la locul lui.

Watzek pipăie locul plin de sînge închegat.

— Ai să ajungi la puşcărie, dacă nu te laşi de cuţit.

— Ce să-i faci? Asta-i felul meu !

Scanned with OKEN Scanner

— N-ai decît să te înjunghi singur, dacă ţi se face de înjunghiat. Cel puţin scapi de alte neplăceri.

— Citeodată chiar îmi vine s-o fac. Asta-i, prietene. Sînt nebun după femeia asta, dar ea nu mă vrea...

Mă simt dintr-o dată copleşit de oboseală şi mă aşez alături de Watzek.

— . . . din cauza meseriei, completează acesta. Zice, că meseria asta pute. Pute a sînge . . . Să înjunghi cai . . .

— N-ai alte haine cu care să te îmbraci cînd ieşi de la abator?

— Nu ţine. Or să zică ăilalţi parlagii că mă fudulesc ! Şi p'ormă, mirosul de sînge nu trece . . . Rămîne agăţat.

— De ce nu faci baie?

— Baie? Unde? Baia oraşului este închisă la şase dimineaţa cînd ies de la abator.

— Dar un duş nu există pe acolo?

Watzek dă din cap.

— Doar furtunuri. Se spală resturile cu ele. Şi acum, toamna, nu e prea plăcut să stai sub furtun.

Recunosc. Apa rece ca gheaţa, acum în noiembrie, nu e tocmai o plăcere. Dacă Watzek ar fi Karl Brill, nu ar avea nici o grijă. Brill e omul care iarna sparge gheaţa riului cu toporul şi face baie. Nu are nici pe dracu !

— Dar măcar apa de la toaletă? !

— Ei, nu pot. O să zică ăilalţi că sînt crin de closet. Ce ştii dumneata cum sînt parlagiii?

— De ce nu-ţi schimbi meseria, atunci?

— Nu mă pricep la altceva.

— Să zicem: geambaş. Nu ţi-ar conveni?

Nu-i convine.

O clipă tăcem. Aş vrea să-l ajut, dar nu ştiu cum. Fiindcă nu de dragul « Morii Roşii », se duce Lisa acolo, ci ca să scape de parlagiu.

— Fii şi tu mai cavaler ! Cîştigi bine?

— Oarecum.

— Atunci ai noroc. Te duci la fiece a doua zi la baia oraşului. Îţi iei un costum numai pentru casă. Cîteva cămăşi . . . cravate . . .

— Crezi că asta ar ajuta? Îmi amintesc de ochii scrutători ai doamnei Terhoven.

— Desigur, te simţi cu totul altfel într-un costum nou.

— Zău?

— Zău !

Watzek mă priveşte acum cu alţi ochi.

— Da' dumneata eşti un om cu adevărat cumsecade, zice.

— Nu fiindcă am citit undeva că oamenii ar trebui să fie ca fraţii. Curios mi se pare doar cînd privesc în jurul meu.

— Şi, uite, era cît p'aci să te ucid, exclamă fericit Watzek.

— Se întîmplă şi între fraţi !

Watzek se ridică.

— Mîine mă duc la baie. (Îşi pipăie ochiul sting). Ştii, zilele astea, vreau să-mi comand şi nişte haine. Un costum de S.A. Sînt la modă acum, la München.

— Ţi-ar sta mai bine un costum de haine gri, la două rînduri. Uniforma asta nu are viitor.

— Mii de mulţumiri, spune Watzek. Dar, poate că-mi fac rost şi de una şi de alta. Şi nu mi-o lua în nume de rău, prietene, că am vrut să te înjunghii. Mîine dimineaţă am să-ţi trimit nişte cîrnaţi extra, din carne de cal.

În româneşte L. Volta

Scanned with OKEN Scanner

HORIA-FLORIAN POPESCU

Trilogia lui Dos Passos: o ipoteză asupra societății americane

Pentru Dos Passos arta a constituit în primul rînd o modalitate de autoclarificare. Experiența tragică a războiului și criza morală care i-a urmat l-au convins că o eroare gravă, de principiu, minează gigantica mașină de producție americană. Presimțirea neliniștitoare a unui morb subteran și profund amenințător pentru existența Americii a fost generală în anii de după primul război mondial și o găsim variat, dar permanent exprimată la Fitzgerald și la Hemingway, colegii de generație (*lost generation*) ai lui Dos Passos.

Scrierile lui Dos Passos dinainte de 1930 — data la care apare « Paralela 42 », prima parte a trilogiei «U.S.A.»—nu aduc nimic nou sub raportul concepției despre roman sau al viziunii personale, cu excepția onorabilă și promițătoare pe care o face « Manhattan Transfer » (1925). Operele care au urmat trilogiei (cele de după 1938) dau impresia de « déjà vu » și atestă o slăbire progresivă a forței de creație. După «U.S.A.», Dos Passos se consacră mai ales eseisticii pe teme de istorie social-politică, eseistică cu incontestabile calități de stil, dar care iese din sfera creației literare propriu-zise. Faptul este normal dacă ne gîndim că odată cu « U.S.A. » autoclarificarea se împlinise în mod magistral și că, pentru a-și reînnoi arta, scriitorul ar fi trebuit să exploreze un filon cu totul nou.

« U.S.A. » acoperă istoria Statelor Unite pe o perioadă de aproape trei decenii, de la aproximativ 1900 la 1927, adică de la începutul secolului, salutat de americani cu convingerea că acesta avea să fie «secolul american» în istoria omenirii, pînă la criza econonomică și morală declanșată în anii 30, criză ce punea sub semnul întrebării valabilitatea însăși a idealurilor în care crezuseră generațiile de după războiul civil din 1861—1865.

Din punctul de vedere al structurii, « U.S.A. » se realizează pe patru planuri paralele: jurnale de actualități care înregistrează nediferențiat evenimentele, știrile, cu rezonanță în epocă; biografiile, o suită de 27 de portrete morale de mare calitate ale personalităților vieții publice americane; povestirile propriu-zise, concentrate asupra destinelor unor oameni obișnuiți; și, în sfîrșit, obiectivul camerei de luat vederi (*camera eye*), plan al comentariilor reținute, lirice, ale autorului. Intriga, în înțelesul tradițional lipsește, între personaje nu se petrece aproape nimic, în orice caz nimic care ar putea să propulseze acțiunea romanului; contactele, relațiile afective dintre eroi, atunci cînd există, sînt superficiale și nedurabile. E o lume prea agitată ca să mai aibă timp pentru sentimente, o lume în care fiecare evoluează însingurat și neliniștit pe culoarul său, pentru a-și găsi un loc acceptabil în viață. Idealul general este dobîndirea unei poziții sociale trainice și aducătoare de bani. Toate personajele trec obligatoriu printr-un moment de criză, de tensiune, cînd li se cere să facă o opțiune morală esențială pentru dezvoltarea lor ulterioară. Socie-

Scanned with OKEN Scanner

tatea industrială modernă este însă atît de etanșă, încît individului i se interzice practic libertatea de decizie. Individul se vede constrîns să funcționeze într-o schemă prestabilită, în chip de piesă socială cu rol programat, ori, dacă nu se supune sau ezită, anihilarea lui devine inevitabilă. De aceea, puse în situația de a opta, personajele lui Dos Passos deliberează scurt, și calea spre succes li se deschide sau li se blochează definitiv. Obișnuit, reușita socială se asociază cu compromisuri morale penibile. Astfel, J. Ward Moorehouse, pentru a face avere se căsătorește cu o femeie de moravuri îndoielnice, deși convingerile lui morale păreau destul de severe. Un alt personaj, Dick Savage, realizează o opțiune mai dramatică (rezultatul acesteia fiind moartea prietenei lui, Daughter) dar pînă la urmă acceptă compromisul care-i asigură cariera, convins că nu poate exista o altă soluție de a-ți croi drum în viață: « When history's walking on our faces there is no time for pretty sentiments ». Personajele ezitante sînt desființate: Joe Williams e ucis într-o încăierare, Daughter moare într-un accident de avion, Eveline se sinucide. Succesul social înseamnă pactul cu forțele Răului. Se conturează, astfel, pe parcursul romanului două grupe distincte de personaje: succesele sociale și succesele morale — cei care refuză, cu riscul mizeriei, compromisurile (Mac, Mary French etc.) — la care se adaugă și un grup al înfrînților, cei incapabili să opteze (Joe, Daughter, Eveline).

Succesiunea și alternanța celor patru planuri — jurnalele de actualități, biografiile, povestirile propriu-zise și obiectivul camerei de luat vederi — se produc, aparent, mecanic. Există însă o corespondență, o consonanță permanentă și subtilă între nivelele romanului. O asemenea consonanță se realizează, de pildă, între planul biografiilor și cel al povestirilor propriu-zise. Personalitățile portretizate — ciudat, dar portretele lui Dos Passos seamănă mult cu cele pe care Mommsen le dedică oamenilor de seamă ai Romei, — au o poziție morală neechivocă. Ele sînt forțe ale binelui (Debs, Jack Reed, etc.) sau forțe ale răului (Andrew Carnegie, H. Ford, etc.) Apar și aci categorii nedefinite, oameni neinteresați de dezbaterea socială, inventatori « *the wizzards* » — (magicieni ca Edison, Tylor,) sau artiști (Rudolf Valentino, Isadora Duncan, victimele sistemului). Răul social constă în cultul bogăției și în idolatrizarea mașinii de producție; Binele, în opoziția activă, în cultivarea valorilor umaniste, democrate, a artei. Datorită esențializării conflictului moral la nivelul biografiilor care constituie un adevărat sistem de referință, mobilurile comportării personajelor din povestiri și însăși poziția autorului devin mai clare. Între planul biografiilor și cel al povestirilor, paralelismul, în sensul polarizării morale discutate mai înainte, este evident. Se crează ceva asemănător « Vieților paralele » ale lui Plutarh, cu deosebirea că paralelismul supune comparației personalitățile excepționale ale epocii și oamenii comuni, mediocri, anonimi, care o populează. Aceștia din urmă sînt un fel de anti-eroi; ei se lasă purtați de pulsațiile tot mai nervoase ale istoriei, sînt azvîrliți, amestecați, măcinați în conflagrația mondială și, ca scăpați dintr-un accelerator, se năpustesc neliniștiți în perioada de după război. Le lipsește însă direcția și speranța și, de aceea, la sfîrșitul romanului, cad brusc, osteniți, ca la o pană de curent.

În « Paralela 42 », mașina de producție este fixată în spațiu. Două dintre personaje, Mac și Charley Anderson, trasează aproximativ, în evoluția lor picarescă, conturul S.U.A. Traiectoria lui Mac străbate Middletown, Chicago, Duluth, Winnipeg, Vancouver, Portland, Salem, San Francisco, Goldfield (Nevada), Los Angeles, Yuma, El Paso, și se înfundă în Mexicul zguduit de revoluție. Charley Anderson pleacă din Fargo (Dakota de nord), trece prin Minneapolis, St. Paul, Chicago, St. Louis, New Albany, Louisville, New Orleans, New York, apoi se îmbarcă pentru Europa. Celelalte personaje pornesc din diferite părți ale Americii, din sud și din vestul apropiat, pentru a ajunge în preajma lui 1914 în New York.

Scanned with OKEN Scanner

Harta S.U.A. continuă să fie completată sistematic în celelalte părți ale romanului, care trasează sudul și vestul îndepărtat.

« 1919 » este cartea ritmului, un studiu al decantării, al separării pozițiilor morale opuse, sub acțiunea acceleratoare a războiului. Ritmul excesiv și neregulat din povestirea tensionată a vieții lui Joe Williams se propagă în tot romanul. Joe desfășoară pe un interval de timp restrîns o activitate dezordonată și deosebit de agitată: dezertează, se angajează ca marinar de rînd, este torpilat de cîteva ori, se însoară, se desparte, speră să-și facă totuși un loc onorabil în lume, obține licența de secund pe vas și moare stupid într-o bătaie la St. Nazaire, în ziua încheierii armistițiului. Un ritm de o neregularitate extremă, mereu frînt, sincopat, abrupt. Nici celelalte personaje nu au ritmuri mai puțin oscilante în evoluția lor.

« Marile afaceri » pun cu claritate problema morală a sistemului și a trilogiei. Sistemul de producție a fost creat pentru a elimina sărăcia, el este doar un mijloc de a îmbunătăți condițiile de viață ale oamenilor și de aceea nu poate fi transformat — fără grave primejdii — în scop în sine. Societatea și sistemul de producție sînt legate între ele, dar nu trebuiesc confundate, dacă dorim să păstrăm nealterată calitatea de om, dimensiunea lui morală. Societatea americană e încă tînără; ea și-a construit o excelentă mașină de producție, dar nu a reușit să-i asigure o fundație morală solidă și sănătoasă. Din această cauză a apărut tendința foarte periculoasă de a exclude preocuparea morală și de a reduce societatea la sistemul de producție, omul la rolul de prizonier al mașinii. Dacă tendința va fi lăsată să se dezvolte, umanitatea se va degrada.

Primul scriitor care a avut ideea unei revoluții a formei artistice pentru a o face aptă să surprindă structura complexă și tragică a societății hiperindustrializate a fost Joyce. Opera de artă în forma pe care i-a dat-o Joyce modelează ipotetic o schemă socială sau psihică analogă celei după care se presupune că ar funcționa societatea și psihicul în realitate. Joyce a izbutit în « Ulysses » o modelare totală a condiției umane în societatea contemporană, dintr-un punct de vedere filozofic și estetic.

Dos Passos s-a angajat într-un efort similar în tentativa sa de a produce o ipoteză globală asupra societății industriale americane. Dar Dos Passos și-a construit modelul analog de pe poziții morale, și l-a destinat studierii comportamentului uman în condițiile presiunii terifiante a sistemului industrial american, cu scopul de a realiza o evaluare nu a individului, ci a sistemului însuși. Implicarea lui Dos Passos în textura cărții este evidentă și deliberată. Tehnica foarte elaborată nu are rolul de a ascunde autorul, ci de a-i afirma participarea afectivă intensă la evenimentele din America ipotetică pe care o experimentează pentru propria clarificare. De aceea « U.S.A. », spre deosebire de romanul lui Joyce, e mai legată de momentul istoric și, deci, mai amenințată de îmbătrînire.

După părerea lui Alfred Kazin, « U.S.A. » este o epopee națională. În cazul acesta nu poate fi decît epopeea eșecului moral al unui sistem social. Dar oare se construiseră vreodată fundațiile morale ale sistemului industrial? Ipoteza e greu de susținut. În America sistemul industrial de producție a fost construit fără nici o preocupare pentru fundarea lui morală. «Trilogia» nu este o epopee, ci mai degrabă un gigantic strigăt de alarmă, un pamflet amar în vîna lui Swift și Butler, o izbucnire de mînie împotriva tragicelor erori contemporane:

« de ce să nu le spun acestor oameni . . . că stăm pe nisip mișcător ».

Scanned with OKEN Scanner

JOHN DOS PASSOS

OAMENI, SCRIITORI ŞI LOCURI

Ne adunaserăm într-o seară la Moskowitz, un restaurant new-yorkez pe East Side. Trebuie să fi fost pe vremea prohibiţiei, pentru că beam vin de cimbru.

Un individ cu înfăţişare severă, palid şi cu părul negru, vine spre noi de la o altă masă, se prăbuşeşte în scaunul din faţa mea, şi declară că este student. Îmi aruncă o privire întunecată prin ochelari.

— V-am urmărit toată seara.

— Ferească-mă Domnul !

— Aş vrea să ştiu de ce nu vă purtaţi ca un scriitor?

— Şi cum ar trebui să se poarte un scriitor?

— Ştiţi la fel de bine ca şi mine cum ar trebui să se poarte un scriitor.

Am încercat să-l potolesc.

— Să presupunem ca aş şti, i-am răspuns eu, cît se poate de blînd, dar de unde ştii dumneata că eu ţin să mă port ca un scriitor?

M-a privit fioros prin lentile. Nu-şi găsea cuvintele. S-a ridicat brusc în picioare.

— Să-ţi spun ceva, a izbucnit, întîlnirea cu dumneata a fost categoric o dezamăgire.

.....

În octombrie, New-York-ul arată grozav. Fetele sînt foarte frumoase în noile lor taioare de toamnă. În aranjarea vitrinelor se vede o linie nouă. Cerul e foarte albastru. Norii sînt foarte albi. Ferestrele blocurilor strălucesc în soare. Totul e ca un milion de dolari.

Mare parte din drum am mers pe jos, pe Fifth Avenue. Cînd mi-am dat seama că e tîrziu, am sărit într-un autobuz. Prin '20 încă mai puteai sta sus, pe imperială, la aer. Abia îmi trăgeam sufletul cînd am ajuns la Plaza. Acolo mi-am înăbuşit paşii în covoare groase. Florile din vitrină sclipeau ca nişte bancnote de zece dolari. Un val de parfum scump, revărsat prin uşa salonului de coafură m-a însoţit pînă la lift făcîndu-mă un moment să mă simt rău: eram ca un cîine care nu suportă anumite mirosuri. Nasturii de la tunica liftierului scînteiau ca nişte monezi de aur.

---

* Din volumul de amintiri, John Dos Passos: An Informal Memoir, « New American Library », 1966

Scott m-a întîmpinat în ușa apartamentului. M-am întrebat după aceea dacă soții Fitzgerald locuiau într-adevăr acolo, sau, dacă nu cumva închiriaseră apartamentul acela doar pentru ziua lor de primire, ca să-și epateze invitații. Scott m-a examinat atent, cu ochii lui albaștri, și mi-a reproșat că întîrziasem.

Apoi m-a prezentat unui domn cu înfățișare atrăgătoare, cu părul creț, bătînd în cenușiu, și cu o față toată numai riduri. Sherwood Anderson avea ochii mari și întunecați, cu sprîncene stufoase, și buze îngăduitoare. Își pusese, cu ocazia asta, o cravată țipătoare de mătase. Cînd i-am spus cît de mult îi admiram scrisul, toate ridurile de pe față i s-au deschis într-un zîmbet.

Scott și Zelda au început amîndoi să mă asalteze cu întrebările. Aveau un talent special să te facă să te simți prost. Tu erai plin de idei demodate. Erai un inhibat sexual. Toate astea puteau foarte bine să fie adevărate, dar, la dracu, asta nu era treaba lor. M-am apărat cum am putut, pînă cînd Sherwood a început să vorbească despre scrisul lui, și atunci am putut să ascult, să umblu prin cameră, să mă uit afară, prin ferestrele înalte, în Central Park, unde frunzele abia începuseră să cadă, sau la chelnerul cam bătrîn, dar îndemînatec, precum și la masa încărcată și scînteietoare.

După aceea îl necăjeam mereu pe Scott pentru întrebările lui prostești, ca niște teste psihologice, putînd la fel de bine să fie false sau adevărate. Dar nici atunci, în prima zi, n-am putut să mă supăr pe el, și cu atît mai puțin pe Zelda: aveau o anume inocență luminoasă — și erau amîndoi înduioșător de frumoși.

Din cîte îmi amintesc s-a băut « Bronx cocktail » apoi șampanie. Scott cunoștea niște traficanți de mîna întîi. Am mîncat, cred, crochete de homar — Scott a avut întotdeauna idei culinare din cele mai bizare — dar pe atunci orice ai fi mîncat la Plaza era bun. Aveau un unt ca o cremă, grozav de gustos cînd îl ungeai pe chifle crocante.

Imediat după masă, Sherwood, care avea o întîlnire, a plecat iar Scott și Zelda m-au rugat să merg cu ei la Long Island să-i ajut să-și găsească o casă. Aveau o mașină decapotabilă roșie, cu șofer. Pe drum Scott a vorbit tot timpul de scrisul lui Sherwood cu admirație lucidă și critică.

Cînd vorbea despre scris, mintea lui, altfel plină de tot felul de idei absurde cu privire la o mulțime de lucruri, devenea limpede și incisivă ca un diamant. Deși nu-l interesa natura și n-avea pic de gust în materie de mîncăruri, vinuri sau pictură, și în afară de cîteva cîntece, simple, populare nu se pricepea aproape de loc la muzică, în materie de scris era un profesionist înnăscut. Merita să-l asculți, oricear fi spus.

. . . . . .

New-Yorkul e un continent în sine. Îmi plăcea să frecventez tot soiul de oameni ca să pot desluși în ei ungherele și mocirlele marelui oraș. . . totdeauna cu detașare, ca un turist în drum spre gară.

Pe vremea aceea mă simțeam, cred, foarte acasă la Cummings și Elaine. Apartamentul ei era grozav de plăcut, cînd mă duceam după-amiaza la ceai, pentru că era și micuța Nancy acolo. Îi spuneam Mopsy. Mi-au plăcut întotdeauna copiii de trei sau patru ani, dar Mopsy, la vîrsta asta, era absolut încîntătoare. Și Cummings devenea pur și simplu fermecător în prezența unui copil. Cînd venea ora de culcare, pe Mopsy o lăsam în grija unei guvernante și plecam să mîncăm în oraș.

Mi-a plăcut întotdeauna mai mult să ascult decît să vorbesc. Cît timp a trăit, nu m-am săturat niciodată, de pildă, să-l ascult pe Cummings. Pe atunci se distra inventînd tot felul de povești rabelaisiene pe seama unor prieteni de-ai noștri. De cîte ori o spunea, povestea se umfla tot mai tare. Ar fi leșinat de rîs chiar dacă ar fi fost vorba de el însuși.

Scanned with OKEN Scanner

Așa a fost faimosul episod cu *le pisseur*. În timpul uneia dintre opririle mele în Paris, cam la vreun an după cele patruzeci de zile în deșert, eram la *Café de la Paix* cu Cummings și Gilbert Seldes, pe care noi îl știam din vremea cînd lucram la *Harvard Monthly*. Amețiți de vin, de François Villon și de năstrușniciile lui Cummings, ne-am urcat într-un taxi luînd-o spre *Rive Gauche*, în căutarea unei *boîte* pe care Cummings o descoperise acolo.

Pe o străduță foarte întunecoasă, Cummings s-a dat jos să se ușureze. Imediat a fost înhățat de doi agenți de poliție cu mantale și chipiuri, care ieșiseră parcă din pămînt. « Un pisseur » au strigat, și l-au luat la secția de poliție. Am pornit după ei susținînd vehement în franceză că domnul acela era cel mai mare poet al Americii și că noi am luptat cu toții pe front ca să scăpăm la *Belle France* de *sales boches* și *vive la France* și *vive l'Amérique* etc., etc.

Jandarmii, ținîndu-l strîns pe Cummings, au grăbit și mai mult pasul. Cînd am ajuns la secția de poliție am încercat să intru după ei ca să-mi continui pledoaria, dar m-au împins pe ușă afară. Am încercat să mă împotrivesc, dar m-au azvîrlit literalmente în stradă. Am avut noroc că nu m-au arestat și pe mine.

În cele din urmă, a apărut și Cummings, cam speriat, fiindcă își amintea prea bine ce înseamnă *La Ferté*. Avea în mînă o somație să se prezinte a doua zi în fața Curții. Dar înainte de ora stabilită, Gilbert a pus mîna pe Paul Morand, autorul nuvelelor *Ouvert la Nuit*, pe care noi le găsisem foarte amuzante. Printre altele, Gilbert se ocupa la Paris și de publicarea articolelor lui Morand în *Dial*. Asta îi dădea posibilitatea să intre oricînd la Morand, care era funcționar la Quai d'Orsay, și n-a fost mare lucru să i se retragă acuzația. Cummings a sărbătorit evenimentul cu o serie de desene în care J.D.P., purtînd în cap o pălărie de fetru ponosită, ținut de mîini și de picioare, era azvîrlit pe ușa secției de poliție, în stradă. Repetată, povestea își păstra hazul.

.....

Asta se petrecea la Paris. Îmi pierdusem cheful pentru așa-zisa Ville Lumière, cu toate că îmi plăcea să merg la concerte și prin galerii și să iau ceaiul la Championnières, rue de Clichy.

Încă din primăvara lui 1922 îi scriam lui Arthur McComb că sînt sătul de Paris. « Amintirile rînjesc spre mine de la fiecare colț de stradă. Nu mai știu dacă e anul ăsta sau anul trecut. Cu prezentul poți să te împaci aproape oricînd, dar ca să dai la tot pasul de trecut, cu veșnica lui oglindă infernală,. . . mi-e silă ».

Întîlnindu-mă nas în nas cu Don Stewart mi-a venit în minte comedia « Mr. and Mrs. Haddock Abroad » (Domnul și Doamna Haddock în străinătate) jucată pe Madison Avenue. M-a luat cu el la Murphy și m-a introdus într-o lume cu totul diferită de adunătura artiștilor emigranți din jurul Montparnasse-ului de care mi se făcuse de mult lehamite.

Desigur Hemingway era o excepție, după cum și Cummings era o excepție. Din lumea mea intimă, scriitorii, în genere, și în special cei stabiliți la Paris și Greenwich Village, erau excluși. Atitudinea lor față de viață îmi făcea greață. Dar îndată ce mă împrieteneam cu unul din ei acesta devenea excepția, era unic și de neatins.

Deși Don, Ernest și cu mine începusem să ne vedem foarte mult după ce am făcut cunoștința soților Murphy, cred că îl mai întîlnisem pe Ernest în anul apariției lui *Ulysses*, cînd el lucra la Paris pentru *Toronto Star*. Îmi amintesc vag că luasem masa cu el și cu Hadley la Lipp, nu se născuse încă Bumby — și Ernest ne vorbea de o conferință internațională la care asistase de curînd. Cînd era tînăr, avea o minte din cele mai ascuțite în depistarea falsurilor politice. Cunoștințele lui în materie de box și jargon polițienesc, dobîndite în Kansas City și Toronto, îi dăduseră acel limbaj direct care făcea atît de precise nuvelele sale. Orice vorbă era clară și

Scanned with OKEN Scanner

aprinsă. Comentariile lui caustice despre Clemenceau, Lloyd George și Litvinov erau profund stenice. Aveam amîndoi o admirație temperată pentru Liebknecht și Rosa Luxemburg. Mi-a arătat odată un text, trebuie să fi fost una din nuvelele lui scurte, care pe urmă a și intrat în culegerea *In Our Time:* mi-am dat seama pe moment ce talent extraordinar avea în mînuirea englezei.

Ori de cîte ori ne întîlneam, pierdeam o grămadă de vreme amintindu-ne de prima noastră întîlnire, cînd nici unul din noi nu se gîndea că celălalt avea să devină, — așa cum spunea Sherwood Anderson și noi ne băteam joc de el — « word- fellow » (frate de condei). Ne-am cunoscut probabil prima oară la Schio, în mai 1918, cînd Ernest tocmai sosise în Italia cu Secția a IV-a a ambulanțelor de Cruce roșie, iar eu eram pe punctul de a părăsi Secția întîia din Bassano. Fairbanks și cu mine evacuam răniții și îi transportam la un spital de lîngă Schio și, probabil, într-una din cursele acelea am mîncat la popotă cu Secția a IV-a. Ernest și cu mine ne aminteam vag unul de altul.

Am devenit foarte prieteni abia prin 1924 cînd Hem, cum îi spuneau unii dintre noi, și Hadley locuiau la *Scierie* pe rue Notre Dame des Champs. Hadley mi-a plăcut de la început. Îl aveau și pe Bumby. Asta era în timpul uneia din trecerile mele incidentale prin Paris.

Hem și cu mine ne întîlneam uneori la *Closerie des Lilas* din colțul bulevardului Saint Michel cu Montparnasse, ca să bem ceva, băuturi inofensive ca vermouth cassis, și să discutăm cît de greu e să pui lucrurile pe hîrtie. Citeam amîndoi Vechiul Testament. Ne citeam unul altuia pasajele care ne plăceau cel mai mult. Preferințele noastre erau cîntecul Deborei și Cartea Regilor.

Apăruse *In Our Time* și eu o elogiam peste tot. Spuneam că Hem va deveni cel mai mare stilist al Americii, cu fraza lui scurtă și dură, scoasă parcă din textele cablogramelor și din biblia regelui James.

Asta era, cred, în primăvară, pentru că stăteam afară, în grădina triunghiulară de pe trotuarul din colțul celor două bulevarde și, mi-aduc aminte, m-a amuzat faptul că — în pofida numelui — un liliac înflorise la Closerie.

Apoi ne înapoiam prin mulțimea care ieșea de la slujbă la ora 5, s-o ajutăm pe Hadley să-i facă baie lui Bumby. Bumby era un copil dolofan, sănătos și sociabil și îl distra toată afacerea asta. Îl puneau în pat și cînd sosea franțuzoaica de la țară, durdulie și plăcută, care avea grijă de el, puteam pleca și noi în oraș să cinăm. A-ți ajuta prietenii să-și pregătească copiii pentru culcare înainte de a pleca să iei cina în oraș e un lucru care mi-a plăcut totdeauna la familiile de tineri americani. Bărbații nu sînt chiar atît de egoiști cînd există și femei prin preajmă. Tot așa, bărbații și femeile, cînd au plozi de care trebuie să aibă grijă, nu-și mai dau atîtea ifose.

Nu știu cum, dar de la bun început, lui Hem i se întîmplau, una, două, tot felul de accidente. N-am mai văzut om care, cu mîna lui, să fi trecut prin mai multe loviri și răniri. Odată, în perioada aceea, a dărîmat geamul de la closetul din dependința apartamentului său și acesta i-a căzut în cap; a avut un șoc și și-a spart capul, trebuindu-i cîteva săptămîni ca să-și revină. Cicatricea i-a rămas pînă la moarte.

Cînd nu i se întîmpla nici un accident, îl durea gîtul. Avea ceva dintr-un sportiv profesionist care, deși rezistent ca un taur, suferă întotdeauna de cîte ceva. M-am ferit să boxez vreodată cu Hem. Aveam scuza ochelarilor, așa că n-a trebuit să intru în competiție cu el în acest domeniu.

Nu știam să merg nici pe bicicletă. Hem, însă, era nebun după cursele de bicicletă. Își punea un tricou în dungi, așa cum poartă alergătorii din Tour de France și pedala pe bulevardele din marginea Parisului, ținîndu-și genunchii la gură și bărbia proptită de ghidon. Mi se părea o prostie, dar pe atunci, Hem ținea cu tot dinadinsul să facă pe nebunul.

Scanned with OKEN Scanner

Avea apucături de misionar, căci se străduia să-şi convertească şi prietenii la maniile lui din acel moment. Îmi plăcea să mă duc cu el la ciclism. Cele « 6 zile » la *Velo d'Hiver* erau nemaipomenite. Competiţiile sportive franţuzeşti au pentru mine un aer comic special, care mă încîntă. Cumpăram din prăvăliile şi tarabele de pe o stradă îngustă, comercială, care ne plăcea foarte mult, vin, brînză, chifle, pâté, uneori un pui rece, şi ne aşezam în tribună. Hem ştia toate recordurile pe dinafară şi cunoştea numele şi biografia fiecărui alergător. Entuziasmul lui era molipsitor, dar prea lua în serios toate astea, pe cînd mie îmi plăcea doar să mănînc şi să beau şi să mă bucur de spectacol.

Din cînd în cînd îşi aducea aminte că eram un « world-fellow » rival şi tăcea brusc, sau mă avertiza tăios ca nu cumva să scriu despre ciclism. Asta era domeniul lui. Îl asiguram că nu mă interesa să scriu despre sport şi, pe deasupra, Paul Morand făcuse un lucru senzaţional în *La Nuit des Six Jours*. Şi tocmai pentru că îl citisem pe Paul Morand îmi plăceau atît de mult cursele. Deşi mă străduiam să scriu, aşa cum făcea Hem, direct sub impulsul evenimentului, aveam de fapt credinţa că de cele mai multe ori, realitatea copiază arta.

Hem o ţinea pe biata Hadley toată noaptea acolo, dar eu o întindeam acasă cînd mi se făcea somn. Totdeauna Hem s-a purtat nemilos cu femeile lui. Şi, totuşi, sînt convins, era mai degrabă un constructiv decît un destructiv. Erau mai apte să facă faţă vieţii după ce se despărţeau de el decît înainte. În tinereţe, cu toate toanele şi capriciile lui, exercita cu siguranţă un efect tonic asupra tuturor celor din jur. În vremea cînd eram buni prieteni, mi-a deschis perspective nebănuite asupra vieţii sportive, lucruri la care nu m-aş fi gîndit niciodată dacă n-ar fi fost el.

Încă de pe atunci, era un tip cu tot felul de ciudăţenii. Plin de regrete. Unul din lucrurile pe care le regreta cel mai tare era că nu trecuse printr-un colegiu. Îi spuneam mereu că a fost al dracului de norocos. Cînd mă gîndesc la toate porcăriile pe care, el unul, n-avea cum să le uite ! Ar fi putut să fie student la Yale şi să i se urască — ca lui Don Stewart. Rîdea şi recunoştea că ar fi fost un dezastru pentru el.

Hem avea un ochi uimitor de ager. Acuitatea rece a vînătorului. În zilele acelea mi se părea că vede totul, lucruri şi oameni, în alb, fără nici o nuanţă sentimentală sau teoretică. Era o lumină albă, rece, clară, lumina care străbate cele mai bune nuvele ale lui, « A Clean Well Lighted Place », de exemplu.

Avea acelaşi ochi pătrunzător şi pentru pictură. Gertrude Stein, care nu era o diletantă în materie, l-a ajutat, probabil, să-şi dezvolte acest talent. Îşi dădea seama dintr-o privire dacă desenul sau culoarea erau de calitate. Şcoala din Paris era deja invadată de tot felul de « -isme », de ţi-era silă, dar Hem nu s-a lăsat niciodată înşelat. Indiferent dacă era vorba de politică, literatură sau pictură, ştia cu un singur cuvînt, bine plasat, să surprindă impostura.

Mi-aduc foarte bine aminte cînd a cumpărat « Ferma » lui Joan Miró — cred că era ultima pictură « obiectivă » făcută de Miró — fiindcă a trebuit să alerg să fac rost de bani. Împrumutam tot timpul bani unul de la altul. Aflase că ar fi putut s-o cumpere cu două sau poate trei mii de franci (al dracului de puţin în dolari, la cursul curent) şi murea de frică să nu i-o ia altcineva. Şi-a adus apoi triumfător tabloul la *Scierie*. Rămîne unul din cele mai bune lucruri ale lui Miró. Mă întreb cît o fi valorînd azi. În materie de pictură, Hem şi cu mine am fost totdeauna de acord.

Entuziasmele lui Hem erau molipsitoare. Deşi aveam o profundă aversiune pentru jocurile de noroc, a reuşit o dată să mă facă să joc la curse. Susţinea că s-ar cîştiga o grămadă de bani şi, într-o primăvară, m-a luat cu el la Longchamps şi Auteuil. Dar ochiul meu căuta mai mult spectacolul decît banii. Am învăţat de la Degas să iubesc cursele şi jocheii.

Scanned with OKEN Scanner

Harold Stearns ne vindea gratis toate ponturile. Harold era un tip extraordinar. După ce-şi făcuse un nume publicînd articole în *The New Republic* şi în alte ziare liberale, şi după ce editase una din cele mai bune şi mai de succes colecţii de opinii despre civilizaţia americană, sosise la Paris.

Aici renunţă să mai scrie şi pînă la urmă s-a ratat complet. Chiar şi goana lui după femei şi băutură părea să fie lipsită de convingere. Mai păstra încă un anume farmec morbid. Era acelaşi causeur plin de vervă. Ducea o existenţă patetică de stîlp de cafenea, trăind de azi pe mîine din ponturile la curse vîndute turiştilor americani întîlniţi prin circiumile pe unde mergea.

.....

Don Stewart ne spunea mereu că ar trebui să frecventăm « persoanele cu greutate ». Ne-a făcut aproape să-i evităm pe soţii Murphy, spunîndu-ne că sînt nişte moderni bogaţi. Prima oară cînd i-am cunoscut, locuiau într-un apartament la ultimul etaj al unei case foarte vechi, vis-à-vis de Notre Dame, din colţul străzii Gît-le-Cœur cu cheiul malului stîng. Se pregăteau să dea o serată pentru trupa baletului rus a lui Diaghilev.

Sarah era într-adevăr adorabilă, dar Gerald mi s-a părut rece, absent şi repezit. Se îmbrăca extrem de elegant. Era parcă învăluit într-o ceaţă de nepătruns. N-am vrut să rămîn la serată şi am plecat ţepos ca un arici. A fost o adevărată încîntare să regăsesc atmosfera aceea de *bourgeois à la lanterne* din rue Notre Dame des Champs.

Cînd l-am întîlnit a doua oară pe Gerald, impresia a fost cu totul alta. Ne-am plimbat împreună pe chei, după masă. Era şi Fernand Léger cu noi. A fost prima noastră plimbare împreună, urmată de atîtea altele, de neuitat. Fernand era o namilă de om, fiu al unui măcelar normand. Avea parcă ceva de măcelar, zic eu, şi în felul lui de a picta: violent, dibaci, precis. În plus delicateţea de tuşeu a unui chirurg pe care o ghiceai în mişcările complicate ale mîinilor.

Gerald, înalt şi slab, cu părul roşu ca toţi irlandezii, lucrase cu Léger, dar era deja un pictor format. *Très américain*, spunea Léger cu admiraţie. Cei doi se puneau în valoare unul pe altul. Alături de furia vizuală a lui Léger, viziunea lui Gerald era raţională, discriminatorie, cu o nuanţă de eleganţă matematică. Gîndirea lui, de o originalitate rece, n-avea nimic de împărţit cu amatorul bogat.

Hoinărind aşa, Fernand ne arăta tot timpul culori şi forme. « *C'est bath ça* ». Comentariile degajate ale lui Gerald se organizau în viziuni proprii. Nu mai erau banalele şi platele Tuileries sau poduri, sau şlepuri, sau *bateaux mouches* de pe Sena; mergeam printr-o lume nouă, abia atunci creată. Ei descopereau macarale, ghearele unei ancore, împletiturile unei frînghii, coşul roşu al unui remorcher, profilul unei femei zărit dincolo de muşcatele de la fereastra unei cabine de vapor. *Regardez-moi ça*. Cheiurile Senei nu mai erau niciodată banale după astfel de plimbări.

Cît timp l-am cunoscut, Gerald şi-a păstrat aceeaşi minte, de o disponibilitate totală. Avea un profund dispreţ pentru imbecilii cu pretenţii de care lumea « artistică » e plină.

Cîteodată era prietenos şi deschis, altădată se scufunda brusc într-o melancolie celtică, amară. Era ca şi cum s-ar fi închis o uşă. Sarah era o parteneră ideală: caldă, plăcută, comic de grijulie cu oamenii, înzestrată cu o aptitudine rară pentru aranjarea mobilelor şi mîncărurilor; dacă îi erai prieten, avea totdeauna grijă ca înainte de a te aşeza să-ţi pună pe scaun exact perna care trebuia.

Nu mă distrau deloc primirile ceremonioase care se făceau pe atunci în casa Murphy. Eram timid şi mă plictisea să fac conversaţie: nu-mi plăcea deloc să răspund la întrebări în legătură cu scrisul meu. Cultivam poza proletarului pentru care bogăţia însemna deşertăciune. Trebuia totuşi să admit că-şi cheltuiau banii cu extra-

Scanned with OKEN Scanner

vaganță și grație. Nimeni nu organiza petreceri mai amuzante. Am regretat totdeauna că am pierdut faimoasa serată pe care au dat-o pentru *tout Paris* pe un șlep, pe Sena.

După ce ne-am împrietenit, preferam să mă duc la ei atunci cînd erau singuri. Exista între Gerald și mine o legătură intimă, datorită faptului că și tatăl lui și tatăl meu urmaseră aceeași carieră. Patrick Francis Murphy crescuse în South Boston. Irlandez distins, dar sărac. Mai mult autodidact, își mutase șelăria din Mark Cross la New York și o transformase în marele magazin de articole din piele de pe Fifth Avenue. A face bani, nici pentru tatăl lui și nici pentru al meu, nu era unicul țel. Devenise un neîntrecut causeur de după masă, și împărtășea entuziasmul tatălui meu pentru clasicii secolului 18. De fapt, erau foarte buni prieteni. Gerald și cu mine cunoșteam deci foarte bine mediul din care ne trăgeam.

Îmi plăceau teribil de mult soții Murphy, mai ales împreună cu copiii. Nu avusesem niciodată o viață de familie propriu zisă și încercam un sentiment de profundă nostalgie. . . Honoria vădea de mic copil aceleași calități speciale pe care o are și azi, iar Patrick era unul din acei copii în care se citesc cu anticipație semnele omului de mare clasă ce avea să devină. . .

Eram cu toții nebuni după baletul rus al lui Diaghilev. Pentru noi, în acea epocă, baletul însemna ceea ce însemnase tragedia pentru greci. *Le Sacre du Printemps* ni se părea a fi un maximum din ce se putea realiza pe scenă. Nijinski se consumase deja ca o flacără, dar englezoaica care dansa în *Le Sacre* sub numele de Sokolova dusese dansul poate pînă la ultimele limite. Aveam muzica lui Strawinski în sînge. Luni întregi, eram obsedați de ritmurile și mișcările lui încordate.

În vara cînd am început să-l văd foarte des pe Gerald, acesta era prieten cu doi emigranți ruși, pictori. Larianov era un fel de urs și fusese înainte de revoluție, la St. Petersburg, un *surréaliste* prematur. Goncharova, nevasta lui, desena decorurile pentru *Les Noces* a lui Strawinski.

. . . . . .

Prin '20, Americanii erau la modă în Europa. Dolarii, zgîrie-norii, jazz-ul, tot ce venea de dincolo de ocean avea ceva romantic. Expusă la Paris, pictura lui Gerald, părea culmea « șicului » american.

N-a trecut mult și Gerald și Sarah au fost nevoiți să se apere de năvala aristocrației franceze. Le plăceau mai mult pictorii decît oamenii de litere, atît de fastidioși. Léger, cu uimitorul lui dar de a face din tot ce vedea, din tot ce auzea, din tot ce mînca, o compoziție specială proprie, era preferatul lor, ca și al meu de altfel; Sarah se împrietenise și cu Picasso.

Picasso era scund, negricios și închis. N-avea nimic din voioșia firească care face raporturile cu spaniolii, în genere, atît de naturale. Era sardonic, de un cinism teluric, specific țăranului spaniol — cinismul lui Sancho Panza. Era pentru mine inaccesibil chiar în momentele de relaxare sau bucurie. Avea ceva de meșter zidar, de meșter pietrar, de artizan. Îndemînarea întruchipată. Ceea ce-i lipsea era omenia. Grecii i-ar fi spus *deinos* așa cum i-au spus lui Odiseu. Imposibil să nu te apropii de el sau de opera lui — omul și opera erau inseparabili — fără o adîncă admirație pentru îndemînarea brațului, iscusința degetelor și acuitatea ochiului; dacă ar fi avut geniul compasiunii, ar fi fost tot atît de mare ca Michelangelo.

Hemingway fusese ademenit să meargă la Antibes, dar nu cred să nu fi nimerit acolo împreună. Știam că se simțea stingher acolo, deși ținea foarte mult la Sarah-Murphy. Se pare că pescarilor nu le face mare plăcere să înoate. S-ar fi simțit prost să stea pe țărm, la plajă. Ca să te simți bine la Villa America, trebuia să te supui ritualului minuțios regizat de Gerald. Dar Hem era mult prea « poseur » ca să accepte doar un rol sub regia altuia.

Scanned with OKEN Scanner

Hem era deja o figură remarcabilă în Walhalla literară a Parisului. Ford Maddox Hueffer îi ceruse sprijinul ca să editeze « *Transatlantic Review.* » Era prieten cu Pound. Lua masa cu Joyce. Gertrude Stein îl adoptase. Plănuia să scrie o carte despre corride pentru Querschnitt, pe care trebuia s-o ilustreze Picasso.

Unul din lucrurile care mă legau de Hem era pasiunea noastră comună pentru tot ce ținea de Spania. Cele mai multe din trecerile mele prin Paris erau opriri în drum spre, sau dinspre, Spania. Hem și Hadley debarcaseră la Vigo cînd l-au adus prima oară pe Bumby înapoi în Europa și au sosit la Paris cu amintiri minunate de la Compostella și Asturias și țara Bască. Pasiunea lui Hem pentru Spania a atins punctul maxim în zilele fierbinți din august cînd a asistat prima oară la fiesta de San Fermin în Pamplona.

Eu nu fusesem în Pamplona în anul cînd se adunaseră prima oară cu toții acolo și cînd i-a venit lui Hem ideea să scrie *The Sun Also Rises*, dar am fost în vara următoare. Stăteam cu toții la hotelul La Perla.

Hem era centrul admirației tuturor. Era și o englezoaică, o aristocrată dură, căreia noi îi spuneam Duff. Hadley era încă măritată cu Hem, dar cred că era ceva la mijloc cu fetele Pfeiffer, Pauline și Ginny. Era și un ofițer englez căruia îi spuneam Chink. Era și Don Stewart: și Bill Bird cu nevasta lui, și un prieten al lor, George O'Neil. Mai era și Robert McAlmon.

Cei doi Bird, deși emigranți, erau foarte drăguți, dar de McAlmon mi-era silă. Era totuși în el și ceva dezarmant, care mă făcea să mă simt vinovat că îl detestam. Era probabil și Harold Loeb. Cred că mai erau și alții.

De cînd am citit cartea, nu mai sînt foarte sigur ce anume s-a petrecut cu adevărat și ce anume a inventat Hem.

Era ca o excursie organizată de « Compania de turism Cook », avîndu-l însă pe Hem maestru de ceremonii. Ca spectacol, fiesta de San Fermin este terifiantă. Orchestre. Procesiuni. *Cohetes.*[1]. Aducerea taurilor, dezlegarea taurilor, galopade pe străzi. În piețe, țărani cu berete albastre dansînd, cu fizionomiile concentrate. Din toate părțile, ritmuri de fluiere basce și de tobă, sau bocetul cimpoaielor galiciene, sau pocnet de castaniete.

Fiecare grup avea burduful lui de vin. Din cîte îmi aduc aminte, hărmălaia n-a depășit niciodată o anumită limită. Bunele maniere sînt o chestiune de viață și de moarte pentru cei care cred în demnitatea omului.

Fiecare trebuia să se arate *muy hombre* în fața taurilor. Alergau în fața lor cînd aceștia erau duși în arenă; încercau apoi să pătrundă în țarcul unde erau examinați de oficialități. La *Capea* se dădea drumul taurilor în arena plină de oameni.

Erau tauri tineri și nu dintre cei mai fioroși, dar fiind înconjurați de o gloată de navarezi care-i aținau cu haine și batiste, dădeau niște lovituri formidabile. Mulți dintre ei se alegeau cu răni grave, dar nu-mi aduc aminte ca cineva să fi fost omorît în anul acela.

N-aveam nici un chef să-mi petrec după amiezele dîndu-mi în vileag ignoranța în materie de « punctilio » tauresc, în fața unei arene pline de navarezi îngîmfați, dar Hem ținea neapărat să fie acolo în mijlocul mulțimii de *aficionados*. Compatrioții lui simțeau că trebuie să-și arate și ei curajul. Partea amuzantă a fost că atunci cînd am plecat, după ce refuzasem cu vehemență să particip la toată istoria, m-am trezit nas în nas cu un taur. Sărise tocmai gardul și se năpustea de-a lungul coridorului de dincolo de *barrera*. Ne-am uitat unul în ochii celuilalt. Acum eram chit. Nu mi-a trebuit mult să mă cațăr pe un zid și să reintru pe sus în tribună. După aceea le-am

---

[1] În spaniolă: petarde.

Scanned with OKEN Scanner

explicat că mersesem să-mi caut un loc la înălțime, ca să pot face niște schițe de perspectivă.

Era amuzant, se mînca și se bea bine, dar erau prea mulți inși umflați în pene în grupul nostru ca să mă pot simți bine. Priveliștea unei gloate de tineri încercînd să demonstreze cît de *hombre* erau ei, mă călca pe nervi. O corridă mi-ar fi plăcut eventual, dar zi de zi, timp de o săptămînă, era prea mult.

Cu Hem era altceva. Se dăruia total lucrului care-l interesa în momentul acela. Indiferent dacă era vorba de ciclism, sau corride, sau de ski, sau de pescuit păstrăvi, se angaja pînă la ultima suflare.

Se prindea ca o lipitoare, pînă cînd fiecare fibră a lucrului îi intra în sînge. Și cîștiga încrederea profesioniștilor locali, asimilînd pînă la refuz noutatea. Am mai cunoscut odată un savant care se dedicase în felul acesta unei experiențe dificile, dar în afară de el n-am mai întîlnit niciodată pe cineva atît de înverșunat. Unele din cele mai bune scrieri ale lui Hemingway izvorăsc tocmai din această calitate.

În românește de RODICA BAROI

Scanned with OKEN Scanner

RODICA CIOCAN-IVĂNESCU

Julian Przyboś

Literatura polonă a suferit o pierdere grea: în ziua de 6 octombrie, în plină activitate, în plin congres ZAIKS, organizat de Agencja Autorska din Varşovia, la cîteva minute după ce rostise aprecieri pertinente şi spirituale despre traducerile de literatură polonă în limba japoneză, Julian Przyboś, reprezentant eminent al liricii contemporane, la scară (putem s-o afirmăm) europeană, s-a prăbuşit, apoi a decedat după trei ore, fără să-şi fi recăpătat cunoştinţa. Poate că nici nu şi-ar fi dorit o altfel de moarte, însă lovitura s-a dovedit cu atît mai dură pentru compatrioţi, iar cei care am fost de faţă la această prăbuşire am trăit cu toţii un moment tragic.

Rar se împlineşte o existenţă mai diversă, mai multivariată, mai bogată în căutări şi realizări. Fiul de ţăran dintr-un sat de pe rîul Wislok, student al Universităţii din Cracovia, debuta în 1924 cu versuri publicate în revista de avangardă *Skamander*. Ca teoretician al curentului, ca promotor al grupării, îşi edita primele volume de poezii pe vremea cînd îşi îndeplinea cu dragoste misiunea de profesor într-o şcoală medie, muncind deopotrivă la formarea intelectuală a elevilor săi şi la însufleţirea revistelor celor mai avansate din Polonia acelor ani. N-a fost niciodată un izolat, ci s-a integrat — spre deosebire de alţi poeţi avangardişti — pe deplin vieţii sociale, căci în ochii lui, curentul neconformist, antifilistin, pe care-l promova, reprezenta « un start în direcţia zborului », iar nu un turn de fildeş al pseudoiniţiaţilor. Perioada de studii la Paris, după 1937, a constituit pentru el o experienţă, nu o fascinaţie şi, în momentele cutremurătoare din septembrie 1939, Przyboś a fost prezent în patrie, urmînd să conducă pînă în 1941 sectorul de poezie al revistei *Orizonturi*, publicaţie la fel de valoroasă atît sub raportul militant, cît şi sub cel artistic de înaltă clasă.

Przyboś a avut o cultură remarcabilă, un gust sigur, o intuiţie fără greş, ce opera cu aceeaşi spontaneitate în creaţie şi în teorie. L-a redescoperit pe hulitul Norwid, i-a judecat cumpănit şi nuanţat pe romantici şi pe simbolişti, arătîndu-le meritele, dar totodată susţinînd că opera poetică modernă necesită o rigoare, un efort conştient, o credinţă în exigenţa muncii artistice, care e menită « să îndrume poezia pe terenul realităţii sociale ». De aceea, el a preconizat totdeauna o maximă economie de mijloace, sobrietatea, concentrarea, logica strictă reunită cu suprema melodie a verbului. Părerea lui era « să se cruţe cuvintele » şi « să se aleagă cuvintele », căci, « cuvîntul liricii nu e identic cu acel al prozei » (ceea ce nu l-a împiedicat să scrie proza cea mai fluidă, mai cristalină şi mai savant cadenţată), afirmînd că dacă poezia trebuie să fie o improvizaţie, atunci « să se improvizeze cu precizie de maestru-cizelor ». Iată de ce Przyboś l-a iubit pe Apollinaire, iată de ce toată viaţa a practicat o tehnică ireproşabilă, ale cărei procedee nu ne lasă niciodată impresia vreunu efort penibil, căci — după opinia lui — poetul « trebuie să pară ca un acrobat, liricul e dator să dea iluzia că

Scanned with OKEN Scanner

poezia lui se zămisleşte în fuga condeiului, fără un plan dinainte stabilit şi fără idei preconcepute ».

Julian Przyboś a fost muncitor cu braţele între 1941—1944, a fost animatorul vieţii culturale poloneze între 1944—1947, a fost deputat în Marea Adunare Naţională. A servit patria şi în diplomaţie, în Occident, iar după 1951 a preferat funcţia de director al Bibliotecii Jagellone din Cracovia, lucrînd la reorganizarea acelui vechi focar al culturii poloneze, la recompletarea colecţiilor, la îmbogăţirea lor prin noi achiziţii, la reînvierea faimei europene, mondiale, a marelui centru cărturăresc. În acelaşi timp a creat intens: a publicat, după Eliberare, 14 volume de poezii, dovedindu-se un gînditor adînc, subtil, îmbinat cu un virtuos al liricii înalte. Căci versurile lui sînt esenţă de poezie, cugetare gravă, accent pur de melos compus la unison, însă tocmai de aceea sintetizînd o mai bogată varietate de tonuri, o mai amplă gamă de semnificaţii. Creaţia lui e o « docta poesis », cum au definit-o unii contemporani, ea impune cititorului o efectivă muncă de înţelegere, de participare încordată, de ridicare la o tensiune pe cît posibil egală — şi astfel satisfacţiile oferite de o atare poezie sînt cu-atît mai alese. Să nu se creadă că avem de-a face cu un fel de Paul Valéry în ediţie polonă modernizată şi revizuită, ori cu vreun iubitor fără rezerve al ermetismului chintesenţiat. Przyboś a spus dintotdeauna lucrurilor pe nume, dar într-un mod propriu, sobru şi nobil, profund şi auster, aşa încît orice vers al său a dobîndit un sunet inefabil, fiece cuvînt a închis o gîndire originală. Aşa a conceput între cele două războaie culegerea *Din afund de codri* (1932), volumul *Cumpăna inimilor* (1938); în acelaşi sens a creat în 1954 — dar cu superioară rigoare — opera intitulată semnificativ *Cît mai puţine cuvinte*. Şi concomitent a scris remarcabile eseuri despre arta plastică polonă, cu fineţe a creionat profile de contemporani (cîteva volume, intitulate modest « schiţe literare», i-au apărut în 1956, 1963, 1967 . . .), i-a reconsiderat pe clasici (*Citindu-l pe Mickiewicz*, 1950, noi ediţii sporite în 1956, 1965), aplecîndu-se deopotrivă cu iubire asupra poeziei populare, asupra folclorului naţional, din care a cules şi editat o splendidă *Antologie* (1957). Cînd rezumăm, în aşa palide cuvinte, o existenţă atît de plină, e de prisos să adăugăm că poetului i s-au decernat în diverse rînduri premii de stat.

Ultimele lui *Versuri alese* (1967) depăşesc cinci sute de pagini şi sînt precedate de prefaţa scrisă de autorul însuşi, care dădea cu acest prilej o nouă dovadă a modestiei autenticului creator, a exigenţei faţă de sine, a celei mai fervente dăruiri faţă de cauza poeziei şi a umanităţii. În 1968 a mai publicat o culegere de versuri, intitulată *Necunoscuta floare*, încă mai despuiată de verbiaj şi de metafore inutile. Deşi proclamat marele liric al ţării sale, Julian Przyboś continua să-şi considere creaţia cu ochi critic, să năzuiască spre o superioară şi încă mai pură realizare. Iată cum ar suna ultima lui profesiune de credinţă poetică, într-o diluată, dar fidelă tălmăcire:

A celora de astăzi judecată
Nu e supremă şi definitivă —
Abia viitorimea va să spună
Şi să ne preţuiască fără greş . . .

Nu credem că viitorimea ar putea să infirme aprecierea celor de azi, care au judecat — după formularea lui Krzyżanowski — că opera lui Julian Przyboś a deschis liricii moderne poloneze « o cale vie, rodnică, biruitoare ».

octombrie, 1970

JULIAN PRZYBOŚ

PRIMĂVARĂ PARIZIANĂ

În prea-slăvitul parc, încins cu piatră,
printre copaci stau busturi de poeți
cu chipuri șterse-n praful amintirii...

Merg prin trecut ce-i azi, prin azi ce-i mîine
cu pași fantomatici și înceți
ai veacului cu lauri și inscripții.
E prea tîrziu sau poate prea devreme
să-naintez spre altă primăvară?...

Castanii sînt tot mai săraci, mai șubrezi,
tot anul le aduce-o nouă rană
și pasul meu ei nu vor să-l mai cheme,
ci par să-l zăbovească — iar grădina,
savant încorsetată, e-o capcană
de flori și arbori prinși, tăiați, cuminți,
în strict tipar...

Un negru nor — iar apa fîntînii e oglindă
ce-și plînge izvorul clar —
.....
Spre Baudelaire, Verlaine, Hérédia,
spre busturi cu inscripțiile șterse
de vînt sau timp — ștrengar ce fără veste,
pufnind de rîs, a stins atîtea nume —
o mică pariziană-nainta.
« Lisez », i-am zis și arătîndu-i o strofă,
atins-am un cuvînt: « éternité ». —
Și ea a rîs: « c'est du fatras »,
iar eu n-am cutezat să-i spun că nu-i așa...
.....
Și dintr-odată sprinten și împrimăvărat,
săltat pe-aripi în ritm de veche odă
pornii oare spre-a « gloriei grădină »?
Mînie vie, aspră bucurie,
spre frumusețe, spre durere m-au mînat...
Bombe spre Viet-Nam și flori peste Paris —

Scanned with OKEN Scanner

şi alergînd, gonind, pe vînt am scris
acest cuvînt
să-mi fie ca un punct pe i
în ţipete vioaie de copii
ce fug pe întrecute ca s-ajungă
la ţintă mai întîi. —
Tu, gînd, rămîi în mintea mea ca un înscris:
în ciuda morţii — viaţă — iar în inimi
se redeschid boboci trandafirii.

Elle rit, elle pleure. . . elle rit.

Jardin du Luxembourg
mars 1967

În românește de RODICA CIOCAN IVĂNESCU

UN NOU TRANDAFIR

Loveşte de două ori în masă şi o dată alături —
ca să uiţi toate cuvintele care-au fost folosite cîndva,
ca clipele să crească, despărţite fiecare de-un nou trandafir pe un lujer schimbător,
ca să înceapă acel grai necunoscut al cărui cuvînt dintîi merge cel din urmă
şi care goneşte umbrele pe alei şi pe tine însuţi —
iată-te ţintuit de patria ta ca un arbore.
Priveşte, ciclistul, iepure orbit de lumina farurilor,
la capătul aleii s-a urcat pe un plop
şi pedalează dispărînd, de-a lungul trunchiului vertical, cu ghidonu-mpodobit de frunze,
mai sus
o roată-nvîrtitoare creşte-n vîrful teiului
care silabiseşte-o dimensiune rătăcită.
Iar eu, din materia unei priviri şi din sensul echilibrului,
înalţ un nou turn Eiffel, strălucitor în noapte, sus de tot, de-asupra oraşului strivit de somn,
un turn însîngerat de trupurile ciocîrliilor trecătoare.

(1938)

IERI

Să treci pe-acolo unde, ieri, mestecenii au fost tăiaţi pentru bîrne,
s-auzi întîia lor tăcere după freamăt.

Locul coroanei lor doborîte
se înalţa
încă mai desluşit în aer.
Voalat în crîngu-acesta tînăr, treceam prin mulţime,

Scanned with OKEN Scanner

mîine, pe bulevarde,
mergeam, voi merge, mă îndrept,
plantînd în jurul fiecărui pas
acest mesteacăn de odinioară
precum o piatră tombală.

În miezul unei nopți pe care imensitățile-au făcut-o albă toată
pămîntul negru, în zori, eliberat de rădăcini
și timpu-acesta-n văgăuna lui, a tresărit,
adînc crestat în măruntaie.

Trec astăzi prin mulțime, mă voi duce ieri.
Împărți-voi tuturora în jur mîinile mele.

(1938)

NOAPTE DE NOIEMBRIE

Arborii sînt răni în care se încheagă ziua,
toamna sîngerează;
noapte de noiembrie
doliu al martirilor
condu-ne.

La ecoul pădurii să trezim arma care doarme-n pămînt . . .
Pentru voi, oameni fără arme, visez
o stea țîșnitoare din mînă:
grenada.
Doar vîntul vă-nsoțește în tufișuri.

Pînă cînd clănțăne nerăbdătoare
să explodeze-n chiulasă ura
țeapănă-ntr-o țîșnire mînia: baionetă.
Grija mea conspiră cu voi.

Clipa se înalță în istorie
un semnal topește astre pe cîmpuri —
atît de vastă mi-e așteptarea, și adîncă,
încît înclină cercul înspre noi:
un avion !
Apare. Va lansa ordinul.

(1944)

ÎN GRĂDINĂ

N-am fost în stare să zăresc, de uluială, trandafirul:
Lumina nu era decît o umbră-a răsuflării lui.

(1952—1953)

În românește de ȘTEFAN AUG. DOINAȘ

Scanned with OKEN Scanner

ŞTEFAN AUG. DOINAŞ

UMBERTO SABA: « CANŢONIERUL »

Traducere şi antologie de Ilie Constantin

Editura Univers, Bucureşti 1970, Colecţia « Poesis »

Poetul Ilie Constantin face parte — după părerea noastră — din categoria, destul de rară azi, a traducătorilor « fideli ». Am avut ocazia, acum cîţiva ani, să apreciem tălmăcirile sale din Montale, poet de o mare simplitate a expresiei lirice (termenul de *scarsità* indică nu numai unul din aspectele pe care *le cîntă*, atunci cînd « descrie » universul fictiv în care se înscrie sensibilitatea sa, ci şi unul din aspectele stilistice pe care *le ilustrează* lirica lui Montale), la care problemele de traducere derivau tocmai din limbajul său atît de esenţializat. A fi fidel înseamnă, pentru un traducător, întîi de toate, a nu veni cu o idee preconcepută despre poezie, ci a accepta tacit poetica autorului pe care şi l-a propus să-l traducă. Nu e vorba aici de respectul tabuizant faţă de litera unui text, ci de consonanţa cu *spiritul* care i-a dat naştere, de încercarea traducătorului de a se situa în punctul ideal de unde a purces autorul originalului. A accepta, principial, modalitatea lirică a poetului ce urmează a fi tradus (prin *modalitate lirică* înţelegem felul aparte, comportamentul specific al unui creator faţă de limbajul poetic cu care operează) ni se pare a fi prima condiţie a acestui gen de traducere.

Parcurgînd bogata selecţie pe care Ilie Constantin a făcut-o din opera lui Umberto Saba, am avut mereu impresia reconfortantă că traducătorul român a înţeles, dintru început, şi a acceptat ca punct de plecare al lucrării sale, poetica specifică a liricului italian: acel prozaism ce izvorăşte dintr-o dezarmantă sinceritate, pasiunea rece pentru « cuvintele tocite » de uzul cotidian, coeficientul minim al artificiului literar. O asemenea atitudine implică, pentru tălmăcitor, o comoditate şi, deopotrivă, un risc. Comoditatea ţine de adoptarea unui limbaj neutru, sugerat direct de către original: traducătorul nu vrea să « ridice » la un alt nivel expresia românească,

Scanned with OKEN Scanner

mulțumindu-se să o calchieze pe cea italiană, cu convingerea — implicită — că denotațiile unei limbi pot să treacă în mod fidel, să fie exprimate în mod adecvat, prin denotațiile celeilalte limbi. E, aici, o modestie de bun augur. Dar e și un risc, incalculabil uneori: căci un limbaj poetic, un stil liric, oricît de direct, de sincer, de necontrafăcut ar fi în original, comportă o serie de conotații care nu apar de la sine în celălalt text, al traducerii, prin simpla transpunere cuvînt de cuvînt a textului de bază. Încît ceea ce pare, la început, o cale ce conduce în mod sigur la izbîndă devine, pe parcurs, un drum care-și construiește singur obstacolele. Atunci cînd aceste obstacole nu s-au ivit, Ilie Constantin a izbutit o transpunere românească de aleasă ținută. În sensul acesta, ni se pare că traducerile cele mai demne de a fi remarcate sînt cele din ciclurile « Parole », « Ultime cose » — cele mai bogat reprezentate, de altfel — și « Mediteranee ». Poezii ca « Zăpada », « Cuvinte », « Cenușa », « Primăvara », « Desprindere », « Poezie », « Mica fîntînă », « Din pantă » « Pe masă », « Și-o adiere de vînt », « Copaci », « Port » — ca să dăm cîteva titluri aproape la întîmplare — și-au găsit expresia românească fără cusur. Pe undeva, aceste poezii s-au întîlnit (sau poate au determinat în mod obscur?) cu o linie prea puțin remarcată în chiar poezia originală a lui Ilie Constantin: un lirism cam truculent, de aparentă notație exterioară, menită însă de a zugrăvi un peisaj sufletesc, o stare abia definibilă, rezultată din blînda lunecare pe un fel de suprafață a lucrurilor înconjurătoare, un lirism care-și face o virtute din economia verbală, care refuză « să cînte » tocmai pentru că selecția datelor exterioare implică, ea însuși, un arpegiu lăuntric. În asemenea poezii fidelitatea a însemnat, întru totul, biruință poetică. Discutarea amănunțită, cu citate, a acestor echivalențe fericite ni se pare mai puțin instructivă, pentru țelurile pe care și le-a propus această rubrică a revistei noastre, de aceea și renunțăm să o întreprindem.

Mai interesant ni se pare însă popasul asupra textelor în care amintita fidelitate n-a izbutit să depășească exercițiul comod al unor transpuneri literale. Iată, de pildă, într-o poezie intitulată « Trei străzi» realizată în același stil de aproape seacă descriere, singurul cuvînt « poetic » al textului italian — *contrada* = *ținut* — i-a scăpat traducătorului care redă versul *bellezze di cielo e di contrada* prin expresia nepotrivită: *frumusețí de cer și de vecinătate;* după cum versul final: *e a piú rosea salute il suo figliolo* devine, și mai nefericit: *și-ar fi-n mai roză sănătate fiul lor*. Alteori (în poezia « Il pomeriggio ») o perifrază inabilă *(care întrece mult puterea ochilor)* pentru termenul simplu *soverchio* = *prisos*, precum și o construcție barbară *(multul frumos)* ratează două versuri tipice pentru Saba: *. . . e tanto bello attrista/tanto che agli occhi è soverchio, e non dura*. Omisiunea unui cuvînt, probabil din necesități metrice, face de neînțeles în distih din « Turma »: *Turmă, iubită din copilărie/ mai aprigă mihnirea-n piept învie*, acolo unde originalul spune *infanzia sperduta*, după cum, altădată, traducerea grăbită a termenului *nudo* prin *gol* sugerează în românește *abisul*, în timp ce originalul spune *goliciunea* (« Il borgo »). De altfel, această poezie ne propune o altă temă de discuție: topica. Tocmai pentru

Scanned with OKEN Scanner

că e extrem de simplă, ca expresie, poezia lui Saba își realizează o parte a vrajei sale datorită « maltratării » topicei normale: discursul nud capătă valoare poetică prin intricatele care-l sparg necontenit — în bună și străveche tradiție italiană ce vine de la Dante și Michelangelo — introducînd astfel un fel de suspensie. Ilie Constantin a înțeles de cele mai multe ori acest lucru, și l-a rezolvat cu fidelitate, încărcînd astfel versiunea românească cu o durată ce se simte mai bine la o citire cu voce tare a versurilor. Din păcate, nu peste tot.

Poetica simplității, sugestia « cuvintelor tocite » ce caracterizează, în general, poezia lui Umberto Saba, își găsesc o strălucită infirmare odată cu volumașul « Preludio e fughe » (1928—1929), experiență lirică singulară, unde poetul recurge, utilizînd metrici diverse, la un bogat artificiu verbal, menit să dea muzicalitate fără pereche versurilor sale. Ilie Constantin pare a fi bănuit dificultatea de a transpune în românește aceste poezii: a ales o singură « fugă » (a șasea), dar versiunea sa e departe de valoarea originalului. De data aceasta, fidelitatea s-a întors împotriva ei înșăși. Pentru o reușită deplină, traducătorul ar fi trebuit să opereze aici o totală prelucrare a datelor din original, să re-creeze în românește sugestia muzicală a textului italian. Niciodată vocea lui Saba n-a fost mai pură decît în aceste trei « voci » ce relau și își împrumută reciproc motivul de bază — acel melancolic *Io non so più dolce cosa . . .* — în timp ce rima versului ultim își găsește ecou în primul vers al strofei următoare. E, aici, o întreagă compoziție, măiestrită, în care efectele sonore își au greutatea lor, ca un fel de miere ce se așează peste amărăciunea adîncă a adevărurilor cîntate, ca să le dea un gust suportabil. Alegerea unei poezii atît de lungi, și atît de dificile, trebuia să fie însoțită de o totală reușită a transpunerii: aceasta ar fi echivalat jumătate din selecția copioasă pe care traducătorul a operat-o cu mult gust și cu multă competență. Aici expresii familiare, colocviale, de tipul: *ca absența ăstui bine* (pentru: *ch'esser privo di quel bene*) nu-și mai află rostul; aici o strofă ca: *Io no so più dolce cosa/dell'amore; ma più scaltro,/ma di te più ardente, è un altro/che a soffrir nato mi sento* — e total sărăcită în versiunea românească *(Eu nu știu mai dulce lucru/ca iubirea; dar e-un alt/mai șiret ca tine, cald,/ce-s născut să-ndur deplin)*; aici *gesti arcani* nu se pot traduce prin *gesturi de mister;* aici omisiunea cuvîntului *canto* = *cîntec* lipsește o strofă superbă *(Là in un canto è il mio giaciglio,/cuasi il letto d'un guerriero)* de substanța ei *(În culcuș mă-ntind alene/ca ostașu-n aspre paturi)*; aici « vocea » care cîntă, cu o secretă tristețe în bucuria ei de a celebra iubirea în floarea tinereții, o altă formă de iubire, superioară — poate credința, sfințenia — *(Io non so più dolce cosa/dell'amore in giovanezza;/pur v'ha, dicono, un ebbrezza/che sta sopra anche di quella./ /Non per me che in una bella/forma appago ogni desio,/ ma per chi si sente a un dio/nel voler assomigliante)* a devenit, în românește, aproape ininteligibilă: *Eu nu știu mai dulce lucru/ca iubirea-n tinerețe; însă poate să răsfețe/o beție mai deplină./ /Nu-i de mine, căci m-alină/forma dulce a femeii,/pentru cel ce vrea cu zeii/în dorinți să fie geamăn;* iar o altă strofă *(Io non so più breve cosa/della dolce giovanezza./Di me forse più l'apprezza/chi è già giunto*

Scanned with OKEN Scanner

alla sua sera) e complet falsificată: *Nu știu un mai trecător/lucru ca juneţea dulce./ Cine-n seară stă să-şi culce (?)/trupul, preţul bine-i ştie . . .*

Am insistat asupra acestor incongruenţe (cu riscul de a oferi o imagine falsă asupra valorii deosebite pe care o posedă tălmăcirile lui Ilie Constantin din Saba) pentru a putea desprinde o concluzie care — ni se pare — ar putea să aibă o valabilitate mai largă. O bună parte a poeziei clasice şi moderne (în deosebi cea scrisă în prozodie tradiţională, cît şi cea excesiv metaforizantă în vers liber) nu poate fi tradusă prin simplă fidelitate faţă de aşa-zisul ei conţinut. În asemenea cazuri — care pot începe cu Racine şi Malsherbe, continuînd cu Mallarmé sau cu unele poezii cu totul singulare, cum este această « fugă a şasea » de Saba — opera de traducere trebuie să fie o adevărată tentativă de re-creare, de prelucrare absolută — cu preţul infidelităţii faţă de valorile denotative — a originalului: ea trebuie să se realizeze pe deplin ca o *formă superioară de poezie românească*, adică să se constituie ca o valoare poetică autonomă, într-o nouă materie lingvistică într-o nouă realitate verbală care nu poate să fie tributară decît propriilor sale tradiţii şi virtuţi expresive.

Scanned with OKEN Scanner

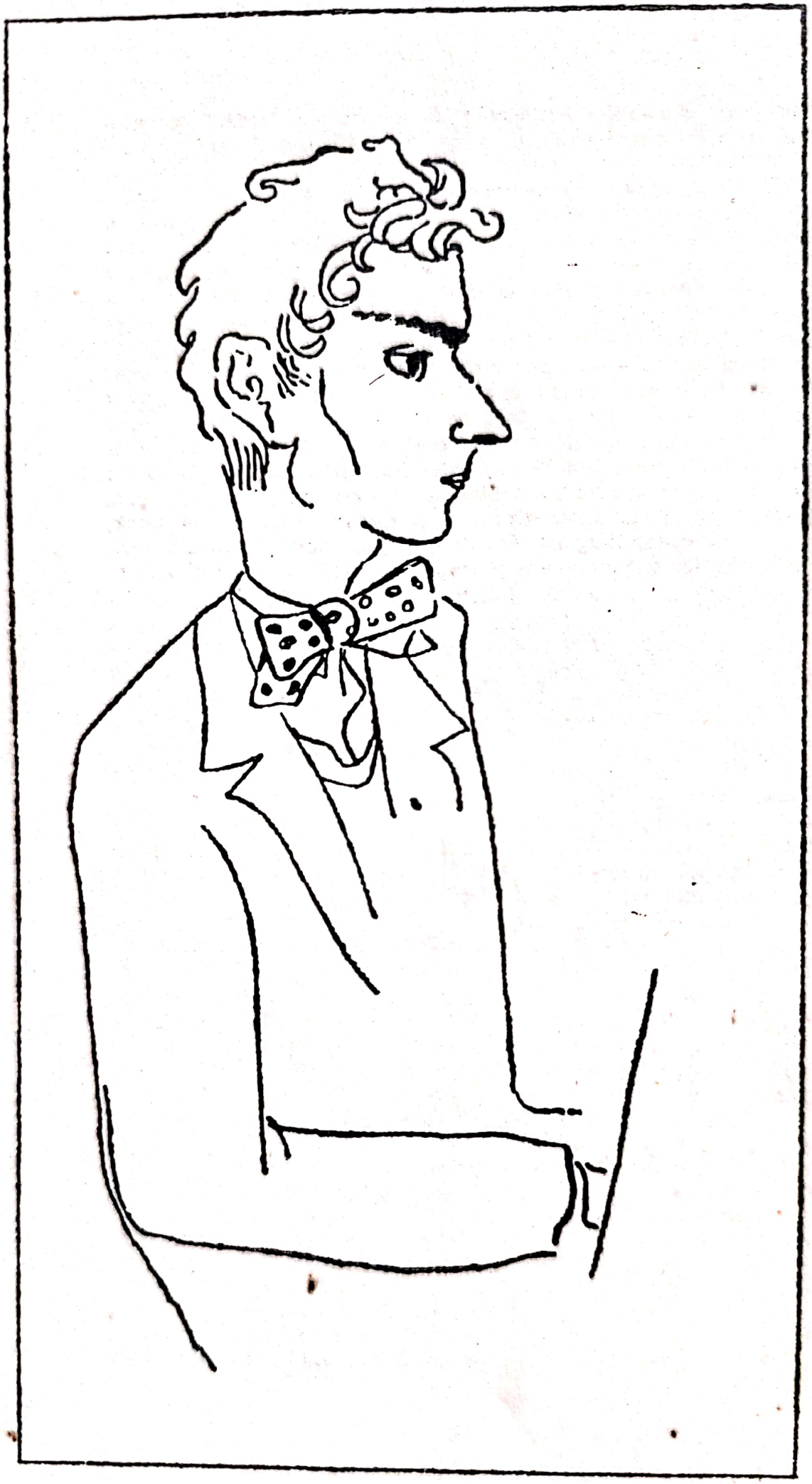

MARKEVITCH — desen de COCTEAU

Scanned with OKEN Scanner

MARKEVITCH PRINTRE NOI

« Muzica este nesfîrşită şi ceea ce rămîne de făcut este cu mult mai mult decît ce s-a realizat pînă acum; îmi vin cîteodată idei care ar face să se spargă graniţele de azi ale muzicii . . . »

Joseph Haydn

Într-adevăr, această imagine a spiritualei omnipotenţe umane, a nescrisei datorii pe care compozitor şi interpret — contopiţi în actul unic al creaţiei — şi-o asumă faţă de oameni, faţă de muzica însăşi, această puternică imagine este dominantă, atunci cînd Markevitch conduce interpretarea oratoriului « Creaţiunea » de Haydn. Lunga introducere orchestrală — « Reprezentarea haosului » originar, una din paginile cele mai originale şi complexe ale simfonismului prebeethovenian — susţinută cu o rară probitate artistică şi cuviinţă de către Orchestra Simfonică a Radioteleviziunii, marile evoluţii vocale de o exemplară ţinută artistică ale soliştilor, — soprana Emilia Petrescu, tenorul Valentin Teodorian, basul Helge Bömches, părţile corale conduse de Aurel Grigoraş, totul pare transfigurat prin puterea afirmativă a raţiunii, a inteligenţei umanizate de pasiune.

Şi într-adevăr, prin intermediul lui Markevitch, Haydn se apropie de noi, rechemat în actualitate; adevărul muzicii sale, sensurile ei atît de constructive, de stenice, răspund astăzi setei noastre de echilibru, de certitudini, de lumină. Căci « creaţia lumii » — aşa cum a întruchipat-o Haydn, aşa cum ne-o comunică şi Markevitch astăzi — trebuie înţeleasă ca un etern izvor al bucuriei, al vieţii. Momentul genezei simbolizează aci o solară şi incantatorie afirmare a prezenţei umane dominatoare a naturii. Ceea ce pune în valoare Markevitch în interpretarea acestei monumentale lucrări — creaţie de maturitate a marelui clasic vienez — este tocmai naturaleţea şi prospeţimea spiritului haydenian, vitalitatea şi spontaneitatea sa. Fiecare acţiune dirijorală — deşi excepţională în eficienţa ei — se consumă în mod firesc, fără urmă de precipitare.

De ce anume tocmai Markevitch este considerat astăzi a fi unul din cei mai avizaţi şi în egală măsură, captivanţi interpreţi ai lui Haydn, ai « Creaţiunii » sale?. Poate tocmai pentru că, intuind unele imperfecţiuni, unele deficienţe ale simţirii noastre, sesizînd frămîntările inerente epocii, neputinţele ei, Markevitch a ştiut să ne indice un semnificativ punct de sprijin, un model al echilibrului, o emoţionantă imagine a perfecţiunii.

Desigur, un capitol cu totul aparte în activitatea sa dirijorală îl reprezintă întîlnirea cu marile valori componistice ale muzicii ruse: un strălucit exemplu în acest sens ne-a fost oferit de Markevitch cu ani în urmă — în noiembrie 1965 — la pupitrul aceleiaşi orchestre simfonice. Simfonia a VI-a, « Patetica » de Ceaikovski, a fost gîndită sobru, interiorizat, fără nici un fel de divagaţii de un fals sentimentalism; şi totuşi, inefabilul în această muzică nu apare aneantizat de bisturiul raţiunii, al logicei, formule, tocmai pentru că intuindu-l şi posedîndu-l în cel mai înalt grad, Markevitch găseşte mijloace de a-l transmite la rîndu-i celui ce este capabil să-l perceapă. Fiecare spaţiu sonor apare astfel clar dăltuit şi încadrat întregului, ca într-un trainic monument zidit

Scanned with OKEN Scanner

prin forța tonifiantă a rațiunii dar și a pasiunii, a cunoașterii.

Și — deloc paradoxal — trecînd granița secolului al XIX-lea, într-un alt spațiu de cultură, « Le Sacre du Printemps» al lui Stravinski, exaltă, în interpretarea lui Markevitch, puterea ancestrală, magică a ritmului. Execuția sa, de o densitate covîrșitoare, explozivă, a expresiei, reprezintă în fapt o veritabilă și nouă recreare a partiturii inițiale, căreia i se suprapune, completînd-o.

Iar dacă în anii de tinerețe a nutrit un veritabil cult pentru creația lui Stravinski, actualmente — în apogeul multiplei sale activități de dirijor, de pianist și compozitor — Markevitch consacră aceluiași « Le Sacre du Printemps » o minuțioasă analiză ritmică, în tratatul său de dirijat pe care-l elaborează actualmente, secundat de muzicologa noastră, Alice Mavrodin.

Dintre marile personalități ale epocii noastre cu care a colaborat, personalități de care îl leagă o puternică amiciție, trebuie să-l amintim în primul rînd pe Jean Cocteau apreciat în special de Markevitch pentru imaginația sa bogată, efervescentă; « Paradisul pierdut» după Milton, în prelucrarea lui Cocteau, i-a servit cu ani în urmă ca text pentru una din cantatele sale.

Pe Dinu Lipatti — cu care a fost coleg la clasa Nadiei Boulanger și a lui Alfred Cortot — l-a admirat și iubit pentru extraordinara vitalitate spirituală, pentru delicatețea și farmecul personal, calități care treceau nemijlocit — cum spune maestrul — în interpretările sale. De la Enescu păstrează în special amintirea unică a muzicianului violonist înzestrat cu o rară putere de sugestie, de penetrare către sensurile cele mai intime ale creației muzicale interpretate.

Și se poate, cred, considera că recenta colaborare cu Orchestra Simfonică a Radioteleviziunii Române — una dintre acele eficiente și unice conexiuni ale actului dirijoral cu efortul artistic prețios al întregului ansamblu — se înscrie în mod firesc pe linia marilor colaborări și prieteniii românești ale lui Markevitch.

În contextul marilor valori ale artei dirijorale contemporane, el aduce o prezență umană de un prețios echilibru interior, prezență dominatoare a artistului, a gînditorului. Căci dacă Paul Klecky, de exemplu, este personalitatea ardentă, acționînd asupra substanței muzicale a partiturii din chiar miezul evenimentelor, Markevitch rămîne în schimb tipul de dirijor care își crează o firească distanțare față de muzică, tocmai pentru a o conduce cu maximum de degajare, de liniște; față de viziunea olimpiană a lui Sergiu Celibidache însă, cea care a prezidat la realizarea « Creațiunii » lui Haydn, păstrează în orice caz o sensibilă apropiere afectivă de mare noblețe.

Privit astfel, într-o triplă ipostază a ținutei intelectuale, artistice și umane, Igor Markevitch pare că atinge limitele posibilului. În ceea ce privește perfecțiunea, tinde să și-o apropie de loc ostentativ, fără a avea pretenția că o realizează. Lucid și atent, te face însă conștient de posibila ei existență; ți-o indică chiar, într-un unic și exemplar efort de continuă autodepășire.

DUMITRU AVAKIAN

Corectura: LIDA IGIROȘIANU

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică «Arta Grafică»

Scanned with OKEN Scanner

PREZENTAREA TEHNICĂ
I. BROD

Secolul 20

REDACŢIA: CALEA VICTORIEI, 115. TEL. 16.79.22
ADMINISTRAŢIA: ŞOSEAUA KISELEFF, 10—TEL. 18.33.99
BUCUREŞTI

Lei 10

43 804

Scanned with OKEN Scanner